

LETÂ'İF-İ KEMÂLÎ (İNCELEME-METİN)

Saime EKİN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN
Haziran, 2023
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

LETÂ'İF-İ KEMÂLİ (İNCELEME-METİN)

Hazırlayan
Saime EKİN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Letâif-i Kemālî (İnceleme-Metin)**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

23/06/2023

İmza

Saime Ekin

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Saime EKİN
	Numarası	200623101
	Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Letâ'if-i Kemâlî (İnceleme-Metin)
Tez Savunma Sınav Tarihi		23.06.2023
Tez Savunma Sınav Saati		15.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

LETÂ'İF-İ KEMÂLİ (İNCELEME-METİN)

Saime EKİN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Haziran, 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN

Eski, Yeni Türk edebiyatı ve Halk edebiyatı çalışmalarının önemli bir bölümünü Osmanlı Türkçesi ile yazılan manzum metinlerin çeviri ve inceleme yazıları oluşturur. Bu hususta en önemli sebep, manzum eserlerde malzemenin çeşitliliği ve şiirin sanatsal gücüdür. Ayrıca son yıllarda şiir mecmuaları üzerine araştırma yazıları da gün geçtikçe artmaktadır. Ancak mensur eserler de günümüz Türkçesine kazandırıldıkça nesrin de nazım kadar güçlü yeri görülecektir. Özellikle mensur eserlerden olan mecmua içerisinde yer alan latifelerin hem mizah hem de hikâyecilik bakımından katkısı büyüktür. Çalışmamıza konu olan İbrahim Kemâlî'nin Letâif-i Kemâlî adlı eser uzun latifelerden oluşmuş mensur hikâye örneğidir. Eser, 19. yüzyıl nesri ve hikâyecilik geleneği ve bu anlatma geleneği içerisinde latifeleri anlamak açısından önemlidir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. 1. Bölümde mecmuanın tanımı, tasnifi ve letaiflerin mecmuadaki yerini belirledikten sonra Letâif-i Kemâlî'in bunların arasındaki yerini belirlemeye çalıştık. 2. Bölüm' de Letâif-i Kemâlî adlı eserin türü ve konusu ve müellife dair bilgilerden sonra eserin içerisinde bulunan ayrı dokuz hikâyelerin özetleri verilmiştir. Eserde bulunan hikâyelerin olay, zaman, kişiler ve mekân unsurları yönünden incelenmiştir. Hikâyelerde yer alan bazı motifler ile yazarın üslubu üzerinde durulmuştur. 3. Bölümde eserin transkripsiyonlu metni verilmeye çalışılmıştır.

Eserin yazarı İbrahim Kemâlî'dir ve kendisi esere Letâif-i Kemâlî başlığı atmasından ötürü hikâyelerin latîf hikâyeler olduğunu göstermiştir. Esedeki olay örgüleri halkın anlayabileceği bir üslupla verilirken metin içerisinde Arapça ve Farsça tamlamalar ile kelimeler de yer alır. Hikâyeler çerçeve hikâye tekniği ile incelemeye alınmış ve hikâye içinde hikâye anlatılarak ele alınmıştır. Letaiflerin yazılış amacı, toplumun hoş vakit geçirmesidir. Ayrıca bu hikâyelerin okunurken halkı eğlendirmesi ve halkın ders çıkarması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Mizah, Letaifname, Letâif-i Kemâlî,

ABSTRACT

LETĀ'IF-İ KEMĀLĪ (REVIEW-TEXT)

Saime EKİN

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

June, 2023

Advisor: Assist. Prof. Dr. İbrahim ÖZKAN

An important part of the studies on Old, New Turkish literature and Folk literature is the translation and review articles of verse texts written in Ottoman Turkish. The most important reason in this regard is the diversity of the material in poetic works and the artistic power of the poem. In addition, in recent years, research articles on poetry journals have been increasing day by day. However, as prose works are brought into today's Turkish, prose will be as strong as verse. In particular, we wanted to contribute to the *lâtîfes* in the magazine, which is one of the prose works, both in terms of humor and storytelling. The work called *Letâif-i Kemālî* of İbrahim Kemālî, which is the subject of our study, is an example of a prose story consisting of long jokes. The work is important in terms of understanding the 19th century prose and storytelling tradition and the jokes in this narrative tradition.

Our work consists of three parts. In Chapter 1, after determining the definition, classification and place of *letâifs* in the magazine, we tried to determine the place of *Letâif-i Kemālî* among them. In the 2nd Chapter, after the information about the type and subject of the work called *Letâif-i Kemālî* and the copyist, summaries of the nine separate stories in the work are given. The stories in the work are mentioned on the event, time, people and place. Some motifs and narrative styles in the stories are mentioned. In the third chapter, the transcription of the work is tried to be given.

The author of the work is İbrahim Kemālî, and he showed that the stories are subtle stories because he gave the title *Letâif-i Kemālî* to the work. While the plots are given in a style that can be understood by the public, Arabic and Persian phrases and words are also included. The stories were examined with the frame story technique and were handled by telling a story within a story. The purpose of writing *letâifs* is to have a good time, to have fun while reading, and to learn from these stories.

Keywords: Journal, Humor, *Letâifname*, *Letâif-i Kemālî*,

ÖN SÖZ

Hayat karşısında toplumların çeşitli tepkileri olmuştur. Toplumlar olayları kurgular ve birbirlerini eğlendirmek maksadıyla bazen latif hikâyelere dönüştürüp anlatmayı tercih etmişler. Bu tercihte rahatlatma içgüdüsünün payı vardır. Bazen de anlatmak istediklerini daha sert bir üslupla hicvederek dışa vurmayı seçmişler. İlk dönemlerden itibaren destan, efsane, halk hikâyeleri ve batılı hikâye gibi anlatım şekilleri değişse de anlatma içgüdüsü değişmemiştir. Türk edebiyatında anlatma ve anlatmanın doğal sonucu olarak hikâyenin özel bir yeri vardır.

Tanzimat döneminden itibaren hikâye çeşidi artmış, fakat hikâye anlatma eski dönemlerden itibaren günümüze kadar devam eder. Klasik Türk edebiyatında nesir ve nazım ayrı şekillerde ilerlerken hicviye, methiye, mersiye gibi türler yayılmıştır. 19.yüzyılda hem nesir hem de hiciv olarak letaifnameler yazılmıştır. Hiciv, yergi, hezl daha sert üslupla toplumun aksayan yönlerini ifade ederken mizah, latife, şaka, alay gibi terim ve türler ise eleştirmek istenen konuları daha yumuşatarak önümüze getirir. Aslında her iki unsur da toplumda duyguları ifade ederek rahatlatma içgüdüsünün sonucudur. Letâif-i Kemâlî de mensur bir eser olmakla beraber yazarın her bir bölüme hikâye diyerek başlık atmasından ve eserin başlığına letaif kelimesi koymasından ötürü eserin latif hikâyelerden oluştuğu söylenebilir.

Letâif-i Kemâlî inceleme-metin çalışmasında üç bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde mecmua ve sınıflandırılması ile Letâif-i Kemâlî'nin bu tasnifte yeri anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde de eser tanıtılmış; adı, müellifi, konusu gibi bilgiler verildikten sonra eserin içerik ve şekil özellikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde metin transkripsiyonlu şekilde günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasından öncesinde tez konumu belirleme aşamasından çalışmamda en son noktaya kadar her safhada büyük yardımları ve emeği bulunan çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hikmet Feridun GÜVEN'e ve çalışmamda desteğini eksik etmeyen Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN'a yürekten saygılarımla teşekkür ederim.

Saime EKİN
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

LETÂİF MECMUASI

1. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MECMUA	8
2. LATİFE MECMUALARI HAKKINDA BİLGİ	10
3. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE LETÂİF MECMUALARININ GELİŞİMİ.....	12
4. LETÂİF-İ KEMÂLİ’NİN EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ	14

İKİNCİ BÖLÜM

LETÂİF-İ KEMÂLİ’NİN ŞEKİL VE İÇERİK YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

1. ESERİN TANITILMASI	18
1.1. ADI	18
1.2. MÜELLİFİ VE MÜSTENSİHİ	18
1.3. TÜRÜ	18
1.4. KONUSU	21
1.5. YAZILIŞ YERİ VE TARİHİ	22
1.6. YAZAR HAKKINDA KISA BİLGİ	22
2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	23
2.1. ANLATICI	23
2.2. OLAY ÖRGÜSÜ	24
2.2.1. Çerçeve Hikâye ve İkinci Düzey Hikâyelerin Özetleri.....	28
2.2.2. Çerçeve Hikâye	28
2.2.2.1. Mâhir Beg ile Bedr-i Cihân Hanım Hikâyesi	28
2.2.2.2. İkinci Düzey Hikâyeler.....	31
2.2.2.2.1. Necme’-d-dîn Melik Zade ile Cezb-i Cihan Hanım Hikâyesi	31
2.2.2.2.2. Melik Akil’in Hikâyesi	32
2.2.2.2.3. Na’im Şah-zade ile Bânû’ Cihan Hanım’ın Hikâyesi.....	33
2.2.2.2.4. Sergüzeşt-i Mahmidet Hanım.....	34
2.2.2.2.5. Ma’il Paşa ile Leyla Hanım Hikâyesi.....	35
2.2.2.2.6. İhsan Efendi ile Nevber Hanım Hikâyesi	36
2.2.2.2.7. Hayâlî Beg ile Ferdâne Hanım Hikâyesi	36
2.2.2.2.8. Dürr-i Cihan Hanımla Şadi Beg’in Hikâyesi	37
2.2.2.3. Ara Hikâyeler	37
2.3. LETÂİF-İ KEMÂL’DE YER ALAN KİŞİ KADROSU.....	38
2.3.1. Merkezî Kişi (Mahir Bey)	38
2.3.1.1. Merkezî İkinci Kişi: Bedr-i Cihan	39

2.3.2. Yardımcı Kişiler	40
2.3.2.1. Naz-perver Hanım	40
2.3.2.2. Sırrı Efendi	40
2.3.2.3. Şivekar Hanım	41
2.3.2.4. Gonca-leb Hanım.....	42
2.3.2.5. Necme'd-din Melik-zade	43
2.3.2.6. Cezb-i Cihan.....	43
2.3.2.7. Melik Akil	43
2.3.2.8. Zehra Hanım	44
2.3.2.9. Faik Ağa	44
2.3.2.10. Bânū' Cihan	44
2.3.2.11. Mahmidet Hanım.....	44
2.3.2.12. Cavid Ağa	45
2.3.2.13. Leyla Hanım	45
2.3.2.14. Ma'il Paşa	45
2.3.2.15. İhsan Efendi	45
2.3.2.16. Nevber Hanım	45
2.3.2.17. Behram Ağa.....	45
2.3.2.18. Hayali Bey	46
2.3.2.19. Dürr-i Cihan Hanım.....	46
2.3.3. Diğer Kişiler	46
2.3.3.1. Çerçeve Hikâyede Geçen Diğer Kişiler.....	46
2.3.3.1.1. Zarife Hanım.....	46
2.3.3.1.2. Tek Bıyık	46
2.3.3.1.3. Fikri Efendi	47
2.3.3.2. Necme'd-din Melik Zade ile Cezb-i Cihan Hanım Hikâyesi'ndeki Diğer Kişiler	47
2.3.3.2.1. Nergis Kalfa	47
2.3.3.2.2. Hurşid lala.....	47
2.3.3.2.3. Kamer Kalfa.....	47
2.3.3.3. Melik Akil'in hikâyesindeki Diğer Kişiler	47
2.3.3.3.1. Ferdane Hanım	47
2.3.3.4. Na'im Şah-zade ile Bânū' Cihan Hanım'ın Hikâyesi	47
2.3.3.4.1. İffet Hanım	47
2.3.3.4.2. Behzad	48
2.3.3.4.3. Ruh-ı Revan	48
2.3.3.5. Sergüzeşt-i Mahmidet Hanım Hikâyesindeki Diğer Kişiler	48
2.3.3.5.1. Lalası.....	48
2.3.3.5.2. Komşu Tüccarın Oğlu	48
2.3.3.6. Ma'il Paşa ile Leyla Hanım Hikâyesi	48
2.3.3.6.1. Çakır Efendi.....	48
2.3.3.7. İhsan Efendi ile Nevber Hanım Hikâyesi	48
2.3.3.7.1. Gül-fem Hanım	48
2.3.3.7.2. Tarife Hanım.....	48
2.3.3.8. Hayali Beg ile Ferdane Hanım Hikâyesi	48
2.3.3.8.1. Fikri Efendi	49
2.3.3.8.2. Memduha Hanım.....	49
2.3.3.9. Dürr-i Cihan Hanımla Şadi Beg'in Hikâyesi.....	49
2.3.3.9.1. Fitne-i Dil Kalfa	49
2.4. MEKÂN	49

2.4.1. Mahir Beg ile Bedr-i Cihan Hanım Hikâyesi.....	50
2.4.2. Necme'd-din Melik Zade ile Cezb-i Cihan Hanım Hikâyesi	50
2.4.3. Melik Akil'in Hikâyesi	50
2.4.4. Na'im Şah-zade ile Bânü Cihan Hanım'ın Hikâyesi	50
2.4.5. Sergüzeşt-i Mahmidet Hanım.....	50
2.4.6. Ma'il Paşa ile Leyla Hanım Hikâyesi.....	50
2.4.7. İhsan Efendi ile Nevber Hanım Hikâyesi	50
2.4.8. Hayali Beg ile Ferdane Hanım Hikâyesi.....	50
2.4.9. Dürr-i Cihan Hanımla Şadi Beg'in Hikâyesi	50
2.4.9.1. Rum ili Hisarı, Anadolu Yakası, Mahir Bey'in.....	50
2.4.9.2. Mekân Tasvirleri.....	51
2.5. ZAMAN	51
2.5.1. Nesnel Zaman.....	52
2.6. MOTİFLER	53
2.6.1. Rüya'ya göre Amel Etme, Rüya Satma Motifi	53
2.6.2. Muska ve Büyü Yapma Motifi	54
2.6.3. Sevgilinin Karşısına Ahu Çıkma Motifi	55
2.6.4. Âşık Olma Motifi	55
2.6.5. Olağanüstülükler	56
2.6.6. Kılık Değiştirme Motifi	57
2.6.7. Hile ve Aldatma Motifi.....	58
2.6.8. İyilerin Kazanması Kötülerin Cezalandırılması.....	58
2.6.9. Müstehcen İfadeler	59
2.6.10. Öğüt Verme, Nasihatte Bulunma	59
2.6.11. Soyun Devamı Endişesi	60
3. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	60
3.1. HİKÂYEDE YER ALAN NAZIM BİRİMLERİ.....	60
3.2. ÜSLUP ÖZELLİKLERİ.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERİN TRANSKİPSİYONLU METNİ

1. ESERİN TRANSKİPSİYONLU METNİ.....	71
SONUÇ	208
KAYNAKÇA.....	210

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ṣ
ا (ī)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ẓ, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ɟ	ف	f
چ	ɟ	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḍ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ṣ	ی	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

GİRİŞ

Türkler, İslâmiyet’i kabul ettikten sonra birçok alanda değişim ve gelişim yaşamıştır. Bu değişim ve değişimin yaşandığı alanlardan biri de edebiyat olmuştur. İlk olarak sözlü edebiyatımız ürünlerinden sonra yazının icadıyla beraber yazılı edebiyat ürünleri artarak günümüze kadar gelmiştir. Geçmişten itibaren edebiyatımızı etkileyen Arap ve Fars edebiyatından sonra Türk edebiyatı Batı edebiyatından da etkilenmeye başlamıştır. Türk edebiyatında yeni türler ortaya çıkmakla beraber yazılı edebiyat zamanla daha büyük bir yer tutmuştur. Yazılı edebiyat nazım ve nesir yönünden ilerlerken, manzum ifade mensur söyleyişe kıyasla daha çok ilgi görmüştür. Klasik Türk edebiyatı şiir edebiyatı olup divanlar yönünden epey hacimli alan oluştursa da mensur eserlerin varlığı göz ardı edilemez. Bu niyetle bu çalışma, daha önce üzerinde araştırma yapılmamış günümüz Türkçesine aktarılmamış bir eseri gün yüzüne çıkarmaktadır. Eser, günümüzde merak ve tartışma konusu olan Osmanlı müesseselerinden cariyelik yapısını gözler önüne serecektir. Çünkü hikâyeler, özellikle cariyeler ve saray efendileri arasında geçen aşk hikâyeleri üzerinde geçmektedir.

Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat’te nesir için; “yayma, saçma, manzum olmayan söz.” anlam kullanılmıştır (Devellioğlu, 2013: 965). Klasik edebiyatta nesir, nazma karşı geri planda kalmıştır, buna etkili olan da sözlü geleneğin ve şiirin akılda kalmasının daha rahat olması etkili olmuştur. M. Fatih Köksal, konuya şu şekilde bir yaklaşımda bulunmuştur: “Günümüz edebiyatında tamamen mensur olarak işlenen hemen her konunun eski edebiyatımızda manzumda kaleme alınmış olması, bu edebiyatta nazım tarafının ağır bastığının açık bir göstergesidir. Öyleki, normal olarak nesrin sahasına giren tarihler, nasihat kitapları, dinî-ahlâkî, tasavvufî eserler, lügatler, şâir tezkireleri vb. pek çok eser nazmen de vücûda getirilmiştir” (Köksal, 2017: 133).

Nesir de nazma rağmen edebiyatta kendine yer bulurken insanın başından geçenleri anlatmaya çalışma isteği edebi ürünleri ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç, zamanla bir edebî tür olan hikâyenin doğmasına sebep olmuştur. “İslam öncesi Türk edebiyatında tahkiye, destanlarda yer almış ve aynı zamanda yazılı edebiyatta da kendine yer bulmuştur. İslâmiyetten önceki yazılı edebiyat dönemlerinde bir edebî tür olarak hikâye ilk olarak Uygurlarda görülür.” (Kavruk, 2016: 4). İslamiyet’in kabulünden sonra hikâye anlatma ihtiyacı edebiyatta manzum olarak mesnevilerde ve mensur hikâyelerde giderilmiştir. Hikâye anlatma insanoğlunun bir özelliği ve en

önemli ihtiyacıdır ki insanın başından geçenleri diğer insanlara anlatması hikâyeyi ortaya çıkarmıştır.

Klasik Türk edebiyatının son zamanlarını yaşadığı XIX. yüzyılda da mensur eserler verilmiş. Tezkireler, biyografiler, seyahatnameler yazılırken çeşitli alanlarda da hikâyeler yazılmıştır. Mensur hikâyeler veya tahkiye, anlatı adına her ne desek de hikâye türü denilince Tanzimat döneminden sonrası akla gelse de Klasik Türk edebiyatında da hikâye örnekleri vardır. Sözlükte anlatmak, nakletmek, aktarmak, hikâye türü çok eski tarihlerden itibaren gelişimi ve değişimi uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Hasan Kavruk Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler adlı kitabında hikâyeyi şu şekilde açıklamaktadır: “Bir edebiyat terimi olarak en geniş anlamıyla hikâye ‘bir olayın anlatımı’dır. Daha değişik bir ifadeyle ‘olmuş, olması mümkün olsun veya olmasın tasavvur edilmiş’ konuların, olayların vak’aya dayanılarak husûsî bir üslupla anlatılmasıyla meydana gelmiş edebî eserdir.” (Kavruk, 2016: 2). Anlatma içgüdüğü değişmezken yaşanmış veya kurgusal olayları anlatış tarzı değiştikçe hikâye türü de zenginleşmektedir. Geçmişten günümüze doğru destandan hikâye türüne geçiş gibi uzun yıllar sonucunda görüyoruz ki gerçeküstücülükten gerçekliğe doğru bir akış vardır. Yani halk hikâyeleri, masallar Halk edebiyatı ürünleri olarak devam ederken Klasik Türk edebiyatı alanında ise mensur hikâyeler anlatmaya bağlı edebî olarak gelişim göstermiştir.

Bu çalışmamın konusu olan Letâif-i Kemâlî adlı eser de mensur bir eser olmakla birlikte insanların doğal isteği hikâye anlatma çeşidinin bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Bu anlatma güdüsünün anlatış tarzı eserin türünü belirlemektedir. Yazar İbrahim Kemâlî’nin de eserin mukaddimesinde de belirttiği gibi bazı kişilerin başından geçenleri, ibret verici olayları anlatan hikâye ve bazı fıkraları içerir demiştir. Eserde de yazar anlattığı olaylara destan, fıkralar, bazı hikâyeler derken iç olaylarda da bazı ara hikâyelerin başlığına sergüzeşt demiştir. En önemli nokta da yazar eserin başlığına Letâif-i Kemâlî demesinden hikâyelerin letâifname olduğunu gösterir. Letaiflerin en önemli amacı okuyucuyu eğlendirirken aynı zamanda da onlara bazı konularda bilgi vermektir. Klasik Türk edebiyatı mensur hikâyeleri şekil bakımından farklılık göstermektedir. Klasik Türk edebiyatı içerisinde bu tarz hikâyelerden bazıları müstakil bir eser olmakla beraber bazıları da iç içe anlatı tarzı olan çerçeve hikâye ile anlatılmıştır. Çerçeve hikâye ana olayın etrafında su halkaları gibi genişleyen hikâyeler zincirinden oluşur. Bazı hikâyelerin içerisine yerleştirilmiş pek çok küçük hikâye vardır

ve bu küçük hikâyeler çerçeve hikâyenin diğer yardımcı olaylarını gösterir. Çerçeve hikâye tekniği daha çok Arap ve Fars edebiyatından çevrilen hikâyelerde görülür. Binbir Gece Masallarında olduğu gibi doğu kaynaklı hikayelerde iç içe geçmiş hikâyeler mevcuttur.

Letâif-i Kemâlî’nde de ana olay Bedr-i Cihan ve Mahir Bey’in aşkı olmakla birlikte ayrılıklarında karşılaştıkları olaylar ve kendilerine anlatılan hikâyeler iç içe hikâyeler zincirini oluşturur. Din, tasavvuf, aşk ve kahramanlık konularında kaleme alınan bu tarz klasik hikâyelerde kişiler idealize edilmiş tiplerdir. Masalda görüldüğü gibi iyiler ödüllendirilir kötüler ise cezalandırılır. Letâif-i Kemâlî’de de tüm hikâyelerde neredeyse bütün kötü karakterler cezalandırılmıştır. Kötü karakterlerin cezalandırılmasının yanında eserde manzum kısımların görülmesi letaifnamelerde hikâyelerin çoğunda manzum kısımlar da görülür bilgisini doğrular niteliktedir. Bu manzum kısımlar olayların akışına etkisi olmamakla beraber nazım birimleri genellikle duyguların ifadesi için araç olarak kullanılmıştır. Yine bu eserde özellikle giriş ve sonuç kısımlarında Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların bulunmasına rağmen olaylar anlatılırken halkın daha rahat anlaması amacıyla sade üslup kullanılmıştır. Bu tarz hikâyelerle okuru eğlendirmek, latif hikâyelerle düşündürmek ve ders alınmasını sağlamak amacı olduğu için olay akışlarında daha sade üslup kullanılmıştır.

Mensur bir eser olup içerisinde nazım birimleri olup okurken eğlendirmeyi amaçlaması gibi özellikler yönünden Letâif-i Kemâl’i klasik hikâyeye yakınlştırılır. Letâif-i Kemâl’de yer alan hikâyelerin konularını bazı anonim hikâyelere ve Mevlânâ’nın Mesnevisi’ndeki anlatılara benzetilir. Elbette Klasik hikâyelerin sınıflandırılmasında bazı edebiyat araştırmacıların çalışmaları olmuştur. Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi kitabında ilk önce hikâyeleri konuları bakımından ikiye ayırmıştır:

- Konuları kutsal kitaplardan ya da Arap ve Fars edebiyatından alınmış anonim hikâyeler.

- Konuları ulusal hayatımızdan alınmış yerli hikâyelerdir.

Hikâyeleri konularına ve niteliklerine göre ise;

- Dinî konular, enbiya ve evliya menkıbeleri,
- Aşk hikâyeleri,
- Kahramanları tarihten alınmış hikâyeler,

- Temsilî hikâyeler,
- Tasavvufî hikâyeler,
- Serüven hikâyeleri,
- Sergüzeşt-nâme ve hasbihal yollu hikâyeler, şeklinde sınıflandırma yapmıştır.

Ayrıca hikâyedeki kahramanlar yönünden de “çift kahramanlı aşk hikâyeleri ve tek kahramanlı aşk hikâyeleri” olmak üzere ikiye ayırmıştır (Levend, 1988: 124).

Kavruk da hikâyeleri konularına göre sınıflandırmayı tercih etmiştir:

“Konularına göre:

1. Aşk hikâyeleri
2. Kahramanlık hikâyeleri
3. Dinî-tasavvufî hikâyeler
4. Ahlakî hikâyeler
5. Serüven hikâyeleri
6. Olağanüstü olayları ihtiva eden macera hikâyeleri
7. Latifeler (Kavruk, 1998: 12-14).

Bu sınıflandırmalardan sonra söz konusu esere hem konusunu ulusal hayattan alınmış olmasıyla yerli hikâye hem de Arap ve Fars edebiyatından da alınmış anonim hikâyelere benzer aşk hikâyeleri diyebiliriz. Ayrıca yazarında bazı hikâyelerde başlığı “sergüzeştname”den atmasından dolayı sergüzeşt-nâme yoluyla anlatılan hikâyelere dahil edilebilir. Bu tarz hikâyeler aslında toplum içinde kişilerin hasbihâl yoluyla sohbet etmek istemelerinden ve zihinlerini eğlendirmek istemelerinden ortaya çıkar. Kavruk’un da hikâye sınıflandırmasında hikâye çeşitlerini sıralayıp tasnifin sonunda latifeler demesinden eserdeki hikâyelere latifeler denilebilir.

“Letâifnâmeler edebiyatımızda büyük oranda nesir olarak yazılmıştır. Bu eserlerde tanınmış kişilerin yanı sıra toplumun her katmanındaki sıradan insanların günlük yaşantılarından çeşitli kesitler bulunabilir. Letâifnâmeler-letâif kitapları geçmişi günümüze aktaran birer kültür ve dil hazinesi olarak karşımıza çıkarlar. Latife kelimesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren fıkra, nükte, nekre gibi kavramlarla birlikte kullanılmaya başlanmış olup, XIX. yüzyılın son çeyreğinde ise bu latife örneklerinin derlenip yayımlandığı kitaplarda “Letâif” adının yanı sıra özellikle “Fıkarât (Fıkralar)” kelimesi de yer almaya başlamıştır (Altunel, 2003: 109).

Son zamanlarda letaifnamelerde latife ve fıkra ifadeleri aynı yerde bulunmasından dolayı latife ve fıkraların birbirlerinden etkilendiğini söyleyebiliriz.

Elbette mizah, fıkra, latife, nükte ifadeleri birbirlerinin yerine kullanıldığı alanları gördükçe ayrımı kesindir diyemeyiz. Yazarlar letaif eserlerinde halka yaklaştırmışlar bunu da halkın sorunlarını mizah yoluyla aktarma çabasına girmelerinden dolayı görürüz. Bu yüzden eserlerdeki latifelerin konusunu genelde toplum arasında görülen aksaklıklar ve sorunlar oluşturur. Letaif kitaplarının insanları güldürebilmesi ve eğlendirmesi ile halkın latifelerle kendini ifade imkânı bulduğunu görürüz. Böylelikle dönemin sosyal, kültürel, ekonomik alanlardaki bozukluklarını bu sayede eleştirme imkânı bulmuşlar. Letâif-i Kemâlî’de de cariyelik müessesinde kalfa ve harem ağalarının görevlerini kötüye kullanması eleştirilmiştir. Bu eleştirme latife kitabında üstü kapalı mizahi yolla yapıldığından eğlendirerek yapılması amaçlanmıştır.

Letaifnameler, anlattığı hikâyeler yönünden birer latife ve fıkra kitabı diyebiliriz. İbrahim Kemâlî de bazı bölümlerde fıkra diyerek olayları anlattığı görülür. Toplumsal yaşantıyı âdet ve geleneklerden izler barındıran çok önemli kültürel, tarihî vesikalaradır. Ayrıca o dönem insanların neler konuştukları neler anlattıklarını yansıtmaları açısından önemlidir. Letâif-i Kemâlî’in de içerisinde bulunan hikâye ve latifelerde o dönem halkın yaşam tarzını vermesi açısından önemlidir.

Türk milletinin mizaha ve şakaya karşı hoşgörüsü olduğunu Karagöz, orta oyunu, meddahlık gibi geleneksel seyirlik oyunlarında görebiliyoruz. Bu tarz geleneksel oyunlardan itibaren hiciv, şaka ve latife yapmakta Türk toplumunun başarısını görmekteyiz. Daha sert bir üslubu olan hicivde bencillik ve sert eleştiri, öfke hâkim olmakla birlikte hicveden şair ve yazarlar olumsuz tutumlarla karşılaşırken; latife, şaka ve mizah ise daha yumuşak bir üslupla nükteli bir anlatımla söylemek istediğini ifade eder.

Orhan Okay, mizah ile hiciv arasındaki ayrımı şu şekilde özetler: “Nitekim bu tür metinlerin toplandığı antolojilerde her iki türden örnekler bulunduğu gibi karikatür ve mizah dergilerinin çoğunda hicivler de yer almaktadır. İkisi arasındaki en önemli fark, mizahta sadece güldürme amacının olmasına ve tamamen uydurulmuş olaylara (kurgu) dayanabilmesine karşılık hicvin az veya çok gerçeği yansıtmasıdır. Mizahta genel konular işlendiği halde hicivde sosyal bir konu veya toplumu ilgilendiren bir mesele yahut çoğunluğun tanıdığı gerçek kişilerin hedef alınması esastır.” (Okay, 1998: 447).

Temel yapısında güldürme ve eğlendirme olan latifelerin anlatım tarzı hikâye, anlattığı konular yönünden mizah olarak karşımıza çıkar. Mizahî bir eser olan letaifler, ince nükteli, zarif bir ifade ve zekâyâ da hitap etmesiyle edebî bir anlatım ortaya çıkmış olur. Konusu genelde insanların yaşayış, gelenek ve görenek gibi unsurlar olan latifeler, mizahî eserlerin içinde var olabilmektedir. Aynı zamanda Letâif-i Kemâlî de cariyeler ve beyler arasında geçen aşk hikâyeleri verirken saray ve konaklarda toplumun aksayan

yönlerini anlatması açısından önemlidir. Latifelerde esas amaç güldürmek olmamakla birlikte latifelerde anlatılan kahramanların yaşantılarında ortaya çıkan, başlarından geçen olaylar aktararak ders çıkarabilmek amaçlanır. Letâif-i Kemâlî eserin özellikle son kısımlarında öğüt verici kısımların bulunması ve eserin genelinde ibret verici hadiseler anlatılması güldürücü öğeyi ikinci plana atmaktadır. Eserde ana olay etrafında verilmek istenen bir mesaj vardır ve bu mesaj fıkralarda olduğu gibi çarpıcı ve güldürücü bazen hikmetli düşüncelerle tamamlanır. Ayrıca birbirinden farklı dokuz hikâye sohbet havası içerisinde anlatılır. Bazen biz gelelim şu hikâyeye diyerek konuşma havası içinde olay akışı kesilir.

Letaifnameler, döneminin sosyal yapısı hakkında bilgi vermesini kahramanların giyim kuşamlarını, komşuluk ilişkilerini, aile yaşantılarını aktarmalarından öğreniyoruz. Ayrıca letaifnameler, yazıldığı dönemin dil özelliklerini, deyimleri, atasözleri ve argo ifadeleri hakkında bilgi vermiş olur. Letaifnameler ile yazıldığı dönemin tarihi şahsiyetleri ve saray hayatı, sarayın toplum ile ilişkisinin gözlemlenmesi mümkündür. Ayrıca letaifnameler içinde anlattığı hikâye ve yazılan nazımlar ile dönemin okuyucu zevkini yansıtmaları bakımından önemlidir.

İbrahim Kemâlî'nin de 1874'te yazdığı bir diğer eseri Tarih-i Aziziyye adlı enbiya ve İslam Tarihi olan eserinin son sayfası olan hatime bölümünde araştırdığımız Letâif-i Kemâlî hakkında bilgi vermiş ve yazar şu şekilde açıklamada bulunmuştur:

“Sayfa 91

Nihayet 12 cüzden ibaret olan Letâ'if-i Kemâlî nâm kitab-ı 'âcizânemin şimdiye kadar üç cüz'ü çıkmış ise de ba'z-ı taraftan kitâb-ı mezkûrun geri kalan cüzleri çıkmaz da virdiğimiz para hebâ olacak diyerek iştirâsına buyurulmadığı ve çakerleri kitâb-ı mezkûr kaleme almakdan murâdım akçe kazanmak için olmayup ancak cihânda bir eser bırakmak üzere kaleme alındı. Ve bunun dahi asıl tatlı olan mahalleri ileride çıkacak cüzler olduğundan be-lutf-ı ta'alâ dördüncü cüz'ünü dahi der-dest tab' olup geri kalan cüzlerini beher mâhın ibtidâlarında çıkarmağa gayret idecek isem de kitâb-ı mezkûrun tab'ı rağbet-i umûmiyye muhtâc bulunduğu müdâlağa buyuran zevat-ı kiramdan temenni olunur ki dördüncü cüz'ün arası biraz uzayacağından bu babda kusûr-ı 'âcizânemin dâmen-i 'afv ile mestur buyurulması.”

İbrahim Kemâlî hakkında kaynaklarda hayatı hakkında bilgiye ulaşamamak da bir diğer yazdığı eser Tarih-i Aziziyye'nin hatimesinde Letâif-i Kemâlî hakkında verdiği

yukarıdaki bilgiden de anlaşılacağı gibi eseri cüzler halinde yazmış hatta maddi yönden sıkıntı çektiği için dördüncü cüzi çıkarmakta gecikeceğinden bahsederek bize de Letâif-i Kemālî'nin cüzler halinde çıkarılmış olduğunu ispatlar. Cüzlerin yazılış tarihlerinden yola çıkarak eserin 1874 yılında yazılmaya başlanmış 1876 yılında tamamlanmıştır diyebiliriz. Buradan hareketle eserin bir mecmua olmakla birlikte çeşitli letaif, fıkra ve hikâyelerin toplanmasından oluşmakta ve nitelik olarak letaifname özelliği göstermektedir.

Osmanlı'da eğitim seviyesi yüksek olanların efendi diye bahsedilmesinden eğitilmiş bir yazar olduğunu ortaya çıkarabiliriz. Letâif-i Kemālî ve Tarih-i Aziziyye eserlerinde yazarın isminin İbrahim Kemālî olarak yazılsa da Bursalı Mehmet Tahir'in Osmanlı Müellifleri 3.cildinde yazarın adını İbrahim Kemālî Efendi olarak yazdığı görülmektedir. Yazar kitabın ilk sayfasında da söylediği gibi Haçobo çarşısı Şark matbaasında kitaplarını basmıştır. Kitaplarını bastığı yıl 1873 ve 1874 olduğu için Sultan Abdulaziz zamanında yaşadığı bilinmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

LETÂİF MECMUASI

1. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MECMUA

Arapça bir kelime olan mecmua, lügatte “toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi.” anlamında kullanılan bir kelimedir (Devellioğlu, 2007: 596).

Mecmualar daha çok bir ya da daha fazla şair veya yazara ait olan nesir ya da şiirlerden oluşan derleme eseri anlamı taşır. Mecmua, klâsik edebiyat terimi olarak “farklı kişilere ait metinlerin/metin parçalarının bir araya getirildiği eserler bütünü” olarak tarif edilebilir (Köksal, 2017: 133).

Mecmualar, edebiyat tarihimizin araştırılmasında edebiyat araştırmacıları için zengin içeriklere sahip yardımcı kaynaklar olarak kabul edilebilir. Yazıldıkları dönemin kültürel, sosyal, tarihi anlayışlarını yansıtan mecmualar, edebiyat tarihinin en önemli kaynağı kabul edilen eserlerde pek çok şiir, edebî türleri barındırmaktadır. “Kütüphanecilik literatüründe mecmuanın karşılığı “derleme” dir. Günümüz Türkçesinde “dergi” olarak karşılığını bulan mecmua Klasik Türk edebiyatında farklı mana bulur.” (Köksal, 2017: 133). Edebiyatımızda çeşitli alanlarda çıkarılan mecmualar değişik isimlerle anılmıştır.

“Pek çoğu bir tür el kitabı mahiyetinde olduğundan fazla rağbet gören, ayrıca iddiasız bir isim taşıdığı için kitap yazmaktan kaçınan müellifler tarafından tercih edilen mecmua bundan dolayı Osmanlı dünyasında çok yaygınlaşmış ve ilim dallarına göre çeşitli türlere ayrılmıştır; bunların başlıcaları şunlardır: Tefsir, hadis, fıkıh-hukuk, fetva, ferâiz, sak, kavânin, muâhedât, kelâm-akaid, tasavvuf, dua, hutbe-vaaz; divan, şiir, nazîre, kaside-gazel, na‘t, medhiye, mersiye, muamma, lugaz, rubâî, letâif, destan, lugat-istilah; tarih, münşeat-inşâ, vefeyât, hatt-ı hümayun ve telhisler gibi resmî yazılar, biyografi (terâcim); risâle; fevâid; mûsiki; tıp; havas; astronomi (Uzun, 2003: 263). Mecmualar Uzun’un da bahsettiği gibi farklı ilim alanlarında yazıldığı gibi bir edebi tür olarak mecmualar hakkında çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Mehmet Fatih Köksal, mecmuaları şiir ve diğer mecmualar şeklinde ayırırken “mensur edebi metinlerin yer aldığı mecmualar arasında da mecmu’a-i münşeatlar, mecmu’a-i letâ’ifler, mecmu’â-i hikâyatlar en çok karşılaşılan mecmua türleridir.” demiştir (Köksal, 2017: 136).

Konuya açıklık getirmesi açısından mecmua hakkında bir başka sınıflandırmayı da Agah Sırrı Levend’de görürüz:

“a) Nazireler mecmuaları,

b) Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiirler mecmuaları,

c) Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,

ç) Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,

d) Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar.” (Levend, 1988: 166-167).

Mecmualarla ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır.

Bunlardan birisi Günay Kut'a aittir. Buna göre mecmualar kendi aralarında şöyle sınıflanır:

- Nazire mecmuaları
- Seçme şiir mecmuaları
- Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya gelmesi ile oluşan mecmualar
- Karışık mecmualar. Bu tür mecmualar nazım nesir karışık olabileceği gibi Arapça, Türkçe, Farsça gibi değişik dillerde de yazılmış olabilir.
- Tanınmış kişilerce veya derleyeni belli kişilerce hazırlanmış mecmualar (Kut, 1986: 6/170).

Mecmuaların içerikleri zenginleştikçe ve çeşitliliği artıkça sınıflandırmalar da artmaktadır. Bizim ele aldığımız letaifname daha çok aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelmiş hikâyeler toplamıdır. Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya gelmesi ile oluşan mecmualardan biri de latife mecmuasıdır. Mecmuanın kısa tarihçesinden bahsedersek Osmanlı dönemindeki gelişimine bakarak XV. yüzyıldan itibaren mecmua dikkat çekecek gelişme göstermiş ve bu yüzyıllardan sonra sayı ve türlerinin arttığını söyleyebiliriz.

Mecmualar başlangıçta ayetler, hadisler, fetvalar, dualar, hutbeler, şiirler, ilahiler, şarkılar, mektuplar, latifeler, lugaz ve muammalarla ilâç tariflerinin ve faydalı bilgilerin, notların, tarihî belge ve kayıtların derlendiği bir not defteri halinde ortaya çıkmış, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya telif çeşidi özelliği kazanmıştır. Bir telif türü olarak gelişimini tamamladıktan sonra genellikle kitap hüviyetindeki teliflerden farklı bir tarafı kalmamıştır. Mecmualar Arapça, Farsça, Türkçe olarak tek bir dille kaleme alındığı gibi derleyenin bu dilleri bilip bilmemesine ve derlenen metinlerin diline göre bunların ikisinin veya üçünün birlikte kullanıldığı metinler halinde de yazılmıştır. Çoğunlukla ilmî ve dinî konularda derlenmiş mecmuaların mensur ve Arapça, edebiyat ve sanat konularındakilerin ise manzum ve Farsça-Türkçe olduğu görülmektedir (Uzun, 2003: 265). Bizim de araştırmaya aldığımız mecmuanın latife mecmuası dememizin sebebi eserin girişinde yazarın Letaif-i Kemâlî başlığı atmasındandır. Mecmualar, geçmişteki yazılı ve sözlü kültür hakkında bilgi veren birer kaynak olarak karşımıza çıkar. Mecmuanın türünün belirlenmesinde mecmuayı oluşturan kişinin daha çok özel hayatındaki tercihleri ve içinde yaşadığı toplumun özellikleri etkilidir.

Mecmualar, edebiyatımız ve kültürümüzü yansıtmaları yönünden zengin birer kaynaktır. Edebiyatın dışında da hayata dair pek çok hususa yer veren mecmualar

dönemin edebî zevkini, toplumsal yaşantısını, inançlarını, geleneklerini ortaya koyan birer kültür hazinesi konumundadır. Mecmualar, o dönem toplumun ne konuştuğunu ne düşünüp neler söylediğini göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü mecmualar meclislerde, eğlence ortamlarında en çok anlatılan mevzuları içerir. Ayrıca yazarın da şahsî zevklerini ve bilgilerini yansıtır. Mecmualar bilhassa içeriklerine göre farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Aynı konuda hikâyeler yazıldığı gibi çok çeşitli alanlarda bilgiler yer alabilir. Bizim araştırdığımız eserin konusu ana çatı olay içerisinde birbirinden bağımsız sekiz hikâyenin anlatılması ve çatı olaya bağlanmasıdır.

2. LATİFE MECMUALARI HAKKINDA BİLGİ

Mecmuanın çeşitlerinden biri de latife mecmuasıdır. Birbirinden ayrı ya da birbiriyle alakalı hikâyelerin, fıkraların derlendiği eserlere latife mecmuası denir. Latifeden önce mutayebeyi tanımlarsak sözlükte “latife etme, şakalaşma, mizahî fıkra, hikâye” (Devellioğlu 1995: 692) anlamına gelir. İnceliği olan hoş sözler söyleme, latifeleşme olan mutayebe bize eğlendirici hikâyeler olan latifelere götürür. Devellioğlu’nun mutayebe tanımından sonra Levend’in de gülmece sınıflandırmasına bakarsak:

“Gülmece ve yergiler, amaç, konu ve kapsam bakımından şu dört bölüme ayrılabilir:

1. İncitmeyen gülmece ve alay,
2. Mutāyebe ve mülātafa adı altında şakalaşma,
3. Kaba şaka, sataşma ve taşlama,
4. İğrenç yerme ve sövme (Levend, 1988: 152).

Latife kelimesi mizah, hecl, hiciv, nükte gibi kelimelerin anlamlarından kesin olarak ayrılmamakla beraber içerdiği anlatılara bakılınca nükte ve mizah gibi güldürüp aynı zamanda da düşündüren anlatılara dahil diyebiliriz.

“Edebiyatımıza Fars edebiyatından geçen hezl türünün daha sert eleştiri olanı hiciv, daha yumuşak olanı latifedir. Eski edebiyatımızda latife, hezl, müzah, mutāyebe, mülātafa, hecv, ta’ riz, tehzil, şathıyyat terimleri yer alır. Bunlardan latifeyi şaka, hezl ile mizahı gülmece ve alay, mutāyebe ile mülātafayı şakalaşma, hecv yergi, ta’ rizi sataşma ve taşlama, tehzili alaya alma, gülünç hale getirme ile karşılayabiliriz.” (Levend, 1988: 151). Kelime ve terim anlam olarak kelimeler arası geçiş olabilmekte ve bu terimlerin

arasında çok ince ayrıntı olmakla birlikte latife, eserler üzerinden anlam kazanmış ve gerçek yerini bulmuştur.

Letaifnameler, manzum olmakla beraber mensur olabildiği gibi daha çok mensur-manzum olarak karışık şekilde de yazıldığını görürüz. Letâif-i Kemâlî de mensur eser olmakla beraber hikâyelerin arasına bazı beyit ve dörtlükler serpiştirilmesi bu tesbiti doğrular niteliktedir. Latife mecmualarındaki konular bir olaya veya kısa olay zincirine dayandırıldığından bu tür eserler aynı zamanda hikâye türü içinde de değerlendirilir. Nitekim Lâtime-i Kemâlî olay zinciri ile anlatılan hikâyelerden oluştuğunu kendisinin eserin sonundaki fihristten olayların başlığını hikâye diye atmasından ortaya çıkarırız. Bu eserin diğer mecmualardan farkı olayların kısa hikâyeler ile yazılmayıp daha uzun hikâye örgülerinden oluşmasıdır. Araştırmaya alınan Letâif-i Kemâlî adlı eserin giriş kısmında yazar başlık olarak letaifname olarak attığı için eserini letaifname üzerinden yürütülecektir.

Sözlükte “ince, yumuşak şey; şaka” anlamlarına mizah kelimesi tasavvuf terimi olarak “son derece ince bir mâna ifade eden, kelimelerle açıkça anlatılamayan, işaret yoluyla ehline söylenilebilen, tadılarak ve yaşanarak öğrenilen bilgiler” anlamında kullanılmıştır (Kâşânî, s. 83: akt: Türer, 2003: 110). Bu şekilde hem sözlük hem de tasavvuf terimi olarak “latife”yi tanımladıktan sonra Asan’ın doktora tezinde latife terimlerini şu şekilde topladığını görürüz.

“Letâif ve letâifname kavramlarının tanımlarına bakıldığında, çeşitli kaynakların bulunduğu ortak nokta güldürmeye ya da eğlendirmeye dayalı metinler olduklarıdır: “Hoş şaka, esassız lakırdı” (Ahmet Vefik Paşa, 1306: 1307), “Güldürecek, tuhaf, güzel söz ve hikâye, şaka, mizah” (Ali Seydi, 1330: 906), “Güldürmek, eğlendirmek için söylenen söz, nükte” (Tuğlacı, 1972: 1773), “Güldürücü nitelikteki fıkra” (Akalin, 1984: 172), “Hakiki olmayarak eğlence maksadıyla bir nükteyi hâvi olmak üzere söylenen söz yahut yapılan şey” (Muallim Naci, 1987: 657) (Asan, 2017: 9).

Latife mecmualarından mensur olanların bazı bölümlerinde de şiirler de görülür. Bu mecmuaların çoğunda mizahi hikâyeleri, gülünecek olayları, hikmetli olay örgülerini içerir. Latifeler aslında eleştiri içgüdüsünün güldürme örtüsü altında anlatılmasıdır. İnsanlar toplumdaki adaletsizliği çarpık düzen ve eşitsizlikle mücadele etme yönünü latife anlatarak seçmişlerdir. Bunun daha sert eleştiri hiciv ve hecl olarak karşımıza çıkarken latif, güldürü hikâyeler olarak belirir. Gülmenin bir başka yönünü yansıtan latifelerdeki gülme; aslında halkın, otoritenin ya da sosyal yapıdaki olumsuzlukların karşısındaki içsel duruşu yansıtır. Adaletsizlikleri açık ya da örtülü ifade etmek aynı zamanda halkın psikolojik olarak rahatlamasına da sebep olmaktadır.

Letaifnameler, eleştirinin inceltilmiş bir hali de diyebiliriz. Mizahi bir tür olan latife bir savunma tavrı olarak toplumun eleştirel bakış açısını yansıtır. Latife-i Kemâlî’de de latif hikâyelerin arkasında harem ağaları ve kethüda kadınları gibi köşk ve saray görevlilerinin görevlerini kötüye kullanma ve adaletsizliğe karşı eleştiri görülür.

“Letâifnâme, latifeleri içeren eserlerin genel adıdır. Türk mizah edebiyatında letâifnâmeler zaman zaman hezl, hicv, mizâh, tehzil vs. konulardaki eserlere ad olmuşsa da gerçekte bu tür eserlerde latife niteliğinde pek az bölüm bulunur. Bu nedenledir ki pek müstehcen hicv ve hezliyat kitaplarından Nasrettin Hoca fıkralarına dek birçok esere letâifnâme olarak adlandırılır. Oysa gerçek letâifnâmeler asla tam anlamıyla bir fıkra ve hicv kitabı değildirler. Belki içlerinde pek az fıkra ve hezl bölümleri bulunabilir.” (Pala, 1996: 133).

Tüm bu tanımlardan sonra latife, fıkra ve nükteler gibi kısa anlatılardan ziyade hiciv ve mizah gibi türlerdeki sert eleştiriler yerine söylenmek isteneni hikâyeler yoluyla anlatarak düşündürmek istenen ve bunu sohbet meclislerinde yaparak topluma eğlenceli saatler katan anlatılardır denilebilir.

3. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE LETÂİF MECMUALARININ GELİŞİMİ

Meraklı vak’alar anlatmak, meraklı vak’alar dinlemek ve sebeblerini araştırmak, en eski beşerî bir ihtiyaçtır. Hikâye ve roman işte bu ihtiyaca cevap vererek doğmuş ve zamanla gelişerek birer Edebiyat nevi’ olmuştur. Bu tarz anlatılar Türk toplulukları arasında da önce şifâhî anlatışlarla başlamış, sonra destanlar ve menkıbeler ve efsanelerle gelişmiştir (Banarlı, 1998: 999).

Türkler, Anadolu’ya ayak bastıktan sonra varlığını Anadolu’da her alanda göstermiştir. Bu dönemlerde insanlar kendilerine ait veya ortak çeşitli ortamlarda hikâyeler dinlemiş, gülerken eğlenmişlerdir. Bir yandan hikâyeler anlatarak verimli vakit geçirmek istemişler bir yandan gösteriler izleyerek olayları dinlemekle kalmayıp izlediklerini göstermiştir. Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra edebiyatımızda Arap ve Fars etkisi tüm alanlarda kendini gösterdi. Mizah olgusunda hikâye ve olay örgüsünde de konu ve üslup bu edebiyatlardan etkilenmiş oldu. Sözlü ve yazlı anlatılarda masal, efsane ve eski Türk kültürü devam ederken İran ve Hint Hikâyeleri, Mesnevi ve Binbir Gece Masalları gibi Doğu menşeli olay örgüleri edebiyatımızda tesir etmiştir. Mesnevilerde esprili, nükteli beyitler karşımıza çıkar.

“İlk mensur hikâyeler arasında Battal-name, Danişmend-name, Hamza-name, Ebu Müslim, en tanınmış olanlarıdır. Bu hikâyeler, daha XIII. yüzyılda Selçuk İmparatorluğu’nun son devirlerinde Anadolu’da geniş halk yığınları arasında biliniyor ve okunuyordu.” (Levend, 1988: 123). Efsane, masal, halk hikâyeleri daha sonra

güldürü hikâyeler letaifler anlatıların başka şekillere bürünmüş halleridir. Letaifleri tarihi gelişimine bakarsak:

“Klasik Türk edebiyatında, güldürmek amacıyla yazılmış “latife” adlı kısa hikâyelerin de toplandığı “letâif” ya da “letâif-nâme”lerin ilk örneği XV. yüzyıla aittir. Bu tür, XVI. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış ve XIX. yüzyıl sonlarına kadar birçok örneği verilmiştir “(Kutlar, 2012: 443). Latifelerin bir araya getirilip yazıldığı mecmualara letaif, letaifname adı verilmiştir.

“Mizah konulu eserleri toplayan mecmuaların ilk örneği 15.yüzyılın sonunda kaleme alınmış ve 16. yüzyıldan itibaren bu türden eserler yaygınlık kazanmıştır. Letâif mecmuaları genellikle düzyazı şeklinde yazılmıştır. Bunlar şairler arasında geçen hikâyeleri konu almışlardır.” (Gülbüz 2011: 89). Gülbüz ve Kutlar’ın da ifade ettiği gibi letaif mecmuaları 16. yüzyıldan sonra yayılmıştır.

Osmanlıda bazı kişilerin eğlendirmek, güldüren hikâyeler anlatmak gibi görevleri vardır. Mizahi hikâyeler anlatmak ve hikâyelerin gelişimini Mevlânâ’daki mizahi hikâyelerde de buluruz. Bu şekilde ilerleyen mizahi anlatımın gelişimine Kutlar geniş bir şekilde yer vermiştir:

“Klasik Türk edebiyatında latife ve fıkra niteliğindeki metinlerin toplandığı mecmuaların günümüze ulaşan ilk örneğinin XV. yüzyıla ait olduğu, bu türün XVI. yüzyıldan itibaren önemli bir biçimde gelişip yaygınlaşarak birçok letâif-nâmenin düzenlendiği görülür. Letâif-nâmelerin tanınmış örnekleri arasında Sirâc b. Abdu’llah’ın Letâif’i (XV. yy.), Zâtî’nin Letâif’i (XVI. yy.), Lâmiî’nin Letâif’i (XVI. yy.), Mahremî’nin Mecmaü’l-Letâif’i (XVI. yy.), Bursalı Cinânî’nin Bedâiyü’l-Âsâr’ı (XVI. yy.), Husam Şahraviyyü’l-Gülûğî’nin Har-nâme’si (XVI. yy.), yazarı bilinmeyen Menâkıb-ı Hamsîn (XVI. yy.), Lâyihi Mustafa Efendi’nin Muhâdarât’ı (XVI. yy.) Azmî’nin Letâif-nâme’si (XVI. yy.), Nâlî b. Mehmed’in Tuhfe-i Emsâl’i (XVII. yy.), Abdurrahman Hıbrî’nin Hadâyıku’l-Cinân’ı (XVII. yy.), Feyzullah Efendi b. Mehmed’in Letâifnâme’si (XVII. yy.), Fasîh Ahmed Dede’nin Mecmûa’sı (XVII. yy.), Gelibolulu Bahrî Mehmed Paşa’nın Letâif-i Bahrî’si (XVII. yy.), Münecimbaşı Derviş Ahmed Dede’nin Letâif-nâme’si (XVII. yy.), Kânî’nin Letâif ve Hezliyyât’ı (XVIII. yy.), Çelebi-zâde Âsım’ın Acâibü’l-Letâif’i (XVIII. yy.), İbrâhim Kemâlî’nin Letâif-i Kemâl’i (XIX. yy.), Şemseddin Sâmî’nin Letâif’i (XIX. yy.), Mehmed Tevfik’in (Çaylak) Hazîne-i Letâif’i (XIX. yy.) yer alır.” (Kutlar, 2012: 445).

Kutlar, araştırmaya aldığımız Letâif-i Kemâlî adlı eseri kendisi de zikretmiştir. Fakat bu mecmua daha önce okunmadığı ve üzerinde çalışılmadığı için konu aldık. 19. yüzyılda geleneksel mizah daha da ileri gitmiştir. Tanzimat’tan çok daha önce başlayan Batı etkisi, toplumsal hayatta ve mizahta bazı köklü değişimlere yol açmıştır. Latifelerin bazıları kaba ve müstehcen olmasına rağmen dönemin toplumsal zevkini göstermesi bakımından cemiyet hayatını yansıtır. Mizah ve hiciv bazen aynı eserde bir araya gelebilir. Latifeler bunlardan biridir. Latifeler, söylendikleri dönemin dil ve üslup

özellikleriyle toplum hayatına ve tarihî, edebî kişiliklere ışık tutmaları bakımından önemlidir. Letâif-i Kemālî temsil ettiği 19. yüzyılı resmetmesi açısından önemlidir.

İnsanlar, sert eleştiriden ziyade nükteli ve güldüren anlatılara daha sıcak bakmışlar. Toplumun sıkıntılı dönemlerinde siyasi ve sosyal hayatın karmaşasında bu şekilde anlatılar daha çok rağbet görmüştür. Bu sebeple latifeleri Osmanlı toplumu arasında daha da talep edilen tür olarak görmekteyiz.

Fıkra adı belli veya adsız bir kahramanın şahsında yahut da onun diliyle zamanı, zamanın insanları, olayları hakkında düşünüşünü ortaya koyar. Yine bunun içindir ki, halk geleneklerinde fıkra, çokluk kadın meclislerinin değil, erkek meclislerindeki sohbetlerin cilâsıdır: çünkü içtimaî hiciv ve tenkit, kadından çok erkeğin işidir...Nüktedan, zarif, hoşsohbet, sözü sohbeti dinlenir kişiler bu hikayeleri anlatır. Halkın hiciv ve mizah ifadesini, asırlar boyunca muayyen kalıplar içinde söz sanatkârları nakleder (Boratav, 2017: 303).

Bu kültür atmosferinde yetişen eserlerden biri de İbrahim Kemālî'nin Latife-i Kemālî adlı eseridir. Eserden bahseden bir diğer araştırmacı da Dilek Batislam'dır. Kendisi bu eser hakkında neşredilen eserler arasında Letâif-i Kemālî olduğunu söylemiştir:

“Bazı letâ'if mecmualarının ise Arap harfleriyle neşri yapılmıştır. Neşredilen letâ'if mecmuaları arasında; Letâ'if-i Kemal (İbrahim Kemal, 1873); Gencine-i Letâ'if (Faik Reşad, 1882); Külliyyat-ı Letâ'if (Faik Reşad, 1910); Mükemmel Hazine-i Letâ'if (Avanzâde Mehmed Süleyman, 1898); Hazine-i Letâ'if (1885); Nevâdirü'l-zürefâ (Mehmed Tevfik); Letâ'if (Şemsettin Sami, 1883-84); Letâ'if-i Fıkarât (Ahmed Fehmi, 1887); Letâ'if Cüzdanı (Avanzâde Mehmed Süleyman, 1899); Letâ'if Hazinesi (Karabet Palamutyan, 1897); Letâ'if-i Hoca Nasreddin Efendi (1838) adlı eserleri saymak mümkündür (Batislam, 1997: 23).

4. LETÂİF-İ KEMÂLÎ'NİN EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ

Letaifnameler, mizah, eleştiri, sosyal olaylara dair yaşanmış veya rivayet edilmiş bazı anlatıların ele alındığı bir türdür. Eserlerde birbirinden bağımsız ya da bazen birbirine bağımlı genellikle kısa anlatılar bulunur. Bazen de uzun hikâyeler de olabilir. Letaifnamelerde bazen gülmece bazen yergi üslubu göze çarpar. Bu türe ait eserler manzum veya mensur bazen de manzum-mensur olarak yazılır. Bu türde yazılmış eserlerden biri de İbrahim Kemālî'e aittir. İbrahim Kemālî'nin letaifnamesi türe dair

özellikleri ihtiva eder. Mensur eser olmakla birlikte araya beyit ve dörtlükler de serpiştirilmiştir.

“Değişik türdeki dini, ahlaki, tarihi ve edebi eserlerdeki ibretli, hoş a giden hikâyelerin seçilerek bir araya toplanmasıyla hikâyeye mecmuaları meydana getirilmiştir. Bu mecmualar; küçük hikâyeye ihtiva eden mecmualar ve letâifnameler olmak üzere ikiye ayrılır.” (Kavruk, 1998: 135).

Letâifnameler, genellikle küçük fıkra veya anekdot gibi kısa anlatılardan oluşmaktadır. Fakat Letâif-i Kemālî bunlara göre oldukça uzun sayılabilecek hikâyelerden oluşmaktadır. “Eski Türk Edebiyatında hikâyeye, en geniş ifadesiyle “bir olayın anlatımı” şeklinde düşünülmüş, manzum olsun, mensur olsun bir olayı anlatan tarih, masal, efsane, latife, destan, menkıbe vs. gibi tahkiye esasına dayanan bütün eserler genel olarak hikâyeye adıyla adlandırılmışlardır.” (Kavruk, 1998: 7). Zaten Kemālî de eserini oluşturan metinlere “hikâyeye” başlığını hikâyeye kahramanların ardından eklemiştir. Eserin girişinde de kendisi “Letâif-i Kemālî” başlığını atmış. Bu başlığı atmasından dolayı eserin isimlendirilmesi konusunda herhangi bir tereddüde yer bırakmamaktadır. Eserde ara hikâyelerin arasına fıkra, sergüzeşt, makale gibi alt başlıklar da atmıştır.

“Latifeler, güldürme ve eğlendirmenin yanı sıra üretildikleri dönemlerin mizah anlayışı, düşünce yapısı, değer yargıları ve güldürücü unsuru oluşturmada sıklıkla yararlanılan müstehcenlik algıları hakkında da fikir vermeleri, dolayısıyla kültür tarihine malzeme oluşturmaları bakımından da önemlidir” (Kutlar, 2012: 444). Letâif-i Kemālî’de de güldürücü öğelerin yanında daha çok sohbet meclislerinde halkın birbirine anlattıkları hoş a vakit geçirici hikâyeler olarak görülür. Bu hikâyelerin arasında müstehcen ifadeler de vardır.

İbrahim Kemālî de mecmuasında kimi anlatılarına hikâyeye başlığı atarken mecmuanın içeriğinde anlatıların bazılarına fıkra dediği görülür. Bu bölümlerde sanki ibretli hikâyeler anlatmak istediği zaman fıkra dediği görülür. Kortantamer lâtifelere kısa hikâyeler diye söz ederken Kavruk da “Klasik edebiyatımızda hoş a giden, beğenilen konuları ihtiva eden pek çok esere letâifname denmiştir. Bazen uzun hikâyelere de lâtife adı verilmiştir.” (Kavruk, 1998: 149). Letâif-i Kemālî’in de diğer letâiflerden farkı daha uzun hikâyelerden oluşmasıdır.

Letâif-i Kemâlî’de yer alan hikâyelerde kötü insanların cezalandırıldığı görülür. Burada elbette okuyanın tatmin olması beklenmiştir. Albayrak da bu tatminlik duygusunu şöyle anlatmıştır:

“Bununla birlikte bu tür hicivler sayesinde halk çeşitli dertlerini, sıkıntılarını, öfke ve isyanlarını dile getirmek suretiyle rahatlar. Toplumun reaksiyonlarına uygun olarak birtakım sıkıntılardan akisler taşıyan, yazılmasa da söz halinde ağızdan ağıza dolaşan hicivler, çok defa mazlum halkın zalimden intikam alma arzusunu da tatmin eder” (Albayrak, 1998: 452). Albayrak’ın da söylediği gibi halk dertlerini, isyanlarını dile getirerek rahatlar. Araştırmaya aldığımız latifelerde de cariyelere yapılan haksızlık ve zulümler anlatılarak intikam alma duygusunu tatmin eder. Latifelerde anlatılan olumsuz hadiselerde yaşanan hataların dile getirilmesi önlenmesi temennisiyle söylenmiştir. XIX. yüzyılda toplumlarda latife anlatmak sosyalleşmeyi sağlamada önemlidir. Bu latifeler çeşitli coğrafyaların özelliklerini ve hadiseleri anlatması yönünden önemlidir.

“Çok anlamlı” kelimeler fazlaca kullanılarak mananın değişik şekillerde anlaşılmasına imkân hazırlanmıştır. Argo kelimeler bakımından hicivler zengin bir kaynaktır. Müstehcen ifâdelerde Farsça ve Arapça kelimelere daha çok yer verilmiştir.” (Güven, 1995: XI). Güven’in de üstünde durduğu gibi araştırmaya aldığımız letaifnamede de müstehcen bazı kelimeler Arapça ve Farsça kelimelerle ele alınmıştır ki hemen anlaşılmasının önlenmesi amaçlanmıştır.

Modern hikâyede anlatı içinde anlatı ya da ileri olaydan bahsederken geçmişe dönmesi Letâif-i Kemâlî’de de görülür. Ayrıca ana olay etrafında küçük olaylar anlatılarak mecmua genişletilmiş olur. Anlatıcının anlatıya müdahale ettiği de görülür. Kemâlî, bazı hikâyelerde, olay örgüsünü anlatırken araya girerek okuyucuya bilgi verir.

“Hikâyelerde esas, merak ve heyecan uyandırmaktır. Bunun içindir ki, eski hikâyeler olağanüstü olaylarla birer masal niteliği taşır. Başlıca kahramanlar, padişahlar, vezirler, onların oğulları ve kızlarıdır. Oğlu olmadığı için tasalanan, sonra dua berekatıyla bir oğula kavuşan padişah, aşk yüzünden bahtsız olacağı müneccimlerce bildirilen çocuk, rakipler, entrikalar, tehlikeler, çok kez cinler, periler, tılsımlar... bitmez tükenmez serüvenler, dadının ya da hileci kocakarının oynadığı rol, ölüm, felaket, hicran, çok kez kavuşma, sonucun tatlıya bağlanması, mutluluk...” (Levend, 1988: 125). Letâif-i Kemâlî’nde de heyecan katmak için arada olağanüstülükler, periler,

entrikalar olaya dahil olmuş. Levend'in hikâyelerde anlattığı bu durumun çoğu Letâif-i Kemālî'de görülür. Özellikle olayların sonu tatlıya bağlanması halk hikâyelerinden ayrılır. Halk hikâyelerin sonunda âşıklar genelde sevdiklerine kavuşamazken latifede anlatılan aşk hikâyelerinde âşıklar birbirine kavuşur. Çünkü bu hikâyeler hüzünlendirmek için değil okuyanı mutlu etmek için yazılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

LETÂİF-İ KEMÂLÎ'NİN ŞEKİL VE İÇERİK YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

1. ESERİN TANITILMASI

1.1. ADI

Eserin adı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu yazmalar arasında K/1260 numarada kayıtlı matbu eserin zahriyesinde “Letâif-i Kemâlî” olarak geçmektedir. Kitabın ilk sayfasında yazar eserinin adını bu şekilde koymuştur.

1.2. MÜELLİFİ VE MÜSTENSİHİ

Eserin müellifi, Sultan Abdulaziz devrinde yaşayan, İbrâhim Kemâlî adında bir yazardır. Yazar, eserin ilk sayfasında parantez içinde ismini belirtmiştir. Ayrıca eserin son sayfalarında hikâyenin sonunda değerlendirme yapan İbrahim Kemâlî bir dostunun eserine iltifatını gazelle dile getirmiş.

“Aḥbâbdan ‘izzetlü bir zât-ı ‘âlî-ḳadriñ kitâb-ı ‘âcizi teberrüken söylemiş
oldıkları takrîz-i ra‘nâlarıdır.”

Bende takrîzin yazup takdîr ü taḥsîn eyledim

Çok eserler eylesün ibrâz İbrâhîm Kemâl.

1.3. TÜRÜ

İbrahim Kemâlî'nin Letâif-i Kemâlî adlı eseri on bir cüz ve toplam 350 sayfadan oluşur. Kitap letâif başlığı taşımasının yanında yazarın mukaddime bölümünde belirttiği gibi bazı kişilerin başından geçenleri, ibret verici olayları anlatan hikâye ve bazı fıkraları içerir. Kitapta dokuz hikâye anlatılmaktadır. Bu hikâyelerin isimlerini de kitabın sonunda fihrist bölümünde yazmıştır.

Eserin türü, klasik Türk edebiyatının son dönemlerinde daha da yaygınlaşan ve giriş kısmında bahsettiğimiz “letaifname”dir. Divan edebiyatında nazmın öneminin yanında elbette nesir halinde de önemli eserler ortaya çıkmıştır. Tanzimat döneminden sonra anlatmaya bağlı eserlerin yazılma oranı artmıştır. Mizah, hezl, hiciv, latife türleri arasındaki ayrım tam belirgin olmamakla beraber latife ve mizah güldürmeye en yakın tür olmakla beraber letaifnameler bunu en lâtif ve hoşça yapılanıdır. Çalışmaya aldığımız latife ise yazarı İbrahim Kemâlî, eserin ilk sayfasında eserin türünü

letaifname olarak belirtmiştir. Kemālî eserinde bazı hikâyelerde letaif kelimesi kullanırken bazı hikâyelerinde de sergüzeşt kelimesini kullanmıştır.

Osmanlı Edebiyatı, Halk ve Divan edebiyatı olarak yaşam sürerken mizah da her iki kanatta farklılıklarla da olsa etkisini göstermiştir. Halk edebiyatında Karagöz, Nasreddin Hoca fıkraları, Keloğlan masalları var olurken; Divan edebiyatında ise latife, hezl, hiciv olarak görülür. Türk mizahı üzerinde Hint, İran, Arap etkisi görülürken çalıştığımız İbrahim Kemālî'nin letâifnâmesi de bazı noktalarda Mevlana'nın Mesnevi hikâyelerindeki olaylara benzetilmiştir. Eski geleneksel anlatım tarzının yanında Tanzimat'dan sonra yenilikleri de içine alan Türk edebiyatı mizahta da değişiklik olmuştur.

“Sevgililerin kavuşamamaları Acem tesiriyle oluşan hikâyelerinde görülür. Garip Aşık dışında hiçbir hikâye kahramanın sevgilisine kavuşamamıştır.” (Çetin, 2020: 121). Bizim araştırmaya aldığımız bu dokuz hikâye ile oluşan letaifnamede anlatılan aşk hikâyelerin sonunda âşıklar sevgililerine kavuşur. Buradan hareketle letaifnameler halk hikâyeden ayrılmakla beraber asıl amaç okuyan toplumu eğlendirmek için hikâyeler mutlu sonla biter.

Mensur bir eser olan bu mecmua içerisinde manzum kısımlar da yer almaktadır. Bu manzum kısımlar kimi zaman olay örgüsü ile ilişkili kimi zaman da alakalı değildir. Müellif her manzum kısımlardan önce “beyt” kelimesini kullanmamış. Yazar hikâyenin bir bölümünde beyti söylemeden önce, bu beyti söyledi, diyerek açıklama yapmış.

“Bunıñ üzerine şâh-zâde Bânû’ Cihân Hanım Efendi’ye bu beyti söyledi:

Yetişüp cevır ü cefâ itme kızum cândır bu

Gel suçum var ise ‘affet ol insândır bu”

Mecmuada dokuz hikâye yer almaktadır. Her hikâyenin başında “Mâhir Beg ile Bedr-i Cihân Hanım Hikâyesi” örneğindeki gibi başlıklar atılmış. Melik ‘Âkıl’ın hikâyesinin başında ve Mahmidet Hanım hikâyesinden önce sergüzeşt kelimesi kullanılmış. Burada kahramanlar başından geçen ve geçmişlerinde olan olayları kendi ağızlarından anlatmaları söz konusu olduğunda sergüzeşt kelimesi kullanılmış:

“Melik ‘Âkılın Sergüzeşti: Efendim du‘acıñız Mûşul hâkimi olan Melîk-i Mazlûmın maḥdûmım ism-i ‘Âkıldır.” (s. 65)

“Ser-güzeşt-i Maḥmidet Ḥanım: Maḥmidet Ḥanım ağlayarak ser-güzeştisini naḳl itmeğe başlayup “Efendim, cāriyeniziñ pederi tüccārdan oldığından Hindistan’ın iskelesi olan bu Bombay şehrinde bulunan şeriki ile ba’z mertebe işleri olup bundan on sene muḳaddem şehr-i mezkûre yalnızca ‘azîmet itmeğe karar vermiş.” (s. 145)

Karşılıklı konuşmalar bölümünde başlık olarak mükāleme atıldığı görülmüştür. Mükāleme kelimesi de “kelām: söz, konuşma” kökeninden dolayı karşılıklı konuşma sözünden önce mükāleme başlığı atılmış:

“Ḥayālî Beg ile Yakāsı Kirli’niñ Mükālemesi

Beg: ... Sen nesiñ?

Yakāsı Kirli: ... Efendim ḳumārbāzım.

Beg: ... eyüsin bilür misin? “(s. 305)

“(Memdūḥa Ḥanımla Ḥayālî Beg’in Mükālemesi)

Ḥanım- Cāriyemi beğendin mi?

Beg- Beğendim valide ḥanım.

Ḥanım– İster iseñ saña fūrūḥt ideyim.” (s. 298)

“Fikrî Efendi ile Ḥayālî Begiñ Mükālemesi

Efendi- Oğlım ne oldıñız?

Beg- Bir şey yok, peder efendi.” (s. 294)

Bazı ara hikâyelerde de fıkra kelimesi kullanılmış:

Bānū’ Cihān Ḥanım Efendi’niñ eline böyle bir sened-i ḳavî geçdiği için ‘aklı başına gelerek hemān pederi şāh ile vālidesiniñ ayaklarına kapanup ağlaya ağlaya evvelinden āḥirine ḳadar, Na’ım Şāhzāde fıkrasını ifāde iderek kendüsini hendesāta göndermelerini ricā eyledi. (s. 114)

Na’ım’in hikâyesini anlattıktan sonra yazar bir de bu fıkraya bak diyerek hikâyeye farklı isimler vermiştir:

“Ḥüsrev Şāh kerîmesini oğluma virdigine daḥı pek ziyāde memnūn ve müfteḥir oldum. Artık beñdesin vāşıl oldığım cihetle biraz da gūşe-i inzivāda rahat yaşamak üzere yerime Na’ım Şāh-zādeyi naşib itmeği tensîb eyledim. Bundan sonra şāhınız Na’ımdır, buyurmaları üzerine ehl-i dīvān cümle-i ḳabûl ile infā-yı merāsım tebrîge

müsâra‘at itdiler. Bunıñ üstüne Hürmüz Şâh dağı başından tâcını çıkarup oğlınıñ başına giydirdikden sonra oğlum sañâ şâhlık mübârek olsun. Fıkrâya güzel bak.” (s. 185)

Bânū’ Cihân Na‘im Şâhzâde’ye duyduğı muhabbeti fıkra diye tanımlayarak babasına anlatır:

“Bânū’ Cihân Hıanım Efendi’niñ eline böyle bir sened-i kavî geçdiği için ‘aklı başına gelerek hemân pederi şâh ile vâlidesiniñ ayaklarına kapanup ağlaya ağlaya evvelinden âhirine kadar, Na‘im Şâhzâde fıkrasını ifâde iderek kendüsini hendesâta göndermelerini ricâ eyledi.” (s.114)

1.4. KONUSU

Letâif-i Kemâlî, çerçeve hikâye tekniğı ile yazılmış latife mecmuasıdır. Cüz cüz basıldığını da yazarın diğeri eseri Tarih-i Aziziyye’nin son sayfasında Letâif-i Kemâlî’nin dördüncü cüzi neden gecikeceğini dile getirmesinden anlıyoruz.

Hikâyenin en genel şekli ile konusu, başkahraman Mahir Bey ve Bedr-i Cihan’ın serüvenidir. Der-saadet’te beraber büyüyen bu iki aşığın yolları Mahir Bey’in annesi ilişkilerini onaylamaması üzerine ayrılır. Bedr-i Cihan çok uzak topraklara esir pazarında bir tüccara satılmasıyla hikâye başlar. Mahir Bey de sevdiği kıızı bulmak ümidiyle Üsküdar’dan Halep’e, Halep’ten Bağdat’a oradan da gördüğü bir rüya sonucu İskenderiye’ye gider. Bu iki kişinin etrafında gelişen ve Gonca-dil Kalfa’nın Bedr-i Cihan’a; Faik Paşa’nın da Mahir Bey’e ibret olsun diye anlattıkları hikâye ile ana olay genişletilmeye çalışılmış. En son itibariyle başkahramanlarımız Bedr-i Cihan ve Mahir Bey’in evliliğı ve çocuklarının da aşk ve serüvenleri anlatılarak hikâye mutlu sonla bitirilmiş.

Hikâye bu şekilde çerçeve hikâye olma özelliğı kazanır. Mecmuada her aşk bir hikâyenin özünü oluşturmuş. Bu şekilde Bedr-i Cihan’ın ve Mahir Bey’in yolculuğunu anlatan merkez hikâye altında diğeri kahramanların maceraları çerçeve hikâyeyi oluşturur.

Bedr-i Cihan’ın cariyesi Gonca-leb Kalfa hanımına erkeklerin sadık olmasına dair Necme’d-dîn Melik-zâde ile Cezb-i Hıanım Efendi Hikâyesi’ni anlatır. Bu hikâyede Necme’d-dîn Melik-zâde sevdiği kıza ulaşmak için mücadele eder ve araya engeller girmesine rağmen Cezb-i Cihan’dan vazgeçmez. Cezb-i Cihan da Melik-zade’yi çeşitli imtihanlara koyar ve sonunda muradlarına ererler.

Mahir Bey'in arkadaşı Faik Paşa kadınların sadakatini anlatmak için Na'im Şâh-zâde ile Bânû' Cihân Hanım Hikâyesi'ni beye anlatır. Banu' Cihan Naim'e âşık olur fakat Naim başka bir ülkeye gidince Banu' Cihan kılık değiştirip Naim'in sarayına gider. Banu' Hanım adını Sabr u Âşık olarak tanıtır ve cariye olarak saraya girer. Sonunda Banu' Cihan Naim ile evlenir.

Melik 'Aqiliñ Ser-güzeştesi, Maḥmidet Hanım'ıñ Ser-güzeştesi gibi ara hikâyelerden sonra Gonca-leb, Bedr-i Cihan'ı teselli etmek ve kaderin dönmesi hakkında İhsân Efendi ile Nevber Hanım Hikâyesi'ni anlatır. Mahir Bey'le tanışan Cavid Ağa Mahir Bey'in gördüğü rüyayı öğrenince beye ibret olsun diye Mâ'il Pâşâ ile Leylâ Hanım Hikâyesi'ni anlatır. Çünkü burada Leyla Hanım rüyasında bir ayın göğsüne geldiğini görür. Vezir Ma'il Paşa bir hile ile başka bir kızla evlenmesine rağmen oyunları ortaya çıkan kızı bırakır ve Leyla Hanım ile evlenir. Böylelikle Leyla Hanım'ın talihli rüyası gerçekleşmiş olur.

Mecmuanın sonunda Bedr-i Cihan ve Mahir Bey evlenir. Hayali Bey ve Dürr-i Cihan adında iki çocukları olur. Eser çocuklarının âşık oldukları kimselerle evlenmesini konu eden iki hikayeye biter.

1.5. YAZILIŞ YERİ VE TARİHİ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında 1260 numara ile kayıtlı olan bu eser İbrahim Kemâlî yazar kaydıyla birinci basım olarak Beyoğlu'nda Haçobo Çarşısı'nda 13 numaralı Şark matbaasında İstanbul'da Hicri 1290/ Miladi 1873 yılında basılmıştır. İbrahim Kemâlî'in de eserin ilk sayfalarında

“Tâcdâr-ı merḥamet-mu'tâd ḥân 'Abdu'l-'azîz

Şehr-yâr-ı şehr-i ecdâd ḥân 'Abdu'l-'azîz”

diyerek eserin yazılış zamanının tarihi devri olarak Sultan Abdulaziz (1861/1876) zamanı olduğunu tekrar göstermiştir.

1.6. YAZAR HAKKINDA KISA BİLGİ

Eserin yazarı İbrahim Kemâlî'nin hayatına kaynaklardan ulaşılamamıştır. Kendisinin Sultan Abdulaziz'i övmesiyle ve eserin ilk sayfasında 1290 yılı bilgisinden hareketle 19. Yüzyılın son çeyreğinde yaşamış olduğunu söyleyebiliriz. Letâif-i Kemâlî ve yazarın diğer eseri Tarih-i Aziziyye'ye Ankara Milli Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında, Erzurum Atatürk Üniversitesi

Kütüphanesinde ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Kütüphanesi'nde örneklere ulaşıp özellikle mukaddime ve son sayfaları incelenmiştir. Bu eserlerde yazar hakkında bilgiye ulaşılamamakla birlikte İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında Bel_Mtf_054624 numara ile kayıtlı olarak Seyfettin Özege'nin İbrahim Kemālî hakkında biyografik not düşürdüğü görülmüştür:

İbrahim Kemālî:

. Tārīḥ-i 'Aziziyye

. Letā'if-i Kemālî

Ayrıca Bursalı Mehmet Tahir'in Osmanlı Müellifleri 3.cildinde “Derc Edilmemiş Olan Tarih Kitapları” başlığı altında Tārīḥ-i Azīziyye- Muhtasar Tārīḥ-i Enbiyā ve İslām (İst.- 1291), İbrahim Kemālî Efendi olarak bilgi görülmüştür (Saraç, 2016: 1113).

2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1. ANLATICI

Anlatıcı, bir hikâyede hikâyeyi okuyucuya aktaran kişidir. Birinci tekil kişi, üçüncü tekil kişi ve ikinci çoğul kişi anlatıcı vardır. Hikâyelerde en fazla seçilen anlatıcı üçüncü tekil kişidir. Üçüncü tekil kişi olarak Tanrısal bakış açısı ve kahramanlar başlarından geçenleri anlattıkları hikâye ve kahramanların yazdıkları mektuplarda kahraman bakış açısı (birinci tekil kişi) ile yazılmıştır.

“Maḥmidet Ḥanım her neḳadar şāhzādeden bu şüretle ayrıldığına maḥzūn olmuş ise de esrārını meydāna çıkarmamasından tolayı daḥı Bānū' Cihān Ḥanım Efendi'ye du'ā iderek peder ve vālidesiniñ yanında kısmetini bekleyerek oturdu.”

Örneğinde olduğu gibi anlatıcı kahramanlarının aklından geçenleri, duygularını ve hislerini bilir. Bu sebeple hikâyelerin bazı bölümlerinde yazar Tanrısal bakış açısını kullanarak karakterlerin hislerini gözler önüne sermiştir. Bunun yanında merkez hikâye etrafında toplanan yan hikâyelerde hem birinci kişi anlatıcı hem de gözlemci bakış açısına sahip üçüncü kişi anlatıcı yer almaktadır. Birinci kişi anlatıcının olduğu hikâyelerde kahraman başından geçenleri karşısındaki kişiye anlatır. Bu yan hikâyelerden “Mā'il Pāšā ile Leylā Ḥanım Hikāyesi” başlıklı olan hikâyeden bir bölümü, kahramanın kendi serüvenini anlatmasına örnek olarak verebiliriz.

“Ni‘metiyle perverde olduğım vezîr Mâ‘il Pâşâ hazretleri bundan beş sene mu‘kaddem otuz beş yaşında olduğu hâlde (Trabzon) vâlisi iken ba‘z maşâlihîñ tesviyesi içün dâ‘iresi halkıyla Kethüdâsını Trabzon’da birağup ve yanlarına bendeñiz ile yigirmi kadar daha ağâ alarak uçmaha kadar ‘avdet itmek üzere me’zûnen der-sa‘âdete geldik ve pâşâ efendimiziñ büyük birâderleri Çakır Efendi’niñ hıvâce pâşâda olan konaklarına misâfir olduk idi. (s. 194)

Gözlemci bakış açısına sahip üçüncü kişi anlatıcıya örnek ise Faik Paşa’nın hikâyelerin başkahramanı Mahir Bey’e Mail Paşa ve Leyla Hanım macerasına şahit olmuştur ve gözlemci bakış açısı ile macerasını Mahir Bey’e şu şekilde aktarmaktadır:

“‘Arabadan inüp hareme duhûllarında câriyeler Leylâ Hanım’ıñ ve Seher Hanım’ıñ koltuğuna girüp yukarıya çıkardılar. Mâh-peyker Hanım ve dîvânhânenen karşılayup otaşına getürdi. İkrâmda kuşur olunmayup on beş gün soñra efendimiz büyük bir düğün yaparak murâdlarına nâ‘il oldılar. İki mâh kadar der-sa‘âdetde tûrılup mü’hirâ Pâşâ Efendimiz haremi ile vâlidesi Seher Hanımları ve pederi Şükrî Efendi’yi berâber alarak (T) velâyetine geldik. Kaderimiz bizi Başra’ya sevķ itdi. Hâlâ Leylâ Hanım, Efendimiz’iñ haremidir ve Sa‘âdet Hanım’ıñ işi Ak Bıyık maħalesinde şimdiye kadar söylenmekdedir. Gördin mi oğlum?” (231)

2.2. OLAY ÖRGÜSÜ

Bu hikâyeler zincirinin temelini çocukluktan itibaren büyüyen Bedr-i Cihan ve Mahir Bey’in aşkı oluşturur. Bedr-i Cihan’ın annesi Gonca-fem Hanım aslında Mahir Bey’in babası Rüstem Paşa’nın eski cariyesi olduğu için Mahir Bey’in annesi Nazperver Hanım, Bedr-i Cihan’ı oğluna münasip görmez ve sürgüne gönderir. Hikâyenin başkahramanı Bedr-i Cihan Hanım’ın İskenderiye’de bir esir pazarında satılmasıyla hikâyenin serüveni başlarken sevdiğini arayan Mahir Bey de Bedr-i Cihan’ı göremeyip peşine düşmesiyle iki taraflı macera başlamış olur. Diğer hikâyeler ise bu iki sevgilinin karşılaştıkları kişilerin anlattıkları hikâyeler olarak devam etmiştir.

Özkul Çobanoğlu, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri kitabında V. Propp’un masal tasnifleri ve fonksiyonlarını tasniflerken; “Masallarda her şey bir kötülükle başlar; kötülük belli bir ailede, belli bir çevrede bir eksiklik yaratır. (bir kişinin kaçırılması gibi), bir kahraman bu eksikliği gidermekle görevlendirilir, ona eyleminde birileri yardım ederken, birileri de karşı çıkar. Kahraman, birçok deneyden, sınamadan geçerek eksikliği gidermeğe çalışır ve sonunda görevini başarinca

ödüllendirilir.” (Çobanoğlu, 2005: 199). 19. yüzyıl latifelerde bazı özellikler yönünden halk hikâyeleri motifler görülürken, bazı yönden de masallarda olduğu gibi fonksiyonlar taşır. Çobanoğlu’nun da ifade ettiği gibi masallarda her şey bir kötülükle başlar. Bizim de araştırmaya aldığımız Letâif-i Kemâlî’de başkahraman Mahir Bey’in sevdiği kızı sarayın kethüda kadını kaçırdıca sevdiği kızın peşine düşüp çeşitli sınamalardan geçip hikâyenin sonunda ödüllendirilmesi temel olay örgüsünü oluşturur.

Masallarda anlatı içerisinde yedi karakter oluşur ve bu karakterler “eylem alanı”na bağlı unsurlar olarak ortaya çıkar. Bu karakterleri gerçekleştirdikleri eylemlere göre Propp yedi başlık altında sınıflandırmıştır. Özkul Çobanoğlu, söz konusu eserinde Propp’un Masal’ın Biçimbilimi kitabında fonksiyonların kişilere göre dağılımını “saldırgan, bağışçı, yardımcı, aranan kişi, gönderen, kahraman, sahte kahraman olmak üzere masallardaki temel yedi kişi veya karakter arasındaki eylem alanı ve bunların tekabül ettiği fonsiyonları bu şekilde belirler (Çobanoğlu, 2005: 211). Letâif-i Kemâlî’nde de Mahir Bey’i harekete geçiren ve sevdiğine kavuşturan bu yedi karakter etkili olmuştur denilebilir. Sevdiği Bedr-i Cihan’ı aranan kişi, saldırganı Bedr-i Cihan’ı saraydan gönderen kethüda kadın ve yardımcının da Mahir Bey’e moral verici hikâyeler anlatan arkadaşı olarak örnekler sıralanabilir.

Fonksiyonların kişilere göre dağılımı verildikten sonra olay örgüsü bir sorun ve bu sorunu getirdiği evden ayrılma etrafında devam eder. Bu olay örgüsü içerisinde de arayış yolculuğu kalıbı vardır. “Arayış yolculuğu kalıbı, mitoslar, destanlar, masallar, halk hikâyeleri gibi geleneksel Doğu edebiyatlarında eskiden beri var olan bir kurgu sistemidir. Bunun omurgası da dört temel unsurdan oluşmaktadır: İsteme, ayrılış, mücadele, buluş ve dönüş”tür.” (Çetin, 2015: 194-197).

İbrahim Kemâlî’nin letaifnamesinde arayış yolculuğu kalıbı mevcuttur. İsteme, ayrılış, mücadele ile buluş ve dönüş unsurları hikâyede bulunmaktadır. Mahir Bey, sevdiği kızın saraydan ayrıldığını öğrenir ve annesi Bedr-i Cihan’ın denize düştüğünü söylese de Mahir Bey buna inanmak istemez. Evi terk eder, Halep şehrine oradan da Bağdat’a varır. Bedr-i Cihan’ı arayış yolculuğunun isteme unsuru bu şekilde başlar:

“Mâhir Bey, Zârîfe Hânım ile Bedr-i Cihân Hânım’ın validesi Gonca-fem Kalfa’ya getürmek üzere kendüsinden izin alup gitdiginiñ irtesi gün olup da Bedr-i Cihân Hânım gelmedigi gibi Mâhir Bey, vâlidesi Nâz-perver Hânım’dan su’âl eyledikde hanım dahı neste peste diyerek nihâyet Zârîfe (102) Hânımla Üsküdâr’a gider iken bir

gemi kayığı çigneyüp denize gark olduklarını söyleyince Māhir Bey, işi anlayup vālidesiniñ söyledigi kelāma inanmadı. Nāz-perver Hānım dağı oğlını şahīhen inandı kıyās idüp suhūletle kıızı def itdim zannında bulundu. Māhir Bey, üçinci günü çekmecesinde mücevharāta da'ir eşyāsını ve birazda altun alup kendü atını Üsküdar'a geçürmelerini emr ider.”

Mahir Bey'in ana baba yurdunu sarayını bırakıp yola düşmesi, arayış yolculuğu kalıbının ayrılış unsuruna örnektir:

“Kendüsi üç uşak alarak bağçe kapısından iki çifte bir kayığa binüp eve gitmek bahānesiyle Üsküdār İskelesine çıkdıkda yanında olanlara iskele başından birer kirā hayvānı tutarak şurası seniñ burası benim, diye Bostāncı başı köprisine vāşıl olduklarında uşakların her birisini av içün bir tarafa şaldırup kendüsi dağı (‘āşıkā lāzım olan (103) (Yā şabr yā terk-i diyār) deyüp gitdi.

Mahir Bey ve Bedr-i Cihan ayrılığa ziyadesiyle üzürlüler fakat birbirlerine kavuşma ümidini kaybetmezler. Bedr-i Cihan Sırrı Efendi'nin konağında çok sıkıntı çekmeden yaşasa da ayrılık acısıyla her gün ağlamaktadır. Mahir Bey ise Bedr-i Cihan'ı arayış yolculuğunda karşısına çıkan engellere rağmen sevdiğini bulma ümidini bırakmaz ve evine dönmez. Nihayetinde bütün sıkıntıların, engellerin üzerinden gelir. Bu, arayış yolculuğu kalıbının mücadele unsuruna örnektir:

“Ertesi gün şehri gezmege çıkdığından Basra valisi vezīr Mā'il Pāşā'nıñ kölelerinden Cāvīd Ağā nāmında birisine (s.189) rast gelüp ağā dağı Māhir Beg'i gördiginde garīp olduğunu hālinden añladığından “Efendim, nerelisiñiz ve nereden geldiniz? Bu şehre ne zaman teşrīf buyurdıñız ve ismiñiz nedir?” deyü şordığından Māhir Bey dağı “Bendeñiz āsitāneli olup ismim Māhir'dir. Şeyyāh-ı 'ālim olduğumdan kadar bendeñizi bir hānda ota tutup oturmağdayım.

Māhir Bey, kendüsiniñ kim olduğunu haber virmeyüp Bağdād'da Fā'ik Ağā'ya söylediği gibi Cāvīd Ağā'ya söylediği gibi Cāvīd Ağā'ya dağı bendeñiz İstanbul'da sevdiğim bir kıız olup bir gice hānesinden gā'ib olduğundan üç senedir aradım. Şimdiye kadar bulamadım ve hayli vakıttır, ma'nāmda dağı görmediğimden ümidi kat itmiş olduğım hālde bu gice ru'yāmda girerek, eger beni isterseñ İskenderīyye'ye gele bul didiginde, şimdi böyle bir mu'tātdan tolayı bir de İskenderīyye'ye mi gideyim?”

Uzun bir yolculuk sonrasında, büyük sıkıntılarla ve engellerle karşılaşan Mahir Bey son yolculuk olarak Basra'ya döner. Basra'dan da Süveyş limanına giden bir

gemiye biner. Gemi parçalanınca ertesi gün Cidde'den gelen bir gemiye biner. Süveyş iskelesine vardığında bir gemiye binip İskenderiye'ye varır. Bir ağacın altında dinlenirken geziye çıkan Bedr-i Cihan ağacın altında dinlenen Mahir Bey'i görmesiyle ve konağında misafir olsun diye yardımcılarına buyurmasıyla kavuşma hikâyesi başlamış olur. Sonrasında ise Bedr-i Cihan ile evlenip mutlu bir ömür sürecektir. Bu da arayış yolculuğu kalıbının buluş ve dönüş unsuruna örnektir:

“Nâz-perver Hânım ve diger iki hânım maḥbûsı evveliden berü ḥamām yüzi görmediklerinden insân kıyâfetinden çıkup ‘âdetâ yabân âdemine dönmiş olduklarından câriyeler hânımları ḥamāmda yıkağıktan soñra temiz elbiseler giydirüp Şîvekâr Hânım’ın oḥasına götürmeleriyle hânımlar Şîvekâr Hânımlar görîşüp Bedr-i Cihân Hânım evvelâ kâ’in vâlidesi Nâz-perver Hânım’ın soñra diger hânımların ellerini ve anlarda Bedr-i Cihân Hânım’ın gözlerini öpüp muḥabbete girişdiler. Aḥşam olup Rüstem Pâşâ maḥal-me’mûriyyetinden gelmekle oğlu Mâhir Begle sâ’at üçe kadar selâmlıkda oturup ba’de Beşîr Ağa’yı Pâşâ ile begi ḥareme (s.277) götürdi. Câriyeler Pâşâ’yı kendü oḥasına oturtdıktan soñra Mâhir Beg vâlidesi hânımla diger hânımlar önüne düşüp pederinin yanına getürmekle hânımların pâşânın etegini öpüp dîvân tûrdıklarında Rüstem Pâşâ Hânımlara ḥıṭâben (İtdinigiñiziñ cezâsını gördiñiz.) “Kuşûrınızı Mâhir Beg’e bağışladım.” deyüp oturmalarını emr itdi.

Çerçeve hikâye tekniğinin tanımını Nurullah Çetin, Roman Çözümleme Yöntemi adlı eserinde şu şekilde yapmıştır:

“Olaylar, merkezden çevreye yayılan birbirinin içine girmiş daireler gibidir ve girifttir. Buna ‘çerçeve hikâye tekniği’ de denir. Bu tür metinlerde merkezî konumu işgal eden ve çıkış noktasını oluşturan bir ana olay (birinci düzey olay ya da çerçeve hikâye) vardır ve ona bağılı olarak uzayıp giden iç içe geçmiş ya da arka arkaya dizilip giden yan olaylar ve hikâyeler (ikinci düzey olaylar ya da hikâyeler) vardır. Özellikle Binbir Gece Masalları, Tutîname, Feridüddin-i Attar’ın Mantıku’t-Tayr’ı gibi eski Doğu hikâyelerinde bu tekniği görmek mümkündür.” (Çetin, 2015: 199). Roman çözümleme yöntemi olan bu teknik letâiflerin anlatıldıkları dönemde adeta bir roman işlevine sahip olduğundan Letâif-i Kemâlî mecmuası bu yönteme göre incelenmiştir.

2.2.1. Çerçeve Hikâye ve İkinci Düzey Hikâyelerin Özetleri

Letâif-i Kemâlî, çerçeve modeliyle yazılan bir hikâyedir. Eserde Mahir Beg'in yolculuğu ve sevdiği kız Bedr-i Cihan'a kavuşma arzusu çerçeve hikâyeyi oluştururken diğer kahramanların kendi hayat serüvenleri ikinci düzey hikâyeleri teşkil etmektedir.

2.2.2. Çerçeve Hikâye

Letâif-i Kemâlî, içerisinde ikinci düzey hikâyeler barındıran iç içe hikâyeler zinciridir. Bu hikâyeler diğer latife eserlerindeki gibi kısa hikâyelerden oluşmayıp her bir hikâye serüvenlerden oluşmaktadır. Ana serüven, Mahir Bey'in Bedr-i Cihan'ı bulma ümidiyle yolculukları ve bu yolculuklarda duyduğu hikâyeler bu hikâyeler zincirini oluşturur.

Mahir Bey letaifnamenin temelinde yaşanan olayların başkahramanıdır. Eserin başından sonuna kadar kendisi etrafında gelişen olayların zinciri yer alır. Onu kahraman yapan sevdiği kız Bedr-i Cihan'ı bulmak için mücadelelere göğüs germesi ve sevgilisini bulmaktan vazgeçmemesidir. “Halk hikâyelerinde durağan olan sahne, adayın rüya sonrası kahraman olarak uyanmasıyla dinamizm kazanır ve hareketlenir. Genellikle rüya sonrası olan kahraman, sevgiliye ulaşmak için çaba gösteren, tek ve en büyük yeteneği âşıklık olan biridir. Kendi başına hareket eder ve zorluğu göze alır. Kahraman bunu sağlayabilmek için ilk önce bulunduğu çevreden ayrılmaya karar verir (Çetin, 2020: 96). Bu eserde Mahir Bey'in bulunduğu çevreden ayrılmasıyla olaylar hareketlenir.

2.2.2.1. Mâhir Beg ile Bedr-i Cihân Hanım Hikâyesi

Bedr-i Cihan da Mahir Bey'den ayrıldıktan sonra yaşadığı zorluklar ve duyduğu hikâyeler ana hikâyenin diğer kanadını oluşturur. Yani okur, ikinci düzey hikâyenin içerisine çekilir daha sonra Mahir Bey'in macerasına geri dönülür. Bu da Mahir Bey'in serüveninin çerçeve hikâye olduğunu gösterir. Bu bölümde ana olayın özeti verilecektir:

Evvel zamanda Şehzadebaşı'nda Rüstem Paşa'nın haremlelerinden çocukları olmaz ve buna çok üzülür. Bir gece rüyasında cariyesi Gonca-fem'i Dilaver'e verirse çocukları olabileceğini görür. Gonca-fem ise Çerkezistan'dayken Dilaver'e âşık olur ve yolları ayrılır. Rüstem Paşa gördüğü rüya üzerine Gonca-fem'i azad ettiğini, Dilaver'e verdiğini söyler ve Gonca-fem ile Dilaver evlenirler. Bu evlilik sonucunda Gonca-fem ve Dilaver'den Bedr-i Cihan adında kızları olur. Rüstem Paşa ve Naz-perver Hanım'dan ise Mahir adında oğulları olur. Çocukları beraber büyür, hocalardan ders alırlar ve büyüdüklerinde Bedr-i Cihan Mahir Bey'e âşık olur. Naz-perver Hanım ise Gonca-

fem'i istemez ve Rüstem Paşa'nın da diğer haremeleri de Naz-perver Hanım gözden düşsün diye Bedr-i Cihan'ın gitmesine göz yumarlar. Naz-perver Hanım, Zarife Hanım'ı tembihleyerek bir oyun kurup Bedr-i Cihan'ı annesine götürmek vaadiyle saraydan çıkarır. Ekşi Karadut mahallesinde Tek Bıyık namında esir tacirini bulur. İskenderiye'ye bir gemi gideceğini öğrenir. Bedr-i Cihan'ı annesine göndermek umuduyla gemiye bindirirler. Yolda esir tüccarı olduğunu öğrenen Bedr-i Cihan elinden bir şey gelmediğini başına felaket geldiğini geç olarak öğrenir.

İskenderiye'de Bedr-i Cihan'ı esir pazarına götürür. Bu pazara gelen Sırrı Efendi adında yaşlıca bir zat Meşiiye mahallesinden gelir. Evladı olmadığı için kendine bir esir almak için esir pazarına gider. Sırrı Efendi'nin yeterli parası çıkmayınca Bedr-i Cihan onu güvenilir görünce kendi parasını vermeyi teklif eder. Sırrı Efendi kızı evine götürür ve eşi Şive-kar Hanım'a götürür. Eşi, kızı çok sever ve kabul eder. Sırrı Efendi, Bedr-i Cihan'ın verdiği yüzüğü satıp parasını kıza vermek istese de o da zaten çok üzgün olarak kendisine verir. Sırrı bu parayla ticaret yapıp daha zengin olur. Bedr-i Cihan ise bir an bile Mahir Bey'i unutmaz. Cariyesi Gonca-leb ise teselli vermek üzere ona erkek ve kadının sadakati konulu bir hikâye anlatmak ister. (Gonca-leb'in anlattığı hikâye, başkahramanlar olan Mahir ile Bedr-i Cihan'ın hikayesi yanında yan hikâye olarak devreye girer. Gonca-leb'in anlattığı hikâye daha sonra ikincil hikâye olarak bir sonraki bölümde ele alınacaktır.)

(Hikâyede gelelim 30.sayfadaki Zarife Hanım'a diyerek olay akışı kesilip hikâye arası bilgi verilir.) Zarife Hanım ise Bedr-i Cihan'ı gemiye bindirdikten sonra denize düşüp ölür. (Masalsı bir anlatım tarzı burada dikkatleri çeker. Masalda olduğu gibi kötü insanlar cezalandırılır ve iyiler kazanarak okuyanlara iyi insan olma tavsiye edilmiş olur.)

Mahir Bey ise annesinden Bedr-i Cihan'ı sorar ve annesi ise kızın denize düşüp öldüğünü söyler. Mahir inanmaz ve Üsküdar'a gider sevdiği kızı arar. Halep şehrine gider ve daha sonra Bağdat'ı beğenir orada kalır. Mahallede altmış yaşında Faik Ağa adında sipahi vardır ve çocuğu olmadığı için Mahir'i evladı gibi görür. Mahir Beyin çok üzüldüğünü ve başından geçenleri öğrenir. Mahir Bey de acaba erkekteki sadakat kadında var mıdır? Beni hatırlar mı diye üzülür. (Gonca-fem Bedr-i Cihan'a erkeklerin sadakatini anlatırken Faik Paşa da kadının sadakatini anlatmak için bir hikâye anlatır. Bunun amacı elbette sevene teselli olması içindir.)

Faik Bey bu hikâyeyi anlatarak Mahir Bey'in bayanlardaki sadakatın daha fazla olduğunu anlaması için anlatmıştır. Mahir Bey de ona hak verir. (Faik Bey'in de anlattığı hikâye ikincil hikâyelerde üzerinde durulacaktır.)

Mahir Bey, ertesi gün Basra'ya döner ve mahallede Cavid Ağa ile tanışır. Mahir, Cavid'in konağına misafir olur. Rüyasında Bedr-i Cihan'ı görüp ağlar ve Cavid Ağa'ya başından geçenleri anlatır. Rüyasında Bedr-i Cihanın kendisini İskenderiye'de bulabileceğini ağaya anlatır. (Cavid Ağa da rüyaların hayatta gerçekleşebileceğini ispatlamak için Mahir'e bir hikâye anlatır. Bu hikâyeyi de ikincil hikâye olarak ilerde ele alınacaktır.)

Sabah olunca Sırrı Efendi Mahir'i çağırır ve Bedr-i Cihan'ı kendisine vereceğini söyler. Bedr-i Cihan da kalfasının aracılığıyla Mahir'e mektup yazar ve başından geçenleri anlatır. Sırrı Efendi ise hastalanır ve vasiyetinde Bedr-i Cihan ile Mahir'in, Gonca-leb ile de Behram Ağa'nın evlenmesini ister. Şive-kar da Mahir Bey'in yurduna onlarla gitmek ister.

Mahir babası Rüstem Paşa'nın yanına gider ve her şeyi anlatır. Rüstem de suçluları cezalandırır. Burada da yine masal sonu gibi kötülerin cezalandırıldığını görülür. Gonca-fem ve Dilaver Bey kızlarını görür mutlu olurlar. Mahir Bey kendisine yeni bir konak arar ve bulur. Yorgancı Sıdkı Ağa konağı döşetir. Yeni konakları Boğaziçi, Galata, Üsküdar'a yakın olduğunu görünce beğenirler. Yazın yalı kışın da konakta yaşayarak mutlu olurlar. Mahir Bey ile Bedr-i Cihan'ın Hayali Bey ve Dürr-i Cihan Hanım adında iki çocukları olur.

Mahir Bey de Hayali Bey'in Ferdane'ye aşkını öğrenince kendisi de üç şart sunup kabul ederse kızla evlendireceğini söyler. Bu şartlar; kumar oynamak, içki içmek ve kerhaneye gitmek gibi ahlaksız, uygunsuz teklifler sunar. Babasının amacı bunları yaparken ne kadar kötü sonuçlar doğurduğunu göstermek. Mahir Bey bu hikâyeleri anlattıktan sonra Ferdane Hanım ile oğlunu evlendirir.

Daha sonra Şadi ile Dürr-i Cihan mektuplaşır ve Dürdane Hanımda konağa kızı istemeye giderler. Annesi Bedr-i Cihan Hanım, kızına evlenmeden önce nasihat vermek istediğini iyi dinlemesini söyleyerek bir bayanın eşine nasıl davranması gerektiğini, mutlu evliliğin uzun sürmesi için nasihatler verir. (Bu nasihatler günümüze de ışık tutar. Yazar okuyanlara da öğüt vermek ister.) Dürr-i Cihan ve Şadi evlenir.

Düğünden sonra Şive-kar Hanım vefat eder. Şadi'nin annesi başını mermere çarpar ve o da ölür. Mahir ile Bedr-i Cihan kızı ve damadı ile oğlu ve geliniyle mutlu yaşarlar. Yine masal sonu gibi hikâye mutlu sonla biter.

2.2.2.2. İkinci Düzey Hikâyeler

Çerçeve hikâyelerde, ana hikâyenin etrafında gelişen ve ana hikâyenin içerisinde anlatılan yeni hikâyelere ikinci düzey hikâyeler denir. Kemâlî'nin letâifnamesinde başkahraman Mahir Bey, Bedr-i Cihan'ın saraydan ayrıldığını öğrenip onun peşine düşerek sevdiğini bulmak istemesi ile hikâyenin ana unsuru olan yolculuğunu başlatır. Bir taraftan da Bedr-i Cihan'ın esir pazarında yaşlı bir adama evlatlık niyetiyle satılması ve kızın bu konakta yaşaması ile hikâyenin diğer kanadı yol alır. Yazar bu şekilde çerçeve hikâyenin oluşmasını amaçlamıştır. Olay örgüsünde vaka halkaları sıralanırken yardımcı kişilerin de ibret alınması için anlattıkları sergüzeştleri ile ana hikâyeden çıkılarak ara hikâyelere yer verilmiştir. Bu ara hikâyeler ikinci düzey hikâyelerdir.

Metindeki ikinci düzey hikâyeler; Necme'd-dîn Melik Zade ile Cezb-i Cihan Hanım Hikâyesi, Melik Akil'in Hikâyesi, Na'im Şah-zade ile Bânû' Cihan Hanım'ın Hikâyesi, Sergüzeşt-i Mahmidet Hanım, Ma'il Paşa ile Leyla Hanım Hikâyesi, İhsan Efendi ile Nevber Hanım Hikâyesi, Hayali Beg ile Ferdane Hanım Hikâyesi, Dürr-i Cihan Hanımla Şadi Beg'in Hikâyesidir.

2.2.2.2.1. Necme'd-dîn Melik Zade ile Cezb-i Cihan Hanım Hikâyesi

Bedr-i Cihan, cariyesi Gonca-leb teselli vermek üzere Bedr-i Cihan'a erkek ve kadının sadakati konulu bu hikâye anlatmak ister:

Necme'd-din bebekken saraya verilir ve yetiştirilir. Büyür ve talim için ava çıkar. Karşısına bir ahu çıkar. Ahunun peşinden giderken bir mağaraya girerler. Gece orada kaldıktan sonra çıktıklarında mağaranın bir bahçeye ve bahçeden de saraya çıktıklarını görürler. Sarayın bahçesinde bir hanım ve etrafında kızların oturduğunu görür. Bu kız Cezb-i Cihan'dır ve Melik-zade'ye âşık olur ve ahu kılığında bir kızın onu buraya getirmeye sebep olduğunu anlatır. Melik-zade fırsat buldukça saraya geldikçe kalfa ve Hurşid Lala ile Cezb-i Cihan ve Melik bir sene boyunca eğlenip zevk sürerler.

Bir gece rüyasında anne babasını görüp üzülür. Çünkü ailesinin yanından ayrılınca ailesi onun kaybolduğunu düşünür. Melik-zade ailesinin bir müddet gider, annesi kendisine hizmet için cariyeler gönderse de Melik-zade Cezb-i Cihan'dan başkasını görmez. Annesi onun bu durumuna üzülür. Ailesini terk etmesinden korkar.

Nergis Kalfa onun boynuna muska takarsak Cezb-i Cihan'ın yanında uyuyakalır, der. Dedikleri gibi kızın yanına gidince uyuyakalır ve Melik gözünü açamaz. Bu duruma Cezb-i Cihan çok sinirlenir ve sarayı terk eder, gider. Bir gün muskası kopup düşünce akli başına gelir. Melik-zade bir yıl boyunca ağlar ve çok üzölür sevdiğini göremeyince. Lalası sevdiğı kızın Hicrân Tağı Mihnet Bağçesi 'Aşıklar Dergahı'nda bulunduğı gibi masalsı bir üslupla gittiğini söyler. Babasına söylese de babası da böyle bir yerin nerede olduğunu bilmez kaptanlardan sordurur. Süveyş'de bulunan kaptanlardan Mercan namında birinin bileceğini haber alırlar.

Mercan Kaptan hikâye anlatarak tekrar hikâye içinde hikâye anlatarak olayın sınırları genişletilir. Bu kaptanın da çok önceden gemi yolculuğunda başına bir bela geldiğini bir yere vardıklarını geldikleri yerin melik-zadenin aradığı yer olduğunu söyler. Daha sonra melik-zadeyi buraya götürür.

Melik, lalasıyla beraber saraya girer ve cariyeler onları karşılar. Salonda tavanda yumurtalar asılı olduğunu görürler. Orada yanında oturan birinden sebebi sorunca Cezb-i Cihan'ın bu sarayı kendisin gücendiğı aşıkları periler vasıtasıyla buraya getirtip elli yıl burada ikamet ettirdiğini bu yumurtaların her birinin içinde de bu aşıkların sevdaları hapsedilip asıldığını anlatır. (Burada da perilerin âşıkları getirmesi gibi masalsı üslup görülür.)

Saraydaki bu durumu anlatan kişi Melik Akil ve kendi hikâyesini Melik-zade' ye anlatır:

2.2.2.2.2. Melik Akil'in Hikâyesi

Melik Akil'in bir kız kardeşi olur ve beraber ders alırlar. Büyüdüklerinde beraber hacca gitmek isterler. Babaları istemese de onlar bir yolunu bulur, Hicaz'a gitmeye karar verirler. Melik hastalanınca hac kafilesinden ayrılıp Halep şehrine gittiler. Paraları kalmayınca kız kardeşi Zehra evlerde hizmetçilik yapmayı para kazanmayı teklif eder. Sokakta yalnız kalan yardım bekleyen Melik'in karşısında elli yaşlarda bir adam çıkar, Melik'e yardım eder. Melik iyileştikten sonra adamın evinden ayrılrsa da kardeşini bulamaz. Yola revan olup Halep'ten çıkar ve Diyarbakır'a varır. Melik Adil'in sarayına varır. Sarayda kardeşi Zehra'yı Melik'in zevcesi olarak görür.

Olaylar içinde olaylar anlatan hikâyede Zehra başından geçenleri anlatır: Zehra sokaktayken ihtiyar bir adam ona yardım eder, karısı öldüğü için kızının yalnız kaldığını söyleyip Zehra'nın kızının yanına gitmesini ister ve adam Zehra'yı esirciye satar ve

esirci de kızı Melik'in sarayına götürür ve zevcesi olarak alır. Melik Akil de Musul'a döner ve başından geçenleri babasına anlatır, ailesiyle mutlu yaşarken saraya dört cariye gelir ve ilimlerini ölçmek için sorular sorar. Semiz, zayıf ile esmer ve sarışın cariyeler kendi ten ve bedenleriyle övünürken yazar da bu cariyeler üzerinden müstehcen ifadeler kullanarak latif ve eğlendirici hikâye ortaya çıkarmak istemiştir.

Melik bir gün ava gider ve orada uyuyakalır. Uyandığında kendini bir sarayda bulur. Cezb-i Cihan'ı burada görüp âşık olur. Onunla buluşmak istediğini söylese de Cezb-i Cihan Akil'e senin aşkını yumurta içine hapseyledim der. Bu yumurta ve Melik iki senedir sarayda durur. Herkes odasına çekilince Necme'd-dîn Melik-zade de lalasıyla odasına gider. Akil ile lar Cezb-i Cihan'ı beklerken Cezb-i Cihan gelir. Necme'd-dîn burada olmalı deyip bütün yumurtaları kırınca lar soğur gider. Cezb-i Cihan babasının yanına melik ile gider ve evlenirler. Mısır'a giderler ve Melik'in babasının yanına gidip mutlu yaşarlar. Bu hikâyeyi ana kahraman Bedr-i Cihan'ın cariyesi Gonca-leb erkek ve kadındaki sadakati göstermek için anlatır. Erkekten olan sabır kadında yoktur ve Melik, Cezb-i Cihan'ı aramaktan bıkmazken Cezb-i Cihan hemen sinirlenmiş sarayı terk etmişti. Bedr-i Cihan'a teselli olsun diye bu hikâyeyi anlatır.

2.2.2.2.3. Na'im Şah-zade ile Bânû' Cihan Hanım'ın Hikâyesi

Gonca-fem Bedr-i Cihan'a erkeklerin sadakatini ikincil hikâyelerle anlatırken Faik Paşa da kadının sadakatini anlatmak için bir hikâye anlatır. Bunun amacı elbette sevene teselli olması içindir:

Ruh-ı Dil ve Hüsrev Şah'ın bir kızları olur. Adını Bânû' Cihan koyarlar. Bânû yetişir ve büyür. On beş yaşına geldiğinde lalasıyla gezmeye çıkar. Mesire yerinde bir at görür çok sever ve saraya getirir. O zamanlarda saraya bir genç gelir ve ona kim olduğunu sorar. Genç de adının Naim olduğunu söyler.

Naim memleketine döner. Bânû ise aşk acısı çeker ve babası kızının Naim'in yanına gönderilmesini emreder. Bânû erkek kılığında kimse görmeden saraydan çıkar. Bir hana uğrarlar ve eşya getiren Nef'i adında biriyle karşılaşır. Hikâyelerini dinler ve yardımcı olur. Onları annesi İffet Hanım'ın yanına götürür. Nef'i Efendi kızın başına gelenleri anlatır. İffet Hanım da kızı kendi evine götürür. Kızın üzerindeki erkek kıyafetleri çıkartıp elbiseler verir ve konaktakilere Bânû'yu kız kardeşinin kızı olarak tanıtır. Bir gün Ruh-ı Revan Hanım, İffet Hanım'ı yanına çağırır. Ruh-ı Revan kızı

görür çok beğenir. Naim Bey de sevdiği kıza benzetir fakat tam tanıyamaz ve buraya kadar geleceğine ihtimal vermem der. Naim efendi sevgisinden ayrıldığından beri hasta düşüp yatağa girmiş kimsenin de kendisine hizmet etmesini istemese de bu kızın yanında huzur bulmuş. Bânū kendini Sabr u Âşık olarak tanıtır. İffet Hanım da Naim Efendi'nin kıza alakasını görünce oğlundan koruduğunu ama aslan pençesine kıızı düşürdüğünü söyleyip latife ederler. Sabr u Âşık Behzad lalasının gidebileceğini burada kalacağını haber verir. Naim Bey'i evlendirmek isterler ve Bânū da kendisi gibi köylü değil beye layık birini bulalım dese de Naim bu söze memnun olur.

Bânū komşu tüccarlardan bir zatın kızı Mahmidet Hanım'ı görür ve beye layık görse de hanım kendisinin bakire olmadığını söyler. Mahmidet Hanım gelin olarak saraya gelir fakat ağlamaya başlar. Burada yine başka bir ikincil hikâye anlatılır:

2.2.2.2.4. Sergüzeşt-i Mahmidet Hanım

Mahmidet küçükken Kalkuta şehrinden yola çıkar ve Bombay şehrine taşınırlar. Mahmidet okula başlar ve on dört yaşında bir genç ona âşık olur. Genç, Mahmidet'in lalasını parayla kandırıp köşkü gezdirmek bahanesiyle kıza tecavüz eder. Kız kimseye durumu anlatamaz. (Bikrimi izale etti diyerek yazar durumu Arapça kelimelerle dile getirir. Mahmidet, evladını seven sekiz yaşından sonra yanından ayırmasın diyerek nasihat verir. Bu hikâyeler eğlendirip hoş vakit geçirmenin yanında nasihat da verir. Mahmidet'in lalası bu olay sonrası kaçmak istese de önüne haramiler çıkmış ve onu öldürmüş ve kendisine tecavüz eden kişinin de karşısına aslan çıkmış bu kişi de ölmüş. Burada da tekrar masalsı bir anlatım ile kötülerin cezalandırıldığını görürüz.

Mahmidet'in hikâyesini duyan Sabr u Aşk mutlu olur ve bey ile evlenecekleri ilk gece kendisini değiştiririz bey de anlamaz bakire olmadığını diyerek plan kurar. Karanlıkta hanımlar değişir ve bey de anlamaz fakat yüzük diye mührünü Sabr'ın parmağına takar. Sabr da teyzesine diye çıkıp ailesinin yanına döner. Hürmüz Şah bir zaman oğlundan mührü isteyince bey bulamaz ve Mahmidet Hanım'a sorarsa da kızın bu yüzükten haberi olmadığını görünce evlendiği kişinin bu kız olmadığını Sabr'ın da konağı terk ettiğini görünce onu aramaya çıkar. Nef'i Efendi'den Sabr'ın Bânū Cihan olduğunu duyunca annesi de köylü kız diye gelin almak istemediği için mahcup olur.

Naim, Bânū'nun sarayına gider ve evlenmek istediğini söyleyip babasından ister. Naim ile Bânū da babasına gitmek için yola çıkarlar. Naim'in babası bu durumdan

memnun olur ve şahlık tacını oğluna verir. (Yazar burada “fıkraya güzel bak” diyerek hikâye yerine fıkra kelimesini kullanmıştır.)

Faik Bey bu ikincil hikâyeyi anlatarak Mahir Bey’in bayanlardaki sadakatin daha fazla olduğunu anlaması için anlatmıştır. Mahir Bey de ona hak verir.

2.2.2.2.5. Ma’il Paşa ile Leyla Hanım Hikâyesi

Seher Hanımlar ile Leyla Hanımlar birbirlerine komşu olarak birbirlerine birkaç günde bir giderler. Seher Hanım’ın kızı Leyla Hanım çok güzel bir kız iken, Nadide Hanım’ın ise Saadet Hanım adında bir gözü kör, topal bir kızı vardır. Leyla bir gün bir rüya görür ve rüyasını anlatmak için Nadide Hanım’ın konağına giderler. Leyla rüyasında bir ayın göğsüne girdiğini gördüğünü söyleyince Nadide Hanım bu rüyayı kızına satmasını ona para vereceğini söyler. Leyla istemese de annesinin ısrarıyla rüyasını onlara satarlar.

Dönemin veziri Ma’il Paşa bir yıl önce eşini kaybetmiş ve Trabzon’u terk etmiş. Mail Paşa’nın abisi Çakır Efendi abisinin yalnız kalmasına gönlü razı gelmeyip evlenmesini ister. Nadide Hanım’ gidip evlenecek kız var mı diye sorarlarken aklına kızı gelir fakat kızı çirkin olduğu için kalfasının aklına bir oyun gelir. Kalfası kızı diye Leyla Hanım’ı gösteririz der. Leyla görücü çıkınca çok beğenirler. Mail Paşa da Leyla’yı görüp çok beğenir ve yalnız kalırlar. Ma’il Paşa Leyla Hanım’a bir resmini verir ve Leyla da bu resmi saklar. İş çıkıp iki ay sonra geleceğini söyler fakat nefesine hâkim olup Leyla’ya bir şey yapmaz. Fakat Leyla hamile gibi etrafta dolandır ve Nadide Hanım yalanının ortaya çıkmasını istemediğinden Saadet Hanımla saraydar sarhoş iken yan yana bırakırlar. Saadet Hanım hamile kalır. Aradan zaman geçer ve Ma’il Paşa geri döner. Leyla Hanım’ı görmek ister. Saadet Hanım’ın yanına gittiğinde hamile kaldığını görür. Kendisinin bir şey yapmadığını anlatmaya çalışır ve Saadet’e ona verdiği remini isterken kalfa ile annesinin yalanları ortaya çıkar. Leyla Hanım olayın iç yüzünü paşaya anlatır. Paşa ile Leyla Hanım evlenir, mutlu olurlar ve Basra’ya dönerler. (Mahir Bey’e bu rüyanın anlatılmasının sebebi bir rüyanın gerçek hayatta da yaşanabileceğini göstermek içindir.)

(Gonca-leb, Bedr-i Cihan’ı teskin etmek ve Hakk’ın kudretini anlatmak için bir hikâye anlatır. Burada da tekrar hikâye içinde hikâye anlatılarak olay sınırları genişletilmiş olur ve bir diğer ikincil hikâye kurulmuş olur.)

2.2.2.2.6. İhsan Efendi ile Nevber Hanım Hikâyesi

Gonca-leb İstanbul'da İhsan Efendi'nin cariyesidir. Bir gün konağa Nevber Hanım ve annesi Gül-fem Hanım misafirlğe gelirler. Nevber Hanım arkadaşı Tarife Hanım'a oyun kurup konağın hanımı olduğunu söyler. İhsan Efendi gelip kalfa olanları anlatınca İhsan Efendi bu kızı alsam mı diye düşünürken kalfa da ne güzel olur deyince Nevber'i nikahına alır fakat bir gün Gonca-leb'i kıskanıp konaktan gönderir ve esirciye satar. Nevber Hanım'ın tesadüfen geldiği konağa hanım olarak oturmasını akıl eder miydin diyerek Bedr-i Cihan'a anlatır. Allah nasip edince böyle tuhaf şeyler zuhur eder diye Bedr-i Cihan'ı teskin eder.

Sabah olunca Sırrı Efendi Mahir'i çağırır ve Bedr-i Cihan'ı kendisine vereceğini söyler. Bedr-i Cihan da kalfasının aracılığıyla Mahir'e mektup yazar ve başından geçenleri anlatır. Sırrı Efendi ise hastalanır ve vasiyetinde Bedr-i Cihan ile Mahir'in, Gonca-leb ile de Behram Ağa'nın evlenmesini ister. Şive-kar da Bedr-i Cihan ve Mahir Bey ile Der-saadet'e gitmek ister.

Mahir babası Rüstem Paşa'nın yanına gider ve her şeyi anlatır. Rüstem de suçluları cezalandırır. Gonca-fem ve Dilaver Bey kızlarını görür mutlu olurlar. Mahir Bey kendisine yeni bir konak arar ve bulur. Yorgancı Sıdkı Ağa konağı döşetir. Yeni konakları Boğaziçi, Galata, Üsküdar'a yakın olduğunu görünce beğenirler. Yazın yalıda kışın da konakta yaşayarak mutlu olurlar. Mahir Bey ile Bedr-i Cihan'ın Hayali Bey ve Dürr-i Cihan Hanım adında iki çocukları olur.

2.2.2.2.7. Hayâlî Beg ile Ferdâne Hanım Hikâyesi

Hayâlî Beg genç bir delikanlı olur. Hiçbir kıza bakmadığını gören annesi bir vesileyle bir kızı oğluna göstermek ister. Hayali Bey ise Rum eli, Küçük Su taraflarında gezintiye çıkar. Ardından bir ağacın altında dinlenmek ister. Bu sırada bir araba oturan on iki yaşında kıza âşık olur, fakat bu güzel kızdan bir cevap alamaz. Aradan epey zaman geçse de âşık olduğu bu kızı bir daha göremez. Hayali Bey, babası ile tekrar gezintiye çıkar ve aradan uzun zaman geçmesine rağmen tekrar o kızı görür ve oracıkta bayılır. Bey tekrar kızı gözden kaybeder. Hayali Bey bu durumu Fikri Bey'e anlatır. Bedr-i Cihan Hanım da oğlunun başından geçenleri öğrenir ve konaktaki kızlardan birinin şerbet getirmesini söyler. Memduha Hanım da Ferdane Hanım'dan şerbet getirmesini söyler. Ferdane şerbeti Hayali Bey'e getirince bey âşık olduğu kıızı karşısında görür. Memduha Hanım da evlilik öncesi şartları kabul ederse evliliklerine

izin vereceğini söyleyerek evlilik öncesi gençlere nasihat niteliğinde tavsiyeler sıralamış olur.

2.2.2.2.8. Dürr-i Cihan Hanımla Şadi Beg'in Hikâyesi

Şadi Bey zevke eğlenceye düşkün biridir ve akşamları Mahi Bey'in konağına gider, sohbet eder. Bahçede babasıyla Şadi'yi bahçede gören Dürr-i Cihan Şadi'ye âşık olur. Fitne-i Dil Hanım bu aşkı öğrenimce Dürr'e yardım etmek ister. Kalfanın ablası Necmiye Hanım Şadi Bey'in dadısıdır. Kalfa ablasının yanına giderek durumu anlatır ve Şadi Bey'in Dürr-i Cihan âşık ettirmenin yolunu sorar.

Bir gün Necmiye Hanım ile Şadi Bey sohbet ederken dadı sözü evliliğe getirir. Şadi Bey de rüyasında eflatun renkli elbise giymiş bir kız gördüğünü söyler. Bunun üzerine kalfa olanları Bedr-i Cihan'a ve kızına anlatır. Kızın eflatun renkli elbise ile Şadi Bey'in konağına gelmesini istediğini söyler. Bir yolunu bulup Şadi'nin pencereden bakmasını isterler ve Şadi Bey Dürr-i Cihan bahçede görür ve âşık olur, rüyasında gördüğü kız olduğunu söyler.

Kahraman rüyasında bir kıza âşık olur ve rüyasında gördüğü kıızı aramak için yollara düşer. Artık yeni bir aile kurmaya ve öz ailesinden kopmaya hazırdır. Dahası, bu anlatı birimi aracılığıyla genç bir delikanlı, hikâyenin esas kahramanına dönüşür (İ. Çetin, 2020: 162). Mesnevilerde yer alan âşık olma hikâyelerden biri de rüyada âşık olanıdır. Şadi Bey de rüyasında gördüğü kıza âşık olur ve bu hikâyede bu olay örgüsüyle oluşmuştur.

Daha sonra Şadi ile Dürr mektuplaşır ve Dürdane Hanımda konağa kıızı istemeye giderler. Annesi Bedr-i Cihan Hanım, kızına evlenmeden önce nasihat vermek istediğini iyi dinlemesini söyleyerek bir bayanın eşine nasıl davranması mutlu evliliğin uzun sürmesi için nasihatler verirken bu nasihatler günümüze de ışık tutar. Yazar okuyanlara da öğüt vermek ister. Dürr ve Şadi evlenir ve evlilik kelimelerini erkan-ı zıfaf gibi Arapça kelime ile yazdığını görürüz.

2.2.2.3. Ara Hikâyeler

Debbağın hikâyesi de Mahir Bey anlatır: Bir gün debbağ ustası ve çırağı varmış. Çırak ustasının isteğiyle misk yağcıya gider ve orada kokudan etkilenererek bayılır. Usta gelip çırağını öyle görünce köpek necaseti koklatır ve çırak uyanır. Mahir Bey kahrın lütfâ dönüştüğünü göstermek için bu hikâyeyi oğluna anlatır.

Uzun soluklu anlatmalarda anlatıcı, anlatıyı heyecanın dorukta olduğu bir yerde keser, dinleyicinin merakını yükseltmek için araya başka, kısa soluklu anları sokar. Sergüzeşt, kısas olarak adlandırılan bu kısa hikayeler, anlatı zamanının uzamasını sağlamaktadır (Çetin, 2020: 239).

2.3. LETÂİF-İ KEMÂL’DE YER ALAN KİŞİ KADROSU

Bu bölümde Letâif-i Kemâl’in kişi kadrosu ele alınacaktır. Kişi kadrosunu vermek için Nurullah Çetin’in Roman Çözümleme Yöntemi adlı eserinde yapmış olduğu kişilerin sınıflandırılması bölümünde “merkezî kişi, yardımcı kişi ve diğer kişiler” şeklinde bir tasnife gidilmiştir (Çetin, 2015, s. 148- 169). Merkezî kişi adı altında hikâyenin baş kişisi Mahir Bey’den bahsedilecektir, yardımcı kişiler bölümünde hikâyede önemli rol alan ve olay örgüsünde yer sahibi olan kişiler söz edilecektir. Diğer kişiler bölümünde ise olay örgüsünde çok önemli bir rol oynamayan sadece adı geçen figüranlar ifade edilecektir.

2.3.1. Merkezî Kişi (Mahir Bey)

Latife-i Kemâl’de, merkezî kişi yani başkahraman Mahir Bey ve Bedr-i Cihan’dır. Mahir Bey çerçeve hikâyede en fazla yolculuğa çıkan, sevdiğini arayan ve sevdiğini bulma yolunda dağlar, denizler aşan bir kişidir. Bu özelliği ile çerçeve hikâyede özne durumundadır. Gerçekleştirdiği yolculuklarda karşısına çıkan kişilerden dinledikleri hikâyeler Mahir Bey ve Bedr-i Cihan, ikinci düzey hikâyelerin de okuyucuya aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. İkinci düzey hikâyelerde edilgen duruma geçen Mahir Bey ve Bedr-i Cihan, kendilerine anlatılan hikâyeleri dinleyen şahıslardır.

Başkahraman olmasına rağmen Mahir Bey’in fiziksel özelliklerinden çok fazla bahsedilmemektedir. Anlatıcı hikâyenin ana kahramanın mücadeleci karakterini ve sevdiğinden vazgeçmediğini gösteren bölüm aktarılacaktır:

Mâhir Bey, üçüncü günü çekmecesinde mücevharâta da’ir eşyâsını ve birazda altun alup kendü atını Üsküdar’a geçürmelerini emr idüp kendüsi üç uşak alarak bağçe kapusından iki çiftte bir kayığa binüp eve gitmek bahânesiyle Üsküdâr İskelesine çıkdıkda yanında olanlara iskele başından birer kirâ hayvânı tutarak şurası seniñ burası benim, diye Bostancı başı köprisine vâşıl olduklarında uşaklarıñ her birisini av içün bir tarafa şaldirup kendüsi dahı (‘âşıka lâzım olan (Yâ şabr yâ terk-i diyâr) deyüp gitdi. (s. 103)

Gündüzleri tağda giceleri bağda gidüp ve rāst geldiği çobanlardan etmek alup bir ve böyle uçmāh kadar tağdan tağa gezer iken bir gün hayvānı telef olduğundan böyle harāmiler gibi tağlarda gezmekden bir şeyi anlayamayarak ve insān kıyāfetinden dahı çıktığı için kendüsini kimseniñ bilemeyeceğini derk iderek Halep şehrine girdiğinde bir hānda ota tutup oturdu ve elbisesi eskimiş olmağla çarşudan yeni elbise ile bir de hayvān tedārik eyledi. Māhir Beg bir tahta parçasına şarılaraq bir gün bir gice deñizde kalup ikinci gün Cidde'den gelür bir gemiye rast geldiğinden begi gemiye alup hayr şāhiblerinden birisi karnını toyurdu ve üzerinde bulunan ıslak elbiseyi çıkarup bir kat elbise ile berāber otuz altun kadar geminiñ ahālisinden toplayarak Māhir Beg'e virdi. Begiñ eşyasıyla akçesi bağan gemide kalmış olduğundan eñ soñunda şadākaya muhtāc olduğına ziyādesiyle gücine gidüp ağlar. (s. 232)

2.3.1.1. Merkezî İkinci Kişi: Bedr-i Cihan

Bedr-i Cihan, Mahir Bey ile çocukluktan itibaren aynı sarayda büyüyüp beye âşık olmuş ve aşkını itiraf etmiş. Mahir Bey'in annesi Naz-perver Hanım ise Bedr-i Cihan'ı oğlunun yanında istemeyince bir oyun kurup sürgüne gönderir. Bedr-i Cihan'ın fiziksel özelliklerine çok yer vermeyip sürgündeki halini şu şekilde anlatabiliriz:

Bī-çāre Bedr-i Cihān Hānım ise ne Varṭa'ya uğradığını bilmeyüp kemāl-i derece havf ū telāşından bayılup iki sa'āt zamān mürūrunda 'aklı başına geldikde kendüsini gemi kamasında ve yanında bir kaç cāriye ile karşusunda kazık gibi bir herifiñ oturmakta ve geminiñ dahı gitmekde olduğunu görmekle kendüsini alup kaçırıldıklarını anlayarak feryād ū fiğān ile saçını başını yolmağa başlayınca Tek Bıyık Bedr-i Cihān Hānım'a "Ne ağlıyorsuñ? Ben seni Zārife Hānım'dan akçemle aldım. Sesini çıkarma. Eger çıkaracak olur iseñ saçından tutdığım gibi deñize atarım." dedi.

Bedr-i Cihān Hānım 'ömri içinde böyle bir serd mu'āmele görmediğinden tolayı korkarak zarūrī ihtiyār-ı sūkūt ile melūl melūl düşünüp ağlar idi. Kimi muvāfık hevā ile on günde İskenderiye Limānı'na girüp derūnunda bulunan tüccārlar mallarını karaya ihrāc (32) itmeğe başladılar. Esīrci Tek Bıyık dahı cāriyelerini bir büyük şandāl ile iskeleye çıkarup isticār itdiği bir hāneye yerleşdirdi ve irtesi günü hepsinden evvel Bedr-i Cihān Hānım'ı fūrūht itmek için esīr pāzārına götürdü.

Bedr-i Cihan sürgünde bir an bile olsa sevdasından sevdiğini düşünmekten geri durmaz. Mahir Bey'in yolculukları ve yolculuklarda dinlediği hikâyelerle umudunu kaybetmezken Bedr-i Cihan da kalfasından dinlediği hikâyelerle sevdiğine kavuşma

ümidini kaybetmez. Bedr-i Cihan'ın sevdiğine kavuştuğunu anlatan bölümde güzelliği şöyle tasvir edilir:

Bedr-i Cihân Hanım'ın ta'rif-i kabûli itmez derece olan güzelliğiyle berâber başında olan mücevharât ile üzerinde bulunan yeşil kadife üzerine incü ile sırma işlemeli elbisesi bir kat daha hüsnki arttırdığından ve Mâhir Beg, Bedr-i Cihân Hanım'ı her nekadar evvelden bilür ise de böyle zîynetle görmediginden bu kere gördüğü anda muhabbeti evvelkinden büyük derece artar. (s.264)

2.3.2. Yardımcı Kişiler

Letâif-i Kemâlî'de merkez kişilerin haricinde yardımcı kişiler de önemli bir yer tutar. Metin, çerçeve hikâye özelliği taşıdığı için yan hikâyelerin kendine özgü kahramanları bulunmaktadır. Letaifnamede dokuz hikâye yer almaktadır. Çerçeve hikâye dışında kalan ikincil hikâyeler sekiz tanedir. Her bir ikincil hikâyede o hikâyeye özgü karakterler vardır. Bu yardımcı kişiler olay örgüsünde önemli bir yere sahiptirler. Mahir Bey ile Bedr-i Cihan'ın duydukları hikâyeler, onların yolculuklarına yön vermeleri ile kurguya katkıda bulunmuşlardır. Bununla birlikte sadece ikinci düzey hikâyelerin başkahramanları değil hikâyenin baş kısımlarında yer alan ve Mahir Bey'in yolculuğunun başlamasında önemli etkileri bulunan kişiler de yardımcı kişi kapsamında ele alınabilir. Bu isimlerden ilk ele alacağımız kişi Mahir Bey'in annesi Naz-perver Hanım, Bedr-i Cihan Hanım'ın cariyesi Gonca-fem ile Mahir Bey'in tanıştığı dostu Faik Paşa yardımcı karakterlerdendir. Bu karakterleri, çalışmamızda olay örgüsündeki yer aldıkları sıraya göre tanıtılmıştır:

2.3.2.1. Naz-perver Hanım

Mahir Bey'in annesidir. Mahir Bey'in babası vezirdir ve haremlelerinden çocukları olmaz. Gördüğü rüya sonrası cariyesi Gonca-fem'i azad ederse çocukları olacağını öğrenince Gonca-fem'i azad eder ve kölesi Dilaver ile evlendirir. Bu evlilikten Bedr-i Cihan adında kızları olur ve Rüstem Paşa ile Naz-perver'den ise Mahir adında çocukları olur. Naz-perver Hanım Bedr-i Cihan'ı oğluna layık görmeyince kalfası Zarife Hanım'la bir oyun kurup Bedr-i Cihan'ı İskenderiye'ye giden gemiye bindirip esirciye satarlar.

2.3.2.2. Sırrı Efendi

Bedr-i Cihan'ı esir pazarından alan yaşlı adam. Hiç evladı olmadığı için Bedr-i Cihan'ı evladı gibi görür ve eşi de kendisi de onu çok severler. Sırrı Efendi, Bedr-i

Cihan'ı esirciden almak için parası yetmez. Bedr-i Cihan kendisine güvenip kendisini alması için yüzüğünü satması üzere ona verir ve bu yüzük sayesinde Sırrı Efendi ticaret yapar ve zengin olur.

İskenderiye tüccârından elli yaşında orta hâlde Meşîyye Maḥallesi'nde sâkin Sırrı Efendi'nin hiç evlâdı olmadığından bir câriye alup ahret-i evlâdı itmege karar vermiş ve bunun için bir müddetdenberü esîr pāzârına devam itmekde bulunmuş idi. Nā-gāh Tek Bıyıg'ın şatmak üzere getirdiği Bedr-i Cihân'ı gördükde ziyâdesiyle begenüp bahâsını esîrciden su'âl eylediginde beşbiñ gurûşa olabilür, aşağı olamaz. (s.32)

Hikâyenin başlarında Sırrı Efendi'yi Bedr-i Cihan'ın karşısına kurtarıcı rolü ile çıkarken hikâyenin kavuşma bölümünde ise Mahir Bey'in ile Bedr-i Cihan'ın kavuşmasına sebep olan kişi rolünde görülür.

Benim sizi buraya cem' itmeklikden murâdım vaşîyyet içindir. Ne kadar emlâk ve neḳûd ve eşyâm var ise cümlesini ḥaremim Şîvekâr Hanım ile bundan üç sene muḳaddem almış olduğım câriyem Bedr-i Cihân Hanım'a naşfîb üzre virdim ve selâmlıkda misâfire ikâmet itmekde bulunan Mâhir Beg 'akıl ve kişi-zâde bir zât olduğundan Bedr-i Cihân Hanım'ı aña zevce olmak üzere terk eyledim. Böylece yazık dimesi üstine kâtib efendi hemân ol-vechle defterine kayd idüp hazır bulunanları daḥı şâhid yazup cümlesi ḳalkup gitdiler. Bedr-i Cihân Hanım ile Mâhir Beg Sırrı Efendi'nin işbu vaşîyyetinden fevk'el-ḥaḳḳ memnun ve mesrûr oldılar. (s. 260)

2.3.2.3. Şivekar Hanım

Bedr-i Cihan'ı esir pazarından alan Sırrı Efendi'nin eşidir. Kendisinin hiç çocuğu olmamış ve hikâyenin başlarında Bedr-i Cihan'ı bulmaktan memnuniyetini dile getirir.

Şîve-kâr Hanım, “Kızım Bedr-i Cihân, biz seni evlâdlığa ḳabûl itdik. Sen de bizi peder ü vâlidelige ḳabûl ider misiñ?” dimesiyle Bedr-i Cihân “Efendim, velî-ni'metim cennet cânıma minnet ne demek. Mâdâmkî siz beni evlâdlığa revâ gördiñiz. Dünyâ ve âḫiret peder ve vâlidem olun” didi. Sırrı Efendi ile Şîve-kâr Hanım Bedr-i Cihân'ı olurca sevmeye ve olurca muḥabbet itmeye başladılar ki bir sâ'at görmeseler 'aḳılları başlarından gider idi.

Sırrı Efendi vefat ettikten sonra sevgilileri kavuşturma görevini Şivekar Hanım'da görürüz.

Bedr-i Cihān Hanım Efendim, “Ağā’nın söylediği şahīḥdir.” dimesiyle Şivekâr Hanım “Mādāmki iş böyle imiş. Buña hiç diyecek yoktur ve şu kadar var ki ikinizi birdenbire bir araya getürmek eyü degildir.” diyerek Gonca-leb Kalfa ile üç şal getürderek hanımlar ile kalfa örtünüp Behrām Ağā’ya Māhir Beg’i getürmesiniñ emrini virdi.

Behrām Ağā, Māhir Beg’i Mābeyn oṭasına götürdiğinde bey Bedr-i Cihān Hanım’ı şala бүрүнмүş görünce ol anda düşüp bayıldı. Bedr-i Cihān Hanım da bayıldığından Behrām Ağā begi, Gonca-leb Kalfa daḥı hanımı güç hâl ile ayıldarak uzakdan karşı karşıya oturdılar ise de ikisiniñ tekellüme tākātleri olmadığından birbirlerine yukarı aḡlar idi. Şivekâr Hanım ile Gonca-leb Kalfa ve Behrām Ağā anlara bakarak ḥayran kaldı. (s. 262)

Bedr-i Cihan ile Mahir Bey kavuştuktan sonra da onlarla İstanbul’a gider ve onlarla ömrünün sonuna kadar mutlu yaşar.

2.3.2.4. Gonca-leb Hanım

Bedr-i Cihan’ın İskenderiye’de en sevdiği cariyesidir. Hanımının Mahir Bey için gizli gizli ağladığını görür. Bu esnadan sonra hikâyeyi öğrenmesiyle karşımıza çıkar.

Ziyādesiyle sevdiği Gonca-leb nām cāriye evvelce içerüye girmiş. Hanımın ağladığını görmesi üzerine kendüsine tıyurmayarak yavaş yavaş yanına şokılup söylediklerini hep diñlemiş imiş. Hanımın hâli gönline ḡayet te’sīr iderek bir müddetdenşoñra “Efendim ne içün ağlayorsuñuz. Eger cāriyeñize toḡrısını söylemez iseñiz şimdi gidüp hanım efendiye ḥaber viririm. Söylediḡiñiz hâlde şu derdiñ dermānı yolunda cānımı fedā iderim” dimesiyle Bedr-i Cihān Hanım “Kız sesini çıkarma kapuyı kapa da gel otur... Vel’-ḥāşıl çok uğraşur ise de çāre bulamaz. Nihāyet el-emr söyleyim, deyüp serḡüzeştini mine’l-evvel-āli-el-aḥir naḡl ve helākını istemediḡi hâlde meydāna çıkarmakdan ḡāyet ihtirāz itmesini emr ū tenbīh eyledikten şoñra muḡaddimā Māhir Bey ḥaḡḡında söylemiş oldıḡı sözleri yine tekrār idüp ağlamaḡa başlar. (s.39)

İkincil hikâyenin ilki olan hikâyeyi Bedr-i Cihan’ı teskin etmek için Gonca-leb Hanım anlatır. Bu şekilde hikâye içinde hikâye çıkar.

Gonca-leb hikâye anlatmakla kalmaz hanımına sabrı tavsiye ederken ve yıllar sonra Bedr-i Cihan’ın Mahir Bey’i ağacın altında ilk defa görmesine sebep olan olarak da karşımıza çıkar.

Gonca-leb Kalfa “Efendim, ne için cāriyeñizi ‘aşkıdan hāli zann ideyorsuñuz? Bu cihānda ‘aşkı olmayan ādem kendüsini insāndan ma’dūm itmesün. Herkesiñ hālını Cenāb-ı Hāk’dan gayrı kimse bilmez. ‘Âşkıñ yarasına şabırdan başka çāre bulunmaz. Bu bābda, şabr itmeniz elzemdir. Bu gice pederiñiz Sırrı Efendi’dan āferīn alanda, yarın vālideñiz hanım efendi ile berāber Rāsandin seyr-i maḥalene gidelim. Biraz gezmek ile bil ki açılırsıñız. (s. 99)

2.3.2.5. Necme’d-din Melik-zade

Mısır hükümdarı Melik Zahir ile eşi Cilvekar Hanım’ın sarayında onların oğullarıyla beraber büyür. Necme’d-din Melik-zade Temyur adında bir fakirin oğludur ve sarayda iyi yetiştirilir. İkincil hikāyenin başkahramanı olup hikāyede masalsı bir üslupla Cezb-i Cihan Hanım’a âşık olur. Melik-zade onu aramaktan vazgeçmemesine rağmen Cezb-i Cihan hemen sinirlenmiş sarayı terk etmişti. Gonca-leb, Bedr-i Cihan’a teselli olsun diye bu hikāyeyi anlatır. Erkekten olan sabır kadında yoktur, mesajı verir.

2.3.2.6. Cezb-i Cihan

İkincil hikāye Necme’d-din Melik-zade’nin âşık olduğu kişidir. Cezb-i Cihan bu hikāyenin masalsı karakteri gibidir. Bu karakter kendine âşık olan kişilerin aşklarını yumurtaya hapsedip saraya astırır ve periler vasıtasıyla âşıkları ayağına getirtir. Masalsı karakter Cezb-i Cihan’ın hayali bir yere kaçma hadisesi şöyle anlatılır:

Necme’d-din Melik-zāde biraz peder ve vālidesiyle konuşurken bī’l-münāsebe Cezb-i Cihān Hanım’ıñ tahrīs için Hicran Tağı Miḥnet Bağçesi ‘Āşıklar Dergāhı’na gideceğini söyledikde Melik Zāhir “Oğlum Necme’d-din böyle nāmı şimdiye kadar işitmemiş idüm. Bu maḥalli çok gezmiş (s.59) kâpūdanlardan başka kimse bilemeyeceğinden ben şimdi Suveys ile İskenderiye’ye haber gönderüp su’āl itdiririm. Zarūrī beş on gün şabr itmekleğin lazım.” deyüp Melik-zāde’yiistirāhat hānesine gönderdi.

2.3.2.7. Melik Akil

İkincil hikāye Necme’d-din Melik-zāde hikāyenin içinde anlatılan başka bir hikāyenin başkahramanıdır. Melik Akil bir gün ava gider ve orada uyuyakalır. Uyandığında kendini bir sarayda bulur. Cezb-i Cihan’ı burada görüp âşık olur. Onunla buluşmak istediğini söylese de Cezb-i Cihan Akil’e senin aşkını yumurta içine hapseyledim der. Herkes odasına çekilince Necmed’d-din Melik-zade de lalasıyla odasına gider. Akil ile âşıklar Cezb-i Cihan’ı beklerken Cezb-i Cihan gelir. Necme’d-

din burada olmalı deyip bütün yumurtaları kırınca âşıklar soğur gider. Cezb-i Cihan babasının yanına melik ile gider ve evlenirler. Mısır'a giderler ve Melik'in babasının yanına gidip mutlu yaşarlar.

2.3.2.8. Zehra Hanım

Melik Akil'in kız kardeşi ve beraber hacca gitmek için yola çıkarlar ve Zehra kaybolur. Buradan sonra Melik Akil ile Cezb-i Cihan Hikâyesi'nin içinde bir hikâye daha ortaya çıkar bu da Zehra ile Diyarbakır meliki Melik Adil ile Zehra'nın olayıdır.

2.3.2.9. Faik Ağa

Mahir Bey'in yolculukların birinde Bağdat'a vardığında Faik Paşa adında yaşlı bir dost edinir ve paşa, beyi oğlu gibi görür. Gonca-leb Bedr-i Cihan'a hikâyeler anlatıp ikincil hikâyeler yayılırken; Faik Paşa da Mahir Bey'e kadında olan sadakatin erkekten daha fazla olduğunu anlatan ikincil hikâye anlatır.

Nihâyet bir gün Bağdâd'a dâhil olup şehri ziyâdesiyle begendigidinden orada bir kaç mâh kadar oturmasına karar virerek Meydâna mahallesinde bir hane ihbâr idüp ve bir de hizmetci tutup oturdu. Mahallede altmış yaşında Fâ'ik Ağâ isminde bir sipâhi var idi. Her gün Mâhir Bey Ağâ'nın hânesine gider ve Ağâ da her anın hânesine gelür ve ağânın evlâdı olmadığından Mâhir Bey'i evlâd makamında tutar. Beg da her Fâ'ik Ağâ'yı peder bilür idi. (s.104)

2.3.2.10. Bânû' Cihan

Hüsrev Şah'ın kızıdır. Lalası Behzad Ağa ile iyi eğitim alır ve o zamanlarda saraya bir genç gelir ve ona kim olduğunu sorar. Genç de adının Naim olduğunu söyler. Naim Şehzade Hürmüz Şah'ın oğludur. Naim ile Bânû birbirlerine âşık olur. Nef'i Efendi hana eşya getirir ve İffet Hanım Nef'i Efendi'nin annesidir. Bânû Hanım'ın aşkına kavuşmalarına yardım ederler. Bânû kılığını değiştirir ve adını Sabr u Aşık koyar. Naim'e buldukları kız Mahmidet Hanım'la bir oyun kurar fakat Bânû aşkına kavuşur. Burada diğer ikincil hikâye Mahmidet Hanım'ın hikâyesi başlar.

2.3.2.11. Mahmidet Hanım

Mahmidet Hanım, Naim Şehzade'nin komşusu bir tüccar'ın kızıdır. Şehzadenin kalfaları hanımı istemeye gelir fakat Bânû Hanım'a başından geçenleri anlatınca ikincil hikâye çıkar.

2.3.2.12. Cavid Ağa

Mahir Bey Basra'ya gittiğinde Basra valisi vezir Mail Paşa'nın ağalarından Cavid Ağa ile karşılaşır. Mahir Bey rüyasında Bedr-i Cihan'ın kendisine İskenderiye'ye gel demesini Cavid Ağa'ya anlatınca Cavid Ağa da bir diğer ikincil hikâyeyi anlatır. Aşağıdaki bölümde de Mahir Bey'in Bedr-i Cihan'ı görme yolculuğu başlar.

Māhir Beg irtesi gün Başra valisi Mā'il Pāşā'nın kölesi Cāvīd Ağā ile vedā' idüp Süveyşe giden bir gemiye bindi. Gemi muvāfık havā ile limāndan çıkup baħr-ı 'ummānı on beş günde tolaşup bāb-ı mendebeden içerüye girüp baħr-ı aħmara gelerek Süveys İskelesine bir günlük yolları ƣaldığı ģâlde havā birdenbire bozıldığı cihetle gemi tağlar gibi dalgaların içinde gider iken bir ƣayaya ƣarpup pāre pāre oldu. (s.231)

2.3.2.13. Leyla Hanım

Seher Hanım ve Şükrü Efendi'nin kızı Leyla Hanım ile komşu tüccarları Seyaveş Efendi ile Nadide Hanım'ın Saadet adında bir gözü kör, topal, kambur kızı vardır.

2.3.2.14. Ma'il Paşa

Vezirin abisi Çakır Efendi ile haremi Māh-peyker Hanım, Mail Paşa'nın yalnız kalmasına gönülleri razı gelmeyip evlendirmek isterler. Komşuları Saadet'in annesi oyun kurar fakat Mail Paşa ile Leyla Hanım muradlarına ererler.

2.3.2.15. İhsan Efendi

Gonca-leb'in Bedr-i Cihan'a anlattığı diğer bir hikâyenin başkahramanıdır. İhsan Efendi, Gonca-leb'in İstanbul'dayken efendisidir. İhsan Efendi'nin eşi vefat etmiş ve konağında yalnız kalır.

2.3.2.16. Nevber Hanım

İhsan Efendi'nin konağına konağın kalfası arkadaşı Terandil Kalfa'yı bir gün ziyarete gider. Daha sonra kader onu konağın hanımı yapar ve İhsan Efendi'yle evlenir. Gonca-leb de ibret olsun diye bu hikâyeyi anlatır.

2.3.2.17. Behram Ağa

Behram Ağa, Bedr-i Cihan'ın konağında bir ağadır. Bedr-i Cihan ile Mahir Bey'in hikâyesinin sonlarına gelindiğinde Gonca-leb ile bu iki aşğın kavuşmalarına yardım etmiştir.

Ġonca-leb Ġalfa Behrām Agā’nıñ ayaklarına şarılup “Amān, Efendim! ‘Âzîz başınıñ şadakası olmak üzere şu esrârı meydāna çıkarma.” deyüp Māhir Beg ile Bedr-i Cihān Ġanım kimiñ nesi oldıklarını ve birbirlerine olan ‘aşķ ũ muhabbetlerini söylediğinde Behrām Agā gāyet ‘ākıl bir ādem olmağla işi añlayup “Öyle ise bende bunu kimseye söylemem. Tezķireyi de Māhir Beg’e viririm. Sen de ben de Bedr-i Cihān Ġanım’a selām götür. (s.253)

2.3.2.18. Hayali Bey

Mahir Bey ile Bedr-i Cihan’ın çocuklarıdır. Çocuk yaşıta iyi yetişir ve büyür. Ferdane Hanım’a âşık olur ve evlenirler. Bu süreçte kalfa Memduha Hanım’ın ve Mahir Bey’in Hayali Bey’e evlenmeden önce tavsiyeleri vardır.

2.3.2.19. Dürr-i Cihan Hanım

Mahir Bey ile Bedr-i Cihan’ın kızlarıdır. Mahir Bey’in yalısının beş yalı üst tarafında Ferhad Paşa’nın oğlu Şadi Bey’in yalısı olup Şadi Bey Mahir Beylere sık sık ziyarete gelir Dürr-i Cihan pencereden beyi görür ve âşık olur. Şadi Bey’in annesi Dürdane Hanım ile kalfası Necmiye Hanım bir oyun kurup evlenmelerine sebep olur.

2.3.3. Diğer Kişiler

Letâif-i Kemālî’de yer alan dokuz hikâyede başkahraman ve yardımcı kişilerin yanı sıra figüran niteliğinde birçok diğer kişiler bulunmaktadır. Bu kişilerin olay örgüsünde az da olsa yerleri mevcuttur. Bu diğer karakterlerin birçoğu kalfa, ağa, cariyeye gibi görevli kimselerdir. Bu bölümde diğer kişileri, önce çerçeve hikâyede geçenlerden başlamak üzere eserde geçen hikâyelerdeki sıralamaya göre vereceğiz.

2.3.3.1. Çerçeve Hikâyede Geçen Diğer Kişiler

Mahir Bey ile Bedr-i Cihan Hanım’ın hikâyesinde bulunan diğer kişilerdir.

2.3.3.1.1. Zarife Hanım

Naz-perver Hanım’ın kalfası. Bedr-i Cihan’ı annesine götürmek yalanıyla gemiye bindirip esirciye satılmasına sebep olan kişi. Daha sonra geminin parçalanması ve kalfanın ölmesiyle yaptığı kötülüğün cezalandırıldığını görürüz.

2.3.3.1.2. Tek Bıyık

Bedr-i Cihan’ı Zarife Hanım’dan alıp esir pazarına götüren kişi.

2.3.3.1.3. Fikri Efendi

Rüstem Paşa sarayında kethüda kâhya efendidir. Sıdkı Ağa da yorgancıdır.

2.3.3.2. Necme'd-din Melik Zade ile Cezb-i Cihan Hanım Hikâyesi'ndeki Diğer Kişiler

Bedr-i Cihan'ın cariyesi Gonca-leb Hanım'ın hanımına teselli vermek için anlattığı ilk hikâyedir.

2.3.3.2.1. Nergis Kalfa

Cilve-kar Hanım'ın kalfası. Cilve-kar Hanım da Melik-zadenin annesidir. Nergis Kalfa, Melik-zade'nin boynuna muska takarsa Cezb-i Cihan'ın yanında uyuyakalır deyip kızıdan kurtulacaklarını hanımıyla planlar. Dedikleri gibi Melik kızın yanına gidince uyuyakalır ve Melik gözünü açamaz. Bu duruma Cezb-i Cihan çok sinirlenir ve sarayı terk eder, gider.

2.3.3.2.2. Hurşid lala

Sarayın lalası ve Melik ile Cezb-i Cihan'ın sarayına giderler.

2.3.3.2.3. Kamer Kalfa

Cezb-i Cihan'ın kalfası ve Melik Cezb-i Cihan ile kaldığında Kamer Kalfa da lala ile aşk yaşarlar.

2.3.3.3. Melik Akil'in hikâyesindeki Diğer Kişiler

Gonca-leb'in Bedr-i Cihan'a anlattığı ilk hikâyenin içinde anlattığı bir diğer hikâyedir. Bu iki hikâye de de masalsı üslup vardır.

2.3.3.3.1. Ferdane Hanım

Melik Akil'in annesidir ve Melik Adil ise Diyarbakır melikidir. Melik Akil'in kız kardeşi Zehra ile evlenir.

2.3.3.4. Na'im Şah-zade ile Bânû' Cihan Hanım'ın Hikâyesi

Cavid Ağa'nın Mahir Bey'e teselli vermesi için anlattığı hikâyedir.

2.3.3.4.1. İffet Hanım

Nef'i Efendi'nin annesidir. Nef'i Efendi de hana eşya getiren bir kişidir. Bânû' Cihan'a yardım ederler.

2.3.3.4.2. Behzad

Bānū'nun lalası ve Bānū' Cihan'a yardım eder.

2.3.3.4.3. Ruh-ı Revan

Naim Bey'in annesidir ve hanımın da kalfası Feryad-ı Dil Kalfa'dır.

2.3.3.5. Sergüzeşt-i Mahmidet Hanım Hikâyesindeki Diğer Kişiler

2.3.3.5.1. Lalası

Mahmidet Hanım'ı korumak yerine para karşılığında komşu çocuğun hanıma kötülük yapmasına sebep veren kişidir.

2.3.3.5.2. Komşu Tüccarın Oğlu

Mahmidet Hanım'a tecavüz eden ve hanımın komşusunun oğludur.

2.3.3.6. Ma'il Paşa ile Leyla Hanım Hikâyesi

Cavid Ağa'nın Mahir Bey' teselli vermek için anlattığı şahit olduğu gerçek bir olaydır.

2.3.3.6.1. Çakır Efendi

Vezirin Mail Paşa'nın abisidir. Abisinin evlenmesine vesile olur. Mâh-peyker Hanım ise Çakır Efendi'nin haremidir. Terandil Kalfa da Mâh-peyker'in kalfasıdır.

2.3.3.7. İhsan Efendi ile Nevber Hanım Hikâyesi

Gonca-dil Hanım'ın Bedr-i Cihan'a teselli vermek ve Allah'ın kudretini anlatmak için söylediği hikâyedir.

2.3.3.7.1. Gül-fem Hanım

İhsan Bey'in konağına tesadüfen gelen kızı Nevber'in annesidir.

2.3.3.7.2. Tarife Hanım

İhsan Bey'in konağında çalışan ve beyi ile arkadaşı Nevber'in evlenmesine sebep olan kişidir.

2.3.3.8. Hayali Beg ile Ferdane Hanım Hikâyesi

Mahir Bey'in oğlunun bir kıza âşık olması anlatılır.

2.3.3.8.1. Fikri Efendi

Rüstem Paşa'nın sarayında kethüda görevinde çalışır ve sarayın işlerine bakar ve hikâyesinin ilk başlarında Bedr-i Cihan'ın annesi ve babasının evlenme işlerini yürütmüştü.

2.3.3.8.2. Memduha Hanım

Fikri Efendi'nin haremi ve sarayın işlerine bakar. Hayali Bey'in de bir kıza âşık olduğu fark etmişti.

2.3.3.9. Dürr-i Cihan Hanımla Şadi Beg'in Hikâyesi

Mahir Bey'in kızının komşu bir beye âşık olmasını anlatır.

2.3.3.9.1. Fitne-i Dil Kalfa

Dürr-i Cihan'ın kalfası ve Şadi'nin dadısı Necmiye Hanım'la beraber Dürr-i Cihan ve Şadi'nin evlenmesine vesile olurlar.

2.4. MEKÂN

Anlatmaya bağlı edebi eserlerin bir diğer önemli ögesi de mekândır. Biz letaifnamede olayları ve kişileri belirttikten sonra diğer bir öge mekânları ifade edeceğiz. Günümüzdeki gibi mekânların tasviri ve kişi olay üzerinde etkisi Tanzimat dönemindeki gibi değildi. Nurullah Çetin “Destan, masal, efsane, Halk hikâyesi gibi geleneksel anlatı türlerimizde mekâna çok önem verilmemiş. Tanzimattan sonra çıkan romanla birlikte mekân unsurunun önem kazanmaya başladığını ve on sekizinci yüz yıla kadar mekân tasvirlerinin bilinçli bir işlevselliğinin olmadığını belirtmektedir (Çetin, 2015: 133). Letâif-i Kemâlî'de mekânın uzun betimlemeleri yoktur. Mekânlar çok belirtilmemekle beraber başkahraman Mahir Bey'in yolculuklarında denizden karaya mekân değişiklikleri olmuş. Olay örgüsünde de belirgin bir işleve sahip değillerdir. Bununla birlikte hikâyede geçen mekânlar kişilerin karakterleri üzerinde çok fazla etkiye sahip olmasa da sayı bakımından yine de fazladır. Hikâyede hem gerçekçi hem de soyut, masalsı mekânlar vardır.

Somut Mekân: Somut mekânlar, kişilerin gerçek hayatta olduğu gibi içinde bulundukları bu evrene ait somut gerçekliği bulunan mekânlardır. Somut mekânlar açık mekân ve kapalı mekân olmak üzere ikiye ayrılır. Açık mekânlar; köy, kasaba, şehir, ülke, deniz gibi açık alanlardan oluşan mekânlardır. Kapalı mekân ise ev, oda, iş yeri gibi iç mekânlardır (Çetin, 2015: 134).

Konuya aldığımız letaifnamede de açık mekânlar şehir, ülke, deniz, mesire yerleri gibi yer alırken; kapalı mekân olarak da saray, konak, iş yerleri gibi mekânlar yer alır.

2.4.1. Mahir Beg ile Bedr-i Cihan Hanım Hikâyesi

Rüstem Paşa'nın ikamet ettiği yer Şehzadebaşı, İskenderiye: Bedr-i Cihan'ın sürgüne esir gittiği yer, Çerkezistan: Dilaver ve Gonca-fem'in birbirlerine esir iken âşık oldukları yer.

2.4.2. Necme'd-din Melik Zade ile Cezb-i Cihan Hanım Hikâyesi

Mısır (Nil Nehri), Flemenk-i Cedid: Melik'in Cezb-i Cihan'ı aradığı yer, av yeri

2.4.3. Melik Akil'in Hikâyesi

Musul, Hicaz, Halep, Diyarbakır, Mansuriyye Mahallesi

2.4.4. Na'im Şah-zade ile Bânü Cihan Hanım'ın Hikâyesi

İsfahan, Feriabad Mesiresi, Kalkuta Şehri

2.4.5. Sergüzeşt-i Mahmidet Hanım

Bombay, İsfahan, Kalkuta şehri

2.4.6. Ma'il Paşa ile Leyla Hanım Hikâyesi

Ak Bıyık Mahallesi, Der-saadet, Basra şehri, Rasendin Mahallesi

2.4.7. İhsan Efendi ile Nevber Hanım Hikâyesi

İstanbul, Kız Taşı, Tavşan Taşı, İhsan Bey'in konağı

2.4.8. Hayali Beg ile Ferdane Hanım Hikâyesi

Bab-ı Ali, Rum ili, Küçük Su, Sultaniyye ve Hangar İskeleyi, Kara Kulak Hanı, Kalpakçılar Mahallesi

2.4.9. Dürr-i Cihan Hanımla Şadi Beg'in Hikâyesi

2.4.9.1. Rum ili Hisarı, Anadolu Yakası, Mahir Bey'in

Soyut Mekân: Letâif-i Kemâlî'de gerçekçi, günlük hayatta karşılaşılabilecek hikâyeler anlatılsa da kimi zaman olağan üstü olaylara da yer verilmiştir. Soyut mekânlar hayalî, ütöpik, fantastik, metafizik, duysal mekânlardır (Çetin, 2015: 135). Letâif-i Kemâlî'de de bazı ikinci düzey hikâyelerde soyut mekânlara yer verilmiştir.

Ütopik mekanların kurgulanmaları, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren saygı, korku, büyüsel fonksiyon, inanç, dini telakkiler, toplumun sosyal yapısı gibi birçok unsurun yalnızca biri veya birden fazlasının bir araya gelmesiyle oluşur (Çetin, 2020: 217). İkinci düzey hikâyelerden birisinde Hicret Dağı, Mihnet Bahçesi, Âşıklar Dergâhı gibi mekânların hemen hepsi soyuttur. Aşığın sevgilisini gittiği bu yerlerin bulunma zorluluğunu kuvvetlendirmek için verilmiştir. Çetin'in ifade ettiği gibi bu ütopik mekânların verilmesi büyüsel fonksiyonun ve korkuyu hissettirme düşüncesinden doğmuştur:

“Necme’-d-dîn Melik-zâde biraz peder ve vâlidesiyle konuşurken yalına bî’l-münâsibe Cezb-i Cihân Hanım’ın tahrîs için Hicran Tağı Mihnet Bağçesi ‘Âşıklar Dergâhı’na gideceğini söyledikde Melik Zâhir “Oğlum Necme’-d-dîn böyle nâmı şimdiye kadar işitmemiş idüm. (s. 58)

2.4.9.2. Mekân Tasvirleri

Letaifnamede mekân tasvirleri Tanzimat sonrası hikâyelerde olduğu gibi belirgin ve ayrıntılı değildir. Rüstem Paşa’nın odası tasvir edilirken:

“Yatağ otaşında kırmızı kağıfeden bir kanepe ile dört koltuk şandâlye ortada bir de maşa ve kapudan girilür iken sağ tarafda dîvâre bitişmiş bir kâryola olup bunun şilteleri ipekli kağıfe ve yorğanı lâhûrî şâldan idi. “(s.15) gibi odanın genel olarak tasviri yapılmıştır.

Necme’-d-dîn Melik-zâde sevgilisini gördüğü köşkü tanımlarken şöyle tasvir yapmıştır. Ayrıca köşkün içindeki havuzu resmederken abartılı bir tabir kullanmıştır:

“Mezkûr köşk cennet mişâli bir bağçeniñ içinde olup önünde dahı tûlaen ve ‘arzen biñ arşun büyüklüğünde murabba’ bir havuz olup bunuñ dört köşesinde gümüşden ma’mûl arslan şüretleriniñ ağızlarından âb-ı hayât gibi şular akar ve güzellik havzunıñ etrafında bulunan envâ’ meyve ağaçları ve çiçekler ve ağaçlarıñ üzerinde bir çok tayyâr mevcûd idi. Bağçe ol kadar büyük idi ki bir âdem ancak hayvan ile üç sâ’atde dolaşabilür idi. (s. 46)

2.5. ZAMAN

Anlatmaya bağlı edebî türlerin bir diğer ögesi de zamandır. Zaman modern romana göre geleneksel anlatı türlerinde çok önemli unsur değildir. Bu tür metinlerde zaman daha çok soyuttur, genel planda kalmaktadır ve belirsiz zaman ifadeleri

kullanılmaktadır. Geleneksel anlatı türlerinde olayların başlama ve sona erme zamanları, olayların ne zaman gerçekleştiği, gerçekçi zaman unsuruna bağlı olup olmadığı çok net değildir (Çetin, 2015: 127).

İncelediğimiz letaifnamede de net zaman ifadeleri verilmemekle beraber âşıkların sevgililerinden ne zamana kadar ayrı kaldıkları, Mahir Bey'in Bedr-i Cihan'ı kaç yıldır aradığı gibi genel zamanlar verilmiştir.

Bazı bölümlerde de masalsı bir zamandan da bahsedilebilir. 'Âşıkların sevgilileri yumurtada hapsediği kadar Cezb-i Cihan'ın sarayda tutulmaları gibi soyut zamanlardan bahsedilmiştir. Bazen de hikâyede sıralı akıştan ziyade başa dönmeler olurken bunu bilgi vererek yapar ve akışı bozar. Tanzimat ilk dönem hikâyelerinde olay akışı kesilip hikâye hakkında bilgi verme sık görülür:

“Gelelim Kethüdâ Zârîfe Hânım otuzuncı şaḥîfede beyân olunduğı vechle Zârîfe Hânım, Bedr-i Cihân Hânım'ı vâlidisine götürmek üzere Mâhir Beg'den izin alup da Tek Bıyık esîrciye gemide teslim idüp kendüsi kayıkla gemiden açılır açılmaz kayığıñ üzerine kerâste yüklü Varna-beş çiftesi ta'bîr olunur.” (s. 101)

Zamansal sıra akışı kesilip hikâye anlatıldıktan sonra bir önceki hikâyeye dönülür ve “biz gelelim” ibaresiyle geçiş yapılır:

Hayâlî Beg, pederiniñ oḡasından ıḡlup kendüsine maḥşûş olan dâ'ireye gelerek Ferdâne Hânımla oturup cum'a irtesi gününden i'tibâre-i kalemine devâm itmeğe başladı. Gündüzleri kalemine ve giceleri refîkası Ferdâne Hânımla eğlenmek ba'zen aḥbâbıyla da görüşüp muḥabbet itmekde olsun. Biz gelelim begiñ hemşîresi Dürr-i Cihân Hânım'a (s. 316)

2.5.1. Nesnel Zaman

Nurullah Çetin Roman Çözümleme Yöntemi eserinde üç ayrı zamandan bahsetmiş: Nesnel zaman, vaka zamanı, anlatma zamanı. Nesnel zaman gerçek, takvime bağlı zaman olmakla beraber vaka zamanı ise olayların geçtiği zaman dilimidir. (Çetin, 2015: 126-130) Letâif-i Kemâlî'de hikâyenin ilk başı Bedr-i Cihan'ın sürgüne gitmesi ve Mahir Bey'in sevdiğini bulma süreci: üç yıldan bahsetmektedir.

Hikâyenin yazıldığı zaman hikâyenin de başında yazdığı beyitte Sultan Abdulaziz'e övgü ile başlamasından zamanın 19. yüzyıl olduğu anlaşılır.

Tâcdâr-ı merḥamet mu'tad ḥân-ı 'Abdu'l-'azîz

Şehr-yār-i ecdād-ı hân ‘Abdu’l-‘azîz (s.5) bu şekilde nesnel zamanı bulabiliriz.

Hikâyede geçen bazı zamansal ifadeler:

Letaifnamede belirli ay ve yıllar belirtilmemekle beraber üç ay boyunca on beş yıldır gibi genelleyici zamanların yanında bazı önemli vakitlere değinmiştir:

Rüstem Pāşā, “Güzel iḥtār itdiñiz ve yolunda irā’e-i ṭarîk buyurdıñız. Bu gice cum’a gicesi olduğından istiḥāre ideyim.” deyüp (s. 14)

Masal, destan ve efsanerde kalıplaşmış zaman ifadeleri, yedi gün yedi gice, kullanılmıştır:

“Yedi gün yedi gice düğün olup sekizinci cum’a gicesi Necme’d-dîn Melik-zādeyi Cezb-i Cihân Hânım Efendi’niñ ve Hürşîd Lālā’yı daḥı Kāmer Kālfā’nıñ oṭasına götürdiler.” (s. 96)

2.6. MOTİFLER

Halk nesrinde motif olabilmesi için olağanüstülüğün olması gerekmektedir. Bu olağanüstülük, kahramanda, olayda, zamanda, mekânda, kısacası nesirdeki her türlü olayda karşımıza çıkabilir (Alptekin, 2015: 295). Alptekin, Stith Thompson’ın motif tasniflerinden hayvanlar, sihir, ölüm, imtihanlar, aldatmalar, kaderin ters dönmesi, şans ve kader, mükafatlar, cezalar, esirler ve kaçaklar, evlilik...gibi motifleri sıralamıştır (Alptekin, 2015: 296). Biz de bu motifleri sıralarken Letâif-i Kemālî’de en çok gördüğümüz motiflerden seçilmiştir.

Şiirde mazmunlar yer alırken nesirde de bazı kalıp düşünceler, metaforlar, motifler karşımıza çıkar. Bu motifler toplumun sosyolojik, ekonomik, inanç yapısını ortaya çıkarır. Motifler, toplumun içerisinde uzun soluklu yerleşmiş yapılardır.

2.6.1. Rüya’ya göre Amel Etme, Rüya Satma Motifi

Hikâyenin başkahramanı Mahir Bey’in çocukları olmaz. Bir rüya görür ve rüyasında cariyesi Gonca-fem’i yine kölesi Dilaver Ağa ile evlendirirse kendisinin de çocuğu olabileceğini görür.

Pāşā, “Nāz-perver Hânım bu gice istiḥāre eyledim. Ma’nāmda Gonca-fem nām cāriyeyi kölem Dilāvar’e virür isem senden bir maḥdūmum dünyāya geleceğini gördüm.” dimesi üzerine Naz-perver Hânım, artık pāşāniñ bu ifādesinden ṭolayı sevincinden ne yapacağını şaşırıp oturduğu yerde yığıla kaldı. (s. 17)

Hikâyenin başkahramanı Mahir Bey, aylardır sevdiği kızı ararken bir gün rüyasında Bedr-i Cihan'ın kendisini İskenderiye'de bulmasını söylediğinden Mahir Bey de yollara düşer. Buradan da hareketle rüyanın kişiler üzerindeki etkisi ve gücü görülür.

“Mâhir Bey, kendüsiniñ kim olduğunu haber vermeyüp Bağdâd'da Fâ'ik Ağâ'ya söylediği gibi Cāvîd Ağâ'ya söylediği gibi Cāvid Ağâ'ya dañı bendeñiz İstanbul'da sevdiğim bir kız olup bir gice hānesinden gā'ib olduğundan üç senedir aradım. Şimdiye kadar bulamadım ve hayli vakıttır, ma'nāmda dañı görmediğimden ümidi kat' itmiş olduğım hâlde bu gice ru'yāmda girerek, eger beni isterseñ İskenderiyye'ye gele bul didiğinden, şimdi böyle bir mu'tātdan tolayı bir de İskenderiyye'ye mi gideyim?”

Rüya Satma Motifi:

Leyla Hanım, bir rüya görüp komşusu Nadide Hanım'a anlatmak için gidince Nadide Hanım'ın Leyla'nın rüyasını evlenememiş kızı için satmayı teklif etmesi bize ilginç bir geleneği yansıtır. Bu olay da hikâyede rüyayı fûruht etme olarak tabir olunur:

Nādide Hanım “Hayırdır inşallah kızım Leylā söyle bakalım.” dimesinden Leylā Hanım dañı “Efendim, cāriye kızınñ dün gice ‘ālim-i ma'nāmda on dört günlük bir ay gökden inüp iki memeninñ arasına girdiğini gördüm.” deyince Nādide Hanım “Hayırdır, kızım.” deyüp biraz tefekkürden sonra “Leylā Hanım, şu görmüş olduğın ru'yāyı kızım Sa'ādete şatar iseñ muķābilinde beş yüz gürüş ile iki takım elbise vireyim.” didi. (s. 193)

2.6.2. Muska ve Büyü Yapma Motifi

Necme'd-dīn Melik-zāde ve Cezb-i Cihan hikâyesinde birden çok geleneksel anlatılarda karşımıza çıkan toplumsal yaşantıya rastlarız. Burada hikâyenin başkahramanı herkesin âşık olduğu Cezb-i Cihan'a âşık olan Melik, bir gün annesine gidince annesi de o kızıdan ayrılışın diye kalfasıyla bir olup Melik'in boynuna muska takarlar. Bunu yapmalarının sebebi Melik'in Cezb-i Cihan'ı görünce uyuması içindir.

Nergis Kalfa “Efendim, buña ağlamak kâr yetmez. Cāriyeñizde bir nüşha vardır. Her kimiñ bu yanında bulunur ise gice uyur ve nüşhayı dañı çıkarmak hātırına gelmez. Eger emr buyurur iseñiz bu gice nüşhayı Melik-zāde'niñ boynuna takarım. Cezb-i Cihān Hanım'ın sarāyına gitdiğinde uyur. ‘Āşıkasınıñ dañı cānı şıkılıp Melik-zādemizden kerhen vazgeçer. Bundan başka çāre bu kadar didiğinde Cilvekār Hanım Efendi “Aman Nergis, şu oğlum bizi terk itmesün de ne yapar iseñ yap.” (s. 53)

Nitekim Melik kızı görünce boynundaki muskadan dolayı uyuyakalır.

“Cezb-i Cihān Hānım Efendi, Necme’-d-dīn Melik-zāde ile muḥabbet ve şoḥbet iderler iken şehzāde oturdığı mahallede gözleri kapatup uyumağa başlayınca “Hānım efendi, bu gice Melik-zādem yorgundur.” deyüp cāriyelere kendüsini yatağına götürmelerini emr idüp şabāḥa kadar başı ucunda bekledi. Şabāḥ olup da Melik-zāde uyanmadığı için biraz cānı şıkılup şandalına binüp gitdi.” (s. 55)

Melik’in boynundaki muska kopup düşünce Melik bu muskadan kurtulur ve Melik’in aklı başına gelir.

Lālāsı bir gün Melik-zāde’niñ üzerinde bulunan elbiseyi çıkarup diger temizini giydürür iken bu yanındaki dādisınıñ taḳdığı nüshaniñ kaytānı çürüyüp kopdığı anda Necme’-d-dīn Melik-zāde’niñ ‘aklı başına gelerek eṭvār-ı mecnūnāneyi terk eyleye toḡrı söz söylemege ve Cezb-i Cihān Hānım efendi nerededir, dimege başladıkda lālāsı vuku’ ḥālī tekrār beyān ve hānım efendiniñ Hicrān Taḡı Miḥnet Baḡçesi ‘Āşıklar Dergāhında bulunduḡını söyledi. (s. 58)

2.6.3. Sevgilinin Karşısına Ahu Çıkma Motifi

Mesnevilerde görülen tesadüfen âşık olma motifi ile beraber ahunun iki kişi arasında olma aracı olarak görülmesi geleneksel anlatılarda karşımıza çıkar.

“Necme’-d-dīn Melik-zāde yanında lālāsı olan Hürşīd ile berāber āhūnıñ ardı sıra at sürdiler. Lākin āhū ḥayvanlarıñ önünden alabildigine kaçup ağırca gider ve ara sıra arkasına bakar idi.” (s. 41)

Ahunun bu bölümde de bir kızın ahu kılıḡına girip Melik’i Cezb-i Cihān’a götürmesi için aracı unsur olarak kullanıldığı görülür.

“Efendim, cāriyeñiz perīleriñ meliki Cihāngir Şāḥ’ıñ kerīmesi Cezb-i Cihān olup bundan on beş gün muḳaddem devre çıkmış idim. Efendimi baḡçeñizde gezer iken görüp yek-naẓarda cān-ı goñüldeñ ‘âşık olduğımdan işbu sarāy-ı dil-güşāyı efendimiñ nāmına olarak derḥāl binā itdirüp çıkdıḡıñızda daḡı “Şu kıızı āhū şūretine şoḡarak sizi buraya getürtdim. (s. 44)

2.6.4. Âşık Olma Motifi

Bu letaifnamelerin özünü dokuz aşk hikâyesi oluşturmaktadır. Âşık olma, isteme, evlenme, düḡün gibi öğeler her bir hikâyeye çatışma ögesi istememe, ayrılık, sürgün, ihtiras, aldatma gibi öğelerle de anlatmıştır.

Mesnevilerde âşık olma biçimleri, “rüyada görerek âşık olma, birlikte alınan eğitim sürecince âşık olma, görmeden âşık olma, sûrete bakarak âşık olma, sesinden etkilenererek âşık olma, âşıklığına hayran kalarak âşık olma, görür görmez âşık olma, rastlaşarak âşık olma, zamanla gönül vererek âşık olma, kaza ve kaderin uygunsuz bir hükmü ile âşık olma” şeklindedir (Aykanat, 2012: 889).

Letâif-i Kemâlî’de de adetâ bu âşık olma motiflerin çoğu olay örgülerin temelini oluşturur. Örneğin hikâyenin başkahramanı Mahir Bey ile Bedr-i Cihan birlikte alınan eğitim sonucunda birbirlerine âşık olurlar; Dürr-i Cihan Şadi Bey’e görür görmez âşık olurken Şadi Bey ise rüyasında Dürr-i Cihan’ı görüp âşık olur. Hayali Bey ve Ferdâne Hanım ise birbirlerine görür görmez âşık olurlarken İhsan Efendi ile Nevber Hanım ise kaza ve kaderin uygunsuz bir hükmü ile âşık olurlar.

2.6.5. Olağanüstülükler

“Bir kısmı hikayelerde olağanüstü masal unsurlarına rastlanır. Olaylar olağanüstü yerlerde, olağanüstü şahıslar çevresinde geçebilir. Bu arada yersiz tesadüflere de rastlanır. Fakat bütün bunların yanında gerçek hayatın konu edildiği realist hikayeler de pek çoktur (Kavruk, 1998: 9). Letâifnamelerde gerçekçi karşımıza çıkabilecek hikâyeler anlatılabildiği gibi olağanüstü hikâyeler de gerçeğe harmanlanarak verilebilir.

Yumurta asılma olayı:

Hikâyenin başkahramanlarından Cezb-i Cihan sevgilisi Melik’in onu karşılarken uyuduğunu görünce hiddetlenip on bir yumurta isteyip sevgilisinin kendisine olan aşkını yumurtaların içine hapseder. Böylelikle Melik’i kendine bağlamış olur hem de Melik uyuyakalınca ona ceza vermiş olur.

“Necme’-d-dîn Melik-zâde iskele başında Cezb-i Cihân Hanım Efendi’yi bekler iken kendüsine yine bir gaflet çökdükdeñ şandal yaklaştığı sırada derin derin uyhuya taldığında lâlâsı kendüsini dürtmiş mürtmüş ise de uyandıramamış. Hanım efendi şandalından çıkup da Melik-zâde’yi o hâlde gördüğü gibi ziyâdesiyle hiddetlenerek hemân Kamer Kalfa’dan on bir yumurta istedi. (s. 56) Cezb-i Cihân Hanım Efendi Kamer Kalfa’dan yumurmayı alarak “Melik-zâde’niñ bana olan ‘aşkını bunuñ içinde habs eyledim.” deyü üzerine okuyup anıñ dergâhda olan diğer yumurtalarıñ yanına getirülmesini Kamer Kalfa’ya emr eylediginde mezbûre dahı yumurmayı an-ı vâhidde dergâha aşar.” (s. 57)

Yumurtaların kırılması ile isimleri yazılı olan âşıklar Cezb-i Cihan'dan soğurlar ve vazgeçerler. Yumurta ile âşık olma motifi hikâyede olağanüstü bir nitelik gösterir.

Hanım Efendi Kamer bugün bir şey yimediğim için cânım hazırlup yumurta istiyor. Çabuk bir yumurta pişür de getir.” deyü emr eylediginden Kamer Kalfa salonıñ tavanında aşılmış olan yumurtaları içinden Necme'd-dîn Melik-zâdeniñ ismi olan yumurtayı hanım efendi görmeksizin uşul ile alarak pişürüp hanım efendiniñ huzûrına getürdikde perîler ta'âm itmeyüp sade râyihasıyla toydıklarından Cezb-i Cihân Hanım yumurtayı kokladığı anda “Kamer şimdi Necme'd-dîn Melik-zâdeyi isterim. Bulup getir Kamer Kalfa burada bu kadar 'âşıklarıñ var iken Melik-zâdeyi nasıl getüreyim hanım efendi?” -... Kamer salonıñ tavanında nekadur yumurta var ise kır ve şahiblerini bütün bütün me'yûs itmek şânımıza lâıyık olmadığı cihetle Melik-zâde ve beyzâdelere hıdmet iden câriyeleri kendilerine ihsân itdim. Mağallene götürüp hıdmetlerinde kuşur itmesünler, emrini virdi. (s. 92)

Perilerin âşıkları getirmesi, yemek yemesi gibi olağanüstülükler:

Periler bu hikâyede olağanüstü ve latifeye efsanevi bir işlev katar. Periler, periler şahı Cezb-i Cihan'a hizmet etmekle beraber sevdiği adamı getirmeleri, sevdiği adama yemeği koklatmaları gibi olağanüstü durumlarda görünürler.

Necme'd-dîn Melik-zâdeniñ ismi olan yumurtayı hanım efendi görmeksizin uşul ile alarak pişürüp hanım efendiniñ huzûrına getürdikde perîler ta'âm itmeyüp sade râyihasıyla toydıklarından Cezb-i Cihân Hanım yumurtayı kokladığı (s .92)

2.6.6. Kılık Değiştirme Motifi

Letaifnamenin hemen her bölümünde kahramanların kılık değiştirme sevgilinin istediği gibi biri gibi görünmeme tanınmama amaçlarıyla kullanılmıştır.

“Bu motif geleneksel anlatı formları için müşterektir. Birçok anlatıda işlenmiştir. Kahraman ya da kahramanlar kılık değiştirerek gâyelerine ulaşmaya çalışır. Bazen de bir yardımcı kahraman kılık ya da sûret değiştirerek esâs kahramana yardımcı olur “(Aykanat, 2012: 895).

Aykanat'ın da ifade ettiği gibi geleneksel anlatılarda hikâyenin kahramanı emeline ulaşmak için Bânû' Cihan, Na'im Şehzade'ye âşık olup peşinden gidince tanınmamak için kılık değiştirir:

“Efendim, bir kaç gün faķırhānenizde misāfir olıñız ve Nef’ī köleñiz daķı lālāñız ile hānda otursun bakalım. Kader ne yapar?” deyüp kendi libāsından bir takım elbise getirüp hanım efendiniñ önüne koydıķda Behzād Lālā ile oţadan dışaruya çıķdılar. Bānū’ Cihān Hanım Efendi daķı erkek elbiselerini çıkarup nisā elbisesini giydiğinde lālāsı oţaya girüp hanım efendiniñ hāk-pāyını pūs itdikden soñra oţadan çıkup Nef’ī Efendi ile hāna geldiler. Bānū-i Cihān Hanım Efendi ‘İffet Hanım’ıñ yanında kaldı.” (s. 121)

2.6.7. Hile ve Aldatma Motifi

Hile, oyun kurma hemen her hikāyede görülür. Çünkü macerayı tetikleyen hile ve aldatmalarla sevgililerin karşılarına çıkan zorluklardır. Ayrıca hikāyenin başında da kadınların hilesi çok olur, her dediklerine inanmamak gerek diye Rüstem Paşa’nın ifadesi vardır.

Bānū’ Cihan saray sevdiğı adamın yanına gittiğinde hem kılık değiştirir hem de sevgilisiyle evlenecek Mahmidet ile hile ve oyun kurar:

“Şabr ū ‘Āřık Hanım “Efendim, bunun çāresini Na’īm Şāhzāde Efendimiz geldiğinde yanında çok oturmayup cāmeñizi değişdirmek bahānesiyle tışaruya çıķmaķdır. Çünkü dā’irede kimse olmadığından ve bendeñiz cāriye olmadığımdan bākire ve şeyyibe olmaķlıęım ikisi birdir. Efendimizin yerine cāriyeñiz řāh-zādeniñ yanına giderim. Bir iki sā’at kaldıķdan sonra buraya gelürüm. Ol-zaman siz efendimize gidin.” didiğinde Muħammedat Hanım daķı bu iře rāzı oldu. (s.151)

2.6.8. İyilerin Kazanması Kötülerin Cezalandırılması

Mahmidet Hanım kendi başından geçenleri anlatınca burada da hikāyelerin tümünde de gördüğümüz kötü insanların cezalandırılması bu hikāyede de görülür. Burada da okuyanı rahatlatma psikolojisi görülür:

“Lālām olacaķ hā’in zālīm merķūmdan aldığı aķçeler ile memlekete gitmek bahānesiyle firār itmiş ise de (mazlūmıñ ahı zālimde kaldığından) cāriyeñiziñ āhına uğrayup öñüne hārāmiler çıkararak katl itmiş olduķlarını pederim vālideme bir hafta soñra söyler iken işitdim. Cāriyeñiziñ başına bu felāketi getüren zālīm merķūm daķı kırkıncı gün evde önüne bir arslan çıkup yaralayup cezāsını buldı ise de ne çāre ki cāriyeñiz bu halde kaldım.” (s.149)

Klasik hikâyelerde bazı şahıslar, idealize edilmiş bütün yönleriyle değerlendirilmeyip kötü olan bir özelliğinden dolayı kötü insan olarak nitelendirilir ve hikâyenin sonunda cezasını bulur. İyiler sonunda ise mükafatını görür. Daha sonraki yıllarda ise gerçek hayatı yansıtan hikâyelerde şahıslar iyi ve kötü bütün yönleriyle verilmeye çalışılmıştır.

2.6.9. Müstehcen İfadeler

Letaifnamelerde güldürücü ve düşündürücü bazen de alaya alma konusunda müstehcen ifadeler aracı olarak kullanılmış. Genellikle erkek meclislerinde sohbet ortamlarında bu latifeler anlatıldığı ve kadınlar bu meclislerde olmadığı için bu ifadeler rahatlıkla kullanılmış. Müstehcen ifadeler hemen anlaşılmasın dikkatleri çekmesin diye Arapça ve Farsça kelimelerle dile getirilmiş:

“semîz cariyeye, za‘îf cāriyeye hıtāben “Cenāb-ı Hakk’a çok şükür ki benim ve vücūdımı semîz halk eyledi ve mülhem el-‘azā olan bir hātūn zikūr yanında memdūh ve maḡbuldur. Bir ādem vücudumda kimiñ olmadığından eliyle her nereme dokunsa eline pamuk gibi et gelür ba‘z hūkemā dimişler ki dünyāda üç şey lezzetlidir. Birisi laḡm yemek ikincisi forsa binmek üçüncüsü laḡmi laḡme idḡāl itmekdir.” (s. 83)

Ayrıca cariyeleri bu şekilde atıştırarak hem zıtlık ve çatışmadan hem de müstehcen ifadeler kullanmak bakımından latife türüne uygun söyleyiş kullanmıştır. Geleneksel anlatı türlerimizde çatışma ve atışma olarak güldürü ögesi oluşturma önceki yüzyıllarda da görülen özelliktir: Karagöz ve Hacivat ile Orta Oyunu gibi...

“semîz cāriyeye hıtāben kelāma başlayup hezārān şükürler Cenāb-ı Vācib’ül-vücūda ki benim (85) vücūdımı za‘îf halk itdi. Ayaga kalkdığımında belā zahmet kıyām iderim ve oturdığımında zerāfet ū leḡāfet ile cūlūs iderim ve zevcem benimle melā‘be itdikinde ne zevceme şaḡındı virüp ve ne de harekātımdan deryā-yı terre ḡarḡ olurum.” (s. 85)

2.6.10. Öğüt Verme, Nasihatte Bulunma

Mahmidet Hanım, başından çocuk yaştayken kötü bir olay gelince “evlādını seven vālide cāriyeniziñ uğradığım derde uğratmamak için kerīmesini yedi sekiz yaşından şöra hiçbir ferde emniyyet itmeyüp dā‘imā yanından ayırmasun.” (s. 149) diye öğütte bulunur.

Latifelerde anlatılan olaylar yazıldığı dönemin psikolojisini ve genel kültürünü yansıtmaları bakımından önemlidir. Her dönemin kendine has zorlukları ve mücadeleleri zor şartları vardır. Eserin yazıldığı 19. yüzyılda da devlet ve sosyal düzende görevli olan kişilerin işlerini kötüye kullanması yazarı bazı öğüt vermelere götürmüştür. Bunu kahramanın ağzından yaparken amaç okuyanın ders çıkarmasıdır:

“Hikayeler, kıssadan hisse çıkartılacak tarzda kaleme alınmıştır. Her hikâyeden okuyanın mutlaka bir hisse çıkarması hedeflenmiş, bazı hikayelerde başta veya sonda yazar tarafından bu hisse açıkça belirtilmiştir (Kavruk, 1998: 8).

2.6.11. Soyun Devamı Endişesi

Hikâye kahramanlarının ortaya çıkmasının ilk işaretleri genellikle soyun devamı endişesi yönündedir. Soyun devamı için gösterilen çabalar, toplumun çekirdek yapısını oluşturan ailenin kurulmasını gerektirir (Çetin, 2020: 71).

Letâif-i Kemâlî'nin ilk bölümünde ana olayın temelini oluşturan Rüstem Paşa'nın çocukları olmaz ve soyunun devamı endişesi ile olay örgüsü başlamış olur:

“Rüstem Pâşâ, Fikrî Efendi'ye hitâben şu vech ile söze başladı. “Bu şabâh namâzını edâ itdikden soñra oturup Cenâb-ı Hakk'ın beni nâ'îl eylediği servet ü ikbâlîñ şükründen ‘âciz bulunduğımı i’tirâf ider idim ve soñradan tefekkür idüp şu kırk yaşıma girinceye kadar üç haremimden hiçbir bir vârişim dünyâya gelmediğini düşündükce bu sa‘âdet-i hâl bu refâh u ikbâl gözümden büsbütün düşecek derecede müte’essif olurdum.” (s. 8)

3. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

3.1. HİKÂYEDE YER ALAN NAZIM BİRİMLERİ

Eserde en çok beyit nazım birimi ve münferit kısımlar görülür. Yani bir gazel, kaside gibi nazım şekilleri yerine bir veya iki beyit ile kahramanların ve anlatıcının söylediği beyitler yer alır. Bu beyitler genellikle âşkların aşklarını hüznlerini acılarını anlattıkları beyittir.

Letâif-i Kemâlî’de yer alan bütün nazım birimleri bu bölümde topladık. Ayrıca bazı beyitlerin de kime ait olduğunu örnek olarak aldık:

1.

Tâcdâr-ı merhamet-mu’tâd hân ‘Abdu’l-‘azîz

Şehr-yâr-ı şehr-i ecdâd hân ‘Abdu’l-‘azîz (s.4)

Bu beyit yazara ait olabilir.

2.

Gel gel ey h ame seni le a alım r z-ı nih n
 delim h limizi birbirimize bey n

Evvel  di le benim kavl-i mel let e erim

Ba deh  eyleye ser- e me-i nutku  cerey n (s.5)

(Bu beyit yazara ait olabilir.)

3.

H hi ker iken bezm-i vi  le o m h

M ni  olur   y r-ı bed-endi  eyvah

 lmeli mi  ld rmeli miydi neylemeli  h

L -havle vel -kuvvete ill -bi ll h (s.19)

4.

Ba ımı hayf  d  urd m n geh n  av aya ben

G nlimi virdim hev ya  a kile sevd ya ben

Bir peri ru s r  n oldım m btel s  a sızın

Mecn n oldım bilmeden bir  a ları Leyl  ben (s.26)

5.

Gel ey n si  ko pendi h l-i dilden b - abersin sen

Beni d v ne kıldı ol per  bilmem ne dırsın sen (s.27)

Mevlevi Derviş   r   elebi ye ait bir beyittir. (Bursal  Mehmet Tahir, 2000:

II/195)

6.

Mur dım   yledir h l  sa a ey k met-i b l 

 omasun H zret-i Mevl  hem n bir  n beni sensiz (s.50)

7.

Cih nda  ay    cennet   bet-i y r n hemdemdir

Mu  lif  a  a bir adım kar n olmak cehennemdir. (s. 52)

8.

Bu   m t re-i  asret irer mi enc me

Cem li  ey H r  d g sterir mi H d  (s. 89)

9.

Al cāme o mehpāre kaçan kim şalınur
Tutuşur halk-ı cihān şehre bir āteş şalınur

Aţlas-ı ālile ol bir gül-i hamrādır kim
Ruh-ı rengini seyr eyleyen ādem alınur. (s. 96)
Bu beyit Gelibolulu Mustafa Ali'ye ait olabilir.

10.

Fuķarāyı kapusından redd iden kes
İki cihānda olur kārı bir 'akes (s. 97)

11.

Özge ki bir sevdā bıraķdı cānıma efkār-ı 'aşķ
Bir bakışla āteşe yaķdı beni dildār-ı 'aşķ

Feyz-i 'İsa hikmet-i loķmān baña kār eylemez
Hāme-i kudret ezelden yazıcak bī-çāre 'aşķ (s. 99)

12.

Āftāb-ı felegiñ yıkılup vīrān olsun
Beni yārdan ayıran hūāk ile yeksān olsun. (s. 102)

13.

Baña bād-ı şabā ol serv-i gül-ruhdan haber virmez.
Açılmaz gonce-i bahtım ümīdim naħlī ber virmez

Döküp gözyaşını sensiz helâkim isterim ama
Ecel peykine seyl-i eşk-girdābı güzer virmez. (103)
(Fuzuli'ye aittir.)

14.

Şifā-yı vaşl-ı kaderiñ hicrile bī-mār olandan şor
Zülāl-i zevķ ü şevķüñ neşe-i dīdār olandan şor

Gözi yaşlulariñ hāliñ ne bilsün merdüm-i gāfil.
Kevākib sırrını şeb-tā-seher bī-dār olından şor. (104)
Fuzûlî'ye ait bir beyit. Yazarın bazı kelimeleri değiştirdiği görülür:
“Şifā-yı vasl-ı kadrin hecr ile bîmâr olandan sor
Zülâl-i zevk-i şevkin teşne-i dîdâr olandan sor

Gözü yaşluların hâlin ne bilsin merdüm-i gâfil
Kevâkib seyrini şeb tâ seher bîdâr olandan sor.” (Fuzûlî’ye ait bir beyit.)

15.

Ẓaddîñ yanında kâmet-i şimşâd pest olur.
Zûlfîñ yanında bu zûlfîñ ‘anber-şikest olur.

Zinhâr eline virmeyin âyîneyi o kâfiriñ
Zîrâ o görünce şûretini hûd-perset olur. (s.105)
(Baki Divanı’nda G/97.1 ve 4. beyitler.)

16.

Şeb-i Yeldâyı müneccim ne bilür sâ‘atini
Ancak anı derd ehline şor giceler kaç sâ‘atdır. (s.113)
Bosnalı Sabit’e ait bir beyit fakat yazar bu beyti Türkçeleştirmiş.
"Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkit ne bilir
Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç saat." (Bosnalı Sabit)

17.

Bu dâr-ı pür ni‘amde nâ‘il ‘azze câh olmığa lâbûd
Utanmaz yüz tükenmez söz işitmez bir kulağ ister. (s.118)
Bu beyitte de yazar bazı değişiklikler yapmış:
“Bu dehr-i pür-ta’abda nâ’il-i câh olmaya lâ-bûd
Utanmaz yüz tükenmez söz işitmez bir kulak ister” (Lâedrf.)

18.

Yâr için ağyâra minnet itdigim ‘ayb olmasun
Bir gül için bağ-bân biñ hâre hîdmetkâr olur. (s. 120)
“Yâr için agyâre minnet etdiğim aybeyleme
Bagbân bir gül için bin hâre hidmetkâr olur.” (Fuzûlî)

19.

Güneş bir nûr-ı a‘zâm pertevîdir
Kadîmî meskeni dervîş evidir.

Cihân muhtâc iken mâh pertevine
Gelür ‘âr eylemez dervîş evine (s. 120)
Bu dörtlük de Mevlânâ Şeyhî’ye aittir.

20.

O rütbe mürtef‘idir ƙaşr bünyâdı tevâzu‘ kim

Zemininde riyâz-ı cennete nezzâre ƙâbildir. (s.121)

Yazarın bu beyti de değiştirdiği görölür.

“O rütbe mürtefi‘ bünyâddır ƙasr-ı tevâzu‘ kim

Riyâz-ı Cennet’e nezâre ƙâbildir zemininden” (Arabzâde Abdurrahmân Efendi)

21.

Ah, eyledigim servi hırâmânım içündür!

Ƙan ağladığım gonca-yı handânın içündür.

Ser-keşteligim ƙâkül-i müşkîniñ ucından

Âşüfteligim zülf-i perîşânın içündür. (s.124)

Fuzûlî’ye ait bir beyittir.

22.

Görüp ser-lücce sengde naķş-ı hâli zîbâyı

Hemân zihnimde ol resmi nigâr-ı cebene benzetdim. (s.129)

“Yıķanlar hâtırımı şâd yâ Rab şâd olsun.

Benimçün nâ-murâd olsun diyenler ber-murâd olsun.” (s.138)

Na‘ilî’ye ait bir beyit.

23.

Degil tedbîr ile bir ferd ƙâdir mahv ü işbâta

Sütür nüşha-yı takdîre kimdir hâme uydurmuş (s.148)

Koca Râgıb Paşa’ya ait bir beyittir.

24.

‘Âķil iseñ zevce tedbîrde noķşân eyleme.

Çünki noķşân eyledin, takdîre bühtân eyleme. (s. 154)

Az bir farklılık ile bir berceste beyit var. Kimin söylediği bilinmiyor.

“Varsa aklın re’y ü tedbîrince noksân eyleme

Çünki noksân eyledin takdîre bühtân eyleme” (Lâedrî)

25.

Gedâ şâhı cihândır hânesinde

Süleymândır ƙarınca lânesinde (s. 161)

Bu beyti yazan bir hatt levhası var. Beytin kime ait olduğu bilinmiyor.

26.

Hasta gönlüm şifâ ister ebu anar olmaz baña
Benim yârim durur iken başka yâr olmaz bana (s. 165)

27.

Kiminki yâri sencileyin serv-i nâz olur
Yüz biñ belâya uğrasa da yine az olur. (s. 173)

28.

Yetişüp cevri ü cefâ itme kızum cândır bu
Gel şuçum var ise 'affet ol insândır bu (s. 174)

29.

Paresi muhtâc-ı kâfûr olmasun bir kimseniñ
Sevdiginden sînesi dūr olmasun bir kimsenin (s. 188)

30.

Hemîşe ey kemân ebr ü divânlar heb seninçündür
Çeküp derd ü elem bunca zamanlar heb seninçündür.

Açıl gül gönca vest-i hândân ola bu 'âşık-ı zâr
Seherde şad hezâr âh ü fiğânlar heb seninçündür. (s.190)

31.

Mest-i nâzım kim büyütüdi böyle bî-pervâ seni
Kim yetiştirdi bu gûne servden bālâ seni

Büydan hoş renkden pâkizedir nazik teniñ
Beslemiş koynunda güyâ kim gül-i ra'nâ seni

Güllü dîbâ giydin ammâ korkârım âzâr ider
Nâzenînim sâye-i hâr-ı gül-i dîbâ seni

Bir eliñde gül bir elde cām geldim sâkiyâ
Kangısın alsam güli yahûd ki cāmı yâ seni (s. 211)

32.

Yetmez mi temâşâ-yı Nigâr elde şunarsın
Ey 'âşık-ı mihnet-zede buldıkça bunarsın. (s. 211)

33.

Büsene dil kâni' olmaz vuslatıñ şeydâsıdır.

Efendim mağzūr tut dünyā tama‘ dünyāsıdır. (s. 212)

34.

Feryād fīgān itmekle yār ele girmez

Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbul. (s. 228)

İkinci mısra Osman Nevres'e aittir.

“Senden bilirim yok bana bir faide ey gül

Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbul

Etsem de abestir siyem-i hare tahammül

Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbul.” (Osman Nevres)

35.

‘Âşık oldır kim ider cânıñ fedâ cânânına

Meylî cân itmesün her kim ki kıymaz cânına (s. 231)

Fuzûlî’ye ait bir beyit.

“Âşık oldur kim kılar cânın fedâ cânânına

Meyl-i cânân itmesin her kim ki kıymaz cânına”

36.

Hārūn hūn-rīzlik gördikce gül handān olur

Şabru kıl sen hābl u çeşm bī-dād ne sultān olur

Mihnete şabr eyleyen rāhat bulur kim Yusūf’a

Salṭanat tahtında ol pāyesi sultān olur. (s. 232)

Fuzûlî’ye ait bir beyittir.

37.

Olmayınca nā-tev şette-i fihrist takdīrde

Maṭlab-ı maḳşad bulunmaz nüṣṣa-yı tedbirde (s. 246)

38.

Muḥabbet-i şāğırını eyleyen nūş

Muḥibbī şādıķıñ itmez ferāmūş (s. 248)

39.

Geçmedi ru’yā gibi āh ol demler

O güzel günler o hoş ‘ālemler. (s.249)

40.

Dünyālar ṭurdıkça var ol sevdigim

Cümle tahrîr eyledim hep bildigim

Rûz u şeb itmekdeyim âh ü figân

Emr ü ferman sen şânındır ey civân (s. 251)

41.

Ümid itdikleriñ ey dil uyarsa hükmi-i taqdîre.

Zuhûr eyler sañâ bir bir ne hâcet re'y ü tedbire (s.257)

42.

Bezminde perîler ola sâkî.

Bâkî olamış hemîşe bâkî (s.257)

43.

Bu cihânda mu'teber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihânda bir nefes şıhhat gibi

44.

Bende mecnûndan füzûn 'aşıklık isti'dadı var

'Aşık-ı şâdık benim Mecnûn'un ancak adı var

N'ola kan dökmekde mâhir olsa çeşmiñ merdümü

Nutfe-i Kâbildür ü gamzeñ gibi üstâdı var. (s. 264)

45.

Sevdâ-yı zülf-i yâri giriftâr olan bilür

Zincîr-i 'aşk-ı Kays-ı dil-efkâr olan bilür

Benden şoriñ hevâsını o mâh tal'atıñ

Kâdr-i cemâli taleb-i dîdâr olan bilür. (s. 264)

46.

Sûzden bî-haberdîr sanmañız cânâneyi

Şem'a ol arz ider gör âteş-i efşaneyi (s. 266)

47.

Muķîm ol hıdmetiñ üzre hüdâdır eyleyen nuşret

Key cüz'i şarf eyle merd ol bulursun 'izzeti rif'at (s. 269)

48.

Nemiz kaldı bizim mülk-i 'Arabda

Nîce bir gezelim Mısır u 'Araf'da

Bütün aḥbābımız zevk ü ʔarabda
Gel ey dil gidelim Rūm ellerine. (s. 270)

49.

Eger mülk-i cihān bākī olaydı
Filandan intikām almak kolaydı. (s.278)

50.

İki kâğıtdan ‘ibāret nüṣṣa-yı kevn-i mekân
Biri ibkâ-yı vücūd biri ifnâ-yı ‘adem

Dehriñ evlādını başdan çıkarur dāye-i felek
İtmese terbiye sık sık lālâ-yı ‘adem. (s. 286)

51.

Ne’tdim saña bağırımı ḥūn itdiñ ey felek
Sırr-i nihānı bir de bīrūn itdiñ ey felek

Ol ‘aql kim vücuda felāṭūn-ı dehr ümidi
Pā-māl-i terk-i nāz cūnūn itdiñ ey felek. (s. 291)

52.

Görerler dud-ı āh u sīne-i sūzānımı ey dil
Didiler gālibā semt-i sarāy-ı dilde yangın var. (s. 293)

53.

Raķīb-i yār ile gördik o meh-sīmādan el çekdik
Görince zāğı gülşende gül-i ra‘nādan el çekdik

Ḥayāt ḥāzır ise āb-ı beķā minnetle nūṣ olmaz
Görüp pīr-i muğānda imtinān-ı ṣahbādan el çekdik. (s. 308)

54.

Çemende goncalar güller bañā hep ḥārdır sensiz
Bahāristān-ı ‘iṣret ‘ayn-ı matem-zārdır sensiz

Ġam-ı eyyam-ı firķatde beden rencūr ve cān-ı mehcūr
Göñül ġam-nāk gözüm nem-nāk ‘aql efkārdır sensiz. (s. 314)

55.

Girdāb-ı ‘aşķ-ı kұлzüm-i mihr oldıñ ey göñül
Mātem-neṣīn-i miḥnet-i dehr oldıñ ey göñül

Bir çeşm-sār-ı merhamete geldiñ āb içün
Reyyān-kām-ı kāse-i zehr oldıñ ey gönül. (s. 317)

56.

Görmüşüz āteş-i sūzānını bilmez degilüz
Çekmişüz miḥnet-i hicānı bilmez degülüz
Nāfe de ḥasret ile müşk-i teri ḥūn eyler.
Nūkhet-i sūnbül ü reyḥānını bilmez degilüz. (s. 318)

57.

Baḥā ‘arz-ı cemāl itdiñ ‘aceb el itdiñ ey zālīm
Dil-i şeydā-yı meftūn-ı ḥaṭ u ḥāl itdiñ ey zālīm

Ḳatı leb-teşnedir āb-ı dem-i şemşīriñe cānım
Niçün bir nīce gün ḳatlimde ihmāl itdiñ ey zālīm. (s. 320)

58.

Bir ḳalem ḳaşlı mürekkeb saçlı kâtib-i dilber
Ḳılayazdı ‘aḳlımı dīvāne kâğıd-ḥānede. (s. 321)

59.

Bir mihr-i cemālīñ heves-i canına düşdük
‘Aynısı gibi tā ol güñeşiñ yanına düşdük

Yandırdı bizi şu ‘le-i ruḥsārına güyā
Pervāne gibi şem‘-i şebistānına düşdük. (s.342)

60.

‘Aḳıl yağma-yı niğāh-ı çeşm-i mestānıñ seniñ
Dil esīr-i ṭurra-yı zūlf-i perīşanıñ seniñ

Ḳaṭ‘-ı şimşīr-i ecel birle rehā mümkün degil
Düşse dest-i iştīyāḳa bir de dāmānıñ seniñ (s.342)

61.

Gidersem ‘ālem-i fāniden āsarım ḳalır bākī
Ne sen ne ben bākī Ḥūdā-yı lem-yezel Bākī. (s.347)

62.

Eyle tevḫīkini bu bendene Yarab refīḳ
Ḳıl ‘ināyet baḥā kim ente veliyy’üt-tevḫīḳ (s. 348)

63.

Aferin ey nāzım-ı ibn-i dāstān-ı pür-ḥayāl
Her ḥayālî bir feraḥ-efzā mişāl ḥoş me'al

İtmeden bu kışşahā-yı dil-nişîni cem' u derc
Nüşa-yı tedvîne maḳşad maḥz-ı ibkâ-yı maḳāl

Toğrısı şayestedir taḳdîre her bir kışşası
Eylesiñ bir kere 'aṭf-ı çeşm-i 'ibret-i iştimāl

Ben de taḳrîzin yazup taḳdîr ü taḥsîn eyledim
Çok eşerler eylesün ibrâz İbrâhîm Kemâl. (s. 348)

3.2. ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Letâif-i Kemâlî adlı eserde genellikle herkesin anlayabileceği bir üslup kullanılmıştır. Eserin giriş ve sonuç bölümlerinde daha fazla Arapça ve Farsça tamlamalar bulunmasına rağmen eserdeki hikâyelerde anlaşılması güç ifadeler kullanılmamıştır. Eserde anlatılan hikâye ve olay örgüleri aktarılırken halk tarafından anlaşılır bir dil tercih edilmiştir. Latifeler meclislerde daha çok erkeklerin anlattığı ve dinledikleri eğlendirici düşündürücü hikâyelerdir. Bundan dolayı bu kişiler hoşça vakit geçirmek için daha rahat anlaşılması amacıyla ağır bir dil kullanılmamıştır. Eserde bazı deyim ve atasözü bulunması da yazıldığı dönemin fikir anlayışını gösterir. Metinde Arapça, Farsça kelime ve tamlamalar da yer almaktadır. Bu ifadeler daha çok olayları anlatırken değil şiirlerde ve eserin başı ve sonunda açıklamalar kısmında görülür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERİN TRANSKİPSİYONLU METNİ

1. ESERİN TRANSKİPSİYONLU METNİ

LETĀ'İF-İ KEMĀLĪ

EŞER

İBRAHİM KEMĀLĪ

Me'ārif nezāret-i celīlesiniñ ruhsatıyla tab' olunmuşdur.

Birinci def'a olarak Beyoğlu'nda Haçobo

Çarşısı'nda 13 numrolı Şark matba'asında

basılmışdır.

İSTANBUL

1290

(2) MUĞADDİME

İşbu Letā'if-i Kemālī nām kitābın hikāyāt-ı münderecesi Māhir Bey ile Bedr-i Cihān Hanım'ın aḥvāl-i 'ibret iştīmāl ve Sergüzeşt-i ḥayret-me'alleriyle İskenderiyye'de Bedr-i Cihān Hanım'a Ğonca-leb nām cāriye-i 'ākileniñ bi'l-münāsebe tāt'ife-i zükürde olan ḥaşışa-ı şıdk ü muḥabbet nisā tāt'ifesinden ezyed olduğu ḥaqqında söylediği Necme'd-dîn Melik-zāde ile Cezb-i Cihān Hanım Efendi hikāye-i 'ibret-amīzi ve yine mūmā-ileyhāniñ kaderde olan şey muṭlakā zuhūr ideceğine dā'ir beyān eylediği İḥsān Efendi ile Nevber Hanım hikāyesiyle Bağdād şehrinde Māhir Bey'e Fā'ik Ağa nāmında bir zātın nisā tāt'ifesinde (3) olan şadākatıñ zükürden ziyāde olduğunu müştēmil söylediği Bānū' Cihān Hanım Efendi ile Na'im Şehzāde hikāyesiyle Başra'da mīr-i mūmā-ileyhe Cāvid Ağa nām zātıñ ekser-i ma'nāniñ çıkdığına dā'ir bast eylediği Mā'il Pāşā ile Leyla Hanım hikāyeleriyle Māhir Bey'iñ maḥdūmı Hayālī Bey ile Ferdāne Hanım hikāyesiyle hemşiresi Dürr-i Cihān Hanım ile Şādī Bey ve ba'zı fıkarāt-ı münāsebeyi mutazammındır.

(4) Letā'if-i Kemālī

Tācdār-ı merḥamet-mu'tād ḥān 'Abdu'l-'azīz

Şehr-yār-ı şehr-i ecdād ḥān 'Abdu'l-'azīz

Medīḥasıyla ser-efrāz-ı selāṭin-i gūzīn olan veli-ni'met-i bī-minnetimiz pādīşāhımız efendimiz ḥazretlerinin sāye-i me'ārif-vaye-i ḥazret-i mulūkānelerinde envār-ı ma'ārif ü hüner ser-te-ser zulmetgāh-ı cehl u nādānı bī-terakiyāt-ı maddī ve ma'nevī ile mūnevver itmekde ve ḥuṣūşıyla herkes 'alā-ḳadrü'l bizā'e müstaḥzarāt-ı fikriyesini meydana koyabilmekde olduğu cihetle bu 'abd-i 'āciz-i bī-māye daḥi hilye-i kemāl ve ehliyyetden 'ārī olduğım ḥālde mücerred bu vesile-i cemīle ile nā'il-i ibkā-yı nām (5) olmak ümnisiyle ḥavşale-zīb-i efkār olan ba'z hikāyāt ü dāstānı şāmil bir risāle cem' ü tertīb iderek ismini daḥi [Letā'if-i Kemālī] tevsīm itmiş olduğımdan erbāb-ı müṭāle'adan müstercādır ki bu bābda olan ḳuşūr ü sehviyāta ḥavale-i naẓar-ı ıgmaẓ buyurula

Gel gel ey ḥāme seniñle açalım rāz-ı nihān

İdelim ḥālimizi birbirimize beyān

Evvelā diñle benim ḳavl-i melālet eşerim

Ba'dehū (eyleye) ser-çeşme-i nuṭḳuñ cereyān

Zamān‘ül-evā’ilde Rüstem Pāšā nāmında bir vezir var idi. Bir gün Şehzādebāşı civārında bulunan konağında ziyādesiyle mükedder olduğu hâlde haremde selāmlığa çıkup gündüz oturmakta olduğu otağa gider iken dīvān-hānede bulunan otuz kırk kadar iç ağālarının yüzlerine bakmak şöyle tursun başını önünden çevirmeyerek otağına gitdikden sonra çingırağı çeker ağālar ise korkularından otanın (6) semtine asla ugramayarak her biri bir köşeye şaklandı. Kaftān Ağāsı, Kethüdā Fikri Efendi’niñ otağına gidüp pāşāniñ çıktığını haber virür.

Fikri Efendi yerinden kalkup nerdübāndan yukarıya çıktı. Çıktı amma divān-hānede bir ağā göremediğinden müte‘accibāne bunda bir iş var diyerek biraz tereddüden sonra toğrı pāşāniñ otağından içerü girdikde pāşā pür-ğazab olmuş, hiddetinden simsiyah kesilmiş olduğunu ve kendisine asla rüy-ı iltifāt göstermediğini müşāhade idince evvel emirde şaşırma kaldı. Lakin mu‘aḥḥaran kendüsini devşirüp toplayarak pāşāniñ o dehşetli dehşetli su’allerine cevāblar virür.

Bu aralık pāşāniñ birāz hiddeti geçmiş olduğundan “Gel otur, Fikrī seniñle ba‘z günā hasbiḥāl idelim.” demekle bī-çāre Kethüdā Efendi’niñ yüregine şu serpilüp kapu dibinde bulunan minderini ucuna oturdu. Aradan birkaç dakika geçince ve pāşāniñ Fikri Efendi’ye böyle hiddetsiz şovuk mu‘āmelesini perde (7) arkasında bulunan ağālar görünce bi’t-tab‘i ḥavf ü haşyetleri zā’il olmağla birer birer otağından içerüye girüp pāşāniñ karşısında durmağa başladılar. Tütüncü başı pāşāniñ mücevher takılı yāsemīn çubuğunu getirüp kahveci başı daḥi mücevherden maşnū’-zarf ve eski ma‘den fīncān ile kahvesini virdikden sonra ber-vech-i mu’tād otağından tışaruya çıktılar. Pāşāniñ yanında Fikrī Efendi’den başka kimse kalmadığı ve zaten Fikrī Efendi, pāşāniñ çocukluğunda lālālığı ḥıdmetini ifā itmiş bir emekdarı olduğu ecelden pāşāniñ yanında ne isterse bilā-pervā söyleyebilür ve pāşā kendüsini her esrārına mahrem eyler idi.

Rüstem Pāşā, Fikrī Efendi’ye ḥitāben şu vech ile söze başladı. “Bu şabāḥ namāzını edā itdikden sonra oturup Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ın beni nā’il eylediği servet ü iḳbālīñ şükründen ‘āciz bulunduğımı i’tirāf ider idim ve soñradan tefekkür idüp şu kırk (8) yaşıma girinceye kadar üç haremimden hiçbir bir vārişim dünyāya gelmediğini düşündükce bu sa‘ādet-i ḥāl bu refāḥ u iḳbāl gözümde büsbütün düşecek derecede müte‘essif olurdum. Yanımda oturmakta olan Nāz-perver Ḥanım benim böyle puşulasını şaşırmış, gemisini baḥr-i okyānusda engine şalıvırmış kapūdān gibi derin müṭāla‘alarınıñ sebebini su’āl eyledi.

Ben dağı m cer yı s ylediğimde cev b olarak ‘‘Efendim, bunun i  n mi ma z n oluyorsunuz? Cen b-ı Ha  ’a Ő k rler olsun peri-peyker     areme m liksi niz eğer birimizi  evl dı olmaz ise diğerimizden mu lak  olacağı  Őik rdır’’ didi. O ada bulunan diğer c riyeler dağı bir ağızdan ‘‘Evet evet, efendim!’’ diyerek N z-perver  anım’ı ta    itdiklerinde t ra aldım.

Keth d  Fikri Efendi, ‘‘Efendim, d ny da derd olur da derm n bulunmaz mı?  ulu uzu  mukaddem  efendim gibi evl dım yok idi. Bir g n bunu  i  n dery -yı ef ara t lmıŐdım.’’

(9)  arem-i c riye iz Memd  a ef  r-ı  aker nemi n sebebini su’ l itdi ve *M -d m ki bir arada ya ayoruz her cihetle m  sterek bulunma lığımız i  t   ider* diyerek keyfiyyeti a lamak istedi t bi’atiyle s yledim. Der  l ka ka a ile g l p ‘‘Efendim, bu da ef  r olunaca  bir Şey midir? Bu gice bir isti  re idiniz, ba alım ne z h r ider?’’ didiğinde   keri iz ‘‘ anım sen deli mi oldun? Ben yeniden te’eh l idecek değilim ki isti  re ideyim.’’ didim ise de Memd  a c riye iz ‘‘Efendim, ben sa a t ğr sını ve derdini  derm nını s yledim, amma  ab l buyurmayaca sa ız gayri siz bil rs   ’’ dedi.

‘‘ adınları  kır da bir s zini t tmalı.’’ s zi b y klerimizden  alma olduğı ve Memd  a’nı   okdan ber  la ırd sını di lemediğim Őo radan   tırıma gelmekle yava  yava  g  l m r  zı olarak o gice yatsu nem zını ba’de’l-ed  iki rek’at nem z  ılup isti  re eylediğimde Şimdiye  adar g rmediğim bir t kım  or unc ru’y lar g rdiğimden g zimi a dım. C riye iz daha uyumamı  (10) olduğından birdenbire uyanı ımın sebebini su’ l eylediyse de bende iz kendime m lik olamayacağım derecede  or mu  olduğım cihetle bir cev b vermeksizin Ő   n Ő   n e r fa biraz ba ınup yine yatmı ım. Őab  leyin  aldığımda Memd  a c riye iz gice ‘ lem-i ma’n da ne g rdiğimi te    itmeğe  alkı dı.

Bende iz dağı g rm   olduğım o  or unc  or unc ru’y ları a latdım. Bu n zen m ne olsa iyi bunu   zerine memnun olmasun mı? ve Őo ralardan d n p de ‘‘Bug n p    efendimizden izin alup Burusa’ya te r f buyur nız, eğer bu s zimi t tmaz ise iz ben de v lidiemi    nesine gider m.’’ dimes n mi? Bende iz ‘‘Bre  anım, b yle bir ma’n dan t layı efendimizden na ıl izin alabil r m ve hem de bunu duyar ise cinnetime   km itmez mi? Őo ra bunca senelik vel -ni’meti g cendiririm ve belki ga’ib idirim.’’ dey  bir  ok s yledim ise de c riye iz o g n gitmekligimde (11) ı r r

eylediğinden sözünün önünü almak için “Param yokdur. Burusa’ya bu aralık gitmekliğim kabil olamaz” gibi ‘özürler beyân idecek oldum ise de cāriyeñiz hemân çekmecesinden bir kîse altun çıkarup önüme koydıktan sonra “söze bu kadar ibrâm idişim pek de aşısız değildir. Hattâ dün vâlidem hanıma dahı bu huşuşa da’ir konuşmuş idik” sözüyle beyân itdiğim ‘özürleri hükümsüz bıraktı.

Meğer kâynvâlidem Gonca Dil Hanım kendüsine “Kızım pederiñ Râgıb Efendi’niñ dahı evlâdı olmadığından bir gün berâber oturur iken hanım kırk yaşına girdim. Hâlâ evlâdım yokdır. Böyle nasıl olacak deyü bir takım ‘özürler beyân itmesinden tolayı üzerime bir diğér kadın almak efkârında bulunmasından korkarak ‘aqlım başımdan gitmiş ve yüzümde kandan eser kalmamış olduğundan pederiñ benim bu hâlimi görünce sebeb-i telâşımı aňlamakla “korkma Gonca Dil korkma seniñ üzerine (12) evlenmem ve hem de çocuk benim neme lazım” gibi teselliyetler virdiyse de bir dürlü kân’i olamadığımdan pederiñ efendi kalemine gitdikden sonra kederimden ahşama kadar..... ağlaya... ağlaya gözlerim kan çanağına döndi. Bunuñla berâber hâlimi dahı kimseye ifşâ idemeyüp efendiyi de ziyâde sevdiğimden ve dünyâyı terk idüp anı bir vech ile terk idemiyeceğimden böyle evlâdsız kaldığına kederlenmesini dahı tecvîz idemedim.

Artık ne yapayım bağıma taş başup şu komşı Şeref Monla’nıñ güzelce bir kerîmesi var anı efendiye almağa mecbûr oldım.

Pederiñ Râgıb Efendi ahşâm kaleminden geldiğinde ber-vech-i mu’tâd yemeğini yedikden sonra sâ’at üçe kadar yazusuyla meşğûl olup yatmak zamânı gelerek cāriyeler döşegini yapmış olduklarından âbdest alarak yatsu nemâzını kıldıktan sonra döşegine girüp yatdı. Ben de giceliklerimi giyüp yatağa girdim vakit taki şabâh (13) olup kalkdığımızda pederiñ “Gonca Dil Hanım, bu gice istihâre itdim. Senden bir kerîmem dünyâya gelecek size tebşîr iderim.” demekle “Ben dahı on beş senedir, cāriyeñizden bir evlâdıñız olmadıya şimden sonra mı olacak?” didim ise de efendi cevâb vermeyüp kalemine gitdi. Meğer istihâresi toğrı imiş arası çok geçmeden saña gebe kaldım didiğini söylediğinden anuñ için efendimiñ dahı Burusa’ya teşrîfiñizi isteyorum diyerek hatm-i kelâm eylemiş idi.

Bunuñ üzerine bendeñiz Memdûha cāriyeñize bir cevâb bulamayup çâr-nâ-çâr bundan iki sene muqaddem müsâ’ade-i ‘aliyeñizi istihşâl ile Burûsa cānibine gidüp bir kaç ay kadar orada ikâmet ve ba’de İstânbûl’a ‘avdetimde kaplıca şularınıñ hâssiyyet ve

Cenāb-ı Hakḳıñ lutf ũ ‘inayetiyle maḥdūm köleñize ḥāmile ḳalup ve vaḳt ũ sâ‘ati ḥitāmında dünyāya geldi. Binā’en ‘aleyh “Efendimiz de bir istiḥāre itseñiz fenā olmaz didi.”

Rüstem Pāṣā, “Güzel iḥtār itdiñiz ve yolunda irā’e-i (14) tarīḳ buyurdıñız. Bu gice cum’a gicesi oldığından istiḥāre ideyim.” deyüp me’mūriyetine gitmek için ḥayvānı emr eyledi. Sāyis başı ḥayvānı binek taşına getürdığını ḥaber virdiklerinden yerinden ḳalḳup nerdübāndan aşağıya ağālar ḳoltığına girdikleri ḥâlde inerek esbine süvār elli altmış Çūḳadār Ağāsı’ndan müretteb alāy ile mahall-i me’mūriyyetine iḥtişām-nümā-yı ‘azimet oldı.

Aḥşām ḳonağına gelerek ba‘de’t-ta‘ām Kethüdā Fikrī Efendi ile sâ‘at üçe ḳadar ber-mu’tād muhabbet iderek ba‘dehū ḥareme gitmek için ḥarem ağāsı Beṣīr Ağā’yı istedi. Ağā-yı mūmā-ileyh gelüp pāṣāyı mābeyn ḳapısından içerüye şokdı ve ḥarem şofasından geçirerek yataḳ oḥasına getürdi.

Yataḳ oḥasında kırmızı ḳatīfeden bir ḳanepe ile dört ḳoltuḳ şandalye ortada bir de maşa ve ḳapudan girilür iken sağ tarafda dīvāre bitişmiş bir ḳaryola olup bunun şilteleri ipekli ḳatife ve yorganı lāḥūrī (15) şāldan idi. O aḥşām pāṣānıñ ḥidmetinde bulunmak ve oḥasında yatmak nöbeti pāṣānıñ ḡāyet sevgilisi olan Nāz-perver Ḥanım’a teşādūf itmesiyle pāṣāyı ḳapunıñ yanında istiḳbāl ile etegini öpdikden soñra şabāḥleyin efendisiniñ ḥiddetlenmesine sebebiyyet virdiğinden ḥolayı ḥāşıl olan maḥcūbiyyeti bākī oldığı ḥalde şā’ir cāriyeler ile berāber divān durduğundan Rüstem Pāṣā “Gel Nāz-perver Ḥanım otur. Eger şabāḥki ḥiddetim ḳalmış olaydı seniñle bozuşurdım” didi.

Bunuñ üzerine Nāz-perver Ḥanım pāṣāya şabāḥleyin söylemiş olduğu sözləri taḥaṭṭur ile bir ḳat daha ḡālib olan şerm ũ ‘arından ḳan terler içine batarak efendisiniñ yanında oturup tatyīb-i ḳalbini celb itmek tarīḳini düşünür idi.

Pāṣā, Nāz-perver Ḥanımla bir müddet muhabbet idüp abdest almak için ḳollarını şıvamaḡa başlayınca cāriyeler derḥāl abdest leğeni getürdikde Nāz-perver Ḥanım şu döküp ve şırmalı ḥavlıyı virüp ve şāldan (16) seccādeyi yayup pāṣānıñ gicelikleri ve semmūr kürkini giydirdikden soñra diğər cāriyelerle berāber dışarıya ḳıkdı.

Ḥanım daḥı diğər oḥada giceliklerini giyerek tekrār oḥaya girdi ve bu arālık pāṣāda nemāzını kılarak ḳāryolaya ḳıkdığında seccādeyi ḳaldırıp kendüsi daḥı ḳaryolaya girdi ve pāṣānıñ kendüsine arḳasını dönerek yatmasına bir ma’nā viremeyüp yatdı.

Şabâhleyin kalkdıklarında Nâz-perver Hanım, pâşâyı gâyet mesrûr bir hâlde gördüğinden cesârete gelerek pâşânın du‘â ve şenâsını icrâ itdikden sonra “Efendim, mesrûriyyetiñiziñ sebebini lûtfen beyân buyurun da cârîyeñize de memnûn olayım.” didiğinde pâşâ, “Nâz-perver Hanım bu gice istihâre eyledim. Ma‘nâmda Gonca-fem nâm cârîyeyi kölem Dilâvar’e virür isem senden bir maḥdûmum dünyâya geleceğini gördüm.” dimesi üzerine Nâz-perver Hanım, artık pâşânın bu ifâdesinden tolayı sevincinden ne yapacağını şaşırıp oturduğu yerde yığıla kaldı. (17) Rüstem Pâşâ nöbetçi bulunan cârîyelere Gonca-fem’in çağırılmasını emr ile gidüp gönderdiklerinde pâşâ “Gel kız seni âzâd itdim ve Dilâver’e virdüm.” Gonca-fem Kalfa, pâşânın ‘aḳla fikre gelemes böyle bir lûtfunu görünce nasıl teşekkür ideceğini şaşırdı ve faḳat kendisi gâyet edebli bir cârîye olmaḡla şaşkınlığını belli itmeyüp başını önüne egerek durdukda Nâz-perver Hanım pâşâya hıṭâben “Gonca-fem cârîyeñiz tarafından bi’l-vekâle ḳabûl eyledim. Gel kız pâşânın efendimiziñ ayaklarını öp.” Gonca-fem Kalfa, derḥâl pâşâ ile hanımın ayaklarını öperek sevincinden yüzi bembeyâz kesildiği hâlde oṭa ḳapısından dışarıya ḳıḳdı.

(İştirdâd)

Meger Gonca-fem Kalfa Çerkezistân’da Dilâver ile bir adamın esîri olarak biri birine ‘alâḳa idüp birbirleriniñ âteşinden yanup tutuşurlar idi. Bir gün Gonca-fem Dilâver’e “Eğer beni ḥaḳîḳaten seviyor iseñ gel de bul” didiğinde “Dilâver, bu nasıl sözdür ki söylüyorsunuz? Seni buradan kim götüreceḳ ve hem de nereye gideceksiniz?” deyü (18) şormuş ise de Gonca-fem Kalfa orasını bilmem faḳat senden ayrılacağımı bu gice rû’yâmda ḥaber virdiklerinden “Eğer, baña yâr iseñ gel de beni bul.” dimiş idi.

Aradan iki gün geçdikden sonra Dilâver Ağâ’yı efendisi bir iş bahânesiyle bir ḳonak maḥale gönderüp Gonca-fem daḡı esîrcinin birisine fûrûḥt eyledi. Esîrci mezbûrayı alarak Anapa’dan bir gemiye ḳoyup ṭoḡrı İstânbûl’a getürür. O günlerde Rüstem Pâşâ’ya cârîye lâzım olduğı içün Kethüdâ Fikri Efendi Ṭophâne’de ḥalâyıḳ araşdırmakda olduğundan bu kıḳı görünce begenmekle hemân pâzârlığını iderek ve aḳḳesini virerek alup getürdi.

Dilâver Ağâ ise gitdiği köyde üç gün kaldıḳdan sonra efendisiniñ yanına ‘avdet itdiğinde sevdiği Gonca-fem Kalfa’nın şatıldığını diğes cârîyeden ḥaber aldığı gibi bir kereof... diyerek

Ḥâhişker iken bezm-i vişâle o mâḥ

Māni‘ olur āgyār-ı bed-endīş eyvāh

19.

Ölmeli mi öldürmeli miydi neylemeli āh

Lā-ḥavle velā-ḳuvvete illā-bi‘llāh

Beytini söyledikten sonra kararını firāra tebdīl ile takrībini bulup o gice Ğonca-fem’in gittiği yola revān oldu ve güç hāl ile beş günde Anāpa’ya gelerek gemiyle on günde İstānbul’a geldi. Bir aralık taḥkīk ve tecessüsden sonra Ğonca-fem’i Rüstem Pāşā’nın aldığı tüyüğe kendüsünü daḥı bir esīrci vāsıtasıyla pāşā’nın dā’iresine şatdırup fırsat buldukça Ğonca-fem Kalfa ile görüşüp nā’il-i emel olur idi.

(Lāḥika)

Rüstem Pāşā, Nāz-perver Hānım’a Ğonca-fem’in çehiz takımının tedārik ve ikmāl için Kethüdā Fikrī Efendi’ye haber virilmesini emr idüp selāmlığa çıktı. Divān-hānede bulunan ağalara Rüstem Pāşā o gice görmüş olduğu rü’yāsını söyleyüp Dilāver Ağā için civārda üç beş oḥalı bir hāne bulunmasını ve yorgancı Şıdkı Ağā ma’rifetiyle evin (20) döşenilmesini ve hiçbir eksigi olmadığı hālde üç gün kadar hazır idilmesini ve Ğonca-fem için haremde istedikleri eşyanın alınmasını emr idince Fikrī Efendi “Fermān efendimizindir.” diyerek Dilāver Ağā’ya şimdiden haber virilüp virilmemesi hakkında vākı’a olan istizānı üzerine pāşā “Şimdi söyle ve hem de kendüsünü āzād eyledigimi tebşīr eyle.” deyüp ber-mu’tād maḥall-i me’murīyyetine gitdi.

Kethüdā Fikrī Efendi oḥasına girüp Dilāver Ağā geldikde Fikrī Efendi “Buyuruñ oğlum Pāşā Efendimiz sizi āzād itdi ve Ğonca-fem Kalfa ile izdivācınızı tensīb buyurdi ve sizin için bir hāne alınıp döşenilmesi için baña emr virdi ma’lumin olsun.” didiginde Dilāver Ağā fevkā’l-āde teşekkürler idüp oḥasına ‘avdet eyledi.

Bu aralık Nāz-perver Hānım, Kahyā Kadın Zārife Hānım’ı Fikri Efendi’ye gönderüp Ğonca-fem Kalfa için lāzım olacak eşyanın çarşudan alınmasını söyletdik de “Fikri (21) Efendi nisāya maḥşūş olan eşya neden ‘ibāret olacağını kendisi lāyıkıyla bilemiyeceğinden onların harem tarafından alınması daha münāsip olur muṭāla’asını beyān eyle. Zārife Hānım’a miḳdār-ı kāfī akçe virüp hānım efendi’ye gönderdi.

Kethüdā Fikrī Efendi yorgancı Şıdkı Ağā’yı celb ile Dilāver Ağā için çevrede üç beş oḥalı bir hānenin döşeme vesa’ir levāzımıyla berāber üç güne kadar hazırlanmasını söylemesi üzerine Şıdkı Ağā biraz tefekkür iderek: “Buyurdığınız iş öyle üç günde bitmez. Hiç olmaz ise on beş yigirmi güne muḥtācdır. Dilāver Ağā şimdilik

bizim eve gelsün otursun kendüsini evlâdım gibi severim. Biz de iki üç güne kadar zâten maḥdûm köleñiziñ ḥânesine gideceğiz. Eğer bizim evi isterseñiz eşyâsıyla berâber şatabilürüm.” didi. Kethüdâ Fikrî Efendi daḥı anuñ bu re’yini beğenüp taḥsîn ve muvâffaḳat itdi.

Yorgancı Şıdkı Ağâ derḥâl ḥânesine ‘avdetle vukû’ ḥâlî ḥaremi Kevşer Hanım’a tafşilen söyledikde mûmâ-ileyhâ (22) “Pek a’lâ olur, ağâ biz yataklarımızı ve elbiseye dâ’ir olan eşyâmızı alup öteki ḥâneye gidelim. Gonca-fem Kalfa buraya gelsün. Zâten ben de anı evlâdım gibi severim ve pâşâ efendimiz için ev değil cânımı istemiş olsa viririm. Bâ-ḥuşûş akçesini de alacağız” didi. Ferdâsı gün Şıdkı Ağâ yataḳ ve elbiseye dâ’ir kâfi-i eşyâsını diğerevine nakıl ile ḥânesiniñ kapusını kilidleyüp miftâhını getirüp Fikrî Efendi’ye viridi.

Kethüdâ Fikrî Efendi, Zârife Hanım ve Şıdkı Ağâ ile berâber eve giderek eksigi olup olmadığına bakdıktan soñra Şıdkı Ağâ’dan ḥâne ve derûnunda bıraktığı eşyânıñ bahâsını su’âl itdiler. Şıdkı Ağâ “Efendim, ne münâsîp görür iseñiz ben de aña razıyım.” didi. Fikrî ile Zârife Hanım ḥâne ile eşyâya yigirmi beş biñ gurûş para taḳdîr iderek ba’de konağa ‘avdetle parayı tamamen kendüsine teslim ve daha eksik olan şeyleriñ ser’ân tedârikini emr ve tenbîh itdiler. (23) Bir taraftan Şıdkı Ağâ bir kaç yorgancı ile ḥaneyi döşetmege ve diğere taraftan Zârife Hanım konaḳdan üç câriye alarak ḥâneniñ her bir tarafını sildirüp süpürtmege başladı. İşte bu işler iki günde tekmiñ olınca pâşâyâ haber verdiklerinde Rüstem Pâşâ düğün olmasını Kethüdâ Fikrî Efendi’ye emr eyledi.

Nâz-perver Hanım, Gonca-fem Kalfa’yı bir câriyesiyle Zârife Hanım olduğu ḥalde ḥânesine gönderdi. Nikâh günü maḥallenin imâm ve muḥtârâniyle bir kaç komşu daḥı da’vet olunup Gonca-fem Kalfa Dilâver Ağâ’ya ‘aḳd eyledikten soñra o gice ikisi daḥı gerdege konulduḳ da kemâl-i meserret ü saâ’det hâllerinden bir zamân tekellüme ḳâdir olamayarak birbirleriniñ yüzine ḥayrân ḳaldılar. Nihâyet iki ḥasret ḳavuşdı, deyüp muradlarına nâ’il oldılar. Ve o gice Gonca-fem Kalfa, Dilâver Ağâ’dan ve Nâz-perver Hanım Rüstem Pâşâ’dan gebe ḳalarak toḳuz ay on gün mürurunda birinden kız (24) ve diğereinden oğlan olarak dünyâyâ geldi.

Rüstem Pâşâ on ḳurbân zebḥ ve müjde getüren câriyeyi âzâd idüp hemân Nâz-perver Hanım’ın oḥasına duḥûl ile maḥdûmınıñ ismini Mâhir ve Gonca-fem Kalfa’dan olan kızın adını Bedr-i Cihân tesmiyye idüp ikisiniñ bir yerde büyümesi için kırık

hamāmından soñra Gonca-fem çocuğunuñ konağa getürülmesini ve çocuklara dādı ve dāye alınmasını emr eyledi.

Kırkınıcı günü Nāz-perver, Gonca-fem Kalfa'nıñ kerīmesi Bedr-i Cihān Hānım'ı konağa getürüp maḥdumı Māhir Bey'in oḥasına koydı.

Bu çocuklar büyüye büyüye beşer yaşına girdiklerinde okuyup yazmaları için ḥvāce ta'yīn olunarak az zamān içinde 'Arabī'den ve Fārisī'den ders almağa ve oldukça okuyup yazmağa başladılar. Lākin on iki yaşına başladıklarında Bedr-i Cihān Hānım üstād-ı 'aşqdan dahı ders almağa başlayup Māhir Bey'e 'aḳd-i rişte-i muḥabbet eylemiş ise de begiñ bundan ḥaberi (25) olmayarak kendüsine qarındaş nazarıyla bakup öyle sever idi.

Bī-çāre Bedr-i Cihān Hānım ḥālını bir dürlü Māhir Bey'e ifāde idemez, gice gündüz 'aşq āteşiyle yanar tutuşur iken Māhir Bey bir gün “hemşire ḥanım” deyü nidā itdiginde Bedr-i Cihān Hānım oḥada kimse olmamasından ittiḥāz-ı fırsatla heman begiñ ayagını pūs idüp “Efendim, cāriyeñiz hemşireñiz degil. Belki āzād ḳabūl itmez cāriyeñizim. Ne için gel deyü emr buyur muyorsuñuz?” didiginde Māhir Bey, Bedr-i Cihān Hānım'a “Bu naşıl sözdür ki söylüyorsun? Sen benim hemşirem degil misin? Ve şimdiye kadar seni ben hemşire bilirüm ve o nazarla bakarım.” dimesi üzerine, Bedr-i Cihān Hānım ağlayarak “Efendim, zāt-ı 'ālīñiz Rüstem Pāşā Efendimiz'in maḥdumı ve cāriyeñiz ise Dilāver Ağā köleñizin kerīmesiyim. Eger bu sözime emniyyet buyurulmaz ise vālideñiz Nāz-perver Hānım Efendi'ye su'al buyurabilürüñüz” deyüp begiñ yine ayağına ḳapandı. (26) Bunuñ üzerine Māhir Bey, “Bedr-i Cihān Hānım, böyle mu'āmelelerden murādıñ nedir? Eger bir murādıñ var ise söyle pederimiñ başı için ḳabūl iderim.” didiginde Bedr-i Cihān Hānım gözlerinden inci dānesi gibi yaşlar döküldiği ḥâlde “Efendim, söyledigim şahīḥ çıkar ise cāriyeñizi cāriyelige ḳabūl buyurur musuñuz?” deyince “Māhir Bey tefekkür ile” Bedr-i Cihān Hānım'ın yüzine cān göziyle bir bakdı.

Bir bakışda Bedr-i Cihān Hānım'ın üç senelik 'aşq muḥabbeti āteşi ḥavālī-i derūnını şarup yakdı. Bī-çāre göğsünden urulmışa dönüp ayakda biraz sendeledikten soñra..... of.....diyerek bu beyti söyledi.

“Başımı ḥayfā düşürdüm nāgehān ḡavḡaya ben
Göñlimi virdim hevāya 'aşķile sevdāya ben

Bir peri ruhsârıñ oldım mübtelâsı añsızın

Mecnûn oldım bilmeden bir saçları Leylâya ben”

deyüp, “Seni cāriyelige nasıl qabûl idebilürüm? (27) “Ancaq senin yolına cānımı fedâ itsem revâdır.” diyerek bilâ-ihtiyâr Bedr-i Cihân Hânım’dan bir bûse aldı. O günden şoñra bunlar birbirlerinden hiç ayrılmayup dâ’imâ diz dize muhabbet itdiklerinden Nâz-perver Hânım bir gün maḥdumıñ oṭasına gelüp Bedr-i Cihân Hânım’ı begiñ yanında oturdığını görince “Bre, kız sen hic utanmaz mısın? Efendiniñ yanında böyle bî-pervâ oturayorsuñ?” yollu, tekdîr ve ‘itâb idüp şoñra oğluna dönüp “Oğlum Mâhir, bu kız seniñ cāriyeniñ kızıdır. Seniñle böyle burun buruna oturmasına ziyâdesiyle canım şıkıldı.”

Mâhir Bey “Pekî pekî vâlideceğim, bir daha yapdırmam anuñ kuşuruna bakmayıñ” deyüp sözünü öñünü kesdi. Faqat Nâz-perver Hânım dışaruya çıkup da Bedr-i Cihân Hânım içeriye girdigi gibi Mahir Bey tekrâr bu beytini söyledi.

Gel ey nâsiḥ qo pendî ḥâl-i dilden bî-ḥabersin sen

Beni dîvâne kıldı ol perî bilmem ne dîrsin sen

(28) diyerek hemân boynına şarılur.

Ve ruhsâr-ı alinden buse-çîn-i muhabbet oldu.

Nâz-perver Hânım, Mâhir Bey ile Bedr-i Cihân Hânım’ıñ mu’âmelât ḥafıyyesini görince ba’z şüphelere düşüp Zârîfe Hânım’a mâcerâyı açdığında Zârîfe Hânım: “Efendim, maḥdumıñız beg efendi Bedr-i Cihân Hânım’ı ‘âdetâ seveyor. Cāriyeñiz bunu efendime çokdanberü ifâde idecek idim. Lakin inanmazsınız.” deyü qorqup söyleyememiş idim. Nâz-perver Hânım, fevka’l-gāye ḥiddete gelerek Bedr-i Cihân Hânım’ıñ konaqdan def’ine bir çäre buldığî ḥâlde ne ister ise vireceğini va’d itmesi üzerine Zârîfe Hânım “Efendim, Bedr-i Cihân Hânım’ı def’ itmek bir şey degildir. İş şoñra pâşâ efendimiñize ‘aks ider. O zamân cāriyeñizi ortada bırakmayacağıñıza ḥatt-ı destinizle mühürli bir sened isterüm.” demekle Nâz-perver Hânım aşla şoñunu tefekkür itmeksizin bir sened yazup Zârîfe Hânım’a virdi.

Pâşâ haremlerinden evlâdları olmayan diğeri iki ḥanım (29) Nâz-perver Hânım’ı Pâşâ’nıñ gözünden düşürmege dâ’imâ çalışdıklarından Bedr-i Cihân Hânım konaqdan gitdigi ḥâlde Mâhir Beg’iñ ya telef-i cān idecegi veya bir tarafa şavuşup gidecegi cihetle ol zamân pâşanıñ Nâz-perver Hânım’ıñ yüzine bakmayacağını bildiklerinden onlar daḥı

bir taraftan Zārife Hanım'ı teşvîk ve bir çok akçeler va'd ile Bedr-i Cihân Hanım'ın def'ini te'cîl iderler idi.

Zārife Hanım hanımlardan paraları kopardıktan sonra Ekşi Karadud Mahallesi'nde olan hânesine gidüp mahallede bulunan ehibbâsından Tek Bıyık nâmında bir esîrciye Bedr-i Cihân Hanım'ın def'ini çâresini açtığında Tek Bıyık dağı “Efendim, bendeñiz İskenderiye'ye gideceğim gemi dağı yarın sâ'at sekizde kalkacak. Eger câriyeyi yarın gemiye getürebilür iseñiz İskenderiye'ye götürür. Kaça fûrûhat ider isem nısfî seniñ nısfî benim olur, didiginde Zārife Hanım bu şürete muvâfaqatla toğrı konağa gelüp Nâz-perver Hanım Efendi'ye Tek Bıyık esîrciniñ (30) şüret-i ifâdâtını beyân iyledi.

Ertesi günü Zārife Hanım, Mâhir Bey ile Bedr-i Cihân Hanım'ın oturdıkları oğaya girüp beğe hıtaben “Efendim, Bedr-i Cihân Hanım'ın vâlidesi Gonca-fem Kalfa nâ-mizâc olduğından kerîmesini görmek istiyor. Eger müsâ'ade-i 'aliyeñiz olur ise yarın beğe götürmek üzere şimdi alup götürceğim didiginde Mâhir Bey'e izin virmekle Zārife Hanım, Bedr-i Cihân Hanım'ı berâber alup gitdi.

Kethüdâ Zārife Hanım, Bedr-i Cihân Hanım'ı bir 'arabaya bindirüp toğrı bağçe kapısı iskelesine geldiğinde Bedr-i Cihân Hanım, “Hanım valide, bizim eve kayıkla gidilmez. Buraya ne içün geldik?” didiyse de Zārife Hanım “Kızım vâlideñiz ziyâdesiyle nâ-mizâc olduğu içün pederiñ Dilâver Ağâ, tebdîl-i hevâ itmek üzere Üsküdar'a geçürdi. Şimdi bizim kayıkla gitmeklegimiz lâzım gelür.” deyüp 'arabadan inerek Tek Bıyık esîrciniñ hazırlamış olduğu iki çiftte bir kayığa bindirdiler. Toğrı İskenderiye'ye giden gemiye götürdiklerinde kayık gemiye yanaşur yanaşmaz Tek (31) Bıyık kendüsini hemân kayığa atarak Bedr-i Cihân Hanım'ı kucağına aldığı gibi geminiñ kahvesine indirdi.

Bî-çâre Bedr-i Cihân Hanım ise ne Vartâ'ya uğradığını bilmeyüp kemâl-i derece havf ü telâşından bayılup iki sa'ât zamân mürûrunda 'aklı başına geldikde kendüsini gemi kamerasında ve yanında bir kaç câriye ile karşusunda kazık gibi bir herifiñ oturmağda ve geminiñ dağı gitmekde olduğunu görmekle kendüsini alup kaçırıldıklarını añlayarak feryâd ü figân ile saçını başını yolmağa başlayınca Tek Bıyık Bedr-i Cihân Hanım'a “Ne ağlıyorsuñ? Ben seni Zārife Hanım'dan akçemle aldım. Sesini çıkarma. Eger çıkaracak olur iseñ saçından tutduğım gibi deñize atarım.” didi.

Bedr-i Cihān Hānım ‘ömri içinde böyle bir serd mu‘āmele görmediginden tolayı korkarak zarūrī ihtiyār-ı sükūt ile melūl melūl düşünüp ağlar idi.

Gemi muvāfık hevā ile on günde İskenderiye Limānı’na girüp derūnunda bulunan tüccārlar mallarını karaya ihrāc (32) itmege başladılar. Esīrci Tek Bıyık daḥı cāriyelerini bir büyük şandāl ile iskeleye çıkarup isticār itdiği bir ḥāneye yerleşdirdi ve irtesi günü hepsinden evvel Bedr-i Cihān Hānım’ı fūrūḥat itmek için esīr pāzārına götürdi.

İskenderiye tüccārından elli yaşında orta hâlde Meşīyye Maḥallesi’nde sākin Sırrī Efendi’niñ hiç evlādı olmadığından bir cāriye alup aḥret-i evlādı itmege karar vermiş ve bunun için bir müddetdenberü esīr pāzārına devam itmekde bulunmuş idi. Nā-gāh Tek Bıyığ’ıñ satmak üzere getirdiği Bedr-i Cihān’ı gördükde ziyādesiyle begenüp bahāsını esīrciden su‘āl eylediginde beşbiñ gurūşa olabilür, aşağı olamaz. Ḥalbūki Sırrī Efendi’niñ olanca varı yigirmi beşbiñ gurūşdan ‘ibāret bulunmaḡla gerü çekilüp alsam mı almasam mı, deyü tereddüd üzere iken Bedr-i Cihān ber-takrīb Sırrī Efendi’niñ yanına yaklaşup ayaḡını öpmek bahānesiyle egildi ve kulaḡına “Efendim, cāriyeñizi alın kendü paramı kendim (33) vireyim tāki bu ḡaddār ve bu zulūmkār ḥerīfñ ḡadr ü zulmünden beni kurtarın.” dedi.

Sırrī Efendi, Bedr-i Cihān’ıñ bu sözi üzerine hem rikḡat-i ḡalbe gelüp hem de elbette bunda bir iş var. Kendüsini eve getüreyim de baḡalım. “Gel berāber eve gidelim. Bir kerede cāriyeyi bizim ḡanım görsün. Begenür ise parasını vireyim.” deyüp Bedr-i Cihān’ı esīrci ile berāber toḡrı ḡānesine getürdi. Tek Bıyık selāmıḡda oturup Sırrī Efendi bir Bedr-i Cihān Hānım’ı ḡareme şokdı.

Sırrī Efendi’niñ ḡaremi Şivekār Hānım Bedr-i Cihān’ıñ reftār ü ḡüftārından ḡadd-ı bālā eṭvārından ḡazz idüp ve ziyādesiyle begenüp “Efendi şu cāriyeyi kaç gurūşa olursa alalım evlād idelim.” didiginden Sırrī Efendi daḥı “ḡanım yanımda maḡşudum bu faḡaṭ pahāsı fī-zamānına biraz ziyādedir.” Şivekār Hānım “Efendi, sizin bugün pāzāra gidişñiz evlādıḡ bir cāriye almak muṭāla’sına mebnī idi. Artık (34) kısmet bu kızıñ imiş. Eger sen bu parayı çokḡdur deyü viremez iseñ ben kendim ötemi berimi şatar bu kızı alur evlād iderim.”

Bedr-i Cihān “Efendi ile ḡanımñ bu sözleri üzerine kendüsine ḡvāhiş gelüp “ben buradan başḡa bir maḡalde kendimi ḡıfz idemem.” deyüp evvelā efendiniñ ve sāniyen ḡanımñ ayaklarına ḡapanup “Eger cāriyenizi şaḡḡhen almak ve ben gibi

‘acizeyi cāriyelige kabûl itmek isterseñiz aşla vaqt-i fevt itdirmeyiñiz. Zirā, benim buradan çıkmak ölümümle berāberdir. Parañız yok ise işte şu yākut yüzügi pāzāra götürüp fūrūhat idüp ve bī-hāber olan aqçeyi esirci Tek Bıyık’a virüp beni alıñız kuşūr kalan para dañı efendimde kalsun. Bunuñ şimdi icrāsını ricā iderim. Söziñi irād ile oṭadan dışaruya çıkdı.”

Sırrı Efendi ile Şıvekār Hānım yüzine naẓar itdikleriñde kırk elli biñ ğurūş kıymetli olduğını anlamalarıyla efendi hemān cāriyenin pahası olmak üzere beş biñ ğurūş hāzırlayup esirciniñ Tek Bıyık’a i‘tā ve Bedr-i Cihān’ın (35) senedini ahz eyledikten sonra toğrı kuyumcı çarşusunda yüzügi mezāde virir ve altmış biñ ğurūşa çıkınca fūrūht idüp aqçesini hamallara yüklederek hānesine getirir. Bedr-i Cihān’ı oṭasına çağırup “İşte kızım ben seni kendi aqçemle aldım ve virdiğın yüzügi dañı altmış biñ ğurūşa şatdım. Parayı siz alıñız. Faķat merāk bu ya: Yüzügi nerde bulduñ ve naşıl eline geķdi?” su’āline

Bedr-i Cihān ise haķıķat-i hāli söylemekden ictināb ile “Efendim, kuluñız İstanbul’da büyük bir zātın cāriyesi idüm. Haremī hānım efendi, cāriyenizi efendiden kıskanup bir ğün efendiniñ haberi olmaksızın cāriyenizi bir cum’a ğünü gezmek bahānesiyle Kahyā Kadın ile Üskūdār’a göndermek desīsesiyle konaķdan çıkarır. Meger iş evvelce buraya gelecek bir esirci ile ķararlaşmış imiş. Cāriyeñizi kayıkla Üskūdār’a geçirecek yerde bir gemiye götürüp esirciye teslim iderler. Takdir-i Hūdā böyle imiş. Buraya ķadar geldik. Bu yüzük ise efendiniñ bir (36) ihsānıdır. Parasını al, diyorsuñuz alup da ben ne yapacağım? Efendimiñ olsun ancak sayeñizde şurada geçinecek ve birlikde yaşıyacaķ değil miyiz? Malım da siziñ cānım da ...” diyerek yarısı yalan çoğı gerķek hālini anlatdı ve kalbinden Māhir Bey ‘aşķına bir de āh çekdi!

Şıvekār Hānım “Kızım seniñ ismiñ nedir?”

“Bedr-i Cihān’dır, Efendim.”

Şıve-kār Hānım, “Kızım Bedr-i Cihān, biz seni evlādlığa kabûl itdik. Sen de bizi peder ū vālidelige kabûl ider misiñ?” dimesiyle Bedr-i Cihān “Efendim, velī-ni‘metim cennet cānıma minnet ne demek. Mādāmki siz beni evlādlığa revā gördiñiz. Dünyā ve āhıret peder ve vālidem olun” didi.

Sırrı Efendi ile Şıve-kār Hānım Bedr-i Cihān’ı ol derece sevmeye ve ol derece muhabbet itmeye başladılar ki bir sâ‘at görmeseler ‘aķılları başlarından gider idi.

Cenāb-ı Hakk kulumu bir şeyden mahrūm kılsa biñ şeyden mesrūr ideceğine bināen şimdi gel de işiñ ilerüsine bak. Yüzüğüniñ akçesiyle kendü parasını birleştirüp Sırrı Efendi tüccārına başlayup bir müddet zarfında (37) İskenderiye’niñ eñ meşhūr tüccārları a’dādına dāhil oldu. Mürūr-ı zamān ile yigirmi otuz oṭalı bir konak ve kâfi miqdār-ı cāriyeler iç ağaları ivaz ü şecī ve sâyise mālîk olarak gāyet mükemmel ve muntazam şüretde dā’ireyi düzdi koşdı. Bedr-i Cihān’a daḥı hanımlık ‘unvānı virildi.

(Elbette)

Bedr-i Cihān Hanım’ıñ hıdmetine mahşüş bir çok cāriyeler ta’yın olındı. İstedigi kadar mücevherāt ve gāyet ağır ve muntazam elbiseler alınarak ve’l-hāşıl istihşāl-i istirāhatı esbābına fevka’l-‘āde çalışılarak ḥakkında ziyāde hürmet ve ri’āyet daḥı olunmakda bulunduḡı ḥâlde yine hiçbirî gözünde olmayup gice gündüz Māhir Bey’i düşünür. Tenhā kaldıkça kendüni toplayamaz, ağlar ve ḥālîni kimseye açmadıḡı içün belā-yı muḥabbete şabra taḥammül eyler idi. Bir gün oṭasında tenhā kılarak dide-i iştiyākından yaşlar döker ve kendi kendine:

“Āh āh! Māhircigim, ben seni böyle ḥatırlayup ağlarım ve seniñ firķatından cigerimi taḡlarım. ‘Acabā sen de beni bir kere olsun (38) ḥatırına getirir misiñ? Of. Of... Amān amān! Bu muḥabbetde ne müşķil bir derd imiş. Bunuñ ‘ilācından Loķmān bile ‘āciz kılsa gerekdir. İllā Cenāb-ı Şāfi-i ḥakīķī

Ziyādesiyle sevdiḡi Gonca-leb nām cāriye evvelce içerüye girmiş. Hanımın ağladığını görmesi üzerine kendüsine tıyurmayaarak yavaş yavaş yanına şokılup söylediklerini hep diñlemiş imiş. Hanımın ḥālî göñline gāyet te’sīr iderek bir müddetden soñra “Efendim ne içün ağlayorsuñuz. Eger cāriyeñize toḡrısını söylemez iseñiz şimdi gidüp hanım efendiye ḥaber viririm. Söylediḡiñiz ḥâlde şu derdiñ dermānı yolunda cānımı fedā iderim” dimesiyle Bedr-i Cihān Hanım “Kız sesini çıkarma kapuyı kapa da gel otur. Benim derdime dermān virür ki merhem sen degil Felāṭun mezārdan çıkısa ḥükemā-yı Yunaniyyenin tıb kitāblarını alt üst itse gine bulamaz. Haydi git kız işte benim esrārımı fāş idersin belā gelür başına” der. Vel’-hāşıl çok uğraşur ise de çāre bulamaz. Nihāyet’ül-emr söyleyim, deyüp sergüzeştini mine’l-evvel ile’l-aḥir nakl ve helākını istemediḡi ḥâlde meydāna (39) çıkarmakdan gāyet ihtirāz itmesini emr ü tenbīh eyledikten soñra muḥaddimā Māhir Bey ḥakkında söylemiş olduḡı sözleri yine tekrār idüp ağlamāḡa başlamāḡla Gonca-leb Kalfa Efendi’me bir teselliyet olmak içün

erkeklerdeki vefânın kadınlar da bulunmadığına dâ'ir hâtırıma bir hikâye geldi. Cânınız şıkılmaz ise söyleyim” didikde Bedr-i Cihân Hanım dağı memnûn olurum, didi.

Necme'd-dîn Melik-zâde ile Cezb-i Cihân Hanım Hikâyesi

Gonca-leb Kalfa iki dizi üzerine gelüp ... Hikâyeye ağâz ile efendim eski zamanda Mısır hükümdârlarından Melik Zâhir isminde bir Melik olup sevgilisi olan Cilvekâr câriyesinden bir maḥdûmı dünyâya geldikde Melik şehirde donatma olmasını ve o sâ'atde kimiñ çocuğı dünyâya gelmiş ise Melik-zâdesiyle berâber büyüdölmesini emr itdi.

Mısır ahâlisi şehri donatmağı çalışırlar. Me'mûrlar dağı Mısır'ın içinde o gice dünyâya gelmiş çocuk ararlar iken (40) şeh-zâde ile berâber sâ'atde dünyâya gelmiş 'Timûr' nâmında bir fakîriñ maḥdûmundan başkasını bulamadıklarından yalnız anı alup toğrı Melik Zâhir'in yanına işâl ve peder ü vâlidesiniñ fakr-ı hâlini ifâde vü ihbâr itdiklerinde Melik çocuğıñ hareme gönderilmesini ve pederine dağı iki yüz altun i'tâsıyla sarây ḥademesi silkine idḥâl olunmasını emr buyurduktan sonra Cilvekâr'ın dâ'iresine gidüp maḥdûmını kucağına alarak ismini Necme'd-dîn Melik-zâde ve refiki çocuğun dağı Hürşid Lâlâ tesmiye eyledi. Necme'd-dîn Melik-zâde il Hürşid Lâlâ, dâdılar, dâyeler ile büyüüp beşer yaşına geldiklerinde ḥvâce ta'yîniyle kendüleri on üç on dört yaşlarına girinceye kadar lâzımgelen 'ulûm ve fûnûnı tâḥşîlden sonra biraz da silâḥşorluk fennî öğrenmeleri için yanlarına meşhûr silâḥşorândan on kişi virilüp Necme'd-dîn Melik-zâde bu vechile degnek ve kılınç oyununu taḥşîl itdiği eşnâda bir gün beş yüz kadar 'asker ile berâber Sa'd içine toğrı gider iken önüne bir âhû çıktı. Necme'd-dîn Melik-zâde yanında lâlâsı olan Hürşid ile (41) berâber âhûniñ ardı sıra at sürdiler. Lâkin âhû hayvanlarıñ önünden alabildigine kaçup ağırca gider ve ara sıra arkasına bakar idi. Melik-zâde lâlâsına “Aman, lâlâ şu hayvana ok atma. Tutulım da pederime hediye ideyim.” deyüp âhûyı yalnız koğmakla kanâ'at itdiler. Geriye kalan 'askeriñ hayvanları atlar kadar gidemediginden şeh-zâde ile lâlâsını gâ'ib idüp gerüye döndiler ve Nîl-i mübarekiñ kenârında çadırları kurup oturdılar.

Necme'd-dîn Melik-zâde ile lâlâsı âhûniñ ardından giderler iken aḥşâm olduğundan ortalık kıararmağı başlayınca önlerine eflâki-ser çekmiş bir tağ çıktı. Âhû dağı bu aralık gözlerinden gâ'ib olduğu için Melik-zâde ile lâlâsınıñ 'ağılları başlarına gelmiş ise de gerüye dönmege hayvânlarında hâl kalmadığından ve o gice orada yatmağı karar virüp hayvânları çayıra şaliverdiler. Kendüleri dağı çayırdaki oturdılar.

Necme'd-dīn Melik-zāde ise öyle şahrā yer ü yabān ve arslan kaplan yatağı olan (42) bir maḥalde açıktā yatmaḡdan kōrkarak gice barınmaḡ üzere civārda bir maḥal aramasını lālāsına emr eyledi.

Lālāsı öyle bir yer bulmaḡ içün eṭrāfına nazar ider iken ṭaḡıñ eteginde bir maḡāra görmekle “Efendim, burada şu kayanın içi bizi barındırmaḡa kāfīdir.” diyerek kaḡkūp evvelā kendüsi sonra Melik-zāde mezkūr delikden girdiklerinde maḡāranıñ içerüsünde bir aydınlıḡ gördiler. Melik-zāde lālāsıyla biraz daha ilerüleyūp gittiklerinde ta'rif kaḡūl itmez bir baḡçeniñ içinde kendülerini buldılar. Kaḡşularında bir 'ālī sarāy göründi. Şehzāde lālāsına “Gel, şu saraya gidelim. Ne olur ise olsun. Elbette bir zi-rūḡ buluruz da burası neresi olduḡını su'al ideriz didi.

Vaḡtāki ikisi birden sarāya gittiklerinde insandan ḡālī bularaḡ her bir ṭarafı mülūka lāyık dōşemeler ile dōşenmiş ve kaḡdiller ile tezyīn ve tenvīr olunmuş. Bir 'ālī şalona dāḡil oldılar ve her bir ṭakımı altundan ma'mūl olmaḡ üzere ortaya kurulmuş. Bir yemek sofrasına fevka'l-'āde aç (43) olduḡları cihetle bī-pervā oturdılar ve güzelce kaḡınlarını ṭoyurdıḡdan sonra kaḡkūp sarāyı gezmeḡe başladılar. Nihāyet bir büyük oṭaya duḡūl ile Melik-zāde oṭada bulunan taḡta ku'ūd idūp lālāsı daḡı bir şandalyeye oturdı.

Sarāy, sāḡil-i deryāda kā'in ve ayında on beşi idüḡinde māḡtābıñ āfāk-ı deryāya münṭeşir olmuş olan pencereden seyr ü temāşāya ṭaldılar dirken kulaḡlarına kürek sesi gibi bir sesi gelmekle pencereden dışarıya başlarını çıkarup nazar eyledikleriñde içinde zib ü zīnete mustaḡrak bir ḡanım oturmuş. Dümencisi kürekçileri yüzlerine baḡılamayacaḡ derecede güzel kızlardan mürekkeb altun yaldızlı on iki çiftte bir şandalıñ sāḡile yanaşdıḡı meşḡudları olup

Melik-zāde şandalıñ ziynetine ve kızlarıñ hey'et-i ferişte ve fīṭratına ḡayrān iken şandaldakiler karaya çıkup içlerinden kış ṭarafda ṭuran Melik Peyker ile dümenci kız Melik-zāde'niñ yanına geldiklerinde Melik-zāde kapuya kaḡadar (44) bilā-istikbāl o māḡ-pāre maḡāmına oturdu ve kendüsi daḡı yanına ku'ūd idūp konuşmaḡa başladı.

Mūmā-ileyḡā Melik-zāde ile şanursın ki kırk yıllık 'āşık ile ma'sūḡ gibi şoḡbet ü aḡdāḡ muḡabbet itdikden soñra leb-i sekerīni açar ve biñ nāz ü niyāz ile muzmerini meydana döker. Der ki “Efendim, cāriyeñiz perīleriñ meliki Cihāngir Şāḡ'ıñ kerīmesi Cezb-i Cihān olup bundan on beş ḡün muḡaddem devre çıkmış idim. Efendimi baḡçenizde gezer iken görüp yek-naḡarda cān-ı ḡöñülden 'āşık olduḡımdan işbu sarāy-ı dil-kūşāyı efendimiñ nāmına olaraḡ derḡāl binā itdirūp çıḡdıḡınızda daḡı “Şu kızı āḡū

şûretine şokarak sizi buraya getürtdim. Mısır'dan burası tam altı aylık yoldur. Artık Mısır'a gitmekleğiniz muhâldir. Her gice bu zamân gelüp efendimle şabâha kadar zevk-i şafâ idüp şabâh olduğda pederimiñ sarâyına gideceğim. Gayri buña düşünmek istemez.” didikden sonra cāriyesi olan Kamer Kalfa'ya Hürşid lālâ'nıñ bir diger oğaya götürülmesini ve hıdmetinde kuşur (45) idilmemesi emrini virdi.

Kamer Kalfa derhâl lālâyı alup diger oğaya gitdiginde Cezb-i Cihân Hanım Efendi ile Necme'd-dîn Melik-zâde şabağa kadar oturup muhabbet itdiler. Şabağ olup güneşin tülû'undan yarım sâ'at ol Kamer Kalfa ile lālâ Cezb-i Cihân Hanım'ın yanına geldiklerinde hanım efendi “Lālâ, Melik-zâdemi güzelce eglendir. Sarâyda bulunan cāriyelerim Melik-zâdeniñ emrine müheyyâ ve muntazırdılar.” deyüp şandalına binüp gitdi.

Sarâyın içi peri kızlarıyla tıldı. Necme'd-dîn Melik-zâde ile lālâsını alup toğrı sarayın hamâmına götürüp yıkadılar ve ba'de gerek kendüsine ve gerek lālâsına mülûke lâyıf elbiseler giydirdiler ve ta'âm vaqt-i sofraya oturduklarında qarşularında yigirmi kadar hıvânende ve sazende âğâz-ı nağamât itdiler. Sofradan kalkdıklarında cāriyeler vâsıtasıyla yatağ oğasına gidüp sekiz sâ'at kadar uyhû kesdirüp uyandıklarında cāriyeler Necme'd-dîn Melik-zâde ile Hürşid lālâyı oğadan alup (46) eglendirmek için sarây bağçesindeki köşke gönderdiler.

Mezkûr köşk cennet mişâli bir bağçeniñ içinde olup önünde dahı tûlen ve 'arzen biñ arşun büyüklüğünde murabba' bir havuz olup bunuñ dört köşesinde gümüşden ma'mûl arslan şûretleriniñ ağızlarından âb-ı hayât gibi şular akar ve güzellik havzunuñ etrafında bulunan envâ'-ı meyve ağaçları ve çiçekler ve ağaçların üzerinde bir çok tayyâr mevcûd idi. Bağçe ol kadar büyük idi ki bir âdem ancak hayvan ile üç sâ'atde dolaşabilür idi.

Necme'd-dîn Melik-zâde lālâsıyla bu bağçeniñ köşkünde oturup otuz kadar hıvânende cāriyeler çalgı çalar ve bir yandan kuşlar otur ve diger ve taraftan arslan ağzından şarıl şarıl şular akardı.

Bir müddet seyr ü temâşadan sonra yine cāriyeler Melik-zâde ile lālâsını kuşdan alarak toğrı yemek salonuna getürüp ta'âm itdirdikleri şırada sâ'at on (47) ikiye gelmekle teşrîflerine intizâr olunmağda bulunan Cezb-i Cihân Hanım Efendi'niñ şandalı uzakdan görünür görünmez derhâl Melik-zâde cümle cāriyeleri alarak iskele başına gelüp kendüsini istikbâl itdiler.

Ḥanım efendi şandaldan çıkup biñ nāz ũ şive-sāz ile Melik-zāde ile berāber el ele virüp gelüp tahtına oturduḡda biraz ‘āşikāne muḥabbet itdikden şoñra Ḳamer Ḳalfa’ya Ḥūrşīd Lālā’yı oṭasına getürüp rahat itmeleri emri virildi.

Ḳamer Ḳalfa, lālāyı alup oṭasına götürmesiyle berāber cāriyeler daḡı oṭadan dıṣaruya çıkdılar. Melik-zāde ḡanım efendi ve Ḥūrşīd lālā daḡı Ḳamer-i Ḳalfa ile şabaḡa kadar gözlerine uyḡu girmeyüp her ne şüretle ise oturup eglendiler. Vaḡtāki şabaḡ olarak Cezb-i Cihān Efendi yine evvelki gibi şandalına binüp gitdi.

Melik-zāde ile lālāsı kemā-fi’s-sābık ḡamāma ve ḡamāmdan baḡçeyi geşt ũ güzārdan şonra ta‘ām oṭasına götürölüp saz u sözler ile yemek yedirildikden şoñra (48) oṭasına oturur. Vaḡt-i mu‘inde yine ḡanım efendi gelüp Necme’d-dīn Melik-zāde ile berāber sofrada bulunur. Lākin meş‘ār’ün-ileyhā cism-i laṡīf aşḡābından olmaḡla rāyiḡa ile taaddī itdiginde sofrada olan nefīs nefīs ta‘āmları yalnız istiṡmām ile iktifā eyler idi. Ba‘de’t-ta‘ām minvāl-i meşrūḡ üzere ḡanım efendi şeh-zādeyi alup oṭasına gitdi ve vāḡı’a olan emirleri üzerine Ḳamer Ḳalfa daḡı lālā ile birleşdi.

Ve’l-ḡāşıl bu ḡāl-i sa‘ādet iṡtimāl tam bir sene devam idüp her gün Necm’ūd-dīn Melik-zāde lālāsıyla sarāyda zevḡ ũ şoḡbet ve her gice Cezb-i Cihān ḡanım Efendi ile infā-yı merāsım muḥabbet iderek ḡātırına pederi māderi aşla ḡatūr itmez iken bir gün ru’yāsında pederi Melik Zāḡir ile vālidesi Cilvekār ḡanım’ı gördiginde zārūrī olarak düşünmege başladı.

O gice ḡanım efendiniñ ber-mu‘tād teşrīflerinde Melik-zādeyi mükedder görince “Efendim, bu gice sizi rahatsız koyuyorum. ‘Acaba peder ũ vālide keremi ḡātırınıza geldi. Vāḡı‘ā (49) anları ḡātırlayacak kadar da oldu ise de kendüleriyle görüşmege ruḡṡat virecek bir şeyi degildir. Faḡat ḡorḡarım ki insān oḡlı? Gözlerinden dūr olanı ḡoñüllerinden de dūr ider. Siz de öyle yapar iseñiz cāriyeñizi böyle köşe-yi .. ḡasretde zār ... zār... bırakırsanız ... diye ḡorḡarım. Bunıñla berāber efendimi böyle mükedder ḡâlde görmegi de yine muḥabbetim cihetiyle aşla tecvīz idemiyeceğimden peder ve vālideñizle görüşmege ruḡṡat virmege de borclıyım. Yarın ḡamer sizi muḡaddimā girdiḡiñiz delikten çıkarsun. Orada ḡazırlanmış iki ḡayvān bulursıñız. Üzerlerine lālāñızla berāber süvār olıñız. Sizi an-ı vāḡidde ‘askeriñiziñ yanına götürürler. Oradan şehre girersiniz. Üçüncü gün yine ol maḡale geldiḡiñizde ḡayvānlar sizi bulur efendim.” didi.

Necme'd-dīn Melik-zāde bu müsā'ade-i fevka'l-'ādeyi görünce ibrāz-ı teşekkürle hemān Cezb-i Cihān Hānım'ın gül gibi olan yanağlarından birer pūse alarak kemāl-i memnūniyyetle bu beyti söyleyüp yazdı. (50)

Murādım şöyledir hālâ saña ey kāmēt-i bālā

Ḳomasun Ḥazret-i Mevlā hemān bir ān beni sensiz

O giceyi dahı şafā-yı hātırla geçürdiler. Şabāh olup güneşin tūlū'undan muḳaddem Ḳamer Ḳalfa ile lālāsı oṭaya gelüp Ḳamer Ḳalfa “Buyuruñ, Melik-zādem gidelim didikde Şehzāde Cezb-i Cihān Hānım Efendi ile ba'd'el-vedā' mezkūr delikten dışaruya çıkdılar ve hazır buldukları ḥayvānlara binüp Ḳamer Ḳalfa ile de vedā' iderek ve bād-ı tīz-reftār gibi biraz vakit zarfında gözden nihān oldılar.

Melik-zāde ile lālānın ḥayvanları bir kaç mīl gider gitmez Nil-i mübārek boyunda bulunan 'askerin yanına yaklaşdıklarında 'asker Ḳarağ'olu Necme'd-dīn Melik-zāde'nin vurūdını zābiṭāna haber vermekle cümlesi gelüp şehzādenin ḥāk-pāylarına yüz sürüp ḥayvāndan indirdiler. Derḥāl ḥayvānların ikisi de bir anda ḡaybūbet itdi.

Necme'd-dīn Melik-zādenin geldiğini pederi Melik Zāhir'e müjde virdiklerinde hemān cümle erkān-ı devletini cem' iderek alay ile Melik-zāde'nin olduğı mahāle geldiğinde (51) Melik-zāde pederini karşılayup ayaklarını öperek çadırda berāber oturdılar. Bī-çāre Melik Zāhir maḥdūmını ḡā'ib idüp tekrār bulunca ta'rīf olunamayacak derecede ḥāşıl olan mesrūriyyetini ketm idemedi. Melik Zāhir tahtına oturup maḥdūmını yanına aldıkdā bendegān-ı saltanat mecmū'a-yı Melik-zādenin teřrīfini li-ecli't-tebrīk ḥāk-pāyını pūs itdiler. Melik oḡluna “Oḡlum, senin ḡā'ib olduğı haber virdiklerinde dünyā başıma zindān olmaḡla ne yapacağımı şaşırıp seninle berāber giden 'asākirden eger birisi şehre ayak başacak olur ise katl idecegime yemin itmiş idim. Binā'en-'aleyh anlarda ḡorḡularından şehre gelemeyüp şimdiye kadar burada kaldılar.” didi ve oḡlı ile 'asākir ve erkānını alarak Mışır'a 'avdet eyledi.

Necme'd-dīn Melik-zāde vālidesi Cilvekār Hānım'ın yanına 'azīmetle destini pūs idüp vālidesi dahı maḥdūmını baḡrına bařdı.

Hūrşīd Lālāyla dahı ḥānesine gidüp pederi ve vālidesiyle (52) görışdi. Ama 'aklı fikri dā'imā Ḳamer Ḳālfa'da olduğından ne zamān üç gün olacak da sevdiğimi görecegimden başka bir şeyi düşünmez oldu.

Cilvekâr Hanım Efendi sarâyda bulunan beş yüz cāriyeniñ içinden otuzını seçüp Melik-zāde’niñ dadısı Nergis Kalfa ile maḥdūmınıñ ḥıdmetine gönderdikde Necme’-d-ḍīn Melik-zāde gelen cāriyelere bir nazar idüp

Cihānda ‘ayş ü cennet şoḥbet-i yārān hemdendir

Muḥālif şaḥşa bir adım karīn olmak cehennemdir.

deyüp dādısı Nergis Kālfā’ya dadı bu cāriyeleri götürmekden murādıñ eger benim kendülerine meyl ü raġbet itmeklegim için ise bu iş kâbil degildir. Çünkü perīler şāhı Cihān Girşāh’ıñ kerīmesi Cezb-i Cihān Hanım’ıñ esīr-i ‘aşk ü muḥabbetiyim. O cihetle digere meyl ü muḥabbet ideyim. Hem de burada üç günden ziyāde daḥı oturamayağımdan bu cāriyelerin cümlesini āzād eyledim.

Bu cāriyeler ḥātır ü ḥayāllerine gelmedik böyle āzād laķırdısını duyduķları anda cümlesi mesrūren Melik (53) zāde’niñ ayaklarını öpüp bir taķım du‘ā-yı şenāsını iderek gittiler. Nergis Kalfa vukū ‘ḥālī Cilvekār Hanım Efendi’ye ifāde eyledi.

Hanım efendiniñ bu ḥabere mebni ‘aklı başından gidüp göziniñ bebegi olan Melik-zāde’niñ böyle bir pençe-i siḥre giriftār olmasından tolayı ağlamağa başladığında Nergis Kalfa “Efendim, buña ağlamak kār yetmez. Cāriyeñizde bir nüsha vardır. Her kimiñ bu yanında bulunur ise gice uyur ve nüshayı daḥı çıkarmak ḥātırına gelmez. Eger emr buyurur iseñiz bu gice nüshayı Melik-zāde’niñ boynuna taķarım. Cezb-i Cihān Hanım’ın sarāyına gitdiginde uyur. ‘Āşıkasınıñ daḥı cānı şıkılıp Melik-zādemizden kerhen vazgeçer. Bundan başka çāre bu kadar didiginde Cilvekār Hanım Efendi “Aman Nergis, şu oğlum bizi terk itmesün de ne yapar iseñ yap.”

Vaķtāki üçünci gün temām olup Necm’ūd-ḍīn Melik-zāde peder ü vālidesiniñ yanlarına giderek ava ruḥşat istedi. Melik Zāhir gitmemesi için pek çok çabaladı (54) ise de önünü alamamağla zarūrī ruḥşat virdi. Necme’-d-ḍīn Melik-zāde peder ve vālidesiniñ ellerini pūs ve Ḥurşīd Lālāsını istiḥāl idüp birer ḥayvāna binerek bir kaç suvāri ile toġrı ḥayvānları bıraķdıkları maḥalle gittiklerinde Mısır’dan bindikleri ḥayvānları gerüye gönderdiler ve bu aralık şahrā tarafından iki ḥayvān geldi. Üzerlerine bindiklerinde derḥāl Melik-zāde ile lālā kendülerini ma‘ḥūd taġdaki kapunuñ yanında buldılar. Ḥayvānlardan inüp kapudan içeriye girdiklerinde bu kadar cāriyeler oradan Necme’-d-ḍīn Melik-zāde ile Ḥurşīd Lālāyı alup sarāyıñ ḥamāmında temiz yıķadıķdan soñra mülūka lāyık birer kat elbise giydirüp yemek şalonuna götürdiler. Ḥayvānenda

câriyeler çalgı çalarak iki sâ'atde ta'âm itdirdiler. Sâ'at on birde Melik-zâde lâlâsıyla berâber iskele başına gelüp Cezb-i Cihân Hanım Efendi'niñ teşrîfine muntazır oldılar.

Bir şandal 'aks-i mehtâbıyla gümüş gibi parıl parıl parladığı hâlde iskeleye gelüp yanaşdığında Melik-zâde (55) koşup hanım efendiniñ koltuğuna girerek oçasına getürdi ve tahtınıñ üzerine oturtdı. Kamer Kalfa dağı Hürşîd lâlâ ile oçalarına gitdiler.

Cezb-i Cihân Hanım Efendi, Necme'd-dîn Melik-zâde ile muhabbet ve şöhet iderler iken şehzâde oturduğu maħalde gözleri kapatup uyumağa başlayınca “Hanım efendi, bu gice Melik-zâdem yorgundur.” deyüp câriyelere kendüsini yatağına götürmelerini emr idüp şabâha kadar başı ucunda bekledi. Şabâh olup da Melik-zâde uyanmadığı içün biraz cânı şıkılup şandalına binüp gitdi.

Bir de güneşin tulu'unda Melik-zâde'niñ 'aklı başına gelerek kalkup lâlâsından hanım efendiyi su'âl eyledikde lâlâsı dağı vuķu'bulan hâli hikâye ve meşârün-ileyhâ'nıñ gücenüp gitdiğini ifade idince “Ne yapayım, Lâlâ Şultân Efendi'yi gördigim anda vücuduma bir fenâlık geldi. Kendimi tutamayup zarûrî gözlerim kapandı.” deyü ağlaya ağlaya ahşamı idüp hanım efendiniñ vaķt-i teşrîfleri teķârub itdigi anda lâlâsıyla berâber iskele başına gelüp bekledi. (56) Necme'd-dîn Melik-zâde iskele başında Cezb-i Cihân Hanım Efendi'yi bekler iken kendüsine yine bir gâflet çökdükdeñ şandal yaklaşdığı sırada derin derin uyhuya taldığında lâlâsı kendüsini dürtmiş mürtmüş ise de uyandıramamış. Hanım efendi şandalından çıkup da Melik-zâde'yi o hâlde gördigi gibi ziyâdesiyle hiddetlenerek hemân Kamer Kalfa'dan on bir yumurta istedi.

Kamer Kalfa sarâya girdiñ de lâlâ dağı ardı sıra gidüp hanımıñ yumurtayı ne yapacağını su'âl eyledikde Kamer Kalfa lâlâyı ziyâdesiyle sevdiği içün gözlerinden ağlaya ağlaya pûs idüp “Efendim, eger Melik-zâde Hanım efendiyi arar ise Hicrân Tağında Muhabbet Bağçesi 'Âşıklar Dergâhında bulsun.” didiginde lâlâ ayrılık haberini işidince 'aklı başından gidüp orada bayıldı kaldı. Kamer Kalfa Hanım'ıñ korkusundan lâlâya bakamayup yumurtayı alup hanım efendiye götürdi.

Cezb-i Cihân Hanım Efendi Kamer Kalfa'dan yumurtayı alarak “Melik-zâde'niñ bana olan 'aşķını bunuñ içinde habs eyledim.” (57) deyü üzerine okuyup anıñ dergâhda olan diğerk yumurtalarıñ yanına getirölmesini Kamer Kalfa'ya emr eylediginde mezbûre dağı yumurtayı an-ı vâhidde dergâha aşup geldiginde bunları da maħalline götürdiği içün Kamer Kalfa ağlayarak Melik-zâde ile lâlâyı Mısır'a bir sâ'at maħallde kâ'in bir karyeniñ kenârına bıraktı. Necme'd-dîn Melik-zâde güneşin tulu'unda uyħudan uyanup

kendüsini Mısır civârında gördüğinden ‘aklı başından gidüp şaşırđı. Cezb-i Cihân dimege başladı. Lālânın dağı biraz ‘aklı başına geldiği gibi derhâl şehzâdenin geldiğini melûke bir köylü ile bildirdi. Bir müdden sonra Mısır’dan melikin ta’yın itdiği müstaķbeller müvâşalatla şehzâdeyi alup sarâya götürdiler ise de Melik-zâde evvelki hâlinde olmayarak ağşam olduğı gibi uyur, güneşin tulu’unda uyanır. “Cezb-i Cihân, Cezb-i Cihân” demekden başka hiçbir kelâm itmez. Bu hâl ile temâm bir sene mürûr eyledi.

Lâlâsı bir gün Melik-zâde’nin üzerinde bulunan elbiseyi (58) çıkarup diğer temizini giydürür iken bu yanındaki dâdisinin taķdıđı nüshanın kaytânı çürüyüp kopdđı anda Necme’d-dîn Melik-zâde’nin ‘aklı başına gelerek etvâr-ı mecnûnâneyi terk eyleye toğrı söz söylemege ve Cezb-i Cihân Hanım efendi nerededir, dimege başladıķda lâlâsı vuku’ hâli tekrâr beyân ve hanım efendinin Hicrân Tağı Miĥnet Bağçesi ‘Âşıklar Dergâhı’nda bulunduğını söyledi.

Necme’d-dîn Melik-zâde bu haberi aldığında ve elbiselerini giyüp pederiyle vâlidesinin olduğı oțaya gitdiğinde bî-çâre Melik Zâhir hâşıl-ı ‘ömri olan Melik-zâdesini ‘aklı başında görünce ziyâdesiyle memnûn olup yanına alarak oturđı.

Necme’d-dîn Melik-zâde biraz peder ve vâlidesiyle konuşurken bî’l-münâsebe Cezb-i Cihân Hanım’ın taĥrîs içün Hicran Tağı Miĥnet Bağçesi ‘Âşıklar Dergâhı’na gideceğini söyledikde Melik Zâhir “Oğlum Necme’d-dîn böyle nâmı şimdiye kadar işitmemiş idüm. Bu maĥali çok gezmiş (59) kapûdanlardan başka kimse bilemiyeceğinden ben şimdi Suveys ile İskenderiye’ye haber gönderüp su’âl itdiririm. Zarûrî beş on gün şabr itmekleğin lazım.” deyüp Melik-zâde’yiistirâhat hânesine gönderdi.

Melik Zâhir taĥtına oturup İskenderiye’ye ve Suveys’de bulunan me’mûrlarına taĥrîrât-ı irsâl ile Melik-zâde’nin söylediği maĥall nerede olduğını su’âl itdiyse de böyle bir nâm ile maĥal olduğını hiçbir kapûdan bilemedi. Faķat içlerinden birisi bunu Mercân nâmında yerinden kııldanamaz ihtiyâr bir kapûdan vardır. Belki o bile bilür dimekle derhâl Suveys me’mûrî bir kaç kapûdan ile berâber Mercân kapûdân’ın hânesine gidüp mûmâ-ileyhâ nezdine gelen zevâta ziyâdesiyle ikrâm itdikden sonra sebeb-i teşrîflerini bî’l-istiğsâr aıldıkķda şu vechle taķrîr-i kelâm eyledi.

(Hicrân Tağının Haber Alınması)

Bendeñiz bundan kırk sene muḳaddem Hindistân'a bir seferimde Baḥr-ı 'ummânda birdenbire furtınaya tutularak pūsulayı şaşırmış ve öylece on gün kadar gitmiş idim. Nihāyet (60) havā kesb-i i'tidāl itdiği gibi iştāblūyı elime alup ve ḥarīṭayı önüme koyup iki sā'at kadar meşgūl oldıktan soñra geminiñ Flemenk-i Cedīd ḳal'esiniñ cenūb tarafında Baḥr-ı Aṭlas'da olduğunu añladım. Bu aralık uzakdan ḳarşımızda bir ufaḳ ata görünmekle geminiñ başını oraya ṭoğrı çevirdim. Ataya vāşıl olduk. Çıkdığımızda her tarafı 'imāretten ḥālî ve arāzisi sāde eflāke ser çekmiş bir tağ ile anıñ önünde altı sā'at kadar ṭulāen ve 'arzen mümted olur bir ovoidan 'ibāret ve faḳat bu ovoidanın ortasında iskeleye yarım sā'at maḥallinde bir bağçe ve bağçeniñ içinde büyük bir sarāy ve sarāyın önünde deñize menşup ırmāk gözüme ilişdi.

Bendeñiz bunları dūrbīn ile seyr ider iken mezkūr sarāydan üç kişı iskeleye geldiğini gördüğimden biz daḥi ḳorḳup şandala binüp ṭurduk. Anlar da iskeleye geldiklerinde atanın ismi ne olduğunu söylemelerini ricā eylediğimde işbu ata görünen tağın ismine mensūp olup tağa Hicrân Tağı ve bağçeye (61) Muḥabbet Bağçesi ve sarāy gibi görünen maḥale daḥi 'Āşıklar Dergāhı dindigini ḥaber virdikten soñra bizim gelmemiziñ sebebini daḥi bā e's-su'āl anladıḳdan soñra gittiler.

Biz de geminiñ arkasında olan saḳatları ta'mīr ile şuyı alarak şimāle ṭoğrı teveccūhle 'āḳıbet Bombāy'a vāşıl olduk. "Şimdi buradan ata-yı mezkūr iki aylık yoldır. Böyle uzun yola şehzādeyi yalnız başıma alup götüremem. Faḳat kendime bir refīḳ bulur isem gidebilürüm." didi.

Sūveyş me'mūrı ḳapūdan merḳūmıñ bu cevābından pek memnun olup "Efendim, şu ḳarşuda oturan üç nefer ḳapūdanın kendüsine refāḳat idebileceğini" ifāde ve kendüsiyle vedā' idüp ṭoğrı ḳonağına geldi. Vuḳū'ḥālî hemān taḥrīrāt-ı maḥşūsa ile Melīk Zāhir'e bildirdi."

Melīk Zāhir Sūveyş me'mūrından aldığı mektūbıñ me'ālîni oğluna bi'l-iḥzār tebşīr eyledik de Necme'd-dīn Melik-zāde peder ve vālidesiniñ ayaklarını pūs idüp Ḥūrşīd (62) lālāsını istişḥāb ve üç yüz suvāri 'askeriyle ṭoğrı yola revān oldu. Sūveyşe vişālînde me'mūrın ve mu'teberān ahālî kendüsini ḳarşulayup Sūveyş me'mūrı Melik-zāde'yi Mercān ḳapūdānıñ ḥanesine getürüp bir daḳıḳa ārām itmeksizin hemān Mercān ḳapūdān'ı bir tezkire ile gemiye yolladılar. Kendüsi daḥi gemiye girdikde teymur alınarak muḳaddimen ta'yīn idilmiş olan ḳapūdānların ḳumandasıyla yelkenler açdırılıp

‘āzim-i sūy-i maḫṣūd olduklarında müsā‘id havā ile kırk gün gitdiklerinde önlerine bir aṭa geldi. Mercān ḳapūdan “İşte Melik-zādem geldik.”

Necme’d-dīn Melik-zāde sürūr ū ḥubūrundan Mercān ḳapūdanın elini öpüp ve diger ḳapūdanlarla vedā‘ idüp geminiñ şandālına lālāsıyla binerek ḳaraya çıktı. Geminiñ daḥi hemān bād-bān-ı küşā-yı ‘avdet olmasını emr eyledi. Melik-zāde lālāsı Ḥūrşīd ile berāber iskeleden bağçeye geldiklerinde sarāyda bulunanların cümlesi ḳarşulayup “buyuruñ yeñi ‘āşıklar” diyerek saraya götürdüler ve bir oṭa (63) gösterip çekilüp gittiler. Aḥşam üsti şehzāde ile lālāsını bir ṭaḳım cāriyeler gelüp ṭa‘āma da‘vet ile getürdikleri büyük bir şalonda beheri ellişer kişilik olmak üzere ḳurulmuş olan dört sofradan birine oturdılar ve sarāyda bulunanların cümlesi gelüp şandalyelerine ḳu‘ūd itdiler. Sā‘at on ikiye gelince otadan envā‘-yı dürlü ṭa‘āmlar sūkūn itmege başladı.

Sofradakiler yemekden ḳaldıklarında yine cāriyeler cümlesini diger bir şalona götürüp orada bulunan şandalyelere ayrı ayrı ve Necme’d-dīn Melik-zāde’yi sağ ve lālāsını daḥi sol ṭarafdaki şandalyeye iclāş u iḳ‘ād itdiler.

Ba’de faḡfūrī kāseler ile şerbetler getürüp içdiler. A‘zā-yı meclis şoḥbet ve muḥabbet itmege başladılar. Melik-zāde şalonda bulunan ‘avīzeler, altun şem‘dānlar ve oturdığı şandalyeniñ ziynetine ḥayrān iken salonuñ ṭavanında altun zincīrler ile yumūrtalar aşıldığı gözine ilişdikde (64) sebeb-i ta‘līḳi yanında bulunan zātdan su‘āl itdikde “Efendim, buradakilerin cümlesi siziñ gibi felâket-dide Melik-zādeler olup o gördigiñiz yumūrtalar bizimdir ve eñ aşağıdaki yumurṭa siziñdir. Cezb-i Cihān Ḥanım Efendi bu sarāyı inşā itdirüp gücendigi melik-zāde ve bey-zādeyi perīler vāsıtasıyla buraya gönderir ve bu sarāya ibtidā gelen melik-zāde elli senede iḳāmet itmekde olup el-ān mevcūd olan melik-zāde ve bey-zāde iki yüz ‘adede bālīg olduğu için aḥşam ve şabah işbu salonlarda ṭa‘ām idüp elbiselerimiz daḥi cāriyeler vāsıtasıyla gelür. Şu keder var ki peder ve māderimiziñ dīdārını görmekten mahrūmuz Cezb-i Cihān Ḥanım on günde bir kere buraya gelüp cümlemize ayru ayru iltifāt iderek beş sā‘at ḳadar cemālını gösterüp gider ve şimdi gelmesine üç gün ḳaldı. Cezb-i Cihān Ḥanım Efendi’niñ geldiğinde siz de bizim gibi görürsünüz. Eger başıñız ağrımaz ise başıma gelen felâketi arz ū beyān ideyim” ifādesine Necme’d-dīn Melik-zāde “Pek münāsibdir. Buyuruñ efendim.” cevābını virdi.

(65) Melik ‘Âkiliñ Sergüzeşti

Efendim du‘acıñız Mûşul hâkimi olan Melîk-i Mazlûm’ıñ maḥdûmuyum. İsmim ‘Âkil’dir. Pederim ziyâde sevdiği câriyelerinden biri vâlidem Ferzân olup, bir gice vâlidem pederimden ḥâmile kılarak ve ḥamliñ mi‘âdı ḥulûl itdiginden yarım sâ‘atden sonra ḥüsn ü cemâlde bî-hemân bir de kız karındâşım Zehra dünyâya gelmiş imiş.

Câriyeler pederim Melik-i Mazlûm’a müjde getürdiklerinden câriyeleri azâd idüp kemâl-i mesrûriyyet ḥâletiyle yerinden kıyâm ve vâlidemiñ oḥasına gelüp vâfir-i iltifât ü tatyîb-i ḥâtır itdikden soñra bendeñiz ile hemşîremi ḳucâğına alarak bendeñiz ve hemşîremiñ isimlerimizi tesmiyye idüp dâdılar ve dâyeler ta’yîn olunmasını ve şehirde donanma ile şehir-i ‘ayîn icrâsını emr buyurmuş olduğından yedi gün yedi gice ‘azîm şenlikler icrâ olunmuş imiş. (66) Bizler günden güne Cenâb-ı Hakk’ıñ lütf ü ‘inâyetiyle ve pederimiziñ sâye-i devletiyle büyüyüp beşer yaşımıza girdiğimizde ta‘lîm ü ‘ilm içün maḥşûş ḥvâceler ta’yîniyle on sene mütemâdiyyen gerek bendeñiz ve gerek hemşîrem Zühre Hânım okuyup yazmak ile meşğûl ve giceyi gündüze kıatarak sa’y ü ḡayretde bî-ḳuşûr iderek bir hâle geldik ki deḡil Mûşul şehirde başka şehirlerden ḥatta pây-i taḥtlardan berây-i imtiḥân keslân ‘ülemâ su‘âlimize cevâp virmege kâdir olamazlar idi.

Mevsim-i ḥacc teḡarrüb itdikde bendeñiz ḥacca gitmek ‘azmine düşüp pederim Melîk Mazlûm’dan izin talep itdimse de rızâ-dade da olmayup “Oḡlum, bu sene ḳal, gelecek sene beraber gidelim” laḳırdısıyla alıḳoymak istedi.

Hâşıl-ı kelâm göndermiyeceğini ḳaṭ‘iyyen anlatdı ise de göñlümde bu sene ḥacc-ı şerîfe ‘azîmet itmegi ve ḥüccâc-ı müslimîn ile refâḳat şerefine nâ’il olmağı taşmîm eylemiş idim. Vaḳtâ ki ḥüccâc Mûşul’a cem‘ olup ol cānib-i mübârekeye şedd-i ‘azîmet (67) oldıklarında tedârikât-ı ḥafiyemi ḥiss itmiş olan hemşîrem Zehra Hânım benimle berâber semt-i Ḥicâz’a gitmegi ve pederimiziñ rızâsı olmayacağını bildiğinden sezdirmeksizin birlikde ‘azîmetimizi ḳaṭ‘an söz virdi.

Ḥüccâc-ı Müslimîn kâfilesi Mûşul şehrinden ḥurûc itdiğiniñ irtesi günü bendeñiz hemşîrem hânım ile tebdîl-i kıyafet olup miḳdâr-ı kâfî mâl ve zaḥîre alarak yola ḳıkdık. İkinci günü kâfileye irişdiğimizde kâfile refâḳatıyla gider oldık. Beş on günden soñra Cenâb-ı Hâfız-ı Muṭlak Ḥazretleri cümleyi muḥâfaza buyursun.

Yolda bendeñize bir ‘illet ‘arz olup günden güne ziyâdeleştiğinden deveniñ üzerinde gitmege ṭâḳat getüremedigim içün kendimi tedâvî itdirmek üzere çâr-nâ-çâr hemşîrem ile birlikde ḥüccâcdan ayrılıp Halep şehrine dâḥil olup Manşûriyye

maħalesinde bir ħāne istīcār ile mu‘āleceye devāma başladık. Yapılan ‘ilaclarıñ şalā-fā’idesini müşāde idemedim ve bu yolda (68) nağd ū mevcūdımızı şarf idüp aķçeye muħtāc kaldık.

Bu kere üzerimizde bulunan elbise ve eşyalarımızı fūrūħat idüp maşārīf-i zarūrīyemize şarf iderek elde avucda bir şey’ kalmayup nihāyet bir gün kalandıkda hemşirem Zehra Hānım bendeñize “Ey birāder, işte elimizde bir şey kalmadı ve kuvvet-i yevmiyyeye muħtac oldık. Şimdi nice idelim. Eger izin virir iseñ ben gidüp ba‘z-ı kibār fāmilyālara ücret ile ħidmet idüp aldığım para medār-ı ta‘yişimiz olsun” didi.

Hemşiremiñ şimdiye kadar ağzına almağa ‘ār edindiği böyle bir zehirli sözleri şanursun ki sīneme bir oķ ve cigerim büryān oldı. Kendümi zabt idemeyerek gözlerimden kalbur gibi yaşlar aķmağa başladı. “Ey hemşire, bu seniñ efkārıñ mümkün değildir. Zīrā sen bir melīk kerīmesi olup evlerde ħidmet ne idüğini bilmezsiñ ve şimdiye kadar cāriyeler ile ve dādı ve dāye büyümüş olduğından şimdi nasıl ħidmetcilik idebilürsün?” didiğimde mūmā-ileyhā (69) bendeñize cevāp olarak (ħācet mess itdiği hālde maħzūr olan eşyā ħasb’el-iktizā mübāħ olur.) Eger eger, biz bu yolda ħareket itmez isek ikimiz dahı helāk oluruz. Kelāmına cevāp bulamadığımdan ve zarūret derecesini aşdığından kerhen semt-i sūkūta varup kendü re’ yine bıraktım.

Hemşirem çārşığa bezenüp ħāneden çıkup gitdi. Akşam oldıkda gelmediginden belki girdiği maħalde ħidmetini tüketmediginden orada kaldı, deyüp kendime teselli buldum. Lakin irtesi gün yine gelmediginden şiddet-i kederimden bütün bütün ħastalığa düşdüm. Kōmşum çocuklarından birisini çağırup elimden tutdurup soķağa çıktığımızda aheste aheste çarşuya gidüp bir dükkānıñ önünde oturdum. Ahāli başıma toplanup ħālimden su‘āl itdikleriñde ġarīb’ül-diyār olduğımı ve ħāl-i kūdūret iştimalimi beyān idince şefkatleri ‘tebeān ve ba‘zılarınıñ gözlerinden yaş cereyān olurdu.

Karşumda elli yaşında üsti başı temiz bir zāt orada (70) bulunan ahāliye ħıṭāben (şu çocuk bir zāde-gān evlādı olmalı. Buña ise mu‘āvenet itmek lāzımdır. Benden mu‘āvenet evime götürüp bakarım.) dimesiniñ üzerine orada bulunan ħużzār o zātıñ bu lūtfunu taḥsīn ve mādāmki cümlemiz nev‘-i beşeriz. Birbirimiziñ mu‘āvenetine muħtācız.” diyerek o zāta bir çok teşekkürlerini irād eylediler.

Meger o zāt ġāyet ħāzık bir ħakīm olduğundan bendeñizi ħānesine getirüp kölelerine üzerimde bulunan eşvābıñ cümlesini çıkardarak vücūdımı sıcaķ şu ve şabun ile yıkatdırdıkdan sonra lüzümü olan bağlar ile bağlayup temizletüp iksā itdirüp

mu‘ālece devām iderdi. Kırk gün içinde vücudumda ‘alet-i mezkûreden bir eser kalmadığından ve hemşirem Zehra Hanım daḥı aşla ḥātır-ı ḥayalimden çıkmadığından şehre dolaşup pek çok aradım ise de ne çāre ki bir ḥaber bile alamadığımdan Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a emānet idüp memleketim olan Musul şehrine gitmek üzere ruḥşat taleb eyledim.

O zāt daḥı gitmege rūy-ı muvāfaḳat göstermesiyle (71) yolda binmek üzere bir ḥayvan ve müktezi görinen eşyā ve yigirmi ‘aded altun iḥsān idüp Mūşul şehrine giden bir kervānıñ ru‘iyyesine tevdī‘ eyledi. Bendeñiz o zatdan görmüş olduğım lütf u iḥsānı hiçbir ferdden müşāhede idemedigimden ayaklarını pūs idüp vedā‘ eyledim.

İrtesi gün kervān ile Haleb şehrinden çıkup on üç gün zarfında Diyārbekir şehrine dāḥil oldık. Kervān ḥalkı kendülerine lāzım olan eşyā ve erzākıñ iştirāsına düşdüklerinde bendeñiziñ ise hemşirem Zehra Hanım’dan ayrıldığımdan ṭolayı dünyā gözümde olmayup göñlümi eglendirmek üzere şehriñ esvākında gezmege başladım. Nihāyet gide gide yolum Diyārbekir-i Melik olan Melik ‘Âdil’iñ sarāyına vardı.

Melik ise yigirmi yaşında güzel ve ismi gibi kendüsi daḥı âdil olup ahālisine ol derece ‘ādālet idermiş ki ḥatta bir iḥtiyāre ḥātūnıñ işi bir gün te’ḥīr olmasına sebebiyyet viren me’mūrlarından birisini i’dām itdiği için (72) kāfī me’mūrını kendüsi gibi ahāliniñ ḥıdmetkârı maḳāmında bulunurlar idi ve ḡayet bahādır ve mu‘allim ve yüz biñ ‘askere mālīk imiş. Sarāyıñ kapuları gice ve gündüz açık olduğundan yerliden ve ecnebīden her kim olur ise olsun Melīk Âdil’i görebilür idi ve Melik’i muḥāfaẓa itmek üzere ‘asākirden yek nefer dā’imā sarāyda mevcūd bulunur imiş.

“Bendeñiz sarāyıñ kapusından içerüye girüp sarāyıñ meydānında gezer iken bir ḥarem ağāsı yanıma gelerek “Buyurun Efendim, Melik Âdil Efendimiz siziñ yanına celbiñizi emr buyurdılar.” diyerek bendeñizi alup ḥarem dā’iresine götürüp Melik Âdiliñ bulunduḡı oṭadan içerüye şokar şokmaz Melik yanında oturmaḳda olan hemşirem Zehra Hanım bendeñizi gördüğü anda hemān yerinden kıyām idüp “Ah birāder-i ekremim ve ḳarındaş-ı ‘azīzim” deyü boynuma şarıldığından ve baḡtaten böyle bir arzuya nā’il olduğımdan sürürümden elim ayaḡım titreyerek bir müddet Mecnūn gibi baḳa ḳaldım. Ba‘de kendümi toplayup bende hemşireme (73) şarılup ikimizde lâya’ḳil düşdük. Melik Âdil ḥālimize teraḥḥum idüp bi’z-zāt kendüsi cāriyeleriyle berāber bize dūḥul ḳokladup ‘aḳlımızı başımıza getürmüş.

Vaḳtā ki ayrıldıkda Melīk Âdil’iñ ḥāk-pāyını pūs idüp ta’zimen ḳarşusunda el-pençe dīvān durduğımda yanıma oturmamı emr idüp hemşiremnden naşıl mufāraḳat

itdigimi su'âl idince bendeñiz kemâl-derece sürûrumdan ve hem de hicâbımdan bir kelâm bile söylemege muhtedir olamayacağımı hemşirem Zehra Hanım hiss idince Melik Âdil'in du'â ve şenâsını bî'l-icrâ kelâma âgâz idüp "Efendim, cāriyeñiz ile birāderim Âkil köleñiziñ pederi Müşul hükümdarı Melik Mazlûmdır." Derdimizi Melik Âdil hemân yerinden kıyâm idüp bendeñizi üst tarafına oturdup ziyādesiyle iltifât itdikden soñra zevcesi bulunan hemşirem Zehra Hanım'a şimdiye kadar ne için kendüsini bildirmediğine cânı şıkıldı.

Hemşirem Zehra Hanım, yine söze başlayup başımıza gelen vukû'ât-ı muḳāddemâ beyân itdigim üzere ifāde idüp bendeñizden (74) ayrıldıktan soñra kendüsiniñ daḫı başına gelenleri beyân itmege başlayup zevci Melik Âdil'e hıṭāben "Efendim, cāriyeñiz Haleb'de birāderim 'Âkil köleñiziñ izniyle bir çāre bürünerek soḳaḡa çıḳdım. Yolda ağlayarak giderdim. Tefekkür idüp kime varayım ve ḳanḡı ḳapuyı açayım. Bir melik kıızı iken şimdi ḥıdmetḳarlıḡı nice irtikāb ideyim. Âḡ ḡaddār felek! Seniñ elinden 'alemiñ çekdiḡi nedir? Bir fuḳı şükr şerbeti virdiginde arḳasında bir ḳadeḡ de zehr şunarsun." deyüp müteḡayyirāne eṭrāfıma nigāḡ iderek gider idim. Meger beldesine gitmek üzere 'üryān ḳabilelerinden iḡtiyār bir adama rāst geldim. Bu adam benim ḡalimi gördiginde arḳama düşüp yolda insāniyyete yakışur şuretdede ḡalimden su'âl eyledi.

Cāriyeñiz dünyānıñ germ u serdini çekmediğimden (ḡarīb'ül-diyār olduğımı ve nā-mizāc bir birāderim bulunduḡını ve ḳuvvet-i yevmiyemizi aramak için bir ḥıdmet bulmaḡa çıḳdığımızı) beyân idince o adam "Ey kıızım, benim dār-ı dünyāda bir kerīmem olup üç gün evvel vālidesi vefāt itdiginden şimdi (75) yalnız ḳalmaḡla her ne ḳadar giceleri ben evde isem de gündüzleri ticāret itmek üzere bi't-ṭabi' soḳaḡa çıḳdığımda yalnız ḳalup merḡūme vālidesini ḡatırlayup aḡşama ḳadar ağlıyor. Sen kerīmem ile ḡānede gündüz oturup giceleri birāderiniñ yanına gitmek şartıyla her gün saña üç ḡuruş vireyim. Me'kūlāt ve melbūsātıñıza daḫı bakayım." didi.

'Arabiñ bu kelāmını şaḡıḡ ḡann iderek destini pūs idüp razı olduğımdan ḡā'in merḡūm öñüme düşüp ben arḳasından yola revān olduḡ. Şehirden çıḳup toḡrı ḳāfileciniñ olduğı maḡale gelerek nāḳasına süvār olup cāriyeñizi daḫı arḳasına alarak hiç tekellüm itmeyüp şaḡrā yolunu tutup aḡşama ḳadar ılgāre gitdik. Cāriyeñiz her ne ḳadar sayḡa ve bükā itmekde isem de merḡūm aḡla cevāb vermeyerek her an ḳamçısını deveye urarak sür'atle gider idik.

Akşâm olduk da devesinden inüp oturdığında cāriyeñiz kendüsine hıtaben “Ey, bî-raḥm ‘Arab ben saña (76) inanup da kendimi teslim itdim. Siz beni bu taşlar arasında götürüp gideyorsun. ‘Acaba beni nereye götüreceksin? Merāmıñ ve kaşdıñ nedir?” didigimde ‘Arab benim bu kelāmımdan ziyādesiyle gāzaba gelüp “Ey kız senin ne ḥaddiñ vardır ki baña böyle cesāret idüp nā-münāsib su’āller ideyorsun?” diyerek elinde bulunan kāmçıyla cāriyeñizi zarb itmege başladığında zarūrī olarak el-āman deyüp ‘Arabıñ ayaklarına şarıldım ve bir daha böyle kelām itmem.” deyü ‘afvını ricā eyledim.

‘Arap niyāzımı görünce darbından fāriğ olup “bir daha seni ağlar görürsem lisānımı kat’ iderim. Al şunu yi” deyü bir arpa etmegi ile biraz da ḥurma elime tutuşdırdı. İki gündenberü bir şeyi tenāvül itmedigimden zarūrī olarak ekl eyledim ama (Cenāb-ı Ḥakk bir kulumı gördiginden dūr itmesün.) Zūr-i ḥāl ile yedim. On gün bu minvāl üzere tağdan tağa gidüp bu şehre dāhil olduğımızda A‘rabī cāriyeñizi ḥānın birisine götürüp bir oṭaya ḥabs idüp çend günden soñra bir esirciye beni gösterdi. (77) Esirci begenüp ḥā’in merķūmdan elli kīseye iştirā iderek parayı ‘Araba teslim idüp cāriyeñizi alup ḥānesine getürdikde ḥaremī ḥanım ile ḥamāma gönderüp üç gün ḥānesinde ala koydı. Dördüncü günü temīz elbiseler giydirüp efendime takdīm eyledi.

Zāt-ı Melik simātıñız daḥı cārīyenizi begenüp şatun alarak bu nācizeyi ‘aḳde kabūl buyurduğıñızdan dāḥil-i firāşıñız oldum. Zāt-ı devletlerinden görmüş olduğım lūtf u kerem cāriyeñizi şahīḥen müstağrak-ı ḥicāb itdiginden şimdiye dek ḥālimi ifāde itmege mecbūrīyyet göremedigimden ṭolayı ‘arz-ı ḥāl idemedim ve her zaman ser-i devletlerini taşdı’ itdigim birāder-i ‘azīzim ile görüşmek sāye’-i veliyyü’-n-ni‘metde naşīb oldu.

Melik ‘Âdil zevcesi Zehra Ḥanım’ıñ bir melike-zāde olduğu ḥâlde (pederiniñ rızāsını taḥşīl itmediginden nāşī) çekdiği meşakkatdan ṭolayı ziyādesiyle te’esüfini mūcib olmuş. Hemşirem Zehra Ḥanım’a hıtaben kaynım “Melik-zāde’yi sarāyıñ ḥamāmında güzelce yıkayup zātıma maḥşuş (78) olan eşvābdan giydirin.” deyüp selāmlığa çıktı. Hemşirem bendeñizi ḥamāma götürüp cārīyelere yıkatdıktan soñra Melik ‘Âdil’iñ esvāblarından giydirüp oṭada hemşiremle oturmakta iken Melik oṭadan içeriye girüp “Müjde Zehra, seni kapup kaçan ‘Arabı tutdırdım. Şimdi ‘ibretü’s-sā’irīn-i meydān-ı siyāsete çekdirüp i‘dām itdireceğim.” didi.

Meger Melik ‘Âdil selāmlığa çıktığında hemşiremi aldığı esirciyi ḥuzurına isteyüp Zehra Ḥanım’ı kimden aldığını kendüsinden su’āl idince bir ‘Ārabī’den iştirā itdigini ve el-ān merķūm şehirde ikāmet itmekde olduğunu beyān itmesi üzerine Melik

‘Âdil esirciniñ yanına me’mûrlar kıatarak ‘arabı huzûrına getürdiklerinde merķûmdan cāriyeyi nerede buldığını su’âl idince merķûm havfindan aşla cevāb i ‘tāsına kâdir olamadığından ve zaten esās madde ma’lûm bulunduğından habs olunmasını emr idüp hareme gelmiş imiş. Bendeñiz Melik ‘Âdil ile birlikde dīvāna çıkdığımızda berāber (79) tahta oturup Melik ehl-i divāne bezm-i ser-güzeşt ahvālimizi beyān itdikden soñra cümlesiniñ gelüp merasim-i ta’zîmeyi icrā idüp yerlerine oturduklarından emr-i Melik üzere kâtib-i divān bezm-i ser-güzeştimizi tahrîr idüp Melik ‘Âdil temhîr itdikden soñra çifte tatar ile Mûşul’a pederimize gönderüp merķûm ‘Ārabıñ katlini dağı emr idüp ‘Ārabı i ‘dām itdirdi.

Mu’ahharan hareme geldigimizde hemşirem Zehra Hanım Melik’i istikbāl idüp otaşına getürdi. Bendeñizi dağı cāriyeler diger bir otaya getürüp hıdmetimde zerrece kuşur itmediler. Her gün Melik ‘Âdil ile dīvāne çıkup ahşama kadar teb‘asınıñ işiyle meşğûl olup yine hareme berāber gider idik. Bu minvāl üzere yigirmi beş gün zaman mürûrundan gönderilen tātār pederim Melik Âdil ile izdivācından tolayı ziyādesiyle memnun olup kerîmesine cihāz olmak üzere hediye gönderdiğini ve bendeñiziñ (80) serî‘en Mûşul’a gönderilmemi beyāndan ‘ibāret olmağla bunuñ üzerine Melik Âdil o gün bendeñiziñ yanına üç yüz suvarî kıatarak hemşirem Zehra Hanımla veda‘ itdikden soñra yola çıkardı. On beş günde Mûşul’a iki sâ‘at kaldıkda pederim Melik Mazlûm’a müjdeci gönderilerek orada bir müddet ārāma karar virildi.

Pederim beşbiñ ‘asker ile me’mûrîn-i mülkiye ve erkân-ı divāniye ve ‘ülemā gönderüp bendeñizi karşılayup olan ālāy-ı vālā ile Mûşul şehrine dāğıl olundu. Erkân-ı dīvān oñüme düşüp pederim Melik’iñ yanına getürdiklerinde pederimiñ ayaıklarına kapanup ağlayarak vukû‘bulan kuşurımıñ ‘afvını ricā ve niyāz eyledim. Pederim Melik dağı ricāmıñ kabulüyle berāber tahtından aşağı inüp bendeniziñ tahta culûsımı emr idince ben de emrine itā‘at idüp tekrar ayaklarını pûs itdikden soñra tahta oturduğımda ‘ülemā ve me’mûrîn, ‘asker ü mülkiye ve mu‘teberān-ı ahālî gelüp resm-i bi‘atı icrā itdiler.

Bi‘at tekmîl olduğ da pederim ile berāber hareme girüp (81) vālidem Ferdāne Hanım Efendi’niñ destini pûs eyledigimde vālidem hanımla sarāyda bulunan cümle cāriyeler o giceyi kemāl-i sūrûr ve şādımanı ile geçürdiler. Āhālî dağı Mûşul şehrini kandîl ile donadup yedi gün yedi gice şehr-i ayînler icrā itdiler. Bu işler tekmîl olduğdan soñra Diyarbekir meliki Melik Âdil ile hemşirem Zehra Hanım’a başka başka olarak hediye ve nāmeler yazup Diyarbekir’den gelen ‘askeriñ serdārına teslim idüp gerek

‘askeriñ ve gerek serdārıñ alblerini daı hediye ve ae ile tatıb iderek memleketlerine gnderdim.

Bendeñizi Halep ehrinde tedāvi iden zātı fāmiyāsiyla berāber Mūşul’a celb itdirūp vāfir ‘izzet ū ikrām ile berāber her umūrımı kendüsine havāle idūp dīvān reyisi naşb eyledim.

Her gn aşama adar dīvānda ahālimiñ meşgl-ı umūr-ı uşuşıyla giceleri peder ū vālidemiñ yanında sā‘at ūe drde adar berāber oturup muabbetlerinden memnn u mesrr olur idim. (82) Bu minvāl ūzere altı mā ūzere zaman mrr idūp bir gn esirciniñ birisi on beş yaşlarında biri beyāz biri buğdāysı diğeri semz ve o biri za‘f olmak ūzere drt ‘adet gāyet snā cāriye getirdi. Her neadar sarāyımda gzel cāriyeler var ise de bu cāriyeler anlara fā‘i oldıından ve genclik ālī ‘acāyib bir āl idğnden gelen cāriyelere ‘adetā meyl ū muabbet ū ta‘aşşu iderek drdiniñ de aesin şayup areme gnderdim. Aşam olup gitdiğimde o gn almış olduğım cāriyeleri ağırıp ouyup yazmalarından su‘āl eyledigimde cāriyeler oldua her fende māir olduqlarını beyān itmeleri ūzerine bendeñiz ūyle szler ve vcdca birbiriniñize muālif oldııñızdan her biriñiz vcdınıñ iyliginden diğeriñiz fenālıından baş idiñiz ki ne derece ‘ilminiziñ oldıı ma‘lmım olsun didim. (Cāriyeler bir ağızdan “Fermān efendimiz!”) didikden şnra her birerleri zırde beyān olınacağı vechle kendlerini vaşf eylediler. (83) beyāz cāriye ile esmer cāriye oanıñ ortasına gelūp ikisi birden temennā itdikde evvelā beyāz cāriye, esmer cāriye ıāben kelāma başladı. Cenāb-ı a benim vcdımı kāfr gibi beyāz a idūp gmş beyāz nr u māāb beyāz inc daı beyāz oldıından o bahā ider ve baharda aı ve berrā bir gnn leāfeti ile ışın bulutdan ararmış bir gn elbetde bir degildir. Beyāz rengde olan leāfet ta‘dād olunamaz... Seniñ ise kirli umaş gibi olan vcdıñ ibir işeyaramaz, deyūp skt eyledi.

Bu kere buğdāysı olan cāriye beyāz cāriye ıāben “amd ol āla olsun ki benim vcdımı esmer a eyledi. İnc neadar beyāz ise de kimseniñ işine yaramayup buğdāy esmer oldıı ālde ğanī ū faır kendüsine mutācdır ve ‘anber-i esmer iken şāhlara hedīye gnderirler. Esmer renkde olan leāfet başa rengde yokdur. El’aşıl seniñ kire gibi beyazlııñ ibir işeyaramaz deyūp (84) iki yerden ā-pāyımı ps idūp diğeri cāriyeleriñ yanlarına gitdiler.

Semîz ile za‘îf’ül-vücûd olan câriyeler otanın ortasına gelüp resm-i ta‘atimi icrâ itdikden sonra semîz cariye, za‘îf câriyeye hitâben “Cenâb-ı Hakk’a çok şükür ki benim ve vücudumu semîz halk eyledi ve mülhemü’l-a‘zâ olan bir hâtûn zikûr yanında memdûh ve makbuldur. Bir âdem vücudumda kemik olmadığından eliyle her nereme dokunsa eline pamuk gibi et gelür ba‘z hükemâ dimişler ki dünyâda üç şey lezzetlidir. Birisi lahâm yemek ikincisi ferse binmek üçüncüsü lahmi lahme idhâl itmekdir.”

Senî isse vücûdın za‘îf memelerin küçük olup baldırların ince olduğundan serçe kuşının ayaklarına benzer ve bir dirhem et bin ayıbı örter ve hâtûnı gösteren meme olduğu ma‘lûmın değil midir? El-hâşıl senî za‘îf olan vücûdın hiçbir işe yaramaz didi.

Bundan sonra za‘îf olan semîz câriyeye hitâben kelâma başlayup hezârân şükürler Cenâb-ı Vâcib’ül-vücûda ki benim (85) vücudumu za‘îf halk itdi. Ayaga kalktığımda bilâ zahmet kıyâm iderim ve oturduğumda zerâfet ü lefâfet ile cûlûs iderim ve zevcem benimle mülâ‘abe itdikinde ne zevceme şakındı virüp ve ne de harekâtımdan deryâ-yı tere gark olurum. ‘Acabâ hiç mesmû‘ân olmadı mı ki bir ‘âşk maḥbûbesini (benim maḥbûbem semîz ve memeleri büyük) disün hatta Rûhı Bağdâdî’nin bu beyti mubâhatımıza kâfidir.

(Rûhiyâ şanma miyândır görinen bir müdür?)

deyüp sükût eyledikten sonra ikisi birden hâk-pâyımı pûs idüp diğer câriyelerin yanlarına gittiler.

Câriyelerin bu yolda olan mübâheşeleri herne kadar ‘ülemâ ve hükemâ yanında bir şey değil ise de kendüleri şağır’ül-lisan bulundıklarından ilerüde daha ziyâde tahşîl-i fûnûn ideceklerini anladığımdan ziyâdesiyle memnûn olup cümlesini ayru ayru dâhil-i ferâşem idüp gündüzleri dîvânda işimle meşgûl akşam olduğda bir iki sâ‘at kadar peder ü vâlidemiñ yanında ikâmet idüp ba‘de oṭama gelerek câriyelerimden biri ile şoḥbet ü muḥabbet (86) ider idim.

Bu refâh ve bu sa‘âdet hâl ile üç sene zevk ü şefâ itdikden sonra bir gün dîvânda yalnızca oturur iken bilmediğim bir zât içeriye girüp arz-ı hâl takdîm ider gibi elime kâğıd virüp oṭadan tışaruya çıktı. Bendeñiz kâğıdı açup nazar eylediğimde kâğıdın içinde (Bir daḥter-i pâkîze-i aḥter bir taḥt üzerinde oturduğunu karşusunda daḥı bir kızın ayakda durmuş olduğunun resmini) müşâhede itdigim anda, taḥta oturan kıza ta‘aşşuk itdigim için kimiñ nesi olduğunu haber almak üzere, o zâtı pek çok aratdirmış isem de buldiramayup kızın resmine günden güne ‘aşkıma ziyâdeleşdi. Nihâyet on gün kızın

‘aşkına güç hâl ile şabr idüp ve andan soñra gayrî şabra dañı taħammül qalmadığından göñlimi eğlendirmek üzere yanıma yigirmi beş ĥademe alarak ava çıkdım ise de bir kaç sâ‘at kadar Muşul civārında güşt ü güzār idüp av dañı bulamadığımdan tolayı bütün bütün cânım şıkıldığından birazistirāhat itmek (87) üzere ĥayvāndan inüp bir ağacıñ sāyesinde oturdum. Ma‘iyyetimde bulunanlar da etrafımda beklerler idi.

Bendeñiz oturdığım yerde vücūdıma bir fenālık geldiği için uyumuşım bir de gözimi açup da kendümi bir sarāy-ı dil-küşānıñ cennet gibi bağçesinde bulunca oraya nasıl geldiğimi bilmediğimden nāşı ne hāle girdiğimi bir vechile ta‘rīf idemem. Bağçeden zarūrî olarak sarāya gidüp gerek bağçe ve gerek sarāy (ma‘lūm-ı ‘ālī-i Melik-zādeleri olmağla) ta‘rīfe ĥacet göremem.

Aħşam olduğında bir perī peyker ya‘nī Cezb-i Cihān Ĥanım Efendi şandal ile teşrīf idüp efendime eylediği mu‘āmelesiniñ ‘aynı olarak bendeñize dañı eylediğinden meşār‘ül-ileyhānıñ iltifātına mağrūren vişāline tālīb oldım. Cezb-i Cihān Ĥanım Efendi benim bu bābda biraz müddet şabr eylememi beyān eylediğinde bendeñiz güç hâl ile bir māh kadar şabr idüp ma‘lūm-ı ‘āmme olduğu üzere kişi men‘ olındığı şey’e ĥarīş olduğundan bir gice (her çe bād-ābād) deyüp nā‘il vişāl olmağlıgımı (88) ziyādesiyle ibrām eyledim.

Cezb-i Cihān Ĥanım Efendi benim bu yolda olan ĥareketimden cânı şıkılıp cāriyesi Kāmer Kālfā’dan bir yumūrta istedi. O dañı yumūrtaı getürdiğinde ĥanım efendi yumūrtaı eline alarak “Melik ‘Ākıl’iñ baña olan ‘aşkını şu yumūrta içinde ĥabs eyledim.” deyüp yumūrtaıya üfledikten soñra şalonıñ tavanına aşmasını ve bendeñizi oraya getürmesini cāriyesine emr idince Kāmer Kālfā yumūrta ile bendeñizi an-ı vāħidde buraya getürüp yumūrtaı tavana aşup gitdi. Bendeñiz iki senedir burada iķāmet iderim, deyüp sūkūt eyledi.

Diger Melik-zādeler Melik ‘Ākıl’iñ sergüzeştini diñlediği gibi bendci aħvāllerine ‘alā vech‘ül-icmāl vuķūf kesb idüp herkes kendüsine maħşūş olan oțalarına gitdikleri sırada Necme‘d-dīn Melik-zāde dañı lālāsıyla berāber kendü oțasına çekildi. (89) Melik ‘Ākıl’iñ o firķatli sergüzeştinden tolayı ağlamağā başlayarak “Eger Cezb-i Cihān Ĥanım Efendi, bu sarāyda olanlar gibi bana da o yolda mu‘āmele ider ise ĥālīm nasıl olur?” deyüp lālāsıyla şabaħa kadar gözlerine uyku girmedi. Şabaħ olduğda sâ‘at beşe gelince cāriyeler ta‘āma da‘vet itdiklerinden her oțadan ikişer ikişer yemek şalonuna gitdiler. Melik-zāde dañı lālāsını berāber alarak sofraya oturdı ise de ta‘ām itmek şöyle tursun

tekellüm itmege bile hâli olmadığından bir kaç lokma alarak sofradan kalkup oçasına gitdi. İki gün bu minvâl üzere hareket idüp üçinci gice, cāriyeler hanım efendimiz yarın gelecek, deyü ‘umûma müjde virdiklerinde cümle ‘âşıklar bu haberdan memnûn oldılar.

(Necme’ d-dîn Melik-zâde dahı mesrûriyyetinden)

Bu şâm tîre-i hasret irer mi encâma

Cemâliñ ey Hürşîd gösterir mi Hüdâ

(deyüp)

Lâlâsına Cezb-i Cihân Hanım Efendi’niñ teşrîflerinde (90) ne yolda hareket itmek lâzım geleceğini su’âl eyledikde lâlâsı dahı “Efendim bu kadar vâkıtdir. Şabr itdiniz. On sâ’at daha taḥammül buyurıldığı hâlde, ḥaḳkınızda ḥayırlu olacağına şüphe etmeyiniz. Hanım efendiniñ teşrîflerinde görünmeyiniz. Bu oḫada ikâmet buyurun. Kuluñız Kamer Kalfa’yı görüp su’âl ideyim. Baḳalım ne söyler ise aña göre hareket ideriz.” didi.

Şabah oldıkda sarâyda bulunan cümle ‘âşıklar Cezb-i Cihân Hanım Efendi’niñ geleceği iskeleye gidüp beklerler iken on iki çifte şandâl ile deñizden gelüp Hicrân Tağından akan ırmaḳ ile sarâyıñ iskelesine çıkınca cāriyeler koltığına girüp mezkûr şalona götürürler iken hanım efendi Kamer Kalfa’ya Necme’ d-dîn Melik-zâde burada olmalı ḫann iderim, deyüp gerüye dönmeḳ istedi.

Kamer Kalfa “Efendim, Melik-zâde, eger hayatda olsa idi bir buçuk senedir muṫlaḳa şimdiye kadar gelürdi ve şimdi ise hâli naşıldır? ve böyle aşlı faşlı olmayan bir şey için burada bulunan bu kadar ‘âşıklarıñızı (91) maḫzûn itmek şân-ı ‘âlîñize lâyıḳ değıldir.” deyüp hanım efendiyi güç hâl ile şalonda olan taḫtına oturtdı. Vaşf-ı beste-i kıyâm olan cümle ‘âşıklarıñ oturmalarını hanım efendi emr eyledi.

Bu aralık Kamer Kalfa şalondan çıkup sarâyda olan peri kızlarına “Bu günlerde hiç kimse geldi mi?” deyü su’âl itdikde anlar dahı “Evet, Efendim üç gün muḳaddem iki zât geldi ise de ta’âm vâktinden soñra oḫadan dışarıya bağçeye çıkmıyorlar ve sâ’irleri gibi kimse ile görüşmiyorlar.” didiklerinde Kamer Kalfa “öyle ise bunları şaḳın hanım efendimize ifâde itmeyeyin” didikden soñra toḫrı Melik-zâde’niñ oçasına gitdi.

Necme’ d-dîn Melik-zâde ile lâlâsı “Efendim, ne olur ise senden olur. Kamer Kalfa “Bu işi elimden gelmez. Zîrâ, hanım efendiniñ ḡazabı ziyâdedir. Meger ki ḥaḳdan ‘inâyet olub da pişmiş yumurṫa ister ise ḳolaydır. Yoksa bu mümkün olmaz. Siz de

burada bulunanlar gibi otursunuz.” deyüp korkusından ‘âşıkı olan Hürşîd lâlânî (92) yüzine bile bakamayarak hanımın yanına gitdi.

Hanım Efendi “Kamer bugün bir şey yimediğim için cânım hazır lop yumurta istiyor. Çabuk bir yumurta pişür de getir.” deyü emr eylediginden Kamer Kalfa salonın tavanında aşılmiş olan yumurtaları içinden Necme’ d-dîn Melik-zâdenî ismi olan yumurtayı hanım efendi görmeksizin uşul ile alarak pişürüp hanım efendinin huzûrına getirdikde perîler ta’âm itmeyüp sade râyihasıyla toydıklarından Cezb-i Cihân Hanım yumurtayı kokladığı anda “Kamer şimdi Necme’ d-dîn Melik-zâdeyi isterim. Bulup getir.” Kamer Kalfa “Burada bu kadar ‘âşıkların var iken Melik-zâdeyi nasıl getireyim?” Hanım efendi “-... “Kamer, salonın tavanında ne kadar yumurta var ise kır ve şahiblerini bütün bütün me’ yūs itmek şânımıza lâayık olmadığı cihetle melik-zâde ve beyzâdelere hîdmet iden câriyeleri kendilerine ihsân itdim. Mağalline götürüp hîdmetlerinde kuşur itmesünler”, emrini viridi.

Kamer Kalfa aldığı emirde imtişâlen salonın tavanında bulunan (93) yumurtaları aşağıya indirüp cümlesini kırdığında şahibleri hanım efendiden şogukluk gelmekle her birisi kendüsine hîdmet iden câriyesini alup mağallerine gitdiler.

Kamer Kalfa dağı Necme’ d-dîn Melik-zâde’yi oğasından hanım efendiye takdîm eyledi.

Hanım efendi Melik-zâde’yi görünce pek ziyâde memnûn olarak hemân tahtından aşağı inüp salonın ortasına kadar gelerek Melik-zâde’den kuşurının ‘afvını ricâ itdikden sonra berâber tahta oturdıklarında, lâlâ dağı gelüp hanım efendinin hâk-pâyilerine yüzler sürerek tırdığında hanım efendi, lâlâyâ iltifât ile berâber Kamer lâlâ ile gidin.” deyü izin virdiginden Kamer Kalfa Hürşîd lâlâyı alup bir oğaya götürdi.

Bir sâ’atden sonra hanım efendi Melik-zâde ile lâlâsını şandalına alup sarâyın yıkılmasını ve kendülerinin pederinin sarâyına gitmelerini sarâyda kuşur kalan câriyelere emr eylediği anda sarây, hâk ile yeksân oldu. (94) Cezb-i Cihân Hanım Efendi pederi Cihāngir Şāh’ın olduğu sarâyın iskelesine geldiklerinde Necme’ d-dîn Melik-zâde’yi pederinin yanına getirüp Melik-zâde, Cihāngir Şāh’ın kademini pūs idüp karşusunda tırdı. Şāh dağı kerîmesinden Melik-zâdenî kim olduğunu ve buraya getürmekden murâdı ne idüğünü şordı. Hanım efendi dağı pederi şāhın ayağını öpüp Melik-zâde kimiñ evlâdı olduğunu beyân ü ifâde itdikden sonra mazmurını rumûz ile aňlatdı.

Cihāngir Şāh kerīmesinden bu haberi işidince Melik-zāde'yi damadlığa kabūl idüp erkān-ı devletini cem' iderek bir hazīne mihr ile Cezb-i Cihān Hānım Efendiye ve Kamer Kalfa'yı daḥı Hūrşīd Lālā'ya ma'lūmu'l-miḳdār meblaḡ ile 'aḳd itdirüp ve cem' iyyetleri daḥı Mışır'da Melik Zāhir'in yanında olmak için pāyānı olmayan cehāz ile Mışır'a gönderdi. Necme'd-dīn Melik-zāde ve Hānım efendi ve Kamer Kalfa ve Hūrşīd lālā iki yüz cāriye ile yola revān olarak günlerde bir gün pederi Melik Zāhir'in sarāyına vāşıl oldılar. (95) Harem ağālarıyla Hūrşīd lālāyı selāmlığa gönderüp Cezb-i Cihān Hānım Efendi'yi berāber alarak, toḡrı pederiniñ oḡasına gitdi. Melik Zāhir maḥdūmıyla hānım efendiye görünce, muḳaddimā işi bildiği için Cezb-i Cihān Hānım'a kıyām idüp hānım efendi daḥı kā'in pederi Melik ile kā'in vālidesi Cilve-kār Hānım'ın destini pūs eylediginde, Melik ile hānım efendi Cezb-i Cihān Hānım'a ziyādesiyle iltifāt iderek maḥdūmı Melik-zāde ile berāber yanlarına alup oturdılar.

Kamer Kalfa daḥı gelüp Melik ile hānım efendiniñ ḥāk-pāyilerine yüz sürüp tırdıkda Melik Zāhir maḥdūmından Kamer Kalfa'yı su'āl idince Melik-zāde daḥı ifāde eylediginden Melik Zāhir, Kamer Kalfa'nın ḥatırını alup Hūrşīd lālā ile sarāyın münāsib maḥallinde yer gösterilmesini Cilve-kār Hānım Efendi'ye emr itdi.

Yedi gün yedi gice düḡün olup sekizinci cum'a gicesi Necme'd-dīn Melik-zādeyi Cezb-i Cihān Hānım Efendi'niñ ve Hūrşīd Lālā'yı daḥı Kamer Kalfa'nın oḡasına götürdiler. (96) Melik-zāde oḡaya girdikde Cezb-i Cihān Hānım'ı Sākız alı üzerine incü işlenmiş elbise ile mücevherāta ḡarḳ olmuş olduğu ḥalde kemāl-i zīnnet ile ḳapunıñ yanında ayak üzere bekleyüp Necme'd-dīn Melik-zāde namāzını eda ū du'āsını ifā itdikden soñra seccādeden ḳalkdı. Yenge Hānım ... Hānım efendi ile Melik-zādeyi el ele virdi.

Necme'd-dīn Melik-zāde Cezb-i Cihān Hānım Efendi'yi böyle zīnnet ile görünce

Al cāme o mehpāre ḳaçan kim şalınur

Tutışur ḥalk-ı cihān şehre bir āteş şalınur

Aḡlas-ı ālile ol bir gül-i ḥamrādır kim

Ruḥ-ı rengīni seyr eyleyen ādem alınur.

deyüp hānım efendiniñ ḳoltuḡına girerek köşeye oturtdı ve kendüsi daḥı yanına oturup muḥabbete başladılar. Sā'at dörde gelince cāriyeler oḡaya gelerek döşegi yaptıkları için, hānım efendi diḡer oḡada elbiselerini deḡişdirüp Melik-zādeniñ yanına

geldiginde, murādlarına nā'il oldılar ve şabaha kadar muhabbet iderek uyumadılar. (97)
Hürşîd Lâlâ ile Kâmer Kalfa dağı murādlarına nā'il oldılar.

Necme'd-dîn Melik-zâde şabahleyin hanım efendi ile berâber sarâyıñ hamâmında ba'ğde'l- iğtisâl gündüzlik elbiselerini giyüp hanım efendi ile pederiniñ oçasına gidüp Melik Zâhir ile vâlidesi Cilve-kâr Hanım'ıñ ellerini öpdiler. Melik Zâhir maḥdûmından ziyâde Cezb-i Cihân Hanım Efendi'niñ hâtırına ri'âyet idüp biraz muhabbet itdikden soñra maḥdûmını berâber alarak dîvâna çıkdı.

Erkân-ı devletini celb ü cem' idüp “Ben ğayr-i ihtiyâr oldım. İşe bakmağa liyâkatım kalmadı. Oğlum Necme'd-dîn'i size melik naşb eyledim. Ne dersiniz?” didikde erkân-ı devlet dağı “emr melikimiziñdir. Her ne ki fermân buyurulur ise bizim içün semî'nâ ve âta'nâdan başka bir şey mutaşşavvir degildir.” dimelerinden Melik Zâhir tahtından aşağı inüp maḥdûmı Necme'd-dîn Melik-zâdeyi elinden tutup.

Fuķarâyı kapusından redd iden kes

İki cihânda olur kârı bir 'akes (98)

deyüp tahtına oturtdı. Evvelâ kendüsi ve soñra erkân-ı devlet ü me'mûrin-i sâ'ire-i saltanat pey-der-pey gelüp bi'at itdiler. Necme'd-dîn Melik dağı Hürşîd Lâlâsını kendüsine vezîr naşb idüp 'umurları tekmîle resîde olıncaya kadar zevk ü şafâ üzere oldılar didi.

İntihâ

Gonca-leb Kalfa hikâyesini tekmîl idüp “İşte efendim, erkekde olan şabr ü muhabbet kadında yokdır. Hatta Cezb-i Cihân Hanım Efendi iki gün bile şabr idemeyüp ğazaba geldi. Necme'd-dîn Melik-zâde ise çekdiği bu kadar zahmet ve meşakkâtleri hâtırına getürmeyüp 'aklı başına gelince Cezb-i Cihân Hanım Efendi'yi aramağa başladı.

El-ḥaşıl, erkekde olan şabr ü muhabbet nisâ tã'ifesinde olmadığını bununla da meydâna çıkdı.” didi.

Bedr-i Cihân Hanım “Âh, Gonca-leb, 'aşk ateşinden bî-ḥabersiñ. Bu 'aşk öyle bir sultandır ki bahçesine düşen şâhları mât idüp hükmüne râm itmişdir değil ki ben bî-çâre. (99)

Özge ki bir sevdâ bıraktı cânıma efkâr-ı 'aşk

Bir bakışla âteşe yakdı beni dildâr-ı 'aşk

Feyz-i ‘İsa hikmet-i lokmân baña kâr eylemez

Hâme-i kudret ezelden yazıcak bî-çâre ‘aşk

deyüp “eger Mâhir Begimi üç gün daha görmez isem muṭlaḳa dīvâne olurum”
deyüp ağlamağa başladıḳda Gonca-leb Kalfa “Efendim, ne içün cāriyeñizi ‘aşḳdan ḥālî
zann ideyorsuñuz? Bu cihānda ‘aşḳı olmayan ādem kendüsini insāndan ma’dūd
itmesün. Herkesiñ ḥālîni Cenāb-ı Hâḳ’dan ḡayrı kimse bilmez. ‘Aşḳıñ yarasına şabırdan
başḳa çāre bulunmaz. Bu bâbda, şabr itmeniz elzemdir. Bu gice pederiñiz Sırrı
Efendi’den āferīn alanda, yarın vālideñiz ḥanım efendi ile berāber Rāsendlin seyrir
maḥalline gidelim. Biraz gezmek ile belki açılırsıñız.

(Her gün Sırrı Efendi ḥaremi Şive-kâr Ḥanım ile aḥşam ve şabah Bedr-i Cihān
Ḥanım’ın oṭasına gelüp ḥal ū ḥātırını su’āl itmek mu’tādī iken o gün naşılṣa
gelemediḡinden gice sâ’at birde ḥaremine “Şive-kâr (100) bugün Bedr-i Cihān’ı
göremedim. Haydi gidelim, diyerek berāber Bedr-i Cihān Ḥanım’ıñ da’iresine
geldiklerinde Bedr-i Cihān Ḥanım’ı pek perīşān ve ḥālîni muteḡḡayyır görmeleriyle
“Kızım, ḥālîñ nedir mizācında mı fenālḳ var yoḥsa bir şey mi isteyorsun?” didiler.)

Bedr-i Cihān Ḥanım kendüsini toplayup “Sāye-i ‘ālīnizde bir şey’e ihtiyācım bu
ḳadar. Faḳat bugün ziyādesiyle başım ağrıdıḡı içün ḥālîm pek mukeḡḡer idi. Hele ḥamd
olsun şimdi ağrısı tesḳīn oldu.” diyerek şoḥbet itmeḡe başladıḳda sözi münāsebetine
getürüp “Efendim, bir māhdanberü soḳaḡa çıḳmadıḡımdan, eger ruḥsat buyurulur ise
yarın Rāsendlin nām seyrir maḥalline gitmeḡi arzu ideyom. Sırrı Efendi pek ḡüzel olur.
Kızım Bedr-i Cihān Ḥanım, yarın vālideñ ile gidüñ, deyüp biraz kerīmesiyle muḥabbet
itdikden soñra oṭasına geldi. Bedr-i Cihān Ḥanım daḡı döşegine girüp yatdı. Kendüsü
uyumaḳda olsun.

Gelelim Kethüdā Zārīfe Ḥanım otuzuncı şaḥīfede beyān (101) olunduḡı vechile
Zārīfe Ḥanım, Bedr-i Cihān Ḥanım’ı vālidesine getürmek üzere Mâhir Beg’den izin
alup da Tek Bıyık esīrciye gemide teslīm idüp kendüsü ḳayıḳla gemiden açılır açılmaz
ḳayıḡıñ üzerine kerāste yüklü Varna-beş çiftesi ta’bīr olunur, bir gemi gelüp ḳayıḡı
devirdiḡinden Zārīfe Ḥanımla ḳayıḳcılar, deñize düşmüşler ise de etrāfda bulunan
şandāl ve ḳayıḳlar ḳayıḳcılarını çıkarup Zārīfe Ḥanım’ı ḳurtarmaḡa ḳoḳ çabalayup
çalışdılar. Lakin (kişi itdigini bulur.) feḥvāsınca mümkün olamayup ḳa’r-ı nā-yāb
deryāya giriftār oldu.

(Böyle tuz etmek hâ'ini olan kadınları hânelere uğratmaya gelmez. Bunlar bir kaç guruh için velîyyü'n-ni'metlerini hânesini târ-ı mâr idüp oçağına incîr dikerler.)

Mâhir Bey, Zârîfe Hanım ile Bedr-i Cihân Hanım'ın vâlidesi Gonca-fem Kalfa'ya getürmek üzere kendüsinden izin alup gitdigini irtesi gün olup da Bedr-i Cihân Hanım gelmediği gibi Mâhir Bey, vâlidesi Nâz-perver Hanım'dan su'âl eyledikde hanım dahı neste peste diyerek nihâyet Zârîfe (102) Hanımla Üsküdâr'a gider iken bir gemi kayığı çigneyüp denize garķ oldıklarını söyleyince Mâhir Bey, işi anlayup vâlidesiniñ söylediği kelâma inanmaması efkârını bildirmemek için.

Âftâb-ı felegiñ yıkılup vîrân olsun

Beni yârdan ayıran hâk ile yeksân olsun.

deyüp şabr ü taħammüle karar virdi. Nâz-perver Hanım dahı oğlını şahîhen inandı kıyâs idüp suhûletle kıızı def' itdim zannında bulundu.

Mâhir Bey, üçinci günü çekmecesinde mücevharâta da'ir eşyâsını ve birazda altun alup kendü atını Üsküdâr'a geçürmelerini emr idüp kendüsi üç uşak alarak bağçe kapusından iki çifte bir kayığa binüp eve gitmek bahânesiyle Üsküdâr İskelesine çıkdıkda yanında olanlara iskele başından birer kirâ hayvânı tutarak şurası seniñ burası benim, diye Bostancı başı köprisine vâşıl olduklarında uşakların her birisini av için bir tarafa şaldirup kendüsi dahı ('âşıkâ lâzım olan (103) (Yâ şabr yâ terk-i diyâr) deyüp gitdi.

Gündüzleri tağda giceleri bağda gidüp ve râst geldiği çobanlardan etmek alup yer ve böyle üç mâh kadar tağdan tağa gezer iken bir gün hayvânı telef olduğından böyle harâmîler gibi tağlarda gezmekden bir şeyi anlayamayarak ve insân kıyâfetinden dahı çıkdığı için kendüsini kimseniñ bilemeyeceğini derk iderek Haleb şehrine girdiğinde bir hânda ota tutup oturdu ve elbisesi eskimiş olmağla çarşudan yeni elbise ile bir de hayvân tedârik eyledi.

Baňa bād-ı şabâ ol serv-i gül-ruħdan haber virmez.

Açılmaz gonce-i bahtım ümîdim naħlî ber virmez

Döküp gözyaşını sensiz helâkim isterim ama

Ecel peykine seyl-i eşk-girdâbı güzer virmez.

deyüp ve Haleb'den dahı çıkup şehirden şehre Bedr-i Cihân Hanım'ı arayup gezer idi.

Nihāyet bir gün Bağdād’a dāhıl olup şehri ziyādesiyle begendiginden orada bir kaç māh kadar oturmasına karar (104) virerek Meydāniyye mahallesinde bir hane icār idüp ve bir de hıdmetci tutup oturdu. Mahallede altmış yaşında Fā’ik Ağā isminde bir sipāhi var idi. Her gün Māhir Bey Ağā’nın hānesine gider ve Ağā dağı anın hānesine gelür ve ağānın evlādı olmadığından Māhir Bey’i evlād makamında tutar. Beg dağı Fā’ik Ağā’yı peder bilür idi. Bir gün yine Fā’ik Ağā, Māhir Beg’in hānesine gelüp begi ziyādesiyle mükedder gördükde sebebini su’āl eyledi. Māhir Bey dağı

Şifā-yı vaşl-ı kaderiñ hicrile bī-mār olandan şor

Zülāl-i zevk ü şevküñ neşe-i dīdār olandan şor

Gözi yaşlulariñ hāliñ ne bilsün merdüm-i gāfil

Kevākib sırrını şeb-tā-seher bī-dār olandan şor

deyüp ağlamağa başlayınca ağānın bütün bütün merākına tokıñup aman efendim, efkārınızı buyurun, diye ricā eylediğinden Māhir Bey Fā’ik Ağā’nın elinden kurtulamayarak ve toğrısını dağı söyleyemeyerek “Efendim, bendeñiz Der-sa’ādet’de eşnāfdan hāli ve vaķtı eyü bir zātın maħdümü olduğımın yine eşnāfdan komşumızıñ dağı bir kerimesi (105) olup kız ile bir yerde büyüdüğümüzden bendeñize ve bendeniziñ dağı aña alāķamız var idi. Bir gün, kız hānesinden hamāma gitmek içün çıkmış olduğu hālde bir daha ‘avdet itmediginden peder ü vālidesiniñ İstānbül’da aramadıkları maħal kalmayup nihāyet bulamadıkları içün vazgeçdiler. Bendeñiziñ ‘aşķım yalnız Der-sa’ādetde aramağa kâ’il olmayup peder ve vālidemizi terk iderek iki buçuk senedir Başra’dan ğayrī gezmedigim bir şehir kalmadı. Eger kendüsini orada da bulamaz isem dönüp maħzūnen āsitāneye gideceğim ve ma’lūm-ı ‘ālinizdir ki erkekte olan muħabbet ü şadāķat kadınlarda yokdur ve şimdi kim bilür kimiñ yarı olmışdır ve bendeñiz kendüsini aramak içün diyār be-diyār gezmekde olduğım hālde ‘acaba bir kere bile hātırına gelür miyim? didi.

Fa’ik Ağā ‘āķil bir sipāhi olup gezmediği bir maħal kalmamış olduğu içün “oğlum Māhir Bey, ne içün nisā tā’ifesinde muħabbet ü şadāķat yokdur, deyü hüküm ideyorsunuz? Nisāda olan şadāķat zekūrda olmadığını eger (106) başınız ağrımaz ise bir hikāye ile işbāt idebilürüm” deyince Māhir Bey’in dağı cānı şıkıldığı içün söylemelerini ricā eyledi.

Na'ım Şāh-zāde ile Bānu-i Cihān Hānım'ın Hikāyesi,

Fā'ik Ağā hikāyeye başlayup Oğlum, zamān-ı evvelde 'Acem şahlarından Hüsrev Şāh bir gün baş cāriyesi olan Rūh-ı Dil'in dā'iresine gitdi. Cāriyeler şāhın teşrifi haber virdiklerinden Rūh-ı Dil Hüsrev Şāh'ı dīvān-hānede karşılayup hāk-pāyine yüz sürdikden sonra otaına getürdi ve şāh daıı kendüni ziyādece sevdiği için bir gün bir gice ikāmet idüp irtesi gün dīvāna çıktı.

Rūh-ı Dil, o gice Hüsrev Şāh'dan hāmile kalup tokuz ay on gün tekmilinde bir kerimesi dünyāya geldi. Şāha müjde getürdiklerinde Hüsrev Şāh kerimesini görmek için Rūh-ı Dil Hānım'ın otaına gelüp kerimesini kucaına alarak ismini Bānu-i Cihān koydıktan sonra yedi gün yedi gice İsfahān şehriniñ donanmasını (107) emr itdi. Bānu-i Cihān Hānım Efendi, dādılar ve dāyeler ile büyüüp beş yaşına girdikde okuyup yazması için hūvāceler ta'yin olup Behzād isminde bir kahramān daıı lālālık hıdmetine ta'yin olındığından Behzād Lālā gice gündüz, hānım efendiniñ yanından bir an ayrılmadığı için Bānu-i Cihān Hānım Efendi, peder ve vālidesinden ziyāde lālāsı olan Behzād'ı sever ve kendüsine ta'lim itdiği 'ilimleri tahşil ider idi.

Vaktāki on beş yaşına geldikde bir gün pederi Hüsrev Şāh'dan izin alarak lālāsı Behzād'ı ve elli kadar daıı cāriye berāber alup kendüsiyle cāriyeler ā'lā 'Acem hayvānlarına binüp yüz kadar İrān süvāri 'askeriyle İsfahān'a bir sātlik mesāfede olan Ferāh-ābād mesiresine vardığında Bānu-i Cihān Hānım için ağaclarıñ sayesinde ve şu kenārında lāhūrī şāldan sırma saçaklı seccādelere yayıldı. Üzerine hānım efendi oturup cāriyeler ve lālāsı karşısında dīvān turup diger 'asākir ile (108) sarāy taıımı daıı uzakdan hānım efendiyi muhāfaza itmekdedirler.

Seyir mahallinde Kavli isminde on beş on altı yaşında bir 'Acem püseri ā'lā bir 'Arap atına binerek Bānu-i Cihān Hānım Efendi'niñ önünden geçürildikde hānım efendi hayvānı pek ziyādesiyle begendigi için lālāsına "Şu atı al" deyü emr idüp lālāsı daıı 'askeriñ olduğu mahale gelerek kavli ile hayvānı getürmeleri emrini virdi.

'Askerden üç beş kişi gidüp Kavli ile hayvānı lālānıñ yanına getürdiklerinde "Lālā oğlum, şu hayvānı hānım efendimiz görüp begendigi için alınmasını kullarına emr buyurdılar. Ma'lūmuñdur ki şāhlara ve şāh-zādelere olmaz cevābını virmek mümkün olmayacağından nasıl olsa şu hayvānı alacağım." deyüp bahasını şordı.

Kavli ise zengin olup akçeye müzāyakası olmadığından ve hayvāna daıı 'alākası olduğu için Behzād lālāsının ifādesinden tolayı 'aklı başından gitmiş ise de elinden bir

şey gelmeyeceğini bildiğinden “Efendim, şu hayvânı (109) pederim bendeñize yüz kumana Şemsâd ‘aşîretinden alup hedîye getürdi ve üç senedir besledim. Mâdamki hanım efendimiz begenüp almasını murâd buyurmuşlar. “Emr ü fermân kendüleriniñdir” deyüp Behzâd lâlâ kûlınıñ ifâdesini dağı söyledikde hanım efendi iki yüz tümen ya‘ni ‘Acem altun virilmesini emr itdiginden lâlâ dağı altunları Kavli’ye virüp hayvânı aldı.

Bānu-i Cihān Hanım Efendi aḥşam üzeri kemāl-derece saltanat ile sarāya gelüp o gün almış olduğı hayvân için dā‘iresinde bir maḥal inşā itdirüp cāriyelere hayvânıñ aḥşam yemiyle şuyını virmelerini emr eyledi. Cāriyeler dağı gümüş sitl ile şu virmişler ise de hayvân hiçbir cāriyenin elinden şu içmedi. Bānu-i Cihān Hanım’ın cānı şıkılup kendüsü virdiginde şuyı içdigi için yemini dağı virdi. Üç gün hanım efendi hayvāna ḥidmet idüp dördünci gice hanım efendi oḥasında yalnız dōşekde yatar iken, kapudan içeriye ayıñ on dördi gibi on yedi on sekiz yaşında bir maḥbûb-ı (110) cihān girdi. Bānu-i Cihān Hanım bunu gördiği gibi ‘aklı başından gidüp.

Ḳaddin yanında ḳāmet-i şimşād pest olur.

Zülfin yanında bu zülfin ‘anber-şikest olur.

Zinhār eline virmeyin āyineyi o kāfirin

Zirā o görince şüretini ḥod-perset olur.

deyüp ḥusn-i cemāline ‘aşık olduğundan “Efendim, siz kimsiniz?” deyü su‘āl eyledi. O gelen zāt dağı “Efendim, köleñiz Hindistān şāhı Hürmüz Şāh’ın maḥdūmı, Na‘im Şāh-zāde kölenizim. Dadım Bedlikā cāriyeñiz kûlınıza ‘alāḳa itmiş. ‘Aşkı yenemeyerek bunu bir gice ifāde eyledi. Köleñiz dağı sen benim vālidem maḳāmında olasın da bu söylediğın söz nedir? Yarın pederim şāha ifāde ideyim, dimiş idim. Dadım bu sözimden ḥiddete gelerek baña rām olmaz iseñ ben de seniñ dünyānı ḥarām iderim.” deyüp elinde bulunan taş ile şuyı üzerime döküp “Yedi sene hayvân şüretinde ol.” dedi. Köleñiz dağı insān şüretinden çıkup da hayvân şüretine girdigimde bir (111) adamı vāsıtasıyla Şemsâd ‘aşîretine gönderdi ve kûlınızı aldığın adamın pederi ‘aşîretten alup oğlına hedîye getürdiginden, efendim dağı kûlınızdan aldınız ve kûlınız yigirmi dört sâ‘atde ancak bir sâ‘at kadar ister isem insān şüretine girebilürüm. İki gice gelüp cemālinizi müşāhede itdim ise de ḥaberiñiz olmadı dedi.

Bānu-i Cihān Hanım hemān yatağından kalkup Na‘im Şāh-zādeyi yanına alarak minder üzerine oturdup “Efendim, cāriyenizi nikāḥ ile almanıza bir çāre yok mıdır?”

deyü su'âl eyledikge şâh-zâde dağı efendim bunıñ çâresi Bedlikâ Dādımıñ vefât itmesine menûtdur. Eger kendüsi ölür ise evvel zaman kuluñız her nerede olsam perîler Kalkûta'ya götürürler. El-vaqt efendimi pederiñiz şâhdan isterim. Bundan başka bunıñ çâresi bu kadardır iken 'ağıllar kabûl itmeyecek derecede teşâdüf kabîlinden olmak üzere meger ol aralık Bedlikâ Dādı vefât itmiş imiş. Hemân şâh-zâdeyi getürmege ma'mûr olan perîler alup giderler iken Na'im Şâh-zâde "Bānu-i Cihān Hānım Efendi, işte efendim dādım (112) Bedlikâ ölmüş olduğundan köleñiz memleketime gidiyorum." deyüp hānım efendiniñ gözinden gā'ib oldu.

Me'mûr olan perîler Na'im Şâh-zâde'yi Hindistān'ıñ muqarrer hükümeti olan Kalkûta şehrinde Hürmüz Şâh'ıñ sarāyına getürüp bıraktılar. Cāriyeler üç buçuk seneden berü gā'ib itdikleri şâh-zādelerini gördiklerinde Hürmüz Şâh ile Rûh-ı Revān Hānım Efendi'ye müjde verdiler.

Hürmüz Şâh ile hānım efendi maḥdūmları Na'im Şâh-zâde'niñ yanına gelmişler ise de şâhzâde Bānu-i Cihān Hānım Efendi'den ayrıldığına kederinden pederi şâh ile Rûh-ı Revān Hānım Efendi'niñ yüzine bakmayup gāyet sükût tırdığından Hürmüz Şâh oğlınıñ bu hālını merāk ve bir sevdāya ḥaml ile zîr-i hükümetinde bulunan hükemāyı celb itmiş ve maḥdūmını göstermiş ise de şâh-zâdeniñ ḥastalığı vücūdca olmayup 'aşkıñın eseri olup cānı dağı kimseye ifşā itmediginden gelen hekîmler 'ilâçdan 'âciz kaldılar ve Na'im Şâh-zâde yemek yemeyüp uyhu uyuyamayup kimse ile tekellüm dağı itmediği içün bir kaç gün zarfında kalkup (113) oturmağa liyākātı kalmayarak döşeginde yatdı.

Bānu-i Cihān Hānım Efendi ise Na'im Şâh-zâdeyi gā'ib itdiginden tolayı

Şeb-i Yeldāyı müneccim ne bilür sâ'atini

Ancak anı derd ehline şor giceler kaç sâ'atdir.

deyüp ağlaya ağlaya şabāḥa dāḥıl olup cāriyeler Bānu-i Cihān Hānım Efendi'niñ oḥasında ağladığını gördiklerinde vālidesi Rûh-ı Dil Hānım Efendiye ḥaber verdiklerinden hānım efendi dağı cāriyelerin ifādelerini Hüsrev Şâh'a söyledi. Hemân şâh yerinden kalkup Rûh-ı Dil Hānım ile berāber kerîmesiniñ oḥasına geldiklerinde Hüsrev Şâh Bānu-i Cihān Hānım'ıñ yüzine nazar idüp 'aşkıñdan tolayı hāl-i makedder olduğunu görince kendüsi dağı Rûh-ı Dil Hānım Efendi'ye muqaddima 'aşık olup ile getürinceye kadar çok zahmet çekmiş ve 'aşkıñ âteşini tıtmış olduğu içün kızım eger

hâlini setr itmeyüp de toğrısını söyledigî hâlde her ne ki murâd idüp ister iseñ cümlesine müsâ'ade idecegini emr (114) ve tebşîr eyledi.

Bānu-i Cihān Hānım Efendi'niñ eline böyle bir sened-i kavî geçdigi içün 'aklı başına gelerek hemān pederi şāh ile vālidesiniñ ayaklarına kapanup ağlaya ağlaya evvelinden āhirine kadar, Na'im Şāh-zāde fıkrasını ifāde iderek kendüsini Hindistān'a göndermelerini ricā eyledi.

Hemān Hüsrev Şāh'a Rūh-ı Dil Hānım Efendi'niñ başını örtmesini emr eylediginde cāriyeler şāl getirüp hānım kendüsini setr itdigi içün, şāh harem ağāsı olan Reyhān Ağā'ya kerīmesi hānımıñ lālāsı Behzād'ı getürmesini emr itdiginden Reyhān Ağā dahı Behzād'ı alup haremde şāhıñ yanına getürdikde Behzād Lālā hāk-pāy-ı şāha yüz sürüp tırdı.

Hüsrev Şāh Behzād kızım Bānu-i Cihān Hindistān şāhı Hürmüz Şāh'ıñ maḥdūmı Na'im Şāh-zāde'ye 'āşık olup Hindistān'a gidecek şimdi. Böyle gider iseñiz uyamayacağından Kālkuta şehrinde geçer eşyādan yigirmi ḥayvān yüki 'Acem eşyāsı al. Ticāret yolunda gidiñ (115) ve ḥazīnemden lüzūmı kadar tümen ya'ni altun virilsün ve şu beş kaṭ'a beyāz nāmeleri al. "İktizā ider ise içini tıldırup şāha taḳdīm itmek içün yanında tırsun ve erkān-ı devletimden her kimi ister iseñ beraber götür. Faḳaṭ kızımıñ burada yāḥūd orada meydāna çıkarır iseñiz seni ve yanında bulunanları muṭlaḳa ḳatl iderim." didi.

Behzād Lālā ise "Ġāyet 'ākıl ve ḳahramān bir zāt olup 'Acemistān'da aḳrānı bulunmadığından fermān şahımındır." deyüp beyāz kāğıdları alarak toğrı ḥazīnedāra gidüp lüzūmından ziyāde altūn dahı aldıḳdan soñra Hindistān'da geçen eşyādan yigirmi yük eşyā ile beraber Bānu-i Cihān Hānım içün, üç taḳım sultān elbisesi tedārik iderek, erkān-ı devletden kendüsine refīḳ olmak üzere, iki zāta ma'lūmāt virdiginden o zātlar dahı üç sā'at içinde yol tedārikini görüp eşyāları ḳatırlara yüklederek, Şehr-i İşfahān'dan çıḳdılar. Muḳāvele itdikleri maḥalde Behzād Lālā ile hānım efendiye beklediler. Behzād lālā gice sā'at sekizde Bānu-i Cihān Hānım'ıñ (116) oṭasına gelüp hānım efendiye almış oldığı tüccār elbisesini ve mücevherātdan dahı bir iki taḳım alarak lāzım olacak eşyālar ile berāber ḥarārlara ḳoyup kimseniñ ḥaberi olmaḳsızın Reyhān Ağā ile Bānu-i Cihān Hānım Efendi'yi sarāydan çıḳardı ve ḥazırlamış oldığı ḥayvānlara ḥarārları yükledüp kendileri dahi ḥayvānlara bindiginden hānım efendi Reyhān Ağā ile vedā' iderek İşfahān'dan gice ḥareket ve refīḳleriyle buluşarak Hindistān yolını tıtdılar.

Bu şüretle Bānū-i Cihān Hānım Efendi’niñ ‘azīmetinden sarāyda bulunan cāriyeleriniñ bile haberi olmadı.

Behzād Lālā’nıñ refikā-yı tüccāriyyesinden birisi yazıcı ve diğeri taḥşıldār olup hānım efendi daḥı maḥdūmı maḳāmında ve sergerdeler ve kaṭırcı ve sāyes-i meşüllü tevvābi ‘-i sā’iresi kırk kişiden ‘ibāret oldığı ḥâlde şehirden şehre ticcārat iderek üç māh zarfında Qālkūta şehrine dāḥıl olduklarında sulṭān efendiniñ yanında lālāsıyla iki refikā kılarak kuşūrları üçer beşer ḥānlara gittidiler. (117) Behzād Lālā daḥı bir ḥānda iki oṭa tutup ticārat ider ve ser-gerdeler aralıkda Behzād Lālā’nıñ yanına gelüp ta‘allīmāt alurlar idi.

Qālkūta şehrinde lālāniñ nāmı tüccārca on beş gün zarfında Şöhret-yāb olduğu acilden ahāliden Nef‘ī Efendi isminde edīb bir zāt ba‘z eşyā-yı iştirā itmek üzere ḥāna gelüp lāzım olan eşyayı almış ise de Bānu-i Cihān Hānım Efendi’niñ oṭanıñ köşesinde maḥzūn maḥzūn oturdığını Nef‘ī Efendi görünce erkek olmayup kız olduğunu gerçe anlamış ise de tecāhülden gelerek Behzād lālāya “Efendim, şu oturan zāt kimdir?” deyü su‘āl itdi.

Behzād lālā daḥı “Cevābında maḥdūmım olup ḥaremi memleketde ve kendüsi daḥı ḥaremini ziyāde sevdiği için bir şey’e karışmayup böyle maḥzūn oturır.” didiginde Nef‘ī Efendi “Daḥı eger bu zāt maḥdūmınız olsa idi gerek zāt-ı ‘āliniz ve gerek yanınızda bulunan zevāt bu kadar tevāzu‘ ve tevkīr etmezsiniz. Bu zāt erkek degildir. Bunıñ (118) sebeb-i ḥaḳīkīsini bana söyledigiñiz ḥâlde sırrı ifşā ve bu yolda lāzım gelen mu‘āvenetde kuşūr itmeyecegime naşıl te‘mīnāt ister iseñiz virebilürüm.” dimesiyle Behzād Lālā bunı gökde arar iken yerde bulduğu için Bānu-i Cihān Hānım’dan izin alarak.

Bu dār-ı pür ni‘amde nā’il ‘azze cāh olmığa lābūd

Utanmaz yüz tükenmez söz işitmez bir kulaḳ ister

deyüp vuḳū‘ḥālî evvelinden āḥīrine kadar Nef‘ī Efendi’ye naḳl ve ḥikāye itdikden soñra, “Efendim, bulduğiñiz eşyāniñ bahāsı siziñ olsun ve bir mişlini daha vireyim. Bir kere hānım efendimiz Na‘īm Şāh-zāde’niñ yüzini görsün.” didi.

Bunıñ üzerine Nef‘ī Efendi daḥı biz dostlığı ḥaḳḳ için ideriz ve mükāfātını yine Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan temennī eyleriz ve bu iş ise pek kolay bir şey olup çünkü vālidem cāriyeñiz her gün sarāya gidüp gelür. Bir kere kendüsine ifāde ideyim de görelim Mevlam neyler neyler ise güzel eyler.” diye ḥaḳḳa şıḡınarak gitdi.

Ṭoğrı hānesine geldikde vālidesi ‘İffet Hānım Nef’ī (119) Efendi’yi karşılayup “Oğlum, böyle vakitsiz gelmeniñ sebebi nedir?” didigi içün Nef’ī Efendi dağı vālidesini oṭasına getürüp Bānu-i Cihān Hānım Efendi’niñ hikāyesini Behzād Lālā’dan istimā’ itdigi gibi vālidesine naql idüp hānım efendiyi sarāya getürmesini ricā eyledikde ‘İffet Hānım’ıñ ise Nef’ī Efendi’den başka evlādı olmadığı içün ricāsını kabul idüp “Oğlum, hānım efendi buraya gelsün ve sen hānda bir kaç gün otur bakalım. Āyine-i devrān ne şuret gösterir.” didi.

Nef’ī Efendi o gice şabāhı güc hāl ile bularak şabāh oldıkda hāna gelüp evvelki hareketini itmeyerek Bānu-i Cihān Hānım Efendi’niñ hāk-pāyını pūs idüp ayak da ṭurunca hānım efendi oturmasını emr itdi. Nef’ī Efendi oturup Behzād Lālā’ya vālidesi ‘İffet Hānım’ıñ ifādesini söyledi.

Behzād Lālā ile erkān-ı devletden olan iki refīki Nef’ī Efendi’niñ ifādesini kabul idüp Hānım Efendi’niñ emrine muntazır olduklarında Bānu-i Cihān Hānım Efendi. (120)

Yār içün ağyāra minnet itdigim ‘ayb olmasun

Bir gül içün bağı-bān biñ hāre hıdmetkār olur.

deyüp Nef’ī Efendi’niñ hānesine gitmege rāzı oldıkda Behzād Lālā Hānım Efendi’yi berāber alarak mūmā-ileyhin hānesine götürdi.

Meger ‘İffet Hānım onda bulunan cāriyelerini birer iş bahānesiyle her birisini bir ṭarafa şavmış olduğından kapuyı kendüsi açup da hānım efendiyi gördigi gibi.

Güneş bir nūr-ı a‘zām pertevīdir

Ḳadīmī meskeni dervīş evidir.

Cihān muhtāc iken māh pertevine

Gelür ‘ār eylemez dervīş evine

deyüp hāk-pāyelerine yüz sürdikden soñra lālāsıyla berāber bir oṭaya oturdup “Efendim, bir kaç gün fakīr-hānenizde misāfir olıñız ve Nef’ī köleñiz dağı lālāñız ile hānda oṭursun bakalım. Ḳader ne yapar?” deyüp kendi libāsından bir ṭakım elbise getürüp hānım efendiniñ önüne koydıkdā (121) Behzād Lālā ile oṭadan dışarıya çıkdılar. Bānu-i Cihān Hānım Efendi dağı erkek elbiselerini çıkarup nisā elbisesini giydiğinde lālāsı oṭaya girüp hānım efendiniñ hāk-pāyını pūs itdikden soñra oṭadan çıkup Nef’ī Efendi ile hāna geldiler. Bānu-i Cihān Hānım Efendi ‘İffet Hānım’ıñ yanında kaldı.

‘İffet Hânım Efendi’niñ çıkarmış oldığı erkek libâsını bir maħalde hıfz itdikden soñra Bānu-i Cihān Hânım Efendi’niñ oldığı oṭaya gelüp tekrār ḥāk-pāyını pūs ile “Efendim ma‘lūm-ı ‘ālī-i ‘işmetāneleridir ki politikāmızı çevirmek içün ba‘z lisān kullanmak lāzım gelecegi cihetle cāriyeniziñ söyleyeceğim sözleri ḥaddim olmayarak söyleyeceğimden bu bābda müsā‘adenizi ricā iderim.” didi.

Bunuñ üzerine Bānu-i Cihān Hânım Efendi daḥi.

“O rütbe mürtef‘idir ḳaşr bünyādı tevāzu‘ kim

Zemininde riyyāz-ı cennete nezzāre ḳābildir.”

deyüp “Bu yolda her ne ki söyler iseñiz maḳbūlumdır.” (122) diyerek muḥabbet ider iken cāriyeler geldiklerinde ‘İffet Hânım “Ḳızlar, bu ḳız benim hemşiremiñ kerīmesidir. Ḥıdmetinde ḳuşūr itmeyin.” didiği içün cāriyeler daḥi ḥanımlarınıñ sözini ṣaḥīḥ ḫann idüp ḥıdmetinde ḳuşūr itmezler idi.

İkinci gün Rūḥ-ı Revān Hânım, ‘İffet Hânım’ı getürmek içün baṣ ḥarem ağāsı olan ‘Anber Ağā’yı gönderdi. Ağā daḥi ‘İffet Hânım’ıñ ḥānesine gelüp ifāde eylediğinde ‘İffet Hânım ağā ḥazretleri, ḥanım efendimizin emri baṣım üzerine. Faḳat şu ḳız hemşiremiñ kerīmesi olup bu yaşa gelelidenberü görmedigimden ve şimdiye ḳadar köyde büyümiş oldığı içün, eger berāber götürür isem Rūḥ-ı Revān Hânım Efendimiz’iñ yanında bir ḳuşūr idecegi aşikār ve burada burakur isem uyamayacağından naṣıl ideyim? Efendimiz, cāriyelerini beş on gün ‘afv buyursunlar, ricā iderim.” didi.

‘Anber Ağā sarāya gelüp ‘İffet Hânım’ıñ ifādesini Rūḥ-ı Revān Hânım Efendi’ye ḥaber virdikde ḥanım efendi ḥarem (123) ağāsını tekrār ‘İffet Hânım’ı hemşiresi kerīmesiyle berāber getürmesini içün göndermekle ‘Anber Ağā daḥi gidüp ‘İffet Hânımla Bānu-i Cihān Hânım Efendi’yi berāber alarak toḡrı sarāya geldiklerinde ‘İffet Hânım Bānu-i Cihān Hânım’ı aṣağıda cāriyeleriniñ yanında bıraḡup kendüsi, Rūḥ-ı Revān Hânım Efendi’niñ maḥdūmı Na‘īm Şāḥ-zāde’niñ yanında olduğunu ḥaber alarak yanlarına gidüp evvelā şāḥ-zādeniñ, soñra ḥanım efendiniñ ḥāk-pāyını pūs idüp ayakda ṭırdı.

Rūḥ-ı Revān Hânım, ‘İffet Hânım saña iki def‘a ḥaber göndermede güç ḥāl gelebildin. Sarāya gelmesini istemiyorsun, buña sebep nedir?” diye ṣordı.

‘İffet Hânım cevabında, “Ḥayır efendim ne içün gelmege istemeyeyim. Ancak hemşiremiñ kerīmesi cāriyeñizi görmek üzere gelmiş buraya berāber getürsem terbiyesi olmadığı içün ḥuzūr-ı velīyyü’n-ni‘āmilerine çıḳmaḡa ḳābiliyyeti yokdur. Eger ḥāne-i

cāriyāneme burakur isem Nef'ī köleñizden korkarım. Nasıl ideceğimi şaşırmış olduğumdan (124) 'afv-ı 'āliyyelerini ricā eyledim ise de kabūl buyurulmayup berāber getürmeklegim için emr buyurulmuş olduğundan alup geldim.” dedi.

Rūh-ı Revān Hānım Efendi “Baş kalfası olan Feryād-ı Dil Kalfa'ya 'İffet Hānım'ın hemşiresiniñ kerīmesini yanıma getir.” deyü emr buyurdığından Feryād-ı Dil Kalfa aşağı inüp Bānu-i Cihān Hānım Efendi'yi gördüğinden hayran hayran olarak “Meger dünyāda bu derecede güzel var imiş.” deyüp hānım efendi ile şāh-zādeniñ yanında olunacak teşrīfātı kendüsine ba'd'et-ta'rīf şāh-zādeniñ oçasına getürdi.

Bānu-i Cihān Hānım Efendi dört mähdanberü ayrılmış olduğu sevdiginiñ oçasına gider iken bayılma derecesine gelmiş ise de hālını bildirmemek için kendüsini toplayup kapudan içerüye girdiginde Na'im Şāh-zāde ile Rūh-ı Revān Hānım Efendi'niñ hāk-pāyilerine yüz sürüp karşularında tırdı.

Şāhzāde kıznı yüzine bakup 'āşıkası olduğu Bānu-i Cihān (125) Hānım'a ziyādesiyle beñzetmiş ise de kendüsini İsfāhān'da yarım sā'at kadar görmek ile 'āşık olup geleceğini me'mūl itmedi ve 'İffet Hānım'ın ifādesine dağı inandığı için Bānu-i Cihān Hānım olduğına hüküm idemedi ise de yarine beñzediği için.

Ah, eyledigim servī hırāmānım içündür!

Kan ağladığım gonca-yı handānıñ içündür.

Ser-keşteligim kākül-i müşkīniñ ucından

Āşüfteligim zülf-i perīşānıñ içündür

deyüp Qālkūta'ya geleliden berü kimse ile tekellüm itmediği hâlde 'İffet Hānım'a “Hānım, şu kız şahīthen hemşireniñ kerīmesi midir ve ismi nedir?” deyince 'İffet Hānım dağı şāhzādeye cevāb virmesini Bānu-i Cihān Hānım Efendi'ye işāret eylediginden Bānu-i Cihān Hānım şāhzādeniñ tekrār Na'im Şāh-zāde'niñ hāk-pāyını pūs idüp kemāl derece edeb ü nezāket ile “Kulıñız 'İffet Hānım'ın hemşiresiniñ kerīmesi Şabr ü 'Āşık cariyehizim” cevābını virdi. Bā'de şeh-zāde şu isteyince 'İffet Hānım oturduğu yerden (126) Şabr ü 'Āşık Hānım'a şu getirmesini işāret eylemekle Şabr ü 'Āşık Hānım dağı altun kupa ile suyu getürüp taqdīm eylediğinde, Na'im Şāh-zāde suyu içüp yemek dağı istediği için cāriyeler, sofrayı hazırlayup getürdiler. Şabr ü 'Āşık Hānım, şāh-zādeyi döşeginden kaldırıp arkasına girüp oturdu. Cāriyeler dağı sofrayı şāhzādeniñ önüne koydıklarında Rūh-ı Revān Hānım, oğlını yemek yedirdi.

Na'ım Şāh-zāde her ne kadar Şabr ü 'Āşık Hānım'ın Bānu-i Cihān Hānım Efendi olduğunu anlamamış ise de yārine ziyādesiyle beñzetdiği için sevdiği kucagında gibi göñli rāhat olup sâ'ir vākitlerden ziyāde ta'ām itdigini, Rūh-ı Revān Hānım görünce maḥdūmının üzerinde bulunan elbiselerini çıkarmasını döşeginden kaldırıp minder üzerine oturtmasını Şabr ü 'Āşık Hānım'a işāret eyledi.

Bunın üzerine Şabr ü 'Āşık Hānım, tiz elden minder üzerine bir döşek yapup Feryād-ı Dil Kalfa daḥı çame şuyuni (127) getürdiginden Şabr ü 'Āşık Hānım, Na'ım Şāh-zāde'nin döşegine oturup şāh-zādenin bir māhdan berü peder ü vālidesinin çıkardamadığı elbiseleri çıkarup temizini giydirdi ve kucāğına alarak minder üzerinde olan döşegin içine oturtdı.

Rūh-ı Revān Hānım, Şabr ü 'Āşık Hānım'ın maḥdūmına itdiği hıdmetden tolayı ne yolda teşekkür ideceğini bilemeyüp berāber alarak kendi oḫasına geldiğinde çekmecesinden bir 'aded mücevherler başlık ile bir çift küpe ve yüzük çıkarup Şabr ü Āşık Hānım'a kendü eliyle virüp Feryād-ı Dil Kalfa'ya Hānım'ı ḥamāma getürmelerini ve temiz elbise giydirmelerini emr eyledi.

Feryād-ı Dil, Şabr ü 'Āşık Hānım'ı sarayın ḥamāmına götürüp cāmekānda cāriyeler hānımın üzerinde olan elbiselerini çıkardılar ve sırmalı taḫımlarıyla iki cāriye ḳoltığına girüp ḥamāmın içerüsine getürdikde üç cāriye daḥı kīse şābūn sürdüler. Vaktāki cāriyeler ḳoltığına girerek cāmekāne çıkardılar ve Hindiñ (128) biñ dallı hevāyīsinden elbise giydirdiler ve muḳaddimā beyān olunan mücevharātı taḫup Feryād-ı Dil Kalfa, Şabr ü 'Āşık Hānım'ın önüne düşüp toḫrı Na'ım Şāh-zāde'nin oḫasına getürdi.

Şabr ü 'Āşık Hānım ṭāvūs-ı cinān gibi şalınup şīve iderek oḫadan içerüye girdikde evvelā şāh-zādenin ve soñra hānım efendi'nin ḥāk-pāyını pūs idüp ḳarşularında ṭurınca Na'ım Şāhzāde şöyle dursun Rūh-ı Revān Hānım ile 'İffet Hānım ve oḫada bulunan cāriyeleriyle Şabr ü 'Āşık Hānım'ın güzelliği ile zerāfetine ḥayrān oldılar. Na'ım Şāh-zāde Şabr ü 'Āşık Hānım'ın oḫadan gidelidenberü gözini ḳapudan ayırmayup bu zīynet ile gelüp de ayın on dördi gibi ḳarşusunda ṭurınca Şabr ü 'Āşık Hānım'ın cemāl ü kemāline baḳup bir köyli kızında bu kadar nezāket ve zerāfet bulunmayacağını bilür ise de 'İffet Hānım'ın daḥı güç gelendenberü hiç yalan söyledigini istemediği için yine Bānu-i Cihān Hānım Efendi olduğına ḥükm idemeyerek (129)

“Görüp ser-lücce sengde naķş-ı hâli zîbâyı

Hemân zihnimde ol resmi nigâr-ı cebene benzetdim.”

deyüp yârine beñzetdiginden Şabr ü Âşık Hânım’ın yanında kalmasını ‘İffet Hânım’dan ricâ eyledi. Bunun üzerine ‘İffet Hânım Rûh-ı Revân Hânım Efendi’ye gördün mi? “Efendim, yaptığınızı cârîyeñiz kıızı Nef’î köleñizden kurtarayım der iken şimdi arslan pençesine düşürdüm. Nasıl itmeli? Bu işe efendim sebep oldunuz.” diyerek biraz daha güldürecek sözler söyledikten sonra Şabr ü ‘Âşık Hânım’ı sarâyda şâh-zâdenin yanında birağup kendüsi hânesine gelerek vuķû’ hâli maḥdûmı Nef’î Efendi ile Behzâd lâlâyâ haber virdi.

Şabr ü ‘Âşık Hânım, Na’ım Şâh-zâde’nin yanında kaldığından aḥşam ta’âmını yedirdikten sonra cariyelere şâh-zâdenin döşegini yapturup kendüsi şâh-zâdeye üzerinde olan elbiselerini tekrâr çıkarmasını ve şâbunlu bez ile elini yüzünü sildirmesini ricâ ve niyâz eyledi.

Na’ım Şâh-zâde ise Işfahân’dan gelelidenberü peder (130) ve vâlidesinin sözleriyle yigirmi otuz günde bir kere değışdirdiğı elbiseyi beş sâ’at evvel çıkardım diyerek Şabr ü ‘Âşık Hânım’ın sözünü redd idemeyüp râzı oldu.

Bunun üstine Şabr ü ‘Âşık Hânım, Rûh-ı Revân Hânım Efendi’ye “Efendim siz ğayri oṭanıza teşrîf buyurup râḥat idiniz. Cârîyeñiz Feryâd-ı Dil Kalfa ile Şâh-zâde Efendimize bakarız.” dimesi üzerine hânım efendi daḥı oṭasına gitdiğinde Şabr ü ‘Âşık Hânım altun legenden şâbunlu bez ile şâh-zâdenin her bir tarafını güzelce silüp temîz ğicelik câmelerini giydirüp kucâğına alarak döşegine yatırdığından Feryâd-ı Dil Kalfa ile berâber döşegin ayak ucunda şabâḥa kadar oturup beklediler ve Na’ım Şâh-zâde ise çokdanberü câma şû çıkarmayup ta’âmı daḥı az itdiğinden ğiceleri uyumaz idi. O ğün ziyâdece ta’âm idüp üzerinde bulunan kirli libâsların çıkması ve ğönli daḥı Şabr ü ‘Âşık Hânımla teselli bulup biraz râḥat itmesi cihetle o ğice şabâḥa kadar uyudu. (131) Şabâḥ olup Rûh-ı Revân Hânım, maḥdûmı şâh-zâdenin oṭasına gelüp de maḥdûmını uyḥûda ğörünce Şabr ü ‘Âşık Hânım’ın başından pûs idüp “Kızım, bugün beni dünyâyâ melik eyledin.” deyüp Hürmüz Şâh’ın gelmesiçün Feryâd-ı Dil Kalfa’yı gönderdi. Kalfa daḥı şâḥa haber virdiğinde Hürmüz Şâh’a maḥdûmının oṭasına gelüp de Na’ım Şâh-zâde’yi uyḥûda ğördiğinde sebebini Rûh-ı Revân Hânım’dan su’âl eyledi.

Hânım efendi daḥı vuķû’ hâli Hürmüz Şâh’a naḥl eyleyüp “Efendim, şu karşusunda ṭuran kızın sâyesinde bir evlâda mâlik olduk.” diyerek Şabr ü ‘Âşık Hânım’a

şâhıñ hâk-pâyını pûs eylemesini emr itdiginden Şabr ü ‘Âşık Hanım dağı Hürmüz Şâhıñ hâk-pâyına yüz sürdi.

Buniñ üzerine Hürmüz Şâh’a kızım Şabr ü ‘Âşık “Şimdi yeni Hindistân’a melik idüp buniñ için sañâ ne yolda mükâfât ideceğimi şaşırduğımdan bundan soñra seni, evlâd-ı ma’nevî ittiḥâz eyledim. Kâffe’-i umûruñ benim olup ve sarâyımda bulunan cümle cāriyeler seniñ emrinden dışarıya çıkmamalarını emr eyledim.” (132) dimesi üzerine Şabr ü ‘Âşık Hanım dağı tekrâr hâk-pây-i şâhiye yüz sürüp gerüye çekilür iken “Na’ım Şâh-zâde uyansun.” diyerek ayağını tahtaya pekçe başdı.

Nâim Şâh-zâde gözini açup da peder ve vâlidesini yanında görince döşeginden kalkmak murâd eyledi ise de bî-mecâl olduğından kalkamadığını Şabr ü ‘Âşık Hanım görince şâh-zâdeyi kucağına alup minder üzerinde muḳaddimâ hazır itmiş olduğu döşegine oturdup cāriyeler şâh-zâdeniñ döşegini kaldırdılar. Hürmüz Şâh maḥdûmınıñ hâlini su’âl ile eyülik haberini alınca “Bu gice, Şabr ü ‘Âşık Hanımla cāriyelerden her kim şâh-zâdeniñ ḥidmetinde bulundu ise cümlesini âzâd eyledim.” deyüp şâh-zâdeyi rahatsız itmemek üzere Rûḥ-ı Revân Hanım Efendi’yi berâber alup gitdi.

Şabr ü ‘Âşık Hanım Nâ’ım Şâh-zâde’niñ şabâḥ ta’âmını hazır itmelerini cāriyelere emr idüp cāriyeler sofrayı götürdiklerinde hanım kendi eliyle şâh-zâdeye ta’âm (133) itdirüp bir fincân kahve virdikden soñra Feryâd-ı Dil Kalfa ile üç cāriyeyi oṭada bırakup ba’z iş bahânesiyle şâh-zâdeniñ yanından başka oṭaya gelince cāriyelerden yazı taḳımı isteyüp götürdiklerinde Bānu’ Cihân Hanım Efendi ya’nî Şabr ü ‘Âşık Hanım lâlâsı Behzâd’a bir tezkire taḥrîr ile mühürleyüp ‘İffet Hanım dağı ḥânesinden gelmiş olduğu cihetle tezkireyi hanıma i’tâ vuḳû’ bulan işleri nakl ve ḥikâye eyledikten soñra her gün sarâya gelmesini emr eyledi.

(Şûret-i Mektûb)

‘İffet Hanım’ıñ ifâde-i şâhiyesinden ma’lûmınız olacağı vechile tafşîlen taḥrîrine lüzûm göremedim. Nef’î Efendi’niñ itdiği ḥidmete muḳâbil İşfahân’dan tüccāriye için getürmüş olduğım eşyânıñ cümlesini efendi mûmâ-ileyha terk ü hîbe itdim. Bundan soñra zâtıñızdan refîḳâñızıñ ḥanda oturmañıza ḥâcet kalmayup lüzûmlı olan eşyâ ve ḥayvânlarıñızı efendi mûmâ-ileyhânıñ ḥânesine getürüp orada iḳâmet idiñiz. Kuşûr-ı (134) eşyâ ile ser-gerdeler ve tevabi’î dağı lüzûmsız olan eşyâları alup İşfahân yolında üç beş sâ’atlik münâsib bir köyde otursunlar. ‘An-ḳarîb buradan İşfahân’a

gitmeklegimizi me'mûl itdigimden cümleñiziñ hazır bulunmañızı şimdiden tavsiye ve beyân eylerim.

İmzâ

Mâlû'-yı Cihân

'İffet Hânım tezkireyi alup hânesinde beklemekde olan Behzâd Lâlâ ile refîklerine teslim eylediginde lâlâ dañı kemâl-i ta'zîm ve tekerrüm ile tezkîreniñ mührünü açup erkân-ı devletden olan refîkleriyle berâber kırâ'at eylediler. Hânım efendiniñ emirlerine imtisâlen İsfahân'dan getürmiş oldukları eşyâyı hânda Nef'î Efendi'ye teslim itmiş iseler de kabûl itmediginden mezkûr tezkîreyi irâ'e itdiler. Bunıñ üzerine Nef'î Efendi zarûrî olarak eşyâyı kabûl idüp Behzâd lâlâ ile refîkleriniñ eşyâ ve hayvânları hânesine getürdikden sonra vâlidesiyle (135) Bânû' Cihân efendiye hizmetleri sebkat itmeden bu kadar ihsânına te'accub itdiler ve diğér ser-gerdeler ile uşâqlarıñ Kâlkuta şehrine üç beş sâ'at uzak bir köyde hazır olarak oturmalarını Behzâde Lâlâ emr itdiginden tolayı anlar dañı luzûmsız eşyâları alup gitdiler.

Şabr ü 'Âşık Hânım 'İffet Hânım'ı hânesine gönderdikden sonra Na'îm Şâh-zâde'niñ otaşına gelüp işine devâm iderek bir mâhda şâh-zâdeniñ vücûdında hastalıktan eser kalmadıñı için bir gün Rûh-ı Revân Hânım Efendi'ye şâh-zâdeniñ te'ehhül itmesini ihtâr eylediginde hânım efendi dañı kızım bu ifâdenden memnun oldım. Fakat bu iş yine seniñ elinden gelür.

Şabr ü 'Âşık Hânım Rûh-ı Revân Hânım Efendi'den bu kadar müsâ'ade aldığından toğrı şâh-zâdeniñ yanına gelüp biraz muhabbetden sonra te'ehhül eylemediginiñ sebebini su'âl Na'îm Şâh-zâde dañı Şabr ü 'Âşık Hânım'a cevâb olarak "Efendim, benim dünyâda bir sevdiğim vardır. Anıñ üzerine te'ehhül (136) itmem. Eger evlenmiş olsa idim senden başkasını almaz idim." dimesiyle Şabr ü 'Âşık Hânım'ıñ Şâh-zâde'niñ bu yolda ifâdesinden tolayı yüzi kızarup yanağları al al olduğı hâlde "Efendim, câriyeñiz efendimiziñ câriyesi olup bir köyli kızını almañız nasıl olabilür ve bu işe Kâlkuta âhâlisi ne der? Ve kendimi sizin gibi bir 'âlî-i Cenâb şâhzâdeye lâyıq göremedigimden câriyeñizden güzel olmak şartıyla büyük bir zâtıñ kerîmesini bulup alalım."

Na'îm Şâh-zâde Şabr ü 'Âşık Hânım'dan yüz bulamayarak köyli bir kız olduğından kendüsine lâyıq göremeyüp ibrâm dañı itmeyerek eger bir münâsibini bulur isek alurum. Şabr ü 'Âşık Hânım şâh-zâdeniñ me'mûlün gayrî olarak bu ifâdesi

ziyâdesiyle gücine gidüp “Eger beñdesini İşfahân’a getürmez isem Hüsrev Şâh’ıñ kerîmesi olayım.” deyüp renk vermeyerek “efendim vâlidemiz hanım efendiye haber virmege müsâ’adeniz olur mu?” su’âline şâh-zâde dahı izin virüp selâmlığa çıkdı. (137) Şabr ü ‘Âşık Hanım, işi bu kadar yolına koydıktan soñra toğrı Rûh-ı Revân Hanım Efendi’niñ oçasına gidüp şâh-zâdeniñ te’ehhül itmege râzı oldığını haber virdiginde hanım efendi başına geleceğini bilmeyüp (ve elinde bulunan öyle bir cevheri çaķmak taşıyla değışüp) Şabr ü ‘Âşık Hanım’ıñ ifâdesinden memnûn olarak ‘İffet Hanımla Feryâd-ı Dil Kalfa’yı al da şimdi şehirde münâsip olan kızlara bak” ve bu iş uzatmayup çabuk tutmasını emr eyledi.

O gün Şabr ü ‘Âşık Hanım, ‘İffet Hanım’ı ve Feryâd-ı Dil Kalfa ile beş câriye ü harem ağası ‘Anber Ağâ’yı berâber alarak şâh-zâdeye münâsib bir kız olmak üzere aķşama kadar gezüp kendüsine beñzer bir kız bulamadıklarından me’yûsen sarâya gelüp irtesi gün yine on kadar kıza baķdılar ise de Şabr ü ‘Âşık Hanım hiç birisini begenmediginden yine bir iş göremeyüp sarâya geldiklerinde Rûh-ı Revân Hanım Efendi, Şabr ü ‘Âşık Hanım’dan gördiğı kızları su’âl itdiginde Şabr ü ‘Âşık Hanım dahı iki günde görmiş oldığı hanımları birer birer ta’rîf eyledi. (138) Feryâd-ı Dil Kalfa Şâh-zâde ile bir yerde büyümüş. Hanım efendiniñ yanında her ne olsa söyler ve gâyet toğrı sözlü ve ‘akıllı bir câriye oldığı cihetle “Efendim, şâh-zâde efendimize Şabr ü ‘Âşık Hanım var iken ne içün başkasını arayalım? İki günde gördiğim kızlar Şabr ü ‘Âşık Hanım’ıñ bir kılına bile beñzemez. Eger böyle gider ise Kalkuta Şehrin’de degil dünyâ yüzinde şâh-zâde efendimize kız bulamayacağız. Meger yine Şabr ü ‘Âşık Hanım ola.

Bunıñ üstine Rûh-ı Revân Hanım Efendi Feryâd-ı Dil Kalfa’ya cevâb vermeyüp sükût eylediğinde Şabr ü ‘Âşık Hanım kendüsini şâh-zâdeye lâyıķ görmediginden tolayı hanım efendiye ziyâdesiyle cânı şıķılıp ‘İffet Hanım’ıñ yüzine baķtı. Hanım dahi şabr eylemesini işaret itdi. Şabr ü ‘Âşık Hanım

“Yıķanlar hâtırımı şâd ya Rab şâd olsun.

Benimçün nâ-murâd olsun diyenler ber murâd olsun.”

deyüp sükût eyleyerek Feryâd-ı Dil Kalfa’ya “Kalfa, böyle şeylere seniñ ‘aklıñ irmez. Bir köyli kızını şâh-zâde efendimiz naşıl alır? Yarın yine gidelim. Belki bir münâsibini bulurız dimesiyle (139) ertesi gün yine şâh-zâdeye kız aramağa çıkdıklarında büyük bir konağın önünden geçer iken pencerede Şabr ü ‘Âşık Hanım’ıñ gözine bir kız ilişdiginde yanında bulunan harem ağası ‘Anber Kadın konağı su’âl

idince ağā dahı tüccārdan ‘Āşķī Efendiniñ oldıgını haber virdi. Şabr ū ‘Āşık Hānım yanında bulunanlar ile içerye girdiler. Cāriyeler hānımları olan La‘lefer Hānım’a haber virdiklerinde hānım dahı nerdübāniñ alt başından Şabr ū ‘Āşık Hānım’ı karşılayup koltuğuna girdiği hâlde üst kâtda sırma ile işlenmiş döşemeli bir oṭaya getürdi ve teşrīfleriniñ sebebini su‘āl eyledikde Feryād-ı Dil Ƙalfa şāh-zādeye görici gezdiklerini beyān eyledi.

Buniñ üzerine La‘lefer Hānım kerīmesi Maḥmidet Hānım’ı hazırlayup getürmelerini cāriyelerine emr idüp cāriyeler dahı küçük hānımı hazırlayarak getürdiklerinde Maḥmidet Hānım oṭadan içerye girince bir temennā idüp şāndālye üzerine oṭurdu ise de gāyet maḥzūn oldıgını Şabr ū ‘Āşık Hānım gördiginde kızını memnūn olacak yerde (140) maḥzūn olışına bākire olmayup seyyibe oldıgını anlayup kendüsiniñ politikasına muvāfiķ geldiginden Maḥmidet Hānım’ı Na‘īm Şāh-zāde’ye istedi. Validesi La‘lefer Hānım dahi “Şāh-zāde Efendimiz’iñ cariyesidir” cevābını virdi.

Şabr ū ‘Āşık Hānım yanında bulunan ‘İffet Hānım ve Feryād-ı Dil Ƙalfa ile ba‘de’l- müzākere parmağında olan on sekiz kıraāt pırlanta yüzigini çıkarup nişān olmak üzere Maḥmidet Hānım’iñ parmağına taķdığında kızını yüzi bütün bütün değışdi ise de Şabr ū ‘Āşık Hānım gayrī oturmayup sarāya geldiginde Rūḥ-ı Revān Hānım efendiye tüccārdan ‘Āşķī efendiniñ kerīmesini begenüp yüzüğünü nişān virdigini ifāde eyledi.

Aḥşam olup da Hürmüz Şāh hāreme girdiginde Rūḥ-ı Revān Hānım Efendi Şabr ū ‘Āşık Hānımla Feryād-ı Dil Ƙalfa’nıñ tüccārdan ‘Āşķī efendiniñ kerīmesi Maḥmidet Hānım’ı begenüp nişān virdiklerini ifāde idince Hürmüz Şāh biraz tefekkūr itdikden soñra benim efķārim terbiyesi ne yolda oldıgını (141) bilmedigimiz bir kızını almakdan ise Şabr ū ‘Āşık Hānım’ı almak daha a‘lā olur idi. Çünki maḥdūmımız anıñ sayesinde eyü oldıgından kendüsine mükāfāt itmek vācibe-i zimmet bulunmuş ve kendüsini şāh-zādeye almakdan başka zihnimde mükāfāt bulamıyom. Her ne ise işi evlād düşünmeyüp bozmışsıñ. Şimdi nişānı girüye almak bir vechile şānımıza lāyık olmayacağı cihetle yarın ‘aķdini icrā idelim. Lakin bir kere şāh-zādeye ifāde eylediñiz.

Şabr ū ‘Āşık Hānım ile Feryād-ı Dil Ƙalfa, Na‘īm Şāh-zāde’niñ oṭasına gidüp Maḥmidet Hānım’ı ol-derecelerde medḥ eylediler ki şāh-zāde Sābr ū ‘Āşık sözinden çıkamayup rāzı olup Şabr ū ‘Āşık Hānım’a “Hānımım, eger o gice senden başka

dā'iremde cāriye ve yāhūd başkasını görür isem şahıñ başı içün mutlaka katl iderim. Ve bu ifāдеми pederim şah hazretlerine söyleyin.”

Buniñ üzerine Şabr ü 'Āşık Hanım şah-zādeniñ bu yolda ifādesinden ziyādesiyle memnūn olarak Feryād-ı Dil Kalfa ile berāber Hürmüz Şāh ü Rūh-ı Revān Hanım efendiye ifāde (142) eylediklerinde şah dağı “Maḥdūmumiñ gözi korkdı. Haqqı vardır.” O gice dā'iresine Şabr ü 'Āşık Hanım'dan başka ferden vāhid kimseniñ gitmemesini emr eyledi. Bu haber sarāyda şāyig olduğından cümle cāriye “emr-i şahımızdır” didiler.

Şabāḥ olup dīvān-ı şahî kurulup Hürmüz Şāh divāna çıkup tahtına oturduğında erkān-ı devlet dağı emr-i şahile yerlerine oturduklarında Hürmüz Şāh erkānından tüccārdan 'Āşkı Efendi'ye su'al idüp divān ahālisi efendi mūmā-ileyhiñ ḥüsn-i ḥāl şehādet eylediler. Hürmüz şah erkān-ı devletinden üç zātıñ Maḥmidet Hanım'ıñ vekāletini almalarını ve pederini dīvāna getürmelerini emr eyledi.

Me'mūrīn-i meşār'ün-ileyhim toğrı 'Āşkı Efendi'niñ ḥānesine gitdiklerinde efendi-i mūmā-ileyh misāfirlerini nerdübān başından karşılayup oḥasına getürdi ve emr-i şahıyı su'al eyledikde me'mūrīn-i meşār'ül-ileyhim dağı ifāde itdiler. 'Āşkı Efendi bu haberden ziyādesiyle memnūn olup cevābında “Kerīmem Nāīm Şāh-zāde Efendimiziñ cāriyesi ve bendeñiz (143) dağı kulları bulındığımdan fermān şahımızdır.”

Buniñ üzerine 'Āşkı Efendi ḥaremine gidüp refīkesi La'lefer Hanım'a kerīmesini mābeyn kapusına getürmesini söyleyüp misāfirleriñ yanına La'lefer Hanım dağı kerīmesi Maḥmidet Hanım'ı mabeyn kapusına getürdi ve selāmlıkda efendiye haber virdiklerinde 'Āşkı Efendi dağı mā'mūrīn-i meşār'ül-ileyhi ḥarem ağasıyla mābeyn kapusına gönderdikde içlerinden birisi “Kızım Maḥmidet Hanım, Na'īm Şāh-zāde Efendimize seni 'aḳd itmek üzere tarafından vekīliñ olayım mı ve bu iki zātlar dağı şahid olsunlar mı?” didi. Maḥmidet Hanım vālidesiniñ ibrāmıyla cevāb virüp vekālet işi bitdi. Mā'mūrīn meşār'ün-ileyhim 'Āşkı Efendi'yi berāber alarak dīvāna geldiklerinde Na'īm Şāh-zāde'niñ vekāleti dağı alınarak Maḥmidet Hanım'ı şahzādeye ma'lūmu'l-mikdār mihrile 'aḳd idilüp dīvānda bulunan cümlesine 'atīye'-i şahî virildi.

Hürmüz Şāh'ıñ emriyle yedi gün yedi gice icrā-yı sū olunup yedinci pençşenbe günü Şabr ü 'Aşk Hanım Feryād-ı Dil Kalfa ile berāber büyük bir alāy ile Maḥmidet Hanım'ı (144) 'Āşkı Efendiniñ ḥānesinden sarāya götürerek şahzādeniñ oḥasına oturtdılar. Aḥşam olduğunda şahzādeniñ dā'iresinde gelin hanım ve Şabr ü 'Āşık

Ḥanım'dan başka kimse kalmadığında Maḥmidet Ḥanım vakti fırsatlı ağlayarak Şabr ü 'Āşık Ḥanım'ın ayaklarına kapanup “Emān efendim, 'azīz başın için cāriyeniziñ derdine dermān oluñ.” deyüp ağlamakdan ifāde' -i merām idemedi.

Ağlaya ...hakkı var... ağlar ... çünkü ucında ölüm var... Sabr ü 'Āşık Ḥanım daḥı “Efendim, derdiñi şaklayan adam dermān bulamaz. İfāde buyuruñ. Eger cāriyeniziñ elimden gelecek bir şey ise dirīğ olunmaz cevābını virdi.

(Ser-güzeşt-i Maḥmidet Ḥanım)

Maḥmidet Ḥanım ağlayarak ser-güzeştesini naḥl itmege başlayup “Efendim, cāriyeniziñ pederi tüccārdan olduğundan Hindistan'ın iskelesi olan bu Bombay şehrinde bulunan şeriki ile ba'z mertebe işleri olup bundan on sene muḳaddem şehir-i mezkûre yalnızca 'azīmet itmege karar (145) virmiş ise de vālidem La'lefer Ḥanım pederimi ta'rīf kabûl itmez derecelerde olan muḥabbetinden nāşı pederim selāmlıḳdan ḥareme gelüp de göreceğim, diyerek giceleri sā'at üçe dörde kadar mābeyn kapusunda bekler iken böyle bir uzun ayrılığın firākına taḥammül idemeyeceğini eger berāber götürmez ise telef-i nefsine sebep olacağını ağlaya ağlaya beyān eyledi.

Pederim daḥı vālidemiñ elinden yakasını kurtaramayup zarūrī olarak berāber götürmege rāzı olup beş on gün içinde işlerini tesviye idüp otuz kişiden 'ibāret olan cāriye ve uşāklarımızla Kālkuta şehrinde çıkup yola revān olduk. Nihāyet yigirmi beş gün zarfında Bombāy şehrine dāḥıl olduğumuzda pederimiñ şerikiniñ konağına misāfir olduk ise de pederim şehir-i mezkûr güzel bir maḥallinde yigirmi beş otalı bir ḥāne isticār idüp Kālkūta şehrinde getürdığımız eşyā ile lüzümü olan eşyānıñ daha iştirāsıyla konağı döşedüp bizi oraya naḥl itdirdi. (146) Cāriyeñiz ol-zaman beş yaşında olduğumdan ta'līm-i 'ilm encüm üzere civārımızda bulunan Mekteb-i Dil-küşāde nāmıyla olan mektebe virmege pederim her işinden muḳaddem karar virüp Bombāy şehrinde bulunan eḥibbāsıyla mekteb-i mezkûrñ ḥvāce ve kalfalarını da'vet itdirdi. Büyük ve küçük dört yüz kişiden ziyāde olan misāfirine ziyāfet itdikden soñra cāriyeñizi du'ā ve şenā ile mektebe başlatdı.

Mekteb-i mezkûr gāyet muntazam bir bahce ortasında ve Bombāy şehrinde bulunan mekteblerden büyük, kız ve oḡlān iki yüz çocuk olduğumuzdan ekşerimiz aḡna evlādı olup her birimiziñ yanında lālāları bulundığından cāriyeniziñ daḥı lālām olacak ḥā'in ile berāber üç sene kadar mektebe devam eyledim. Her ne kadar sekiz yaşında

küçük isem de vücūdca iri yapılı ve balık etinde olduğumdan on yaşında bulunan kızlardan büyük görünüp cāriyeñizden başka mektebde güzel bir kız yok idi.

Komşumuz tüccārdan birisiniñ on dört yaşında olan (147) oğlu cāriyeñize ta‘aşşuk itmiş vişālime nā‘il olmak için fırsat arayup cāriyeñizi kendüsine alışdırmak üzere mektebde aldığı yemişlerden virür ve lālām olacak hā’in merķūma her gün beş on ğurūş duhān parası diyerek ı‘tā ider ve mektebden çıktığımızda berāber konağımızıñ kapusına kadar gelüp oradan vedā’ iderek konağına gider. Böylece üç māh zaman mürür itdi.

Nihāyet cāriyeñize fırsat bulamadığından tolayı lālām olacak hā’ine hālını beyān vişālime nā‘il olduğunda beş büyük ğurūş vireceğini va‘d itmiş ve hā’in merķūm bu kavle rāzı olmuş. Cāriyeñizi konağına getürüp teslim ideceğini ve vireceği parayı hazır itmesini tüccār- zādeye söylemiş imiş.

Cāriyeniziñ bu işlerden haberim olmadığından irtesi günü tüccār-zādeyi mektebe getürmek üzere lālām cāriyeñizi mūmā-ileyhiñ konağına getürdiğinde tüccār-zāde elinde bir torba altun ile nerdübāndan aşağıya inüp lālāma hıtāben “Efendim, bugün bendeñize bir yerden beş büyük ğurūş (148) para geldi. Her ne kadar bir kaç def‘a şaydım ise de temām getüremediğimden lütfen siz bu akçeyi hesāb idinceye kadar küçük hanımıñ ayakda durmak ile cānı şıkılacağı cihetle konağı gezdireyim.” deyüp cāriyeniziñ elinden tutarak konağıñ üst katına çıkardı ve bir oğaya götürüp kapuyu kapadıktan sonra minder üzerine oturdup kendüsi dahı yanıma oturdu.

Cāriyeñiziñ ol-zaman ‘aqlım başıma gelüp tuzāğa düşdiğimi anlamış isem de elimden bir şey gelmediğinden

Degil tedbīr ile bir ferd kādīr mahv ū işbāta

Sütūr nüsha-yı takdīre kimdir hāme uydurmuş

Me’alince tüccār-zādeniñ ağlayarak ayaklarına kapandım. “Aman efendim, cāriyeñizi katl idiñ de ‘ırzıma ta‘arruz itmeyin.” deyüp pek çok ricā vü niyāz itdim. Lakin zālīm merķūm hālīme rahm itmeyüp kabūl itmediğinden belki zūr ile kendümi kırtarıım, deyü çabaladığımdan ğazaba gelüp cāriyeñiziñ ellerimi bağlayarak bikrimi izāle eyledi.

Zālīm merķūm cāriyeñizi bu hāle getürdikden sonra (149) şalivirüp cāriyeñiz dahı lālām olacak hā’in ile konağıma geldim ve iş işden geçmiş olduğundan hālīmi

kimseye ifāde idemedim (evlādını seven vālide cāriyeniziñ uğradığım derde uğratmamak için kerīmesini yedi sekiz yaşından sonra hiçbir ferde emniyyet itmeyüp dā'imā yanından ayırmassun.) Lālām olacaḡ ḥā'in zālīm merḡūmdan aldığı aḡçeler ile memlekete gitmek bahānesiyle firār itmiş ise de (maẓlūmıñ ahı zālimde ḡaldığından) cāriyeñiziñ āhına uğrayup önüne ḡarāmiler çıkararak ḡatl itmiş olduklarını pederim vālideme bir hafta sonra söyler iken işitdim. Cāriyeñiziñ başına bu felāketi getüren zālīm merḡūm daḡı kırkıncı gün evde önüne bir arslan çıkup yaralayup cezāsını buldı ise de ne çāre ki cāriyeñiz bu ḡalde ḡaldım.

Bu işlerden iki māḡ zamān murūrında pederim 'Āṡḡī Efendi'niñ şerīkiyle olan muḡāsebesini bitirüp ḡayri bu Bombāy şehrinde iḡāmet itmege lüzūm ḡörünmediginden vaṡan-ı aṡlımız olan Ḳalkūta şehri'ne geldik. Ol-zaman ḡāl-i caryanemi (150) söyleyemediğim gibi büyüdiğimde daḡı zarūrī olarak ifāde idemediğimden şimdiye kadar kimse bilmez idi ve şimdi ise size söylemeklege mecbūr oldım. Şimdi şāḡ-zāde efendimize ne cevap vireyim ve bu iş ḡaṡdī olmayup da ḡazāen başıma ḡeldiğini naşıl te'mīn ideyim ve Na'im Şāḡ-zāde Efendimiz'den ḡurtulduğım ḡālde peder ve vālideme ne diyeyim.” didi.

(İntihā)

Lāḡaḡd

Şabr ū 'Āṡıḡ Ḥanım Maḡmidet Ḥanım'ıñ bāḡire olmayup da ṡeyyibe olduğına ḡükm itmiş ise de bir efḡār üzerine olup bu kere ifādesinden dūnyāya mālīk olmuş derecede memnūn oldu.

... olur yā ... şimdi yarīne ḡavuṡacaḡ ... Maḡmidet Ḥanım'a ... renk vermeyerek “efendim, bunıñ çāresi ḡolay bir şeydir. Eger efendimiziñ mūsā'adesi olursa söyleyeyim” didiğinde Maḡmidet Ḥanım tekrār Sabr ū 'Āṡıḡ Ḥanım'ıñ ayaḡına ḡapanup her ne ki emr buyurulur ise başım üzerine cāriyeñizi bu felāketden ḡālaṡ buyuruñ. (151) Bunıñ üzerine Sabr ū 'Āṡıḡ Ḥanım “Efendim, bunıñ çāresini Na'im Şāḡ-zāde Efendimiz geldiğinde yanında ḡoḡ oturmayup cāmeñizi deḡiṡdirmek bahānesiyle tıṡaruya ḡıḡmaḡdır. Ḳünkü dā'irede kimse olmadığından ve bendeñiz cāriye olmadığımdan bāḡire ve ṡeyyibe olmaḡlıḡım ikisi birdir. Efendimizin yerine cāriyeñiz şāḡ-zādeniñ yanına giderim. Bir iki sā'at ḡaldıḡdan sonra buraya ḡelürüm. Ol-zaman siz efendimize gidin.” didiğinde Maḡmidet Ḥanım daḡı bu işe rāzı oldu...

Olur ya...çare ne...olmakdan ise bir ḡaḡ sā'at şāḡ-zādeniñ yanına Sabr ū 'Āṡıḡ Ḥanım'ı ḡöndermek daha eyüdü.

Na‘ım Şāh-zāde yatsu nemāzını edā ve pederi Hürmüz Şāh’ın hāk-pāyine yüz sürüp dā’iresine kadar harem ağālarıyla berāber geldikde Şabr ü ‘Āşık Hānım Şāh-zāde’yi istiḳbāl ile alup oṭasına götürdi. Şāh-zāde iki rek‘at nemāz kılup yirine oturınca Şabr ü ‘Āşık Hānım, Maḥmidet Hānım’ı Şāh-zāde’nin hāk-pāyını pūs itdirüp zevc ile zevce yanyana oturdıklarında Şabr ü ‘Āşık Hānım, şāh-zāde (152) ile Maḥmidet Hānım’ın önlerine bir tabak şeker koyup şāh-zādenin döşegi zāten kārıyola olduğundan örtüsünü alup gitdi.

Oṭanın ziyneti ile Maḥmidet Hānım’ın üzerinde bulunan mücevharātı ta‘rīfde kalemīn cevālana ruḥşat virmek varak-pāre-i kemterīyi muṭāle‘a iden zāt-ı kirāma şıygāt virecegi cihetle tahrīrinden şarf-ı nazar olındı.

Sā‘at üçe gelüp Nā‘ım Şāhzāde, Maḥmidet Hānım’ın cāmelerini çıkarmasını emr idince hānım daḥı Şabr ü ‘Āşık Hānım’ın oṭasına geldiğinde Sābr ü ‘Āşık Hānım ismi gibi şabırlı ise de sevdiginiñ yanına kendi eliyle başkasını bıraktığına ḡayrī ... taḥammül ... idemeyerek ağlamakda iken Maḥmidet Hānım oṭaya girince Şabr ü ‘Āşık Hānım hālını bildirmeyüp “Buyuruñ efendim, emrinizindir.” diyerek ayaḡa ḡalḡdı. Maḥmidet Hānım daḥı “Emr sizindir.” deyüp oturdı.

Bunıñ üstüne Şabr ü ‘Āşık Hānım ṭoḡrı şāh-zādenin oṭasına gidüp müsā‘adeñiz olur ise bir şey ifāde (153) itmege geldim deyince Nā‘ım Şāh-zāde daḥı izin virüp Şabr ü ‘Āşık Hānım efendim bu şehrin ‘ādeti cārīye almayup da ḡarārlar ise ilk gicesi oṭada olan mumları söndürmedikce gelin hānım oṭaya gelmez imiş. ‘Ādet-i belde böyle olduğından ne çāre bu gice ḡaranlıkda yatmañız lāzım gelecek. Binā’-‘aleyh müsā‘adeñiz ile cāmelerini deḡiştirüp döşege yatdığınızda cārīyeñiz mumları söndireceğim. Na‘ım Şāh-zāde Şabr ü ‘Āşık Hānım’ın sözünü şāḡıñ zann idüp zarūrī ḡaranlıkda yatmaḡa rāzı olduğundan üzerinde bulunan elbiselerini çıkarup giceliklerini giyüp ḡaryolasına yatdığında Şabr ü ‘Āşık Hānım daḥı oṭada bulunan mumları söndürüp gitdi.

Şabr ü ‘Āşık Hānım’ın yanına gelüp berāber ḡapuya ḡadar gelinmesini ve lāzım olan sözleri ifāde itmesini ve yine bu oṭada beklenmesini öğredüp berāber alarak şāh-zādenin oṭa ḡapusına ḡadar geldiğinde Sabr ü ‘Āşık Hānım’ım iḡerüye girüp “Maḥmidet Hānım daḥı Şabr ü ‘Āşık Hānım maḡāmında işte şāh-zāde gelin hānımı getürdüm. Raḡatıñıza baḡın.” diyerek (154) ḡapuyu ḡapayup Sabr ü ‘Āşık Hānım’ın oṭasına giderek oturdı.

Şabr ü ‘Āşık Hânım şâh-zâde’niñ ayağını öpüp döşege girüp yatdığında Na‘îm Şâh-zâde şağına şalona bakmayup Maḥmidet Hânım zann itdiginden işini görüp parmağında bulunan pederiniñ yakūt mührini ‘acelesinden kendü yüzügi kıyās ile Şabr ü ‘Āşık Hânım’ıñ parmağına taḳdı. Hânım daḥi eliyle yoklayup yüzük olmayarak başka bir şey oldığını anlamış ise de karanlıkda ne olduğunu fark idemeyüp şâh-zâdeniñ izniyle dışarıya çıḳdı. Hürmüz Şâh’ıñ mühri olduğunu görünce memnûn olup

‘Ākil iseñ zevce tedbîrde noḳşân eyleme.

Çünki noḳşân eyledin, taḳdîre bühtân eyleme.

deyüp yüzügi koynına koydıktan sonra Maḥmidet Hânım’ıñ yanına gidüp kendüsiniñ şâh-zâdeniñ oḫasına gitmesini ve bu sırrı kimseye ifşâ itmemesini söylediğinde Maḥmidet Hânım daḥi memnûn olarak şâh-zâdeniñ yanına girüp yatdı. (155) Şabr ü ‘Āşık Hânım toḡrı Rûḥ-ı Revân Hânım Efendi’niñ oḫasına gitdiğinde hânım efendi daḥi “Ne istersin kızım?” didi. Şabr ü ‘Āşık Hânım, “Efendim, cāriyeñiz sarāya geleli üç mahdır. Bu müddetde Na‘îm Şâh-zâde Efendimiz’iñ ḥıdmetini tamamen edā eyledim. Şimdiki ḥâlde bir işim ḳalmadı. (Vâḳı’a şâh-zâdeniñ işini tekmilen gördi.) Teyzem ‘İffet cāriyeñiziñ ḥānesinde ba’z işlerim var. Eger müsā’adeñiz olur ise şabāḥa ḳadar gidüp geleyim.” didi. Rûḥ-ı Revân Hânım Efendi daḥi izîn virdi.

Şabr ü ‘Āşık Hânım, ya’ni Bānū’ Cihân Hânım Efendi, hânım efendiniñ ḥāk-i pâyını pūs idüp Feryād-ı Dil Ḳalfa ile diger cāriyelere anlatmayarak vedā’ eyledikten soñra ‘İffet Hânım’ı berāber alarak saraydan çıkup toḡrı ‘İffet Hânım’ıñ ḥānesine geldikde lālāsı Behzād ile erkân-ı devletden olan refîḳleri ve Nef’î Efendi Hânım Efendi’niñ ḥāk-i pâyilerine yüz sürüp emrine muntazır oldılar. Hânım efendi lālāsı Behzād’a pederim Ḥüsrev (156) Şâh’ıñ virmiş olduğu mühürlü beyāzlardan birisiniñ üzerine Hürmüz Şâh’a bir nāme taḥrîr itmelerini emr eyledi. Behzād Lālā ile refîḳleri ba’de’l-müzākere nāmeyi yazup Bānū’ Cihân Hânım Efendi’ye taḳdîm eylediklerinden hânım efendi daḥi nāmeyi Nef’î Efendi’ye teslîm idüp eger lâzım olur ise Hürmüz Şâh’a i’tā eylemesi emrini virdi.

(Şûret-nāme)

İlerüde keyfiyyet muḥāt-ı ‘ilm-i şāḥîleri buyurılacağı üzere kızım Bānū’ Cihân Hânım maḥdûm-ı necâbet-mevsûmları Nā‘îm Şâh-zâde’ye ‘āşık olduğundan tolayı olcenāb-ı ‘Ālî’ye göndermiş idim. Bunlarıñ burada ḥîn-i mülāḳatlarında Ḳalkûta şehri ahālisinden Nef’î nām-ı kimse kerimem Banū’ya güzel ḥıdmet eylediginden mûmā’-

ileyhden memnūn olduğımı ta‘allukâtınıñ hakkında idilecek. Lütf-ı maḥşûşî şâhîlerinden bi’l-ḥaşşa ḥişşe vermişler ve iftiḥâr olacağımı ve bunun ‘arz ve beyân ile iktifâ eyledim.

İmzâ

Ḥüsrev

(157) Bânū’ Cihân Ḥanım Efendi daḥı Na‘ım Şâh-zâde’me bir tezkîre taḥrîr idüp mühürleyerek İffet Ḥanım’a virdi ve eger Na‘ım Şâh-zâde kendüsini arar ise tezkîreyi teslîm itmesini ve vâlideleri Rûḥ-ı Revân Ḥanım Efendi’nin kendüsine virmiş oldukları elbiseleriyle mücevherâtınıñ sarâyda olan oṭasında mevcûd idüğünü söylemesini ve üzerinde bulunan elbiseniñ girüye virilmesini ‘ayıp olacağından bunun daḥı münâsib bir fuḳarâya virilmesini şifâhen emr eyledi.

Şüret-i Tezkire

Ma‘lûm nezaket-melzûmları buyurıldığı üzere zât-ı ‘âlîleriyle yarım sâ‘at kadar İşfahân’da vuḳū‘bulan mülâkâtımızda ḥâşıl ve derece-i kemâle vâşıl olan ‘aşḳ ü muḥabbet cāriyânem cihetiyle peder ü vâlidemi terk idüp Ḳalkûta şehrine geldim ve ‘İffet Ḥanım vâşıtasıyla sarây dil-keşânınıza girebilmek müyesser olup ḥayli müddet cihân-ḳıymet devletlerinde bulunmak şeref-i ‘âleyhâsına müfteḥir olmuşidim. Tâli‘-i nâ-sâzım semeresi midir, bilemem? Yine ḳadrim bilinmeyüp bir köyli kızını dinilerek ḳabûl buyurulmadığından mâ‘adâ (158) üzerime Maḥmidet Ḥanım’ı aldığınıza te’ssûf itmedim disem daḥı yalan söylemiş olurum. Bununla beraber mûmâ-ileyhâ Maḥmidet Ḥanım bâkire olmayup şeyyibe olduğu için yanınıza gelemediğinden oṭayı ḳaranlık itmekle nezd-i ‘âlîyeñize cāriyeñiz gelmişidim. Bu sırada her naşılsa pederiñiz şâhıñ mührü bendeñizde ḳalmış olduğunu imâ ve şâḥîhen muḥabbetiñiz var ise İşfahân’ı teşrîflerini ve Maḥmidet Ḥanım’ıñ arz eyledigim maḥcûbiyyeti keyfîyyetini sâi’re ifşâ buyurmamañızı ricâ ile kendimce bâdî-yi müfaḥaret bildigim beḳâ-yı teveccühüñizi isterim, efendicigim.”

İmzâ

Bânū’ Cihân

Bânū-i Cihân Ḥanım Efendi üzerinde olan nisâ elbisesini çıkarup erkek libâsını giyerek ve ‘İffet Ḥanım ve maḥdûmı Nef‘î Efendi ile resm-i vedâ’ı ifâ idüp ḥayvâna sūvâr oldıḳda lâlâsıyla refîḳlerini ve yol üzerinde beklemekde olan ser-gerdeleri daḥı

alarak gice gündüz gitmekle bir mähda kemal-i şıhhatle şehir-i İsfahân'a dâhil oldılar ve o (159) gün bir maħalde aħşam idüp gice lâlâsıyla berâber sarâya girdiler.

Câriyeler Hânım Efendi'niñ beş altı mähdan berü nereye gidüp geldiginden haberleri olmadığından Bânü' Cihân Hânım Efendi'yi görünce sevinüp derhâl vâlideleri Rûh-ı Dil Hânım Efendi'ye müjde vormelerine pederleri şâh ile vâlideleri hânım efendi kerîmesini görmege otaşına geldiler.

Bânü' Cihân Hânım Efendi pederi şâh ile vâlidesi hânımın ayaklarını öpdü. Anlar dañı kerîmesiniñ gözlerinden püs eylediklerinde Bânü-i Cihân Hânım Efendi lâzım olan ifâdâtı ifâ eylediginden tolayı peder ü vâlidesi ızhâr-ı memnûniyyet iderek oşalarına gittiler. Hânım efendi dañı dâ'iresinde câriyeleriyle zevk itmekde olsun. Gelelim bizim bî-çâre Na'im Şâhzâde'ye.

Şâh-zâde şabaħ oldıkda uykuğan uyanup Maħmidet Hânımla berâber sarâyın hamâmında ba'd'ül-ıhtisâl otaşına geldi. Gündüzlük elbiselerini giydikten soñra zevcesiyle (160) birlikde toğrı pederi Hürmüz Şâh'ın otaşına gidüp ayak öperek tırdılar ve mu'ahharen aldıkları emr üzerine oturdılar. Hürmüz Şâh şâh-zâdesi ve gelini ile biraz muhabbet eyledikten sonra o gün dîvân-ı şâhî olmadığı cihetle râhat itmelerini maħdûmlarına emr eylediginden şâh-zâde Maħmidet Hânım'ı alarak dâ'iresine 'avdet itdi. İrtesi gün divân kurulmuş olduğından Hürmüz Şâh maħdûmı ile berâber divâna çıkup teb'asının rû'yet-i muşâlahane mübâşeret eylediği sırada mührü lâzım olmağla Na'im Şâh-zâde'den mührü istedikde şâh-zâdeniñ 'aklı başına gelerek "Efendim, mühr-i şâhî haremde kalmış. Eger müsâ'adeñiz olur ise getüreyim" deyüp gitdi.

Na'im Şâh-zâde toğrı hareme gelüp Maħmidet Hânım'a hıtâben "Efendim, dün gice zât-ı şerîfñize virilmiş yüzük pederimiñ mührüdür. Egerçi virilen şey girüye alınmaz ise de bu yüzük sâ'ir şey'e muqayyes olmayup yerine digerini vireceginden bahşile vâkı' olan talebi üzerine Maħmidet Hânım'dan yüzük maddesinden haberi olmadığı sözünü işidince (161) şâh-zâde puşulayı şaşırdı.

Na'im Şâh-zâde Maħmidet Hânım'ın bu yolda cevap virişinden ziyâdesiyle cânı şıkılup Şabr ü 'Âşık Hânım'ı istedi. Feryâd-ı Dil Kalfa "Efendim, Şabr ü 'Âşık Hânım vâlideñiz hânım efendimiziñ izniyle teyzesi 'İffet Hânım'ın hânesine gitdi. Ne emriñiz olur didiginde şâh-zâdeniñ mühr maddesinden ziyâde Şabr ü 'Âşık Hânım'ın gitmesinden tolayı gâzaba gelerek karşusunda tıran harem ağası 'Anber Ağâ'ya 'İffet Hânım'ın hânesinden Sabr ü 'Âşık getürmesi emrini viridi.

‘Anber Ağā aldığı işbu emre imtisālen hemān ‘İffet Hānım’ıñ hānesine gidüp kemāl-i derece hiddetle “Şabr ü ‘Āşık Hānım nerededir? Kendüsini şimdi sarāya götürmege me’ mūrum.” dimesi üzerine ‘İffet Hānım cevāb olarak:

Gedā şāhı cihāndır hānesinde

Süleymāndır qarınca lānesinde

Beytini söylemekde beraber ağā hāzretleri bu kadar hiddet-i zalām değildir. Şabr ü ‘Āşık Hānım vālidesiniñ köyine gitmiştir. (162) ve Şāh-zāde Efendimize virilmek üzere şu tezkireyi bendeñize bırakmıştır. Melik efendimize götüründe taqdīm idiñiz. Ne emr buyururlar ise ba‘de aña göre hareket ideriz. Şabr ü ‘Āşık Hānım’ı köyden getürtmek dahı kolaydır.” diyerek ifāde eylesinden ‘Anber Ağā nā-çār kıalarak tezkireyi alup sarāya geldi. Tezkireyi şāh-zādeye virüp ‘İffet Hānım’ıñ ifādesini ‘arz eyledi.

Na‘īm Şāh-zāde tezkireyi okur okumaz arkası üzerine düşüp yayıldı. Cāriyeler işiñ aşlını bilmediklerinden şāh-zādeniñ bu hālını derhāl vālidesi Rūh-ı Revān Hānım Efendi’ye haber vermeleriyle hānım efendiniñ ‘aklı başından gidüp koşarak maḥdūmınıñ oṭasına geldi. Şāh-zādeyi baygın olarak yatdığını gördüğinden andan bir alarak gelini Muḥammedat Hānım’dan sebebini şordı.

Maḥmidet Hānım “Efendim, Na‘īm Şāh-zāde Efendimiz pederleri Hürmüz Şāh’ıñ mührini şaklamak üzere cāriyeñize virecek ikeñ sehven Şabr ü ‘Āşık Hānım’a teslīm itmiş. O dahı şimdi vālidesiniñ yanına gitmiş olduğu haberini aldığına (163) kemāl-derece hıdmet iderek bayıldı zann iderim.” didi. Rūh-ı Revān Hānım Şabr ü ‘Āşık Hānım’ıñ mührü alup kaçdığını ve maḥdūmınıñ dahı baygın olarak yatdığını şāha ifāde eylesini ‘Anber Ağā’ya emr itdiğinden ağā-yı mūmā-ileyh dahı toğrı divāna çıķup şāha keyfiyyeti anlatdıkda Hürmüz Şāh’ıñ cān başına şıçrayup maḥdūmını tedāvi itmege ḥekīmler ta’yīn iderek Şabr ü ‘Āşık Hānım’ı su’āl itmek üzere tüccārdan Nef‘ī Efendi’niñ celbi içün dahı emr itdi.

Derhāl on kadar dīvān Nef‘ī Efendi’niñ hānesine gönderilüp emr-i şāhi-yi ifāde eylediklerinde Nef‘ī Efendi imti’sālen lālāmız Bānū-i Cihān Hānım Efendi’niñ evvelce kendüsine bırakmış olduğu pederi Hüsrev Şāh’ıñ nāmesini koynına koyup mübāşirleriyle berāber dīvān-ı şāha geldi.

Hürmüz Şāh Nef‘ī Efendi’yi görünce ziyādesiyle ‘affüyāne olarak “Eger, Şabr ü ‘Āşık Hānım’ı bulup götürmez iseñ anıñ yerine seni kıatl iderim.” didiginiñ üzerine

müsâ'ideñiz (164) olur ise bir ifâdesi olduğunu söyledikde Hürmüz Şâh emr viridi. Nef'î Efendi huzûr-ı şâhîd'e zemini öpüp Hüsrev Şâh'ın nâmesini kendisine takdîm eyledi.

Şâh, nâmeyi kırâ'at itdiginde şâpa oturmuş hâcî gemisi gibi kalarak dîvânîñ tağılmasını ve Nef'î Efendi'yi ikrâm ile hânesine getürmelerini emr idüp maḥdûmı şeh-zâdeniñ oḥasına geldi. Ruḥ-ı Revân Hanım Efendi'ye hıṭâben, Şabr ü 'Âşık Hanım, Hüsrev Şâh'ın kerîmesi Bânû-i Cihân Hanım Efendi imiş. Maḥdûmımız Na'îm Şeh-zâde'ye olan 'aşk ü muḥabbeti cihetiyle Kalkûta Şehrîne kadar gelmiş olduğundan ve kendisiniñ maḥdûmımıza pek çok hıdmeti sebḳat eylediğinden böyle cevheriñ ḳadri bilenemediğini maatteessüf beyân eyledi ve maḥdûmlarınıñ ḥastalığı daḥı bu sebebe mebni idüğünü, söyledi.

Buniñ üzerine Rûḥ-ı Revân Hanım, bu ḥaberdan maḥzûn oldu müte'âkıben Feryâd-ı Dil Ḳalfa'yı alup Bânû' Cihân Hanım'ın oḥasına gitdi. Şabr ü 'Âşık Hanım zann ile Bânû' Cihân Hanım Efendi'ye virmiş olduğu gerek mücevherât (165) ve gerek zî-kıymet elbise ile aḳçeniñ cümlesi oḥada mevcûd idüğünü Rûḥ-ı Revân Hanım görince bir ḥayli ağladı... ağlar. (Çünkü Şabr ü 'Âşık Hanım'ı köyli kıızı diye begenmemişdi. Elbetde .. ağlar) Ba'de şeh-zâdeniñ oḥasına gelüp Hürmüz Şâh'ı daḥı orada bulunduğundan ve vukû'ḥâlî ifâde eyledi.

Sarâyda bulunan câriyeler ile erkân-ı devletiñ ḥaremleri Şabr ü 'Âşık Hanım'ın kimin nesi olduğunu anladılar ise de oḳ yaydan çıktığından ellerine bir şey girmede.

Bir müddet soñra Na'îm Şeh-zâde'niñ 'aḳlı başına gelerek pederi Hürmüz Şâh'dan İsfahân'a gitmek üzere izin istedi. Şâh daḥı ağlayarak müsâ'ade idince şeh-zâde oḥadan dışaruya çıkup:

Hasta göñlüm şifâ ister ebu anar olmaz baña

Benim yârim durur iken başka yâr olmaz baña

deyüp Maḥmidet Hanım'ın vâlidesiniñ hânesine getürülmesini Feryâd-ı Dil Ḳalfa'ya emr eyledi.

Buniñ üzerine Feryâd-ı Dil Ḳalfa Maḥmidet Hanım'ı eşyâsıyla (166) berâber vâlidesiniñ hânesine gönderdiğinden pederi 'Âşık Efendi ve vâlide La'lefer Hanım kızlarınıñ bu vechle gönderilmesiniñ sebebini ḳalfadan su'âl eylediler. Feryâd-ı Dil Ḳalfa daḥı Maḥmidet Hanım'ın bir ḳuşûrı yokdur. Ancak Şâh-zâde Efendimiz Hüsrev Şâh'ın kerîmesini almak üzere yarın İsfahân'a gideceklerinden kerîmeñizi buraya gönderdiler, cevâbını virerek sarây'a 'avdet itdi.

Muhammedat Hanım her ne kadar şah-zâdeden bu şüretle ayrıldığına mahzûn olmuş ise de esrârını meydâna çıkarmamasından tolayı dağı Bânû-i Cihân Hanım Efendi'ye du'â iderek peder ve vâlikesiniñ yanında kısmetini bekleyerek oturdu.

(O kısmetini araya tursun)

Berü taraftan Hürmüz Şâh dâ'iresine gelüp şadrü'd-düveleyi istedi ve virilen haber üzerine meşârül-i ileyh şahıñ huzûrına çıktı.

Hürmüz Şâh, Bânû-i Cihân Hanım ile maḥdûmınıñ hâlini şadr'üt-düveleye ifâde etmekle berâber kendüsine olan hüsn-i zann ve i'timâdı cihetiyle şah-zâde ile birlikde İsfahân'a (167) gitmek üzere hazırlanmasını emr eyledi ve Hüsrev Şâh'a virilmek üzere kendi hatt-ı destleriyle bir nâme yazup teslim eyledi.

Şadrü'd-düveleyi işbu fermân şahıya imtişâlen nâmeyi alarak bir gice içinde yol tedârikini görüp Na'im Şâh-zâde dağı hâlinmiş idüğinden irtesi gün peder ve vâlikesiniñ ayaklarını öpüp du'âlarını aldıktan sonra hayvâna sūvâr olur iken Nef'î Efendi yol elbisesiyle şah-zâdeniñ üzengisini pūs idüp "Efendim vâlidem 'İffet câriyeñiz maḥşûş etekleriñizi öper ve Bânû-i Cihân Hanım Efendi'ye nasıl hıdmet itdi ise efendimize dağı ol-vechle hıdmet etmek emel ve arzusında bulunduğundan Na'im Şeh-zâde bu haberdan ziyâdesiyle memnûn olup şadr'üt-düvele 'İffet Hanımla Feryâd-ı Dil Kalfa'nıñ münâsib bir kaç câriye ile tahtaravânlara bindirilüp birlikte götürülmesini emr ile kendüsi Nef'î Efendi ile hayvânlara binüp erkân-ı devlet ve ümerâ-yı 'askeriyye rıkâblarından olarak Kalkûta Şehrinden çıkup şehre iki sâ'at mesâfesi bulunan (168) muḥarreḥ bir maḥale geldiklerinde o gice orada yatmağa karar virüp hayvândan indiginde çabuk çadırlar kuruldu. Na'im Şeh-zâde çadırdaki bulundıkları hâlde cümle erkân-ı devlet ve me'mûrîn-i sâ'ire ayak öperek resm-i vedâ'î bil-ifâ şehre 'avdet eylemediler. Şeh-zâde dağı Nef'î Efendi ve dâ'iresi halkı ile oturdu.

Şadrü'd-düvele aldığı emr üzerine 'İffet Hanımla Feryâd-ı Dil Kalfa'yı on kadar câriye ile tahterevânlara bindirüp şeh-zâdeniñ olduğu maḥale geldiler. O gice orada kalarak irtesi gün yola revân olup nihâyet iki mähda İsfahân'a üç sâ'at mesâfesi olan maḥale vâşıl oldılar. Şeh-zâde 'avnesiyle berâber orada tevakkuf iderek şadrü'd-düvele elçi olmak üzere İsfahân'a gönderildi.

Şadrü'd-düvele İsfahân'a vüsûlünde toğrı Hüsrev Şâh'ıñ dīvânına gidüp Na'im Şehzâde'niñ geldiğini ve ḥâk-pâye şahıya yüz sürmek arzusında bulunduğunu ifâde idince Hüsrev Şâh'a kemâl-memnuniyetle buyursunlar, deyüp vükelâsına dağı istikbâl

eylemelerini emr itdi. Şadrü'd-düvele 'avdetle (169) Na'im Şeh-zâde'niñ bulunduğı maḥale gelerek Hüsrev Şāh ile olan mülākātını cereyān iden mükālemātı añlatdı.

İrtesi gün Na'im Şeh-zâde erkānıyla berāber alāy elbiselerini giyinüp Işfahān'a karīb bir maḥale geldiklerinde Hüsrev Şāh'ın lācel-istikbāl irsāl eylediği me'mūrın ve ümerā-yı 'askerīyye şaff beste-i selām oldukları hâlde kemāl-i ta'zīm ve tekrīm ile şeh-zâdeyi qarşulayup mükemmel alāy ile sarāya getüre. Dīvānına çıkardıklarında Na'im Şeh-zâde huzūr-ı şahīde ayakda tūrarak iltifātlarına mūntazır oldı. Hüsrev Şeh-zâde'niñ oturmasını emr itdiginden derhâl dīvān çavuşları altundan maşnu bir şandālye getirüp tahtıñ yanına koydılar ve şeh-zâdeyi anıñ üzerine oturttdılar. Sā'ir şeh-zādeler ile erkān-ı devlet ve ümerā-yı 'askerīyye daḥı cümle maḥal maḥşūşlarına oturdılar. Şadrü'd-düvele Hürmüz Şāh'ın hāmīl olduğu nāmesini Hüsrev Şāh'ın tahtıñ ayağına koydı. Hüsrev Şāh ve dīvānıñ kātibi 'imādhāne nāmeyi 'alenen kırā'at etmesini emr itdiginden Ba'd'el-kırā'a nāmeniñ hazīne-i evrākda hıfz olunmasını ma'mūrıne tenbīh ile teslim eyledi. (170)

Şüret-i Nāme

Kerīme-i der-yektāları Bānū-i Cihān Hānım Kālkūta şehrine gelüp sarāy 'ācizīye dāḥil olmuş iseler de kendülerini bildirmediklerinden tolayı tekrīmāt-ı lāzimedede vuḳū' bulmuş olan kuşūrumuzuñ 'afvını ricā iderim ve anā muḳābil olmak üzere maḥdūmım Na'im köleleriniñ daḥı hıdmet-i devletlerinde bulunmak şerefine nā'iliyyeti için irsāl kılındığını daḥı 'arz ile kendüsiniñ dā'ire-i bend-i keyt defterine kayd buyurılmasını istirḥām eylerim. Bāḳī irade efendimiñdir.

İmzā

Hürmüz

Bānū-i Cihān Hānım Efendi, lālāsı Behzād'a 'İffet Hānımla Feryād-ı Dil Kālfā'yı sarāya getürmesini emr itmesiyle lālā daḥı hānımla kalfayı cāriyeler ile berāber mülūke lāyık tahterevānlara bindirüp şehzādeniñ arkasından sarāyıñ ḥaremine getürdiginde sārāyda bulunan cāriyeler 'İffet Hānımla Feryād-ı Dil Kālfā'yı tahteravāndan indirüp Bānū-i Cihān Hānım Efendi'niñ huzūrına getürdiler ve ayak öpdirdiler. Hānım (171) efendi bunlara hıṭāben "Siz benim dostumsunuz, bu resmi görüşmegi istemez." diyerek yanlarına alup oturttdılar ve Kālkūta şehrinde vuḳū' bulan ahvālī söyleşüp pek çok gülüşdiler.

Na‘ım Şeh-zâde etrâfına nazar idüp pederiniñ divânı Hüsrev Şâh’ın dīvânınıñ yanında güneşden zerre ve denizden kaçre derecesinde olduğunu görünce Bânü-i Cihân Hanım Efendi’ye itdiği mu‘âmelesinden pek ziyâde maħcûb olup maħzûnen başını öñüne egerek oturdığını Hüsrev Şâh anladığından şeh-zâdeniñ bu hâline merhamet idüp “Oğlum Na‘ım, kerîmem Bânü’yı sañā virdim. Qabûl eyledin mi buyurdu?

Şeh-zâde me-mülûñ gayrî olarak Hüsrev Şâh’dan bu lütfi görünce kemâl-derece maħcûbiyyet ile berâber şandalyesinden kalkarak Hüsrev Şâh’ın tahtınıñ ayağını öpüp yine yerine oturdu ve derhâl dīvân çavuşları damadlık hil‘atını giydirüp tarafeyniñ vekâleti alındı ve tertîp olunan cem‘iyyetde Bânü-i Cihân Hanım Efendi’niñ Na‘ım Şeh-zâde’ye (172) ‘aķidleri icrâ olunarak bundan tolayı dīvānda bulunan büyük ve küçük bi’l-cümle me’mûrîne ‘aťyeler verildi.

Yedi gün gice ‘azîm sūr icrâ olınarak sekizinci cum‘a gicesi yatsu nemâzını Ba‘de’l-edā Na‘ım Şeh-zâde’yi Bânü-i Cihân Hanım Efendi’niñ oçasına götürdiler. Şâh-zâde oçasında daħı iki rek‘at nemâz kılarak du‘â itdikden sonra seccâdeden kalkdı ve ‘İffet Hanım ile Feryâd-ı Dil Qalfa Bânü-i Cihân Hanım ile Şeh-zâde’yi el ele virüp oturdılar ise de şâh-zâde muqaddimā itdiği mu‘âmeleden tolayı kemâl-maħcûbiyyetden hanım efendiniñ yüzine bakamayup ağlayarak vāķi‘ olan kuşurını ricā eyledi.

Bânü-i Cihân Hanım Efendi daħı cevâbında “Efendim ne yapalım. Qader böyle imiş. El-hamdüllah yine birbirimize kavuşdıķ. Buna da teşekkür ideriz. Şâh-zâdem diyerek muhabbet itdiler. Bu hâl-i maħâsin-i iştimâl ile bir vakit eglenüp şâh-zâde diyerek ve gülüşdiler ve Bânü-i Cihân Hanım Efendi’ye bir çok du‘â itdikden sonra bu beyti söyledi. (173)

Kimin ki yâri sencileyin serv-i nâz olur

Yüz biñ belâya uğrasa da yine az olur

deyüp hanım efendi ile yine muhabbete başladıkları sırada ‘İffet Hanımla Feryâd-ı Dil Qalfa cāriyeler oçaya gelerek şâh-zâdeniñ döşegini yaptılar. Bânü-i Cihân Hanım Efendi daħı şâh-zâdeniñ müsā‘adesiyle diğeri bir oçada elbiselerini değıştirüp parmağına Hürmüz Şâh’ın mührini takarak oçaya ‘avdet eyledi. Hanım ve qalfa ile berâber şâh-zâdeniñ daħı gicelik elbiselerini giydirüp ‘İffet Hanım ile Feryâd-ı Dil Qalfa oçadan tışaruya çıkdılar.

Bânü-i Cihân Hanım Efendi oçanıñ kapusını kapayup şâhzâdeniñ koynına girdi. Muşâhabet arasında hanım efendi şâh-zâdeye hıtaben “Efendim, Qalkûta şehrinde bir

âdem şehir kıızı olur ise ilk gicesi oṭanıñ karanlık olması ‘âdet idilmiş olduğı gibi Işfahân şehirinde dağı bunıñ ‘aksi olarak ziyâdesiyle aydınlık olmak ‘âdet-i belde icâbından idüğini hikâye eyledi. (174) (ve bu sözi söylemekden murâdı dağı Qalkûta Şehri’nde şâh-zâdeniñ koyınına girdiğini hâtırına getürmek için idi.)

Bunıñ üzerine şâh-zâde Bânû’ Cihân Hanım Efendi’ye bu beyti söyledi.

Yetişüp cevır ü cefâ itme kuzum cândır bu
Gel suçum var ise ‘aff it ol insândır bu
deyüp vâkı’ en bu babda pek çok kuşûrum vardır.

(Kulda kuşûr çok olur. ‘Affeder efendisi)

“Feḥvâsınca ‘afvıñızı ricâ iderim. Eger biraz daha sitem ider iseñiz muṭlaḳâ dîvâne olurum.” diyerek Bânû’ Cihân Hanım’ıñ gül gibi yanağlarından öperek kucağına alup döşege yatdılar ve o gece ikisiniñ dağı gözlerine uyhu girmeyerek şabâḥa kadar bu hâl ile oturup eğlendiler.

Na’ım Şâh-zâde ile Bânû-i Cihân Hanım Efendi’niñ güzelliğinde olan evşâfı ve oṭalarıyla elbise vesâ’ir tākılarınıñ zînnat ve kıymeti kâlen ve kâlemen ta’rîf olanamayacak derecede (175) olduğundan ve bu cihetleri muṭâla’a buyuracak zevât nazarında ma’lûm olacağından bu bâbdaki tafşîlâtıdan şarf-ı nazar olınmışdır.

Şabâḥ oldıkda Na’ım Şâh-zâde ile Bânû-i Cihân Hanım sarâyıñ ḥamâmına girüp ba’de’l-iğtisâl oṭalarına geldiler. ‘İffet Hanım ve Feryâd-ı Dil Kalfa, câriyelerle altun tepsi içinde mücevherler tarağlar ve fağfûrî fîncânlar ile kahve getürdiler. Şâh-zâde ile hanım efendi kahvelerini içerler iken sarâyıñ baş ḥarem ağası Reyḥân Ağâ oṭadan içerüye girdi ve ḥâk-pâyîlerine yüz sürüp qarşularında dîvân tûrdı. Bânû-i Cihân Hanım Efendi ne ḥaber lâlâ didiginde “Reyḥân Ağâ dağı şâḥımız efendilerimi isteyor.” cevâbını virdi.

Bânû-i Cihân Hanım Efendi “Buyuruñ şâhzâdem gidelim.” deyüp kol kola virerek ve Reyḥân Ağâ önlerinde elli altmış kadar câriye dağı arğalarında olduğı hâlde pederleri Hüsrev ü Şâh’ın oṭasına girdiler. Hüsrev Şâh ile Rûḥ-ı Dil Hanım bir taḥtda oturduklarından şâh-zâde ile (176) Bânû-i Cihân Hanım Efendi Şâh ile Hanım Efendi’niñ ḥâk-pâyîlerine yüz sürüp ayakda tûrdılar. Hüsrev Şâh damadı Na’ım Şâhzâde’yi taḥtıñ sağ ve kerîmesini dağı sol tarafında bulunan şandâlyelere oturtdı.

Şāh-zāde ile hānım efendi şandāyelere oturdıklarında Hüsrev Şāh kerīmesiyle damadının hātırlarını su’āl idüp biraz muhabbet itdikden soñra “Feryād-ı Dil, Nef’ī Efendi’ye ve ‘İffet Hānım’ı dañı Behzād Lālā’ya virmeği tensīb itdim. Ne dırsıñız deyü vāķı’a olan su’ālleri üzerine şāh-zāde ile Bānū-i Hānım Efendi dañı fermānıñız pek münāsibdir.” cevābını virdiler.

Bunıñ bir kere de kendilerinden su’ālī lazımdır, deyüp celbini emr eyledi. Derhāl cāriyeler gidüp ‘İffet Hānımla Feryād-ı Dil Kālfā’yı huzūr-ı şāha getirildi. Hüsrev Şāh’a ‘İffet Hānım ile Feryād-ı Dil Kālfā’ya hıtāben siz kızım Bānū’ya, Kalkūta şehrinde güzel hıdmet itmişsiniz. Bundan tolayı sizden memnūniyyet izhār eylediginden ben de ziyādesiyle maḥfūz ve size bir eyülik itmege (177) borclı oldım ve Nef’ī ile Behzād Lālā dañı hıdmetlerinde kuşūr itmemiş olduklarından Feryād-ı Dil’i maḥdūmıñ Nef’ī Efendi’ye ve seni de Behzād’a ‘aķd ve tezvīc itmeklege münāsib gördüm buyurdi.

‘İffet Hānımla Feryād-ı Dil gāyet edībe olduklarından kemāl-maḥcūbiyyetlerinden bu babda şāha cevāb vıremeyüp öñlerine bakdılar. Şāhıñ yanlarında bulunan Rūḥ-ı Dil Hānım bu ḥālī anlayınca Hüsrev Şāh’a “efendim, ‘İffet ve Feryād-ı Dil cāriyelerin的角度 tarafından bi’l-vekāle cāriyeñiz kabūl eyledim. Geliñ efendimizin ayağını öpün” didiginden ‘İffet Hānımla Feryād-ı Dil Kālfā, Hüsrev Şāh’ıñ tahtınıñ ayağını pūs idüp tışaruya çıkdılar.

Hüsrev Şāh, Rūḥ-ı Dil Hānım’a bunlara lāzım olacak şeyleri hazır itmelerini emr idüp damadı ile berāber dīvāna çıkdı. Üç sā’at kadar teb’āsınıñ işini gördikden soñra Behzād Lālā ile Nef’ī Efendi’yi dīvāna celb eyleyerek Nef’ī, Feryād-ı Dil sañā ve vālideñ ‘İffet’i dañı Behzād’a virdim didiginden Nef’ī Efendi ile Behzād Lālā tahtıñ ayağını pūs (178) ile dīvāndan çıkdıklarından Hüsrev Şāh, dāmādı Na’īm Şāhzāde’ye bunlarıñ düğünleriniñ yapılmasını emrini dañı virdi.

Na’īm Şāh-zāde dīvāndan çıkup Feryād-ı Dil Kālfā’yı Nef’ī Efendi’ye ve ‘İffet Hānım’ı dañı Behzād Lālā’ya ‘aķidlerini icrā etdirdi ve Rūḥ-ı Dil Hānım Efendi dañı lāzım olan şeyleri virdiginden sarāyıñ münāsip bir maḥallinde Behzād Lālā’yı ‘İffet Hānım’ıñ oḥasına ve Nef’ī Efendi’yi dañı Feryād-ı Dil Kālfā’nıñ oḥasına o gice götürilerek anlarda murādlarına nā’il oldılar.

Bir māh kadar Na’īm Şāhzāde Hüsrev Şāh’ıñ sarāyında Bānū-i Cihān Hānım Efendi ile zevķ ü şafā idüp bir gün Hüsrev Şāh dāmādı ile kerīmesini istedi. Na’īm Şāh-zāde ile Bānū-i Cihān Hānım Efendi Hüsrev Şāh’ıñ oḥasına gitdiler. Emr-i şāhīye

müntazır oldılar. Hüsrev Şāh oturmalarını emr idüp dāmādına “Oğlum, gayri dostlık temām oldu. Pederiniñ senden başka evlādı olmadığından intizār üzeredir. Haremiñ kerīmem Bānū-i Cihān (179) ile üç güne kadar seni pederine göndereceğim ma’lūmıñ olsun” dedi. Na’īm Şāh-zāde ihsān-ı ‘alīyyü’l-ihsān olarak bu lütfi görünce Hüsrev Şāh’a ne yolda teşekkür ideceğini bilemeyüp şaşırıp kaldı ve sonra ‘aklı başına gelerek şāh ile kâ’in vālidesine hāk-pāyilerine yüz sürüp Bānū-i Cihān Hanım Efendi ile oçasına ‘avdet ve iki üç güne kadar hazır bulunmaları serī’an Şadrü’d- devle’ye bir tezkīre dahı gönderdi.

Hüsrev Şāh kerīmesine cehiz olarak elli deve yüki altun ve yüz deve yüki dahı şāl ve incü vesā’ir zī-kıymet eşyā ile hesāba gelmez mücevveharāt ve iki yüz kadar beyāz cāriye ihsān ve Rūh-ı Dil Hanım dahı ‘İffet Hanım ile Feryād-ı Dil Kalfa’ya bir çok cehiz takımını virüp Hüsrev Şāh tarafından Behzād Lālā kerīmesine Kethüdā ve Nef’ī Efendi dahı Kalkūta şehrinde bulunan tüccārı ile teb’āsınıñ işlerine bakmak üzere şehbender naşīp olunup ikisine dahı hānlık rütbesi virildikten sonra dāmādı ile kerīmesini Kalkūta şehrine kadar götürmek üzere beş biñ (180) sūvāriniñ hazır idilmesini fermān buyurdu.

Üçüncü gün oldıkda şāh-zāde ile Bānū-i Cihān Hanım Efendi yol elbiseleriyle Hüsrev Şāh’ıñ huzurına çıkup Rūh-ı Dil Hanım ile birlikde oturmakda oldukları hālde ayaklarını pūs itdiler ve anlar dahı bi’l-muqābele gözlerinden öpdiler. Ba’de resm-i vedā’ī ifā idecekleri sırada Hüsrev Şāh Na’īm Şāh-zāde’ye hıtaben “oğlum, cigerpārem Bānū-i Cihān saña emānetdir. Emānete hıyānetlik itmeyüp güzelce bakıñız isterim” didiginden şāh-zāde dahı şāha cevāp olarak “Efendim, kerīme-yi cevher yektāları ‘ind-i ‘ācizānemde cānımdan ‘azīz olup rūhum tende oldıkça zerrece hıdmetinde kuşūr itmeyecegime sizi te’mīn eylerim.” deyüp Hüsre ve Şāh ile Rūh-ı Dil Hanım Efendi’niñ ayaklarını öperek geriye çekildi.

Bānū-i Cihān Hanım Efendi dahı ağlayarak pederi Hüsrev Şāh’ıñ vālidesi Rūh-ı Dil Hanım’ıñ ayaklarını öperek tırdı ve anlar dahı şāh-zādesiyle birlikde gitmesine izin virdiklerinden hanım efendi tekrār vedā’ idüp şāh-zāde (181) ile berāber oçasına geldi ve Kethüdāsını istediginden sarāy hālvat idilerek Reyhān Ağā Behzād Hān’ı hanım efendiniñ yanına getürdi ve hanım efendi hazır olup olmadıklarını su’āline Behzād Hān dahı sāye’-i ‘alīyeñizde cümlesiniñ hazır bulunduğunu haber virdi.

Bunıñ üzerine Bānū-i Cihān Hanım Efendi şāh-zādesiyle oṭasından aṣağıya inüp taḥtrevāne ve şāh-zāde daḥı ḥayvāna binüp üç yüz deve yüki eşyā iki ve yüz elli beyāz cāriye yigirmi kadar yedek taḥtıravān ile şāh-zāde Bānū-i Cihān Hanım Efendi'niñ taḥtrevānıñ önünde oldıǵı hālde sarāyıñ ḥarem kapusına çıkdılar ve muntazır bulunan erkān-ı devlet ile ümerā-yı 'askeriyye şāh-zādeniñ öñüne düşüp şaf beste-i selām olan üç yüz biñ kişiden mütecāviz 'asākiriñ ortasından geçerek Işfahān şehrinden tıṣaruya çıkardılar.

Erkān-ı devlet ile me'mūrın sā'ire üç sā'atlik yolda şeh-zāde ile resm-i vedā'ı ba'de'l-İfā şehre 'avdet itdiler ve şeh-zāde daḥı kendü dā'iresi ve Hüsrev Şāh'ın me'mūr (182) eylediǵı beş biñ 'asker ile yola revān olup āheste āheste üç māh zarfında Kalkūta şehrine bir konak kaldıǵında Şadrü'd-devle'yi pederi Hürmüz Şāh'a müjde virmek üzere gönderdiler.

Şadrü'd-devle toǵrı sarāya duḥūl ile Hürmüz Şāh'ın ḥuzūrına çıkup Na'im Şeh-zāde ile Bānū-i Cihān Hanım Efendi'niñ beş biñ 'asākir-i İrāniyye ile geldikleri müjdesini viridi. Hürmüz Şāh fevka'l-'āde memnūn ve maḥfūz olup mevcūd bulunan 'asākir-i Hindiyye ile erkān-ı devletiniñ şehre iki sā'atlik maḥalden şeh-zādeyi istikbāl eylemelerini emr eyledi.

Ṣabah oldıǵda erkān-ı devlet ve ümerā-yı 'askeriyye ve me'mūrın sa'ire hazır oldıǵı ve sūvārī asker-i Hindiyyeniñ öñünde erkān-ı devletiñ ḥaremleri ve sarāy taḥımı bulunduǵı hālde yüz kadar taḥtrevān ile Rūḥ-ı Revān Hanım şehirden çıkup iki sā'atlik mesāfede bulunan bir müferreh maḥalde atlısıdan çadırlar kurulup Rūḥ-ı Revān Hanım Efendi oṭaǵıñ birisinde ve sā'ir (183) hanımlar ile cāriyeler daḥı çadırlarda oturarak şāh-zādeye muntazır oldılar.

'Asākir-i İrāniyye ile Na'im Şāh-zāde ilerüden görindiginden Şadrü'd-devle yaya oldıǵı hālde erkān-ı devletiñ öñüne düşerek şāh-zāde ḥayvānda hanım efendi ile diger 'avniyyesi taḥtrevānlarda olarak vālideleriniñ bulunduǵı maḥale geldiler. Bānū-i Cihān Hanım Efendi'niñ taḥtrevānlarını Rūḥ-ı Revān Hanım Efendi'niñ oṭaǵınıñ öñüne getürdiklerinden şāh-zāde hemān ḥayvāndan aṣağı inüp taḥtrevānı daḥı indirdiler. Oṭaḥdan taḥtrevāna kadar al sevāiden perdeler çekilüp Rūḥ-ı Revān Hanım Efendi biz-zāt gelini Bānū-i Cihān Hanım Efendi'yi taḥtrevāndan indirüp oṭaḥına getürdi.

Ve şāhzāde daḥı birlikde olarak Rūḥ-ı Revān Ḥanım Efendi'niñ eteklerini ve ḥanım daḥı evlādlarınıñ gözlerini öperek yarım sā'at mülākāt eyledikten soñra şāh-zāde kendine maḥşuş olarak hazır edilen oṭāğına gitdi. (184) Ba'de Feryād-ı Dil Kalfa ile 'İffet Ḥanım daḥı ḥanım efendinin oṭağına gelerek ayak öpüp görüştükleri meşellü erkân-ı devletin ḥaremleri ve saray taḳımı daḥı Bānū-i Cihān Ḥanım efendiniñ ḥāk-pāyini pūs itdiler.

Üç sā'at kadar bu minvāl üzere orada oturulup görüldükden soñra Rūḥ-ı Revān Ḥanım Efendi, gelini ḥanım efendiyi berāber alarak taḥterevāna şāhzāde daḥı ḥayvānına binüp vālidesiniñ taḥterevānınıñ önünde erkan-ı devlet daḥı birlikde olduğı ḥâlde müretteb ve muntazam ile Kalkūta şehrine dāḥil oldular. Rūḥ-ı Revān Ḥanım Efendi ve Bānū-i Cihān Ḥanım Efendi ve erkan-ı devlet daḥı ḥaremleriyle sarāyın dā'ire-i dāḥiline girüp şāh-zādeyi daḥı erkân-ı devlet dīvāne getürmeleriyle Na'im Şāh-zāde pederiniñ ayaklarını öperek görüştü.

Hürmüz Şāh erkân-ı devletine ḥiṭāben hele ḥamd olsun. Oğlum, Na'im'i dünyā göziyle gördüm ve 'ālel-ḥuşuş vuḳū'bulan talebimiz üzerine Ḥüsrev Şāh kerīmesini oğluma virdigine daḥı pek ziyāde memnūn ve müfteḥir oldum. (185) Artık bendesin şeyḥūḥa vāşıl olduğı cihetle biraz da gūşe-i inzivāda rahat yaşamak üzere yerime Na'im Şāh-zādeyi naşib itmegi tensīb eyledim. Bundan soñra şāhınız Na'imdir, buyurmaları üzerine ehl-i dīvān cümle-i ḳabūl ile ifā-yı merasim-i tebrīke müsāra'at itdiler. Bunıñ üstüne Hürmüz Şāh daḥı başından tācını çıkarup oğlınıñ başına giydirdikden soñra oğlum sañā şāḥlık mübārek olsun. Fuḳarāya güzel bak

(Fuḳarā ḳalbine her kim ṭoḳına, sīnesi uğrar āḥ oḳına)

Ve bir vaḳitde 'adāletden ayrılma, deyüp evvelā kendüsi Na'im Şāh'a bi'at idüp taḥtına oturttdı. Hürmüz Şāh daḥı taḥtın yanında bir şandālye üzerinde bulunduğı ḥâlde bi'at idilmesini emr itdi.

Evvelā 'ülemā ve ehl-i dīvān ve ümerā-yı 'askerīyye ve müteḥayyizān-ı belde gelüp Na'im Şāh'a bī'at eyledikten soñra Hürmüz Şāh kendisini alup ḥareme götürdiğinden gerek vālidesi Rūḥ-ı Revān Ḥanım Efendi ve gerek Bānū-i Cihān Ḥanım Efendi'niñ taraflarından daḥı resm-i bī'at icrā kılındı. (186) ve Hürmüz Şāh cānibinden gelini ḥanım efendi ḥaḳḳında daḥı fevḳa'l-'āde ḥürmetle iltifāt buyuruldu ve en soñra erkân-ı devletiñ ḥaremleriyle sarāy taḳımı daḥı birer birer gelüp resm-i mezkūri ifā itdiler.

Bi‘at işi temām oldıkdā hānım efendi ile birlikde o gice dā‘ire-i ‘alīyelerinde kemāl-i zevk-i şafā ile vakit geurüp irtesi gūn divāna çıkdı ve teb‘āsının işini görüp tekmīl eyledikten şöıra Şadrū‘d-devle‘ye Bānū-i Cihān Hānım Efendi‘niñ Kethūdāsı Behzād Hān‘a ve şehbender Nef‘ī Hān‘a birer knak alınmasını ve İrān‘dan berāber gelen ‘askeri bir hafta misāfir idüp münāsip hediyeler itāsıyla tatyīb-i kalb iderek İrān‘a göndermesini emr idüp hāreme gitdi.

Şadrū‘d-devle erkān-ı devletden iki zātın knağını eşyālarıyla berāber pazarlık iderek Bedelini tamamen virdi. Senedlerini Behzād Hān ile Nef‘ī Hān‘a gönderdikden şöıra sarāyın baş harem ağāsı ‘Anber Ağā‘yı celp ile ‘İffet Hānımla Feryād-ı Dil Kalfa‘niñ knaklarına götürülmesini emr ile kendüsi İrān‘dan gelen ‘asākiriñ bulunduğı maħale gidüp münāsip hediye (187) ve ‘atıyyeler itāsıyla beraber bir hafta kadar ziyāfet iderek ba‘de İrān‘a gönderdi.

On beş günden şöıra Bānū-i Cihān Hānım Efendi Kethūdāsı Behzād Hān ile Şadrū‘d-devle‘ye Na‘īm Şehzāde‘niñ muğaddim almış olduğı tüccārdan ‘Aşkı Efendi‘niñ kerīmesi Maħmidet Hānım‘ı münāsip bir zāta virmesini haber gönderdiginden Şadrū‘d-devle daħı merā-yı ‘askeriyyeden birisini bulup ve kararını virüp Maħmidet Hānım‘ın ‘ağdini icrā ve o gice gerdege koydıklarından Muħammedat Hānım daħı hānım efendiden memnn olup cümlesi ‘mrleri tamāmına kadar zevk-i şafāda oldılar.

İntihā

İşte Māhir Beg grdiñ mi Bānū-i Cihān Hānım Efendi‘de olan ‘aşk  muħabbet ve şadākat Na‘īm Şāh‘da var mı? Hem de hānım efendi, şāhı ancak yarım sā‘at kadar görüp bu müddet-i kalīle zarfında bu ‘aşk  muħabbete giriftār oldu ve bu kadar zahmet çekdi. Na‘īm Şāh ise hānım efendiyi  gün grdiğı hālde her ne kadar hasta oldu ise de bir kere (188) olsun ismini bile yād itmediginden ma‘adā üzerine te‘ehhl itdi. Nisā tā‘ifesinde olan şadākat erkekte yokdur. Hatta bir erkek hāremine itdiğı bed mu‘āmeleyi hāremi kendisine itse ‘acabā ekebilr mi?

Māhir Bey, Fā‘ik Ağā‘ya hağğ virüp “yledir ağā peder, zekr ve nisā bir olmayup içlerinden eysi de ktsi de vardır.” didiğinde sipāhī Fā‘ik Ağā hānesine gidüp Māhir Bey yalnız kldığından her ne kadar Bağdād‘da bir kaç māh oturmasını krmış ise de ‘aşkını bir dürlü yenemeyp

Beyit

Pāresi muhtāc-ı kâfūr olmasun bir kimseniñ

Sevdiginden sīnesi dūr olmasun bir kimsenin

deyüp ertesi gün eşyalarını fūrūhāt iderek Başra'ya gider. Bir gemiye suvār olarak muvāfiķ havā ile beş günde Başra'ya dāhıl oldu ve beş on gün kadar eglenmek üzere Kuyumcılar mahallesinde bir hānda ota tutdı.

Ertesi gün şehri gezmege çıkdığından Başra valisi vezīr Mā'il Pāşā'nıñ kölelerinden Cāvīd Ağā nāmında birisine (189) rast gelüp ağā dahı Māhir Beg'i gördiginde ġarīp olduğunu hālinden añladığından "Efendim, nerelisiñiz ve nereden geldiniz? Bu şehre ne zaman teşrīf buyurdıñız ve ismiñiz nedir?" deyü şordığında Māhir Bey dahı "Bendeñiz āsitāneli olup ismim Māhir'dir. Şeyyāh-ı 'ālem olduğımdan kader bendenizi buraya getirdi ve dün gelüp Kuyumcular mahallesinde bir hānda ota tutup oturmakdayım."

Cāvīd Ağā ise ġāyet 'ākīl ve söz añlar bir zāt olup "oğlum, Māhir Bey siz bu şehre yeni geldiñizden burasınıñ hālini bilmezsiñiz. Hānda oturmakdan ise gel konaġa gidelim. Bu şehirde kalacaġıñız kadar benim oтамda oturuñ" dimesiyle Māhir Bey dahı ağānıñ sözünü kabūl ve hāndan eşyāsını hamāllara virüp ağānıñ hükūmet konaġında olan oтasına götürdi.

Cāvīd Ağā, Mā'il Pāşā'nıñ eski ağāsı olduğu cihetle diġer mevcūd bulunan ağālar bunuñ hātırına ri'āyet iderler idi. Māhir Bey, iki gün kadar ağānıñ oтasında iķāmet idüp üçinci gice ru'yāsında Bedr-i Cihān Hānım'ı (190) gördiginde ağlayarak uyandı. Cāvīd Ağā, dahı o gice uykusu kaçmış olmaġla begiñ hālini görüp kendisinden, ne içün ağladığını şordı.

Māhir Bey, kendüsiniñ kim olduğunu haber vermeyüp Bağdād'da Fā'īķ Ağā'ya söylediġi gibi Cāvīd Ağā'ya dahı bendeñiz İstanbul'da sevdigim bir kız olup bir gice hānesinden ġā'ib olduğından üç senedir aradım. Şimdiye kadar bulamadım ve hayli vakıttır, ma'nāmda dahı görmediğimden ümidi ķat' itmiş olduğım hālde bu gice ru'yāmda girerek, eger beni isterseñ İskenderīyye'ye gel de bul didiğinden, şimdi böyle bir mu'tātdan tolayı bir de İskenderīyye'ye mi gideyim?

Beyit

Hemīşe ey kemān ebr ū divānlar heb seninçündür

Çeküp derd ū elem bunca zamanlar heb seninçündür.

Açıl gül gonca vest-i hândân ola bu ‘âşık-ı zâr
Seherde şad hezâr âh ü fiğânlar heb seninçündür
deyüp ağladı.

Cāvîd Ağā Mâhir Beyiñ hâline teraḥḥumden-ı inenden “Oğlum, ekser rü’yâlar şaḥîḥ çıkar. Bu söz mi işbât itmek üzere gözümle (191)

Mâ’il Pâşâ ile Leylâ Hanım Hikâyesi

Der-sa’âdetde Ak Bıyık Maḥallesinde, Şükri Efendi nâmında kendi hâliyle meşgûl bir zât olup Seher Hanım isminde bir ‘ıyâliyle Leylâ Hanım nâmında da bir kerîmesi var idi. Bu efendiniñ ḥânesiniñ yüz arşûn yukarısında tüccâr-ı mu’teberândan Siyâvuş Efendi merḥûmıñ ḥaremi Nâdîde Hanım’ıñ konağı olduğından Siyâvuş Efendi’niñ bir kerîmesinden başka akrabâ ve ta’allukâtı olmadığı cihetle müteveffâ mûmâ-ileyhiñ cümle mâlî ḥaremi Nâdîde ve kerîmesi Sa’âdet Hanım’a kalmış yigirmi cârîye on kadar uşâk ile konağıñ içi efendiniñ sağlığındaki gibi muntazam bir hâlde bulunup hiçbir gice misâfir eksik olmaz idi.

Seher Hanım’ıñ kerîmesi Leylâ Hanım güzel ve ‘aḳîle bir kız olup ancak fakîre olduklarından öyle süs sâ’ir-i zinnete müte’allık bir şey bilmezler fakat ḥaḳîkaten bir güzel bir kız olduğundan maḥalesinde bir dâne ve maḥalesinde değil İstânbul içinde eşî bulunmaz şüretde, disem yalan değildir. Nâdîde Hanım’ıñ kerîmesi Sa’âdet Hanım ise bir gözi kör ve el ve ayakları (192) çarpuk ve topal olduğundan dâ’imâ arkasında bir de kanbûrı olup bunıñ dahı çirkinlikde emşâli yok idi.

Komşu olmak münâsebetiyle Şükri Efendi’niñ ḥaremi Seher ve kerîmesi Leylâ Hanımlar üç beş günde bir kere Nâdîde Hanım’ıñ konağına giderler idi. Bir gice Leylâ Hanım bir ru’yâ gördüğinden vâlidesine “Gice bir ru’yâ gördim. Nâdîde Hanım’a gidüp söyleyeceğim.” dimesi üzerine Seher Hanım “Pek güzel olur. Kızım hâydi gidelim.” diyerek Nâdîde Hanım’ıñ konağına geldiler. Cârîyeler kapuyı açup yaşmak ve ferâcelerini alarak hanımlarınıñ yanına götürdiler. Seher Hanım ile Leylâ Hanım, Nâdîde Hanım’ıñ etegini öpüp erkân şiltesine oturdılar. Ev şâḥîbesi hanım misâfirleriniñ hâl ve ḥâtırını su’âlden sonra muḥabbete taldılar. Bu sırada Seher Hanım sözi ru’yâ bahşine getirüp “Efendim, kerîmem cârîyeñiz (193) dün gice bir ru’yâ görmüş olduğundan, efendimize ifâde itmek arzusunda bulunuyor.

Nâdîde Hanım “Ḥayırdır inşallah kızım Leylâ söyle bakalım.” dimesinden Leylâ Hanım dahı “Efendim, cârîyeñiziñ dün gice ‘âlem-i ma’nâmda on dört günlük bir ay

gökden inüp iki memenin arasına girdigini gördim.” deyince Nādīde Hanım “Hayırdır, kızım.” deyüp biraz tefekkürden sonra “Leylā Hanım, şu görmüş olduğın ru’yâyı kızım Sa’ādet’e şatar iseñ muķābilinde beş yüz gürüş ile iki takım elbise vireyim.” didi.

Leylā Hanım ise akçe ve boğça ile böyle bir ru’yâyı satmağı istemeyüp önüne bakdığında vālidesi Seher Hanım (işin şonını tefekkür itmeyerek) “Kız sen deli mi oldın? Beş yüz gürüş ile iki kat elbise alacağsın. Fūrūhat itmekden nāz mı ideyorsun” dimesiyle Leylā Hanım dağı vālidesinin sözinden tışaru çıkamayup çār-nā-çār ru’yâyı fūrūhat itmeğe rāzı oldu.

Nādīde Hanım, kerīmesinin elbiselerinden iki takımını ile (194) beş yüz gürüş getürmesini Kethūdāsı Dilber Kadın’a emr eyledi. Kethūdā kadın elbiseler ile parayı getürüp Leylā Hanım’ın önüne koyarak “Kızım, görmüş olduğın ru’yâyı şu aldığın akçe ve eşyā muķābilinde, Nādīde Hanım Efendi’nin kerīmesi Şa’ādet Hanım’a fūrūhat eyledin mi?” didiginde Leylā Hanım, “Evet şatdım.” deyüp vālidesi Seher Hanımla almış oldukları eşyā ve akçeyi alup hānesine geldiler.

Ni’metiyle perverde olduğım vezir Mā’il Pāşā hazretleri bundan beş sene muķaddem otuz beş yaşında olduğu hâlde (Trabzon) vālisi iken ba’z maşālihın tesvīyesi içün dā’iresi halkıyla kethūdāsını Trabzon’da birağup ve yanlarına bendeñiz ile yigirmi kadar daha ağa alarak üç maha kadar ‘avdet itmek üzere me’zūnen der-sa’ādet’e geldik ve pāşā efendimizin büyük birāderleri Çākır Efendi’nin Hıvāce pāşā’da olan konağlarına misāfir olduk idi. Velī- ni’metimizin haremī bir sene evvel vefāt eylediginden Çākır Efendi birāderinin mücerred kalmasına (195) rāzı olmayup te’ehhül itmesinde ısrār ve efendimiz dağı büyük birāderinin hātırından çıkamayup evlenmeğe muvāfaķat izhār idince, Çākır Efendi haremī olan Māh-peyker Hanım’a birāderi Pāşā’ya beş on günde birisini bulmasını, emr eyledi.

Māh-peyker Hanım arkasına beş cāriye alarak kız aramağa çıkup nisā tāt ifesinde ‘ādet olduğu üzere kız şormağa muķaddemen beyān olunan tüccārda müteveffā Siyāvüş Efendi merhūmın haremī Nādīde Hanım’ın Ak Bıyık maħalesinde bulunan konağının kapusını çaldı. Kethūdā Dilber kadın kapuyı açtığında Māh-peyker Hanım’ın baş kalfası Terāndil Kalfa “Efendim (Trabzon) vālisi vezir Mā’il Pāşā Efendimiz, Hanım Efendi’nin kaynı olup pāşāya görici gezmeğe çıktıklarını beyān ile bu maħallede münāsib bir kız olup olmadığını şordu.”

Kethüdâ Kadın, gâyet ‘acûze bir şey olduğundan “Efendim, buyuruñ içerüye biraz rahat idiñ ve hem de bir hanımımız vardır. Bir kere görün.” diyerek biñ türlü iğvâ ile (196) Mâh-peyker Hanım’ı konağa alup cāriyeler ile yukarı katda Hind’iñ sevâ’isi ile döşenmiş bir oğaya götürüp ve ferâce ve yaşmaıklarını alup oturttdılar. Kethüdâ kadın toğrı Nādide Hanım’iñ oğasına girüp vukû‘hâli ifâde eylediginde (kuzğuna yavrusı güzel görünür ise de) Nādide Hanım, kerîmesiniñ çirkin olduğunu bildiginden düşünmege başladı. Kethüdâ Kadın “Efendim, bunda efkâr idecek ne var? Seher Hanım’iñ kerîmesi Leylâ Hanım’ı götürüp kerîmeñiz Şa‘âdet Hanım’iñ yerine gösteririz.”

Meger teşādüf kabîlinden olarak Seher ve kerîmesi Leylâ Hanımlar o gün konağda imişler. Nādide Hanım, Seher Hanım’a kerîmem Şa‘âdete görice gelmiş ve kerîmeñiz Leylâ Hanım’ı Şa‘âdet’iñ yerine gösterelim. Bu zahmete mukâbil kendisine biraz hediye de vireyim.” demiş. Seher Hanım da kerîmesine Nādide Hanım’iñ hâtırına ri‘âyeten çık, deyü ibrâm eylediginden Leylâ Hanım utanarak râzî oldu. Kethüdâ Kadın, Şa‘âdet Hanım’iñ elbise mücevherâtıyla (197) Leylâ Hanım’ı donatmakda olsun Nādide Hanım işi yolına koyduğundan hemân Mâh-peyker Hanım’iñ yanına gidüp “Efendim, ‘afvıñıza mağrûren biraz geçe kaldım.” diyerek muhabbete başladı.

Leylâ Hanım, tîz elden kendüsine çeki düzen virüp oğta kapusından âfet-i devrân ve şu mâlikesi gibi içerüye girdi ve bir temennâ idüp münâsip bir şandâlyede oturduğında ve yüziniñ nûrı oğaniñ içini töldirdi. Cāriyeler kahve getirüp Mâh-peyker Hanım’a vormeleriyle hanım kahveyi içüp fineânı cāriyelere virdikden soñra Leylâ Hanım bir temennâ daha iderek kahve takımıyla berâber oğadan tışaru çıkdı. Mâh-peyker Hanım ve berâber gelen cāriyeler tarafından Leylâ Hanım’iñ güzelliğine toyamayup arkasından hayrân kalındı ve Leylâ Hanım giydigi elbise ile takmış olduğu mücevherâtı çıkarup Kethüdâ Kadın’a teslim ile vâlidesiniñ yanına gitdi.

Mâh-peyker Hanım biraz daha Nādide Hanımla görüşüp (198) kerîmesini ziyâdesiyle begendiklerini söyleyerek gitdiler. Nādide Hanım Seher Hanım’iñ yanına gelüp Kethüdâ kadın Leylâ Hanım’iñ şimdi çıkarmış olduğu elbiseleri takıyla getürmesini emr eylediginden boğçasıyla berâber getürirdi. Nādide Hanım, “Kızım Leylâ bu elbiseleri güle güle giy ve bundan soñra kerîmem Sa‘âdetiñ yerine kaç kere göriciye çıkar iseñ giydigiñ elbiseyi sana virdim. Şağın çıkarma.” didi.

Leylâ Hanım, Nādide Hanım’iñ etegini öpüp ahşam olduğundan elbiseleri alarak vâlidesiyle berâber hânesine geldiginde pederi Şükri Efendi, haremî Seher Hanım’iñ

elinde boğçayı görünce su'âl idince hanım daı evvelinden nihāyetine kadar cereyān iden aıvāli zevcine hikāye eyledi.

Şükri Efendi ise 'aklı başında (ve işiñ nereye varacağını aılayup) kerīmesiniñ yüzine karşı bir şey dimeyüp tenhāda haremine (yalancınıñ mumı yatsuya kadar yanacağı mu'lumdur.) Nādīde Hanım (199) bu işi böyle yapıyor ise de bunıñ soñı çıkmaz. Baña kalur ise Mā'il Pāşā kerīmemiziñ kısmeti gibi görünür. Her ne ise şimdi kıza açma ve Nādīde Hanım bundan soñra neder ise sözini tut cevābını virdi.

Çākır Efendi, Pāşā Efendimizle hareme girdiklerinde Māh-peyker Hanım zevciyle kaynını karşılayup birlikde efendimiziñ yatdığı oğaya gitdiler. Çāker Efendi, haremi Māh-peyker Hanım'dan görmüş olduğu kızları su'âl idince "Māh-peyker Hanım, Ak Bıyık maħallesindeki Sa'adet Hanım'ı olderece medh eyledi ki pāşā efendimiz yenge hanım dünyāda bu kadar güzel bulunmaz. Çok mübālağa buyurayorsunuz. Bir kere daha görseniz eyü olur, zann iderim." didiginde Māh-peyker Hanım efendim bunda mübālağa idecek bir şey yokdur. Baña öyle görindiyse bir kere de berāber bulunan cāriyelerden su'âl buyurun diyerek anları çağırttı.

Çāker Efendi cāriyelere "Bugün, Ak Bıyık'da gördiğiniz kız naşıldır?" deyince cāriyeler "Efendim, hanım efendiniñ (200) ifādesinden biñ derece daha güzel olduğunu şehādet ideriz." dimeleri üzerine Çāker Efendi, Māh-peyker Hanım'a "Bir daha git de bak eger evvel ki gördiğiniz gibi görür iseniz işiñ arkasını uzatmayarak hemān sözi kesin." deyüp vakit geldiginden oğalarına gitdiler. Pāşā efendimiz de yatdı.

Üçinci gün Māh-peyker Hanım Sa'adet Hanım'ı bir daha görmek üzere cāriyeleriyle berāber Nādīde Hanım'ıñ konağına gitdiginden Nādīde Hanım ve Kethüdāsi Dilber kadın cāriyeleriyle berāber Māh-peyker Hanım'ı karşılayup üst katda kadīfe döşemeli başka bir oğaya çıkarup oturdılar.

O gün Leylā Hanım konakda olmadığından Kethüdā kadın, Sa'adet Hanım'ıñ elbise ve mücevherātını alup üç cāriye ile berāber Şükrī Efendi'niñ hānesine gitdi. Elbiseyi Leylā Hanım'a giydirüp mücevherātı başına takup güyā Sa'adet Hanım komşudan geliyor gibi Leylā Hanım'ı konağa (201) geturdiklerinde toğrı Māh-peyker Hanım'ıñ yanına geturdiler. Leylā Hanım lāzım olan uşuli icrā idüp oğadan tışaru çıktı.

Māh-peyker, Nādīde Hanım'a hıttāben kaynım (Trabzon) vālisi Mā'il Pāşā'ya kerīmeñiz Sa'adet Hanım'ı almağa tālībiz. 'Acabā virir misiniz? Nādīde Hanım daı

“Efendim, siz beğenüp aldıktan sonra niçün virmem ve öyle bir vezir-i ‘ālī-şāna virmeyüp de kime vireceğim.

Bunıñ üzerine Māh-peyker Hānım “Öyle ise efendim kerīmeñiz hānımı bir daha göreyim.” dimesi üzerine Nādīde Hānım Kethüdā kadına hānımı getürmesini emr eyledi.

Leylā Hānım Şa‘adet Hānım’ıñ yerine şīve-i reftār ile gelüp Māh-peyker Hānım’ıñ yanına oturdı. Māh-peyker Hānım işiñ arkasını uzatmamak efkārıyla yanında bulunan çantasından bir mücevherli igne çıkarup Leylā Hānım’ı Şa‘adet Hānım zannıyla “Kızım pāşān saña bu igneyi nişān olarak gönderdi.” deyüp başına takdı ve ayağıñıñ ölçüsünü de Terāndil Kalfa aldı ve Leylā Hānım, Māh-peyker ve Nādīde Hānımlarıñ (202) etegini öpüp oțadan çıktı.

Bunıñ üzerine Māh-peyker Hānım çantasından beş yüz ‘adet Macār altunı çıkarup ağırlık olmak üzere Nādīde Hānım’a virüp ve pāzār irtesi günü ‘aқd cem‘ıyyetine hazır bulunmalarını söyleyüp biraz da düğüne dā’ir muhabbet olındıktan sonra Māh-peyker Hānım konağı ‘avdet vukū‘hālī zevci ile kaynına nakl eyledi.

Nādīde Hānım misāfirini şavdıktan sonra oțasına gelüp kerīmesi Sa‘adet Hānım’ı şakladıkları oțadan cāriyeler çıkarup vālidesiniñ yanına getürdiler. Nādīde Hānım Leylā Hānım’ıñ vālidesi Seher Hānım’a ibrāz-ı teşekkürle berāber “Leylā Hānım’a kızım her ne kadar zahmet olur ise de pāzār irtesi günü nikāh edileceğinden olgün bulunmañızı ve bu günki elbiseleri siziñ oldığı gibi nikāh günü giyeceğiniñ elbise ile virecekleri paralar seniñ olsun şu işi temām idelim.” didi. (203) Leylā Hānım, “başım üzerine efendim” deyüp Māh-peyker Hānım’ıñ nişān takdığı igneyi Nādīde Hānım’ıñ öñüne koyduğında hānım igneyi alıkoyup muқābilinde Leylā Hānım’a on ‘aded Macār altunı virdi. Leylā Hānım altunları ve giydiğı elbiseyi alup vālidesi ile berāber hānesine geldi.

İrtesi gün Māh-peyker Hānım kaynı pāşā ile zevci efendiye selāmlığa gönderdikden sonra kendüsi cāriyeleriyle çarşuya gidüp Sa‘adet Hānım’a mücevherli ve incüli ve vālidesi Nādīde Hānım’a incüli şīb şībler ve cāriyelere şırmalı terlikler alınarak ve nikāhda sā’ir lāzım olacak şeyleri dağı mübāya‘a iderek konağı ‘avdet itdi.

El-haşıl pāzār irtesi günü oldıkdā Siyāvuş Efendi merhūmıñ konağında ‘aқd cem‘ıyyeti kuruldı. Nādīde Hānım kerīmesi Şa‘adet Hānım’ı iki cāriye ile konağıñ bir

oṭasına ſaklayarak Seher Hanım'ın kerimesi (204) Leylā Hanım'ı Sa'adet Hanım'ın yerine giydirüp baſını mücevherlerle donatdı.

Māh-peyker Hanım'ın almıſ olduğı eſyāyı Terāndil Kalfa vāſıtasıyla gayrī resmī olarak Nādīde Hanım'a evvelce gönderüp kendi akrabā ve ta'allukātini alarak debdebe ve dārāt ile Siyāvuſ Efendi merhūmın konağına geldi. Nādīde Hanım, Māh-peyker Hanım'ı karſulayup cāriyeler koltuğına girerek üst katda bir oṭaya götürdiler. Ferāce ile yaſmađı alup oturttırılarak misāfirine dağı ikrām olındı.

Çāker Efendi, Pāſā Efendimizin büyük birāderi olduğından tarafından vekīl olup münāsip komſulardan iki zāt ſāhid idilerek bendeñiz ol-zamān dā'irede ıalbūr üzerine gelen tağımdan bulunduğım cihetle ile ſāhidler ve on kadar ađā berāber alınarak Siyāvuſ Efendi merhūmın haremī Nādīde Hanım'ın konağına gitdik. Konađda bulunan ađālar, efendi mūmā-ileyh ile giden misāfirleri karſulayup yuğaru katda bir oṭaya ve bizi dağı orta katda diğer (205) bir oṭaya oturttdılar. Çapuk kahve içildikten ſoñra vakit geldiğinden cümlemiz yuğaruya çıkup cem'ıyyet oṭasına girdik. Herkes oturdu.

Sa'adet Hanım'ın tarafından vekīl olan 'emmiſi Hākī Efendi ile ſāhidlerinin ve bizim vekīlimiz Çāker Efendi ile kezālık ſāhidlerinin isimlerini İmām Efendi defterine kayd eyledikten ſoñra Sa'adet Hanım'ı ma'lūmul-mıkdār mihr-i mu'accel ile Mā'il Pāſā Efendimize 'ađd olunarak herkesin hāline göre hedıyeler virildikten ſoñra cem'ıyyet dağılmağa baſladıđından biz de konağa geldiğimizde Çāker Efendi Pāſā Efendimize tebrīk idince efendimiz de birāderinin destini pūs eyledi.

Gelelim harem dā'iresine 'ağdın icrāsından ſoñra cāriyeler Sa'adet Hanım'ın yanına getürdiler ve Māh-peyker Hanım ile Nādīde Hanım'ın ellerini öpdirdiler. Māh-peyker Hanım Leylā Hanım'ı Sa'adet Hanım zannıyla baſına bir igne tağdı ve hırclık olmak üzere cibine elli 'adet Macār altunı koyup cem'ıyyetin yigirmi günden ſoñra olmasına Nādīde (206) Hanım ile karar virerek misāfirleriyle berāber konağa 'avdet olındı.

Nādīde Hanım misāfirler tağıldıkdan ſoñra kerimesini ſakladıđı oṭadan çıkartdı ve Seher Hanım'ın kerimesi Leylā Hanım, Māh-peyker Hanım'ın virmıſ olduğı igne ile altunları Nādīde Hanım'ın önüne koyduğundan Nādīde Hanım "kızım Leylā, bu altunlar ile elbise seniñ olsun" deyüp igneyi aldığından Leylā Hanım, Nādīde Hanım'ın etegini öperecek vālidesi Seher Hanımla evlerine geldiler.

(T) Vilâyetinde ba‘z mertebe uygunsızlık zuhûrına mebnî iki güne kadar maḥall-i me‘mûriyyetine ‘avdet itmesiçün pâşâ efendimize emr geldiginden, efendimiz derhâl eşyâlarıñ bağlanmasını ve ağâlarıñ hazırlanmasını emr idüp ḥareme gitdi. Mâh-peyker Hânım’a “Yenge Hânım yarın (T) vilâyetine ‘avdetimiz emr olındı. ‘İyâlim Sa‘âdet Hânım’ı yarım sâ‘at kadar görmek isterim ve iki mâh şoñra gelür düğünini iderim.” deyince Mâh-peyker Hânım her ne kadar (207) bu işiñ olamayacağını söylemiş ise de pâşâ mutlakâ göreceğim sözinde muşır bulındı.

Mâh-peyker Hânım, pâşânın didigi olmaz ise işiñ şoñı fenâya varacağını añlayup hemân üç câriye alarak Nâdîde Hânım’ın konağına gitdi. Cârîyeler kapuyı açup Mâh-peyker Hânım’ı görünce kimisi Sa‘âdet Hânım’ı şaklamağa ve kimisi ḥanımlarına ḥaber virmege gittiler. Nâdîde Hânım, Mâh-peyker Hânım’ı karşılayup yukarıya çıkardı ve böyle vakitsiz gelmeleriniñ sebebini su‘âl eyledi ve Mâh-peyker Hânım daḥı vukû‘hâli beyân eyledi.

Nâdîde Hânım bu ḥaberdan tolayı yüzinde kan kalmayup puşulayı şaşırarak olmaz cevâbını viremeyüp “efendim, kerîme câriyeñiz misâfirlikdedir. Gelmesini ḥaber yollayım” diyerek oṭadan çıkdı. Kethüdâ Dilber Kadın’a “Bu işi nasıl yapıñ ise öylece temizle. Kızı, pâşâ şimdi görmek istiyor imiş.” Kethüdâ Kadın, “Efendim, bu da kolay bir şeydir. Seḥer ve Leylâ Hânımlarıñ (208) göñlini yaparız. Siz oṭaya gidiñ ben de Seḥer Hânım’a gideyim.” deyüp toğrı Şükri Efendi’niñ ḥânesine gitdi.

Seḥer Hânım, Dilber Hânım’ı görünce “Buyuruñ.” diyerek içeriye aldıgında Kethüdâ Kadın, Seḥer Hânım’ın ayaklarına kapanup ağlamağa başladı. Seḥer Hânım “Amân efendim, ne yapayorsunuz?” deyince vukû‘hâli anlatarak kerîmeñiz Leylâ Hânım’ı Mâ‘il Pâşâ’ya göstereceğiz artık bu zahmetimize de katlanmalı. Buña muḳâbil ḥanımdan her ne ki ister iseñiz alayım. Seḥer Hânım, Kethüdâ Kadın’a ne cevâb vireceğini şaşırmış ise de Leylâ Hânım gâyet ‘akîle bir şey olup görmüş olduğı ru’yânın bu muḳaddimesi olduğunu añlayarak vâlide düşünme. “pâşânın yanına ben giderim” deyüp vâlidesiyle berâber konağa geldiler.

Nâdîde Hânım, toğrı Seḥer Hânım’ın yanına gelüp Seḥer Hânım’dan kerîmesiniñ Mâ‘il Pâşâ’nın yanına gidüp gitmeyeceğini su‘âl itdikde Leylâ Hânım vâlidesi tarafından “Efendim, giydigim elbiseyi câriyeñize terk ideceğizi (209) şimdiden te‘mîn buyurur iseñiz pâşânın yanına giderim.” didiginde Nâdîde Hânım, “kızım giydigiñ elbise ile Mâ‘il Pâşâ’nın vireceği akçe daḥı seniñdir. Faḳat mücevherâta

dā'ir virilen şeyleriñ bedelini vireyim” dimesine Leylā Hanım “Kānī’ olarak bu işiñizi göririm.” dedi.

Nādīde Hanım, “Kethüdā kadına Sa’adet’in havā-mā’ī kadife üzerine sırmalı elbisesini ve mücevharātdan lāzım olan şeyleri hazır idüp vir.” deyüp Māh-peyker Hanım’ın yanına gitdiginden oṭada kimse kalmayup Leylā Hanım, vālidesi Seher Hanım’a “Şakıñ, benim yanımdan ayrılma ve pāşanıñ yanına gitdigimde yine kapunıñ yanında ṭur.” diye söyledi. Kethüdā kadın, elbise ile mücevharātı getürince ve Leylā Hanım giyinüp kuşanarak Sa’adet Hanım maḳāmında Māh-peyker Hanım’ın yanına gidüp etek öpdı.

Māh-peyker Hanım, Leylā Hanım’ı yanına alarak oturdup “Kızım, kader böyle imiş. Pāşān yarın maḥall-i me’mūriyyetine gidecek. Seni biraz görmek isteyor.” didiginde “Leylā Hanım, kemāl-i nezāket ve zerafet ile emr kendüleriniñdir.” (210) deyüp sükūt idince Māh-peyker Hanım, cāriyesine ḥarem kethüdāsınıñ Pāşā Efendimize ḥaber virilmesiniñ emrini virdi. Bu ḥaberiñ gelmesi üzerine Mā’il Pāşā hemān ḥayvāna binüp on kadar ağā ve bendeñiz berāber oldıgım ḥālde Nādīde Hanım’ın ḳonağına gitdik. Ḳonakda bulunan ağālar, pāşā efendimizin ḳonağına girüp üst ḳatda bulunan Mābeyn ḳapusına getürdiler. Pāşā efendimiz Mābeyn ḳapusını açup iṇerüye girdiginde Terāndil Ḳalfa Pāşā Efendimizi oradan alarak diğeri bir oṭaya götürdi.

Meger Nādīde Hanım, kerīmesi Sa’adet Hanım’ı muḳaddemen pāşā ile Leylā Hanım ne mu’āmelede bulunacaklarını görmek üzere pāşanıñ oturacağı oṭanıñ dolabınıñ ḳapağını delüp dolaba ḳoymuş. Leylā Hanım’ı Sa’adet Hanım diyerek oṭada bırakmışlar.

Bir de Pāşā Efendimiz, oṭaya girüp başı mücevherden görünmez ve elbisesi hevā’ī mā’ī kadife üzerine sırma işlenmiş ayıñ on dördi gibi Leylā Hanım’ı görince kendi ḥaremi Sa’adet Hanım zann idüp (211) Terāndil Ḳalfa’ya ḳapuyı ḳapayup çekilmesiniñ emrini virdiginden Ḳalfa daḥi pāşanıñ emrini icrā idüp Seher Hanımla berāber kapunıñ yanında beklediler. Leylā Hanım, pāşanıñ ayağını öpüp ḳarşusunda dīvān ṭurınca pāşā efendimiz:

Mest-i nāzım kim büyütdi böyle bī-pervā seni

Kim yetiştirdi bu gūne servden bālā seni

Büydan ḥoş renkden pākizedir nazik teniñ

Beslemiş ḳoynunda güyā kim gül-i ra’nā seni

Güllü dībā giydin ammā korkārim āzār ider

Nāzenīnim sâye-i hār-ı gül-i dībā seni

Bir eliñde gül bir elde cām geldim sākīyā

Kağısın alsam güli yaḥūd ki cāmı yā seni

deyüp hemān Leylā Hānım'ıñ elinden tutup yanına oturtarak gül gibi yanaqlarından öpdiginden Leylā Hānım

Yetmez mi temāşā-yı Nigār elde şunarsın

Ey 'āşık-ı mihnet-zede buldıkça bunarsın

deyüp sükūt idince pāşā efendimiz cevāb olarak:

(212)

Būsene dil kānī' olmaz vuslatıñ şeydāsıdır.

Efendim mağzūr tut dünyā tama' dünyāsıdır.

deyüp muḥabbet itmege başladı. Her ne kadar nefis galebe eylemiş ise de kendüsi ḡāyet 'uluvv-i cenāb bir zāt olduğundan işi oralara vardırmayup temāşā ile kânā'at iderek “Efendim kader böyle imiş. İki māha kadar gelirim. Ol-zamān bir araya geldikde çok muḥabbetler ideriz.” deyüp cibinden muḥafaza içinde mücevherli resmini çıkarup “Efendim, bu resme nazar idende bendeñizi ḥātır-ı nāzikānenizdin çıkarmayın.” diyerek virdi ve ḥarchık olarak yüz 'aded daḥı Macār altını cibine koyup “artık müsā'adeñizle gideyim” diyerek kalktığında Leylā Hānım pāşayı dīvānhāneye kadar teşyī' idüp Terāndil Kalfa Mābeyn kapusından tışaru çıkararak efendimiz daḥı ḥayvānına binüp Çāker Efendi'niñ konağına geldi.

Kethüdā kadın, yukarıya çıkmak istemiş ise de Māh-peyker Hānım'ıñ cāriyeleri nerdübānıñ alt başında (213) olduklarından yukarıya çıkamayup ve Terāndil Kalfa daḥı mābeyn oḥasına gidüp Leylā Hānım, pāşā efendimizden aldığı resmi Seḥer Hānım'a teslīm ve “Āmān vālide, şunu eyü şakla artık yanıma gelme.” deyince Seḥer Hānım muḥafazayı koynına koyup kızınıñ yanından şavuşup gitdi. Leylā Hānım, Terāndil Kalfa ile Māh-peyker Hānım'ıñ yanına geldiklerinde Māh-peyker Hānım, Nādīde Hānım'a vedā' idüp cāriyeleriyle konağına geldi.

Konağda kimse kalmadığından Nādīde Hānım, kerīmesini şaklamış olduğu dolabı açup Sa'ādet Hānım'ı uyur görünce ziyādesiyle ḡazaba gelüp ayağıyla uyandırdıktan

şoñra “Kız, ben seni buraya koymakdan murādım Leylā Hanımla Mā’il Paşa ne yaparlar ise görüp bilmek ve lazım olduğu vakit söylemek için idi. Sen ise burada uyumuşuñ. Bir şeyden haberiñ olmamış.” dimesiniñ üzerine Sa’adet Hanım karanlık yerde uyumuşum. Bir şey görmedim ve işitmedim, cevābını virdi. Nādīde Hanım kerīmesini dolabdan çıkarup (214) aşağı oṭasına gelerek Leylā Hanım’a Mā’il Pāşā’nıñ ne virdigini şordı.

Leylā Hanım “efendim, pāşā efendimiz cāriyeñize bir şey virmeyp ancak biraz altun iḥsān eyledi” diyerek cebinden altunları çıkarup gösterdiğinde Nādīde Hanım’ıñ ḥiddeti ziyādeleşdiğinden “Kız bu altunlar ile giydigiñ elbise seniñ olsun mücevherātı bırak da git.” didi.

Leylā Hanım “Başım üzerine, efendim.” deyüp üzerinde ne kadar mücevherāt var ise çıkarup Kethüdā Kadın’a teslim iderek altunları ve elbiseyi alup vālidesiyle berāber evlerine geldiğinde pederi Şükrī Efendi evde bulunduğundan Leylā Hanım altunları pederiniñ önüne koydı ve Seher Hanım daḥı o günki olan işleri kocasına nakl idüp pāşā efendimiziñ virmiş olduğu resmi gösterdi. Şükri Efendi, biraz tefekkür idüp “Kızım Leylā maḥzūn olma.” (Lāne’-yi mürğ-ı ġarībi Ḥazret-i Allah yapar.) deyüp “Mā’il Pāşā senindir, fakat biraz şabır lazım olduğunu söyledi. (215) İrtesi gün pāşā efendimiz büyük birāderi efendi ile yengesi hanımla vedā’ idüp gemiye bindik. Muvāfık havā ile dört günde (Ṭ) limānına girdik. Vālī pāşānıñ geldiğini ma’mūrīn ile vüçūh-ı belde haber almış ve karşılamak üzere iskeleye gelmiş olduklarından pāşā efendimiz şandāla binüp karaya çıktı. Muteḥayyizān belde ve ma’mūrīn-i sā’ire efendimizi alay ile ḥükümet konağına getürdiler. Efendimiz on ay kadar memleket işiyle meşğul oldu.

Seher Hanım, kızı Leylā Hanımla berāber üç beş günde bir kere Nādīde Hanım’ıñ konağına gider iken pāşā efendimiziñ Leylā Hanım’ı gördüğü günden şoñra bir daha Nādīde Hanım’ıñ konağına gitmediler. Leylā Hanım kendüsini hasta ḥāline koyup ve ḥālini su’āl iden komşularına “Bilmem soğuk mı almışım yohsa nezlemi almışım, başım döneiyor ve göñlüm bulanıyor ve cānım daḥı hiç yemek almıyor.” der idi.

Nādīde Hanım Seher Hanımla kerīmesiniñ konağına (216) gelmemesinden ṭolayı merāk idüp gördüğü komşularına su’āl eylediğinde onlar işiñ iç yüzünü bilmediklerinden “Aman, hanım efendi, Seher Hanım’ıñ ḥālini sormayın. Gözleri çeşme gibi akmaktadır. O güzel kız ġālibā ince ḥastalığa uğramış, başı döneiyor, göñli bulanıyor, yemek cānı daḥı yemek istemeyormuş. Eger kocası olmuş olaydı ḥāmile der idik fakat şimdi buna

veremden başka bir şey denilemez. Nādīde Hānım komşularının bu ifādesinden efkārı artup bu haberiñ şahīhini anlamak üzere ‘inde andan ‘aķīle ve toğrı söyler dünyāda kimse olmayan kethūdāsı Dilber kadını Şükrī Efendi’niñ hānesine gönderdi.

Leylā Hānım, Kethūdā Kadın’iñ geldigini pencereden görünce vālidesine “Göreyim seni.” deyüp yatdı. Kethūdā Kadın, Seher Hānım’iñ hānesiniñ kapusını çaldığından hānım kapuyı açarak karşılayup Leylā Hānım’iñ yanına götürüp Leylā Hānım’ı yatar oldığı hâlde gördiğinden, “Kızım, (217) hasta mısın?” diye şordı.

Seher Hānım, ağlamağa başlayup “Efendim, şimdi gelüp su’āl itmek iş midir? Nādīde Hānım baña itdi idecegini, kızı akçe boğça ile aldadup Mā’il Pāşā’nıñ yanına gönderdi ve pāşāniñ bunda hiç kabāhatı yokdır. Kendü hāremi zann idüp (ateş ile pamuk bir yerde тұrur mı?) Kız pāşāniñ elinden kurtulamayup şimdi hāmiledir. Eger pederi tıyar ise ikimizi birden öldürür. Haydi pederine cevāb virelim. Halka ne diyelim.” deyince Kethūdā Kadın neste beste deyüp biraz daha oturdıktan sonra kalkup konağa gelüp. Nādīde Hānım’a “Efendim Leylā Hānım şahīhen gebedir. Şimdi kerīmeniziñ yanına bir erkek getürmekden başka çāre olamaz.” dimesi üzerine hānım “Hepsini para ile gördiñ. Fakat bu iş nasıl olur?” deyü şordı.

Kethūdā Kadın, “Mādām ki işi bu raddeye getürdik çāre nedir? Eger kerimeñiz Sa’adet Hānım’iñ yanına bir erkek gelmez ise sonra pāşāniñ yanına gitdiği vakitte bellü (218) olur eger gebe olur ise çocuk sizdendir denilür. Ol-zamān çār-nā-çār Mā’il Pāşā, kerimeñiz hānımı kabūl ider.” deyüp biñ dürlü iğvā’ ile Nādīde Hānım’ı kandırarak konağda bulunan sarāydārı Sa’adet Hānım’iñ yanına götürmege karar virdiler.

Hemān o gice merķūmı sarhoş idüp carīyelerden gizli olarak üst katda bir oțaya götürüp Sa’adet Hānım’iñ koyunına koydıklarından sarāydār sarhoş hāliyle hānımı alup yatdı. Sa’adet Hānım gāyet kızgın olduğu cihetle o gice sarāydārdan hāmile kalup başı dönüp göñli bulanmağa başladı.

Ve şabāh oldıkda Dilber Kadın oțaya girüp sarāydāra bu işi kimseye söylememesini tenbīh iderek yigirmi ‘aded Macār altunı virüp Mābeyn kapusından tışaru şavdı ve arasından zaman mūrūr eyledikce Sa’adet Hānım’iñ karnı dağı büyümege başladı.

Şükrī Efendi’niñ hāremi Seher Hānım, Nādīde Hānım’iñ konağına gidüp gelen komşularından Sa’adet Hānım’iñ üç (219) dört aylık hāmile olduğunu işitdikce kerimesi Leylā Hānım inanmayup kendü göziyle görmesini vālidesinden ricā itmesiyle Seher

Ḥanım'ın dünyāda bir kerīmesinden mā'adā evlādı olmadığından sözinden çıkamayup kandīl tebrigini bahāne idüp Nādīde Ḥanım'ın konağına gitdi. Cāriyeler karşılayup Nādīde Ḥanım'ın yanına götürdiler. O gün konağda misāfirler olmamağla Seher Ḥanım Efendi'nin etegini öpüp oturdu. Nādīde Ḥanım, “Kızım Sa'adet hāmiledir. İnanmaz iseniz görün.” didi.

Seher Ḥanım, Sa'adet Ḥanım'ın karnına bakup çocuğın uyandığını gördükde “Efendim 'aklıñla biñ yaşa, 'acabā bir sır çıkmaz ādemden midir?” deyince hanım “Korkma, Seher Ḥanım bizim sarāydārdandır. Kimseye söylemez.” deyüp muhabbet itmege başladılar. Ba'de aḥşam olup Seher Ḥanım hānesine gelerek kerīmesine Sa'adet Ḥanım'ın şahīḥen hāmile olduğunu söyledi.

Leylā Ḥanım'ın zāten ḥastalığı olmayup bu vechle (220) temārüz idişi hīleden 'ibāret olduğundan vālidesinden bu haberi alınca hemān yatağdan kalkup ve temīz elbiselerini giyüp su'āl-i ḥātırā gelen komşuları karşılamaga başladıkda herkes Leylā Ḥanım'ın birdenbire böyle eyü olduğına bir takım ma'nālar virerek Nādīde Ḥanım egerçe Leylā Ḥanım'ın ḥastalığı şanī'adan 'ibāret olduğunu añlamış ise de kerīmesini karnındaki çocuk dört aylık olmağla kimseye bir şey diyemeyüp sūkūt eyledi.

Pāšā efendimiz (T) velāyetinde işlerini yoluna koyup kethūdāsını vekīl birağarak tekrār me'zūnen Der-Sa'adet'e geldi. Toğrı büyük birāderi Çāker Efendi'nin konağına misāfir olduğımızdan pāšā efendimiz Çāker Efendi'nin haremī Māh-peyker Ḥanımla görüşmek üzere hareme girdi. (Nisā Tā'ifesi her işi 'acele iddegeldiklerinden) hanım efendi kaynını karşılayup “Efendim, ayağınızda uğur var imiş. Sa'adet Ḥanım'dan bir maḥdūmınız dünyāya geldi. Şimdi müjde virdiler.” deyince Pāšā, (221) bu haberden ziyade gāzaba gelmiş ise de yengesine bir şey dimeyüp şabr eyleyerek “Ḥanım, bu müjdeñizden memnun oldım. Maḥdūmımı görmek üzere gideceğim.” deyüp selāmığa çıktı.

Meger Sa'adet Ḥanım'ın vakti temām olmuş ve bizim geldigimiz gün teşādūf idüp sarāydārdan olan çocuğı toğurmuş imiş.

Māh-peyker Ḥanım, Terāndil Kalfa'nın yanına harem kethūdāsıyla bir kaç cāriye katup Nādīde Ḥanım'a haber gönderdiginden Nādīde Ḥanım Kethūdā Kadın'ın yüzine bakup “Şimdi foyamız meydana çıktı.” deyince

Dilber Kadın “Efendim, buña da bir düzen buluruz. Emir buyuruñ gelsün.” cevābını virdi.

Nādīde Hānım, Terāndil Kālfā'yı isteyüp “Pāşā Efendi'miziñ hāk-pāyilerine yüz sürerim. Cāriyesiyle maḥdūmını görmek murād buyururlar ise burayı teşrīf buyursunlar.” dimesi üzerine kalfa harem kethūdāsıyla bu haberi konağa gönderdi. Kethūdā Kadın, Sa'ādet Hānım'ın oṭasına gidüp (222) “Şimdi, Mā'il Pāşā gelecektir. Saña ne oldu? diyecek olur ise vaż'-ı ḥaml eyledim de böyle oldum de şākıñ başka bir şey söyleme.” deyü ta'līmāt virdi. Harem Kethūdāsı gelüp efendimiz ifāde eyledikde Pāşā Efendimiz ḥayvānına binüp on kadar ağā ile Nādīde Hānım'ın konağına gitdigimizde konağda bulunan ağālar efendimizi karşılayup koltuğuna girerek yukarı katda mābeyn oṭasına çıkardılar. Terāndil Kalfa oradan alup Sa'ādet Hānım'ın oṭasına getürdi. Burda Pāşā Efendimiz, Sa'ādet Hānım'ı gördüğü anda işi anlayup vālidesi Nādīde Hānım'ın Kethūdā Kadın oṭada olduğundan “Efendimiz Hānım saña ne oldıda bu kıyāfete girdiñiz?” deyince Sa'ādet Hānım “Efendim, cariyeniz vaż'-ı ḥaml eyledimde böyle oldım.” deyü cevāb virdi.

Bunıñ üzerine Pāşā Efendimiz, Terāndil Kalfa ile cāriyelerin yüzine bakdığında kalfa ile cariyeler “Efendim, şimdiye kadar biz bu hānımı görmemiş idik. Muḥaddimā görmüş olduğunuz Sa'ādet Hānım'a bu hānım hiç beñzemez” didiler. (223) Pāşā Efendimiz işi yoluyla tutup “Hānım sen doğurdunda böyle olduñ diyelim. Saña ben dokunmadım. Bākire olan kadın çocuğı nereden bulacak ve bir de muḥaddimā benim yanıma gelen hānıma mücevherli resmimi virmiş idim getür göreyim.” didiginde Leylā Hānım Pāşā'nın resmini muḥaddimā kimseye göstermediği için Nādīde Hānım ile kethūdā kadının bu resim maddesinden haberleri olmadığından bu bābda kıza bir şeyi söylemediklerinden Sa'ādet Hānım Pāşā'ya cevāb viremeyüp cümlesi (şapa oturmuş hacı gemisi gibi) kaldılar ve korkularından oṭadan tışarıya çıkamadılar.

Pāşā Efendimiz, Terāndil Kalfa'ya “Kız, çabuk Cāvid Ağā yanına üç ağā alup gelsün.” deyü emr buyurmuş olmağla Terāndil Kalfa gelüp haber virdiginde bendeñiz üç kapu yoldaşıyla berāber pāşā efendimiziñ bulundıkları oṭa kapusına gitdik. Efendimiz içerüden “Cāvid Ağā, berāber getürdügün ağālar kapuda beklesün. Sen çabuk maḥallenin imām ve muḥtārını getür.” deyü emr buyurdu. (224) Bunıñ üzerine bendeñiz selāmlıkda kalan kapu yoldaşlarına işi haber virdikden soñra toğrı maḥalle kähvesinden imām ve muḥtār efendileri alup pāşā'nın olduğu oṭa kapusına getürdigimde pāşā efendimiz oṭada bulunanları şallar ile örttürdükden soñra imām ve muḥtār efendiler ile bendeñiziñ içerüye girmemi emr eyledi. Pāşā Efendimiz imām ile muḥtār efendilere ḥitāben “Efendiler, sizi buraya getürmekden muradım budur ki bundan on māh muḥaddem, şu

Nādīde Hānım'ın kerīmesini kendime 'aḳd itdim ve ertesi gün maḥall-i me'mūriyyetime gitmek lazım geldiğinden yarım sā'at kadar görmek üzere bu konağa gelmiş idim. 'İyālīm diyerek bañā bir başka hānım gösterdiler. Bende o gün yanıma gelen hānıma resmimi virdim ve elim eline degmeden ıḳḳup gitdim idi. Def'a Der-Sa'ādet'e geldiğimde bir maḥdūmum olduğunu ḥaber virdiler. Buraya geldim şimdi ḥaremim Sa'ādet Hānım'a sañā ne oldu da böyle olduñ didiğimde vaḳ'-ı ḥamliden ṭolayı böyle oldım, diyor (225) ve resmimi su'āl eylediğimde añā da bir cevāb viremiyor. Bu konağa görücü gelen yengem hānım ile birlikde bulunmuş olan şu üç cāriyeden şorıyorum. Şimdiye kadar bu hānımı görmediklerini söylüyorlar. Bu Nādīde Hānım (güneşi bālçıkla şıḡamak istiyor.) “Efendiler (hiç mızraḳ çuvala şıḡar mı?) Güzel olan bir ḥātun çocuk doğurmakla çirkin ve bakīre bir kızın erkekle muḳārenet itmedikce çocuḡı olur mı?” İmām ve muḥtār efendiler, Pāşā Efendimiz'e bu bābda hiçbir güne cevāb viremeyüp öñlerine baḳdılar. Yine Pāşā Efendimiz “Efendiler, şimdiki ḥālde Sa'ādet Hānım benim 'iyālımdır. Şu çocuk kimden olduğunu kendüsinden su'āl iderim. Eger ṭoḡrı söyler ise zararı yokdır. Söylemediği ḥālde başını keserim. Kimse bañā bir şey diyemez.” sözünü irād ile kılınıcı çeküp hānımın üzerine yürüdüğünde Sa'ādet Hānım, “Amān efendim, 'azīz başınız için cāriyeñizi öldirmeyiñ. Çocuk, efendimden degildir ve cāriyeñiz bugüne kadar efendimi (226) görmedim ve resmiñizi almadım. Bu işlere sebep olan Kethūdā Dilber Kadın'dır.” deyince Pāşā Efendimiz “Şāhid olun, efendiler!” diyerek Sa'ādet Hānım'ın nikāḥını virdi ve Nādīde Hānım'a (bu nāmussuzluk sañā ceza kāfidir.) buyurup Kethūdā Dilber Kadın'ın ḳatlı olunmasını ḳapu yoldaşlarına emr eylediğinden oṭanın ḳapusunda bulunan aḡālardan ikisi iḳerüye girüp kethūdā ḳadını ḳıḳardıkları anda işini tekmīl idüp na'aşını deñize atdılar.

Pāşā efendimiz, imām ū muḥtār efendiler ile birlikde gelen cāriyeleri alup ḥayvānına binerek cümlemiz konaḡın ḳapısından ḳıḳdığımızda kırk yaşında kadar üsti başı temizce bir zāt öñümüze ḳıḳup efendimiziñ üzengisini öperek, “Efendim, ḥāne-i faḳīrāneme tenezzül buyurup bir ḳahvemi iḳer misiniz?” didiğinde pāşā efendimiz, “Olmaz.” cevābını virdi. Bendeñiz Siyāvuş Efendi, merḥūmın kerīmesiniñ ḡāyet çirkin bir şey olduğunu ḥaber almış olduğumdan (T) velāyetine 'avdet itmezden evvel pāşā efendimiziñ (227) yarım sā'at kadar ḥaremle olan mülāḳātında yüzünü güler gördüğimden elbette bunda bir şanı'a vardır, diyerek ol-vaḳit anladım. Faḳat, Çāker Efendi'den ḳorḳdığım cihetle ifāde-i murād idemeyüp işi vaḳt-i merḥūnına ta'līḳ itmişidim.

O zatıñ gelüp efendimizi hānesine da‘vet itmesi pek de tehī degildir muṭāla‘ına mebnī “Efendim, belki bir ifādesi vardır. Faḳīriñ hātırını kırmayıñ, teşrīf buyurun.” dimem üzerine Pāşā Efendimiz şüphelenüp imām ve muḥtār efendilere “Siz şurada biraz tırıñ, ben şu zātıñ murādını anlayayım.” deyüp hayvāndan inerek o zāt ile hāne kapusından içerüye girdi. Meger Şükrī Efendi’niñ Pāşā Efendimizi da‘vet itmesini kerīmesi Leylā Hānım Pāşā’nıñ konağa geldiğini gördüğinden, aman peder ne olursa senden olur? Mā’il Pāşā’nıñ konağa geldi. Şimdi gider ‘avdetinde bizim eve da‘vet eyle, deyü rica idüp ve kendüsi muḳaddimā Pāşā Efendimiz’iñ görmüş olduğu elbiseleri giyüp ve almış olduğu mücevherli (228) resmi eline alup nerdübānıñ alt başından pāşayı bekler imiş. Pāşā Efendimiz içerüye girdiğinde Leylā Hānım, etek öpererek resmi taḳdīm idince pāşaya bir ālakalılıkla berāber sevinç gelüp Leylā Hānım’a “Sen burada ne geziyorsuñ?” dimesiyle Leylā Hānım, “Aman efendim, ‘azīz başıñız içün her neḳadar raḫatsız olur iseñiz de biraz yukarıya teşrīf buyurun da ifāde ideyim.” deyüp ḳoltığına girüp yukarıya çıkararak oturdıklarında işi ru’yā mese’lesinden tutdırup vuḳū‘hāli temāmıyla ifāde eyledi.

Pāşā Efendimiz, vuḳū‘atı dinleyüp Sa‘ādet Hānım da olan çocuk sarāydārdan olduğunu añladığından

Feryād fiḡān itmekile yār ele girmez

Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbül

deyüp Şükrī Efendi’ye hıṭāben “Efendi peder, kerīmeñiz Leylā Hānım’ı bañā virir misin?” buyurdıklarında Şükrī Efendi “Cāriye sizindir.” didi.

Pāşā Efendimiz, “Efendi, peder öyle ise Leylā Hānım diger (229) oṭaya gitsün ve bendeñize imām ü muḥtār efendilerle iki ağā alup gelsün.” diye emr itmiş olduklarından Şükrī Efendi gelüp haber virdi ve bendenize imām ü muḥtār efendileri alup iki ağā daḫı birlikde olduğu hālde Pāşā’nıñ bulındıkları oṭaya girdik. Efendimiz “İmām Efendi işte muḳaddimā virmiş olduğım resmim diyerek önüne ḳoyup Leylā Hānım’ıñ ifādesini temāmen söyledikde soñra “Efendiler, Şükrī Efendi’niñ rızasıyla kerīmesini alacağım.” didiklerinden bendeñiz Leylā Hānım tarafından vekīl oldım. Muḥtārān efendiler şāhid oldılar. Pāşā efendimiz hazır olduğundan vekile ḫācet ḳalmayup imām efendi ‘aḳdi icrā eyledi.

Bendeñiz derḫāl çarşudan iki ‘araba getirüp Leylā Hānım ile vālidesi Seḫer Hānım’ı bir yana Terāndil Ḳalfa ile cāriyeleri digerine bindirdigimde Pāşā Efendimiz

Şükrî Efendi'ye hıtaben “Efendi peder, çok eşyâ lâzım degildir. Hemân elzem olan şeyleri şu ağalara gösterinde konağa getürsünler. Siz zaḥmet itmeyiñ. (230) Teşrîf buyurun.” deyüp ‘arabaları önüne katup kendüsi uzakdan arkasında oldığı hâlde Hıvâce pâşada olan büyük birâderi Çâker Efendi’niñ konağına getürdi.

Bendeñiz, ‘arabaları harem kapısı önüne çekdirdigimden hanımlar ile câriyeler ‘arabadan inüp hareme duḥûllarında câriyeler Leylâ Hanım’ıñ ve Seher Hanım’ıñ koltuğına girüp yukarıya çıkardılar. Mâh-peyker Hanım ve dîvân-hânedan karşılayup oṭasına getürdi. İkrâmda kuşûr olunmayup on beş gün soñra efendimiz büyük bir düğün yaparak murâdlarına nâ’il oldılar. İki mâh kadar Der-Sa’âdetde tırılıp mü’ahḥaren Pâşâ Efendimiz haremî ile vâlidesi Seher Hanımları ve pederi Şükrî Efendi’yi berâber alarak (T) velâyetine geldik. Kaderimiz bizi Başra’ya sevk itdi.

Hâlâ Leylâ Hanım, efendimiz’iñ haremîdir ve Sa’âdet Hanım’ıñ işi Ak Bıyık maḥalisinde şimdiye kadar söylenmekdedir. Gördin mi oğlum? Mâhir Beg, ba’z-ı rû’yâ nasıl çıkıyor (231) imiş? Sen ise bu kadar seyyâḥ geziyorsun. Bir de İskenderiyye’ye gider iseiñ ne olur?

‘Âşık oldır kim ider cânıñ fedâ cânânına
Meylî cân itmesün her kim ki kıymaz cânına
deyüp sükût eyledi.

İntihâ

Mâhir Beg irtesi gün Başra valisi Mâ’il Pâşâ’nıñ kölesi Cāvîd Ağâ ile vedâ’ idüp Süveyşe giden bir gemiye bindi. Gemi muvâfık havâ ile limândan çıkup Baḥr-ı ‘Ummânı on beş günde tolaşup Bâb-ı Mendebden içerüye girüp Baḥr-ı Aḥmara gelerek Süveyş İskelesine bir günlük yolları kaldığı hâlde havâ birden bire bozıldığı cihetle gemi tağlar gibi dalgalarıñ içinde gider iken bir kayaya çarpup pâre pâre oldu ve herkesi kendi başınıñ çâresine bağıdığı sırada Mâhir Beg bir tahta parçasına şarılaraq bir gün bir gice deñizde kalup ikinci gün Cidde’den gelür bir gemiye rast geldiginden begi gemiye alup ḥayr şâhiblerinden birisi karnını (232) toyardı ve üzerinde bulunan ıslak elbiseyi çıkarup bir kat elbise ile berâber otuz altın kadar geminiñ ahâlisinden toplayarak Mâhir Beg’e viridi. Begiñ eşyâsıyla akçesi baṭan gemide kalmış olduğından eñ soñunda sadakaya muḥtâc olduğına ziyâdesiyle gücine gidüp ağlayarak

Hârûn ḥûn-rîzlik gördikce gül ḥandân olur
Şabru kıl sen ḥabl u çeşm bî-dâd ne sulṭân olur

Mihnete şabr eyleyen rāhat bulur kim Yusūf’a
Saltanat tahtında ol pāyesi sultān olur
deyüp para ile elbiseyi getüren zāta bir çok teşekkür itdi.

İrtesi gün gemi Süveyş İskelesine geldiğinde gemide bulunanlar ile berāber karaya çıktılar. Māhir Beg orada eglenmeyerek bir deveye süvār olup İskenderiyye’ye geldi. Orada bir hana inüp iki gün kadar vücūdında olan hastalığı def’ itmiş ise de yanında beş altundan başka parası kalmadığından ziyādesiyle maḥzūn (233) olarak göñliniñ kırıklığını def’ etmek için hāncıdan bir seyir yeri su’āl idince hāncı dahı ğarīb dostı bir adam olup “Oğlum bu memleketde Rāsendīn dirler. Bir seyir yeri vardır. Eger ister iseñ bizim uşaklar gidiyor. Seni de götürsünler” deyince Māhir Beg elbisesi eski olduğu hâlde hāncının uşaklarıyla berāber Rāsendīn’e gitdi. Fakat kendü hâline düşünmekden gözine dünya görünmeyüp bir ağacın sāyesinde oturdu. Māhir Beg orada oturmakta olsun. Biz gelelim, Bedr-i Cihān Hānım’a, Bedr-i Cihān Hānım’ın pederi Sırrī Efendi’den Rāsendīn’e gitmek üzere ruḥşat taleb itmesi üzerine izīn virdikleri yukarıda yüzinci şaḥīfede beyān olınmış idi. İrtesi gün Sırrī Efendi selāmlığa çıktı. Kölesi olan Behrām Ağā’ya kızım Bedr-i Cihān bugün Rāsendīn’e gidecek berāber git, diye tenbīh iderek işine gitdi.

Meger, Behrām Ağā, Sırrī Efendi’niñ elinde büyüyüp Serv-i Nāz isminde ve otuz beş yaşında olarak bir cāriyesini (234) ağāya virmiş ve konakları civārında bir de hāne almış iseler de Behrām Ağā cāriyeye nisbetle daha pek genc olmasından tölayı begenmeyüp evlenmek ister ise de efendisinden korkusından te’ehhüle cesāret idemeyüp beş sene kadar bu hâl ile naşlsa geçinüp o günlerde Serv-i Nāz kadın vefāt eylediginden ağā bekār kalarak iki ‘Arab cāriye ile oturmakta idi.

Behrām Ağā Sırrī Efendi’den aldığı emr üzerine aḥurdan lüzümü kadar merkeb ḥāzır itdirerek Şīvekār, Bedr-i Cihān Hānımları birlikde bulunan cāriyelerle merkeblere bindirüp kendisi intiḥāb eylediği ağālar ile berāber ḥayvānlara süvār her merkebin yanında bir sāyis olduğu hâlde toğrı Rāsendīn nām seyir maḥalline vardıklarında Bedr-i Cihān Hānım, üç seneden ziyāde derdinden yanup tutuşduğu efendisi olan Māhir Beg’i bir ağaç sāyesinde pejmürde kıyāfet oturmakta olduğunu görünce ‘aklı başından gidüp merkebden düşmek hâlinde bulunduğunu Ğonca-leb Kalfa görmesiyle der-‘akab hānımın yanına geldi. (235) Bedr-i Cihān Hānım “Aman Ğonca-leb, şu ağacın sāyesinde oturan Māhir Begimdir.” deyüp ağlamağa başladığı sırada kalfa efendim, biraz şabır buyurun

şoñra pişman olursunuz yolında ba‘z naşihat virmesinden Bedr-i Cihān Hanım’ın ‘aklı başına gelüp kendüsini topladı.

Ağalar bir ağac dibine sırmalı ihramları serdiklerinden hanımlar merkeblerinden inüp ihrām üzerine ve cāriyeler arkalarında bir mahalle oturdılar. Şivekâr Hanım, Bedr-i Cihān Hanım’ın yüzinde kândan eser kalmadığını gördüğinden “Kızım, saña ne oldu. Yohsa hasta mısın?” deyü vâki‘ olan su‘ālî üzerine Bedr-i Cihān Hanım’ın tekellüme ‘adem-i ikdārını Gonca-leb Kalfa anlایarak “Efendim, kerīmeñiz hanım şurada bir fakīr görüp anın hāliniñ te’sīrinden kendilerine bir turgunluk geldiği cevābını viridi. Anın üstüne Şivekâr Hanım konağda kırk elli kadar adam var bir de o olsun ben ahşām efendiye de söylerim. Bu adamı Behrām Ağā’ya göster de ağaların (236) birisiyle konağa göndersin.” deyü Gonca-leb Kalfa’ya emr eyledi.

Gonca-leb Kalfa Māhir Beg’i uzakdan Behrām Ağā’ya gösterüp hanım efendiniñ emrini beyān eyledikde ve ağā begin yanına gidüp hanım efendiler senin ğarīb olduğunu anlayarak hālne merhamet itdiklerinden konağa göndermemi bendelerine emr itmeleriyle işte şu ağā ile konağa gideceksiniz, didiginde Māhir Beg işin aşlını bilmeyerek ağā ile beraber Meşīyye mahallisinde Sırrī Efendi’niñ konağına gitdi.

Ahşām olup hanımlar konağa ‘avdet Sırrī Efendi gelüp toğrı hareme girdiginde Şivekâr Hanım ile Bedr-i Cihān Hanım Efendi’yi karşılayup oṭasına götürüp muhabbet itmege başladılar. Şivekâr Hanım, sözi sırasına getirüp “Efendim, bugün sāyeñizde gezdik ve pek güzel eglendik. Ancak seyir mahalinde kerīmeñiz hanım fakīr bir çocuk görüp hālne merhamet itdiginden müsā‘ade- i devletiñize mağruren selāmlıkda hīdmet itmek (237) üzere ağā bendeleriñiziñ birisiyle konağa gönderdim. Şimdi buradadır.

Sırrī Efendi ğāyet zeki bir zāt olduğu cihetle haremi bu çocuk fıkrasını hikāye iderken kerīmesiniñ yüzine bakar idi. Bedr-i Cihān Hanım, renkten renge girdiginde işi anlayup kendi kendine şimdiye kadar Bedr-i Cihān kimseye merhamet itmeyüp de bu çocuğa acıması ve İskenderiyye içinde bu kadar güzel güzel tüccar-zādeler istemiş olduğu hālde bunların birisini begenmeyüp rāzı olmaması tehī degildir. Bu çocuk bunun Der-sa‘adet’de sevgilisi olup kendüsini arayarak buraya gelmiş ve toğrısını söylemekden ihtizār itdiginden hālne merhamet itdim, bahānesiyle vālidesini aldadup konağa gönderilmiş olmalıdır. Yarın bu çocuğı göreyim de eğer güzel bir şey ise bende kıızı buña viririm, deyüp zihninde karārlaşdırdı ve bundan tolayı Şivekâr Hanım’a bir şey açmayarak sūkūt eyledi. (238) Bedr-i Cihān Hanım, sā‘at dörte kadar efendiniñ

yanında oturup otaına geldiginde sırdāşı olan Ğonca-leb Ğalfa'ya hıtaben “Elĥamdülillah, begimi dünyā göziyle gördüm ve bunun teşekküründen ‘âciz ve zann-ı ‘âcizâneme göre pederim Sırrî Efendi işi aıladı. Eger şabâĥ selâmlıĥa çıkup da begimden nereli olduğunu su’âl idüp de o daĥı İstânbullı olduğunu beyân ile berâber Tek Bıyık esîrci fıkrasını açar ise iş ol-vakit muıllâka meydâna çıkar ve o zaman efendi de ĥazaba gelüp begimi öldirir yahûd ĥabs itdirir. Bu bâbda ne idecegimi bilemiyorum. Kâşke şimdiye kadar ölüp kırtula idim.” didi. Ğonca-leb Ğalfa “Efendim niçün böyle beyhûde yere te’essüf ideyorsunuz? Üç senedir görmediĥin Mâhir Beg’i sañâ gösteren Ĥüdâ siziñ ikiñizi bir araya getürmege kâdir deĥil midir? Bu cihânda ĥayâl u ĥâtıra gelmeyen şeyler ĥâşıl olur. Ĥatta cāriyeñiz birisini gördüm.” deyince Bedr-i Cihân Hanım, “Amân, Ğonca-leb gördiĥini baña söyle.” deyü rica eyledi. (239)

İĥsân Efendi ile Nevber Hanım Ĥikâyesi

Ğonca-leb Ğalfa “Efendim, cāriyeñiz İstânbul’da Ğız Tâşında ricalden İĥsân Efendi nâmında birisiniñ cāriyesi idim. Efendimiz ba’z me’mûriyyet ile Rûm İli cânibine gitdi. Aradan bir mâĥ murûrında ĥanımmımız vefât idüp yigirmi kadar cāriye bir Kethüdâ Kadın ile kónakda ĥanımsız kaldık. Selâmlıkda on kadar uşak ve bir de Kethüdâ Efendi var idi. Efendimiziñ sâyesinde ĥiçbir eksigimiz yok idi. Bir ĥün Kethüdâ Kadın cāriyeleri çamâşura şokup bizler çamâşurda iken biri on sekiz yigirmi ve diĥeri otuz yaş kararlarında iki ĥanım ve kırk yaşında kadar diĥer bir ĥanım ile bir de cāriye ĥarem kapusından içeriye girdiklerinden tâze olan ĥanım Kethüdâ Kadın’a “Daĥa kıızlar çamâşurı bitürmemişler.” deyüp ve yanındaki ĥanıma “buyuruñ efendim, yukarıya çıkalım” sözini irâd idüp kendi kónaĥı gibi yukarıya çıktılar. Tâze olan ĥanım ve yaşı bulunan ĥanımlarla cāriyeyi bir otaya koyarak kendisi tışarıya çıktı. (240) Bizim Kethüdâ Kadın’ın elinden tutup bende berâber olduĥım ĥâlde bir otaya gitdiĥimiz de ĥanım Kethüdâ Kadın’a kendi ĥâlini ĥikâyeye başlayup “Efendim, cāriyeñiz Tavşân Tâşında fuĥarâdan biriniñ kerimesiyim, ismim Nevber’dır. Otada olan iĥtiyâre vâlidem Ğülfem Hanım’dır. Gençlik ĥâlî ‘acâyib olduĥından kibâr ĥaremleri gibi bir ĥamâma gitmegi kırmış isem de giyecek elbise ile ĥamâm takımı olmadıĥından bir ĥün vâlidem olan Ğülfem Hanım’a “Cânım vâlide şü karşıımızda olan kónaĥa gitde ĥanım efendiden bir ĥamâm takımıyla bir kıatda elbise iste” deyü rica eyledim. Vâlidem ĥâtırımdan çıkamayup gidüp istediĥinde hanım efendi daĥı kerîmesi ĥanımiñ elbiselerinden bir kıat elbise ile ve bir de ĥamâm takımı virdiĥinden vâlidem eve getürüp cāriyeñize teslim eyledi.

Cāriyeñiz bugün elbise ve ferāceyi giyüp ve vālidemiñ eline hamām boğçasını vālidemi Kethüdā Kadın yerine koyup bilmedik bir hamāma gitmek üzere Tavşan Taşı’ndan Sofılar hamamına geldik. İçerüye girdiğimiz de (241) hamamcı hanım cāriyeñizi gerçekten bir hanım kıyās iderek bizimle berāber gelen Ta’rife Hanım’ın yanına ihrāmı serdiginden cāriyeñiz dağı çıkup oturdum.

Yanımda oturan Ta’rife Hanım içerüye girüp cāriyeñiz de soyunup girdim ise de hamām ziyādesiyle galabalık olup boş kurna bulunmadığından Nātūr hanım cāriyeñizi Ta’rife Hanım’ın kurnasına götürdi.

Ta’rife Hanım cāriyeñiziñ ismimi su’āl eylediginde cāriyeñiz ismim, Nevber Hanım olduğunu ve konağıımız Kız Tāşı civārında bulunduğunu cāriyeler çamāşur yıkadıklarından yalnız Kethüdā Kadın ile berāber geldiğimi ifāde eyledigimde Ta’rife Hanım’ın dağı konakları Sofılar Mahallesinde olup kendileri de cāriyeñiz gibi gelmiş olduğunu beyān idüp birlikde tışaruya çıktığımızda hamām parasını kendüsi virdi. Cāriyeñize Nevber Hanım ben sizden ziyādesiyle hoşlandım. Konağıñıza berāber gideceğim, dimesinden cāriyeñiziñ ‘aqlım başımdan gitdi ise de sözümde (242) girüye dönemeyüp “buyuruñ efendim, gidelim” diyerek Kız Tāşı’na geldiğimizde bu konağıñ kapusını açık buldım.” (Her çi bād-ı ābād) diyerek içerüye girüp kalfaların çamāşur yıkadıklarını gördüğimden yanımda olan Ta’rife Hanım’a bir gösteriş olmak üzere zāt-ı ‘alñize kızlar daha çamāşurı bitürememişler, didim. Bu bābda olan kuşūr demek ‘afvıyla cāriyelerini Ta’rife Hanım’ın yanında maḥcūb itmeyiñ ve bu gicelik burada misāfire kabul itmeñizi ricā iderim.

Bizim Kethüdā Kadın, “Pek güzel kızım, Nevber Hanım, seniñ bu şanı’eñi begendim ve bu konağıñ hanımı vefāt itdiginden mevcūd olan eşyā ve cāriyeler baña teslīm olunmuşdır. Ben de sizi maḥcūb itmem.” deyüp misāfir hanımlara eyü bakmamızı bize tenbīh eylediginden Nevber Hanım ‘adetā kendü hānesi gibi bizlere emr iderdi. Aḥşam üzeri İhsān Efendi gitdigi maḥalden işini tekmīl, Der-Sa’ādete ‘avdet ile konağa geldiğinde Ta’rife Hanım Nevber Hanım’a “Efendim, ayağımda uğur var imiş. Efendi geldi.” deyince (243) Nevber Hanım dağı ibrāz-ı teşekkürle berāber Şüreten Efendi’yi karşılamak üzere oḥadan çıkup diğeri bir maḥalde yarım sâ’at kadar oturdıktan soñra tekrār oḥaya geldiğinde Ta’rife Hanım “Efendim, tiz geldiniz.” dimesiyle Nevber Hanım “Efendi ḥazretleriniñ selāmlikda ba’z işleri olduğu cihetle gitdiler.” cevābını virdi.

İhsân Efendi, hâreme girüp vefât iden hareminden tolayı biraz ağladıktan sonra Kethüdâ Kadın’a ba’z şeyler su’âl ile cümlesiniñ cevâbını virdigi sırada “Efendim, bugün başımıza bir iş geldi diyerek Nevber Hanım’ın ifâdesini hikâye idince İhsân Efendi Kethüdâ Kadın’a bu kızı alsam ‘acabâ nasıl olur?” diye şordı. Kethüdâ Kadın “Pek a’lâ olur. Ya’ni bu re’-yi devletiñiz ‘ayn-ı kerâmetdir. Hanım efendimize lâıık bir şeydir.” deyüp Nevber Hanım’ı olderece medh ü şenâ eyledi ki efendiniñ kemâl memnûniyetinden ağız kulaıklarına vardı. Ve’l-hâşıl Nevber Hanım’ı almağa karar virdiler. Ba’de Efendi selâmlığa çıkup Kethüdâsı Efendi’ye (244) maħallenin imâmı ile bir kaç komşunin da’vet olunmasını emr eyledi.

İmâm Efendi ile komşular gelince efendimiz vukû’hâli anlara ifâde ile Mâbeyn kapısına gönderdiginden Kethüdâ Kadın daħı Nevber Hanım’ı ba’z iş bahânesiyle oħadan tışaruya çıkarup toğrı Mâbeyn oħasına getürdi.

Kethüdâ Efendi “Tışarudan kızım Nevber Hanım, sizi İhsân Efendi Hazretlerine ‘ağd itmek üzere tarafıñızdan vekil olayım mı?” deyüp Nevber Hanım işin aşlını bilmediği gibi daha başından nikâh geçmediğinden efendiniñ böyle söylemesinden tolayı maħcûb olarak önüne bağıdı. Kethüdâ Kadın kendisini oradan alup toğrı üst kata çıkararak vefât iden hanımın elbise ve mücevherâtıyla donadup efendiniñ oħasına götürüp oturtdı.

Baş Kalfamız Ta’rife Hanım ile Gülfem Hanım’ın yataklarını (245) yaptırup ikrâmda kuşûr olunmadı.

Nevber Hanım’ın İhsân Efendi’ye ‘ağdî icrâ olındığından sâ’at üçde efendi oħasına gelüp iki rek’at nemâz kıldıktan sonra Kethüdâ Kadın, Nevber Hanım’ı Efendi ile el ele virüp oħadan çıktığından İhsân Efendi murâdına nâ’il olup irtesi gün efendi hanım ile hamama girdiler. Efendi selâmlığa çıktığında Nevber Hanım, Ta’rife Hanım’ın yanına gelüp biraz daha muħabbet iderek Ta’rife Hanım gidince Nevber Hanım’ın vâlidesi Gülfem Hanım kerîmesine “Biz daha bu konağdan gitmeyecek miyiz.” didi. Nevber Hanım vâlidesine gülüp “Vâlide, bu konağda Cenâb-ı Hakk bize ihsân eyledi.” deyüp işi hikâye idince Gülfem Hanım pek ziyâde memnûn olup oturtdı. Aradan iki mâh mürûrında Nevber Hanım cârıyeñizi efendiden kışkanup fûrûhat itdirdi ve cârıyeñizi alan zât İskenderiyye’ye getürüp bu efendiye satdı. Gonca-leb Kalfa gördin mi? “Efendim, Nevber Hanım’ın İhsân Efendi’ye varacağı hâtırına gelür miydi?”

(246)

Olmayınca nā-tev şette-i fihrist takdîrde

Maṭlab-ı maḳşad bulunmaz nüṣṣa-yı tedbîrde

“Murād-ı Hakk olunca böyle ‘akla fikre gelmeyen şeyler zühûr ider.” deyüp sözi kesdi.

İntihā

Şabāḥ olup Sırrî Efendi selâmlığa çıkup Behrām Ağā’ya “Dün getürdigiñiz ağā’yı göreyim.” buyurdıklarında Behrām Ağā, Māhir Beg’i kahve ocağından alup efendiniñ huzûrına çıkardı ve Māhir Beg Efendi’niñ etegini öpüp divān tûrdı. Sırrî Efendi “Oğlum nerelisiñ ve ismiñ nedir?” deyü su’allerine Māhir Beg “Efendim, kôleñiz âsitâneli olunup ismim Māhir’dir. Seyâhatde bulındığım içün kader buraya getürdi.” deyü yoluyla cevâb virmesinden Sırrî Efendi’niñ kalbinde olan şübhesi ziyâdeleşüp muṭlakā bu çocuk büyük bir adamıñ evlâdı olmalı. Bedr-i Cihān’ı arıyor. Ben de kıızı buñā viririm, deyüp “Oğlum Māhir, bañā hıdmet ider misin?” didi.

Bu söz üzerine Māhir Beg biraz tefekkür idüp parasız (247) çalup da dilenmekden ise hıdmetkâr olmaḳ evlâdır. (Baḳalım âyîne-i devrân ne şûret gösterir?)” deyüp “Efendim gibi bir zâta hıdmet itmeyüp de kime ideceğim.” diyerek tekrâr efendiniñ etegini öperek tûrdı. Sırrî Efendi, “Behrām, Māhir Ağā’yı hamāma götürüp ḫarclık vir ve elbise al.” diyerek emr virdi.

Behrām, Māhir Beg ile çârşuya gidüp efendiniñ emri üzere elbise aldı ve hamāma götürüp yıkatdı ve ḫarclık olarak beş yüz gurüş virdiğinden Māhir Beg Ağā’dan fevḳ’el’âde memnun ve maḥfûz olarak kendisini büyük birâderi maḳâmında tutup sevişürlerdi.

Bedr-i Cihān Hânım, Māhir Beg’iñ konaḳda kaldığını ḫaber aldığından üç güç hâl ile şabr ide bilüp dördinci gün sırdaşı olan Gonca-leb Kalfa’ya “Gonca-leb veliyyü’n-ni‘metim olan Māhir Beg Efendi’ye bu gice bir tezkire yazayım. Yarın götürüp virir misin?” deyü şordığında Gonca-leb Kalfa daḫı “beş on gün (248) şabr buyurılır ise güzel olur.” didi ise de Bedr-i Cihān Hânım, giriftâr olduğu ‘aşḳ û muḫabbeti ateşinden yanup tutuşdığından kalfanıñ ayaklarına kapanup “Aman! Gonca-leb ne olursa senden olur” ricâsıyla berāber şu beyti okudı:

Muḫabbet-i şâğırını eyleyen nûş

Muḫibbî şâdıḳıñ itmez ferāmûş

“Artık bir dakıka şabra taķatım kalmadı.” deyince Ğonca-leb Kalfa Hānım’ıñ şu hāl-i ḥasret-iştimālīne ṭayanamayup “Yazıñ götüreyim. Zāten başımı yolıñıza koymışım.” didi.

Sırrı Efendi ile Şıvekār Hānım’ıñ her gice mu‘tādları olduğı gibi o gice Bedr-i Cihān Hānım’ıñ oṭasına gelmişler ise de efendiniñ vüçüdcā rahatsızlığı cihetle sâ’ir giceler mişüllü ziyāde oṭuramayup yarım sâ’at kadar kerīmesini görüp ba’de ḥaremiyle berāber oṭasına gitdi. Bedr-i Cihān Hānım, cāriyelere dōşeklerini yapıdırup ve Ğonca-leb Kalfa da dahı oṭanıñ kapusını kapayup hānımıñ öñüne yazu ṭakımını (249) koydıķda Bedr-i Cihān Hānım eline kalemle kâğıdı alup ağlayarak Māhir Beg’e tezkire yazmağa başladı.

Şüret-i Tezkire

Dildāre-i ünsī ve ülfeti ve üftāde-i bezm-i devleti olduğım efendicigim ḥazretleri, bu bī-çāre cāriyeñiz İstanbul’da iken dā’ire-i devletlerinde cāriye-i kemterīleri ism-i cāriyeniñ defterine kayd bulunmasından ṭolayı müfteḥir olduğım hālde naşılta ṭālī’-i nā-sāzım müsā’ade itmedi.

Geçmedi rü’yā gibi āh ol demler

O güzel günler o hoş ‘ālemler

Kethüdā Zārīfe Hānım, vālidem cāriyeleriniñ nā-mizāc olduğından bahışle anı görmek üzere zāt-ı veliyyü’n-ni‘metlerinden ruḥşat istemiş ve anıñ üzerine müsā’ade buyurulmuş olduğından mezbüre Zārīfe Hānım cāriyelerini konağıñ öñünde bir ‘arabaya bindirüp birlikde bağçe kapusına geldik. Mezbüreden kayıkla nereye gideceğimizi su’āl eyledigimde vālidem Ğonca-fem (250) “Cāriyeleriniñ ziyādece ḥasta idüğinden ve pederim Dilāver köleleri tebdīl-i havā için Üsküdar’da Sultān Tepesi’nde bir ḥānede iskān itmekde bulunduğından oraya gideceğiz.” deyüp iki çifte bir kayıkla koydı. İskenderiyye’ye giden bir gemiye yakīn geldigimizde gemiye yanaşmalarını Zārīfe Hānım kayıkçılara işāretle añlatdığından kayık gemiye yanaşur yanaşmaz Tek Bıyık nāmında bir esīrci gemiden kayığa inüp cāriyeñizi kucağına alarak geminiñ kamarasına indirdiginde ‘aqlım başıma gelüp feryād ü figāna başlamış isem de fā’ide virmeyp o bī-inşāf esīrci “Ben seni Zārīfe Hānım’dan akçemle aldım. Eger bir daha sesini çıkarır iseñ seni fenā iderim.” diyerek ve yedinde bulunan kamā ile ihāfā itmesinden zarūrī şabr ü sükūt olındı. İskenderiyye limānına vāşıl olduğıımızda esīrci diğēr cāriyelerinden evvel cāriyeñizi esīr pāzārına götürdüğinden şimdi konağında bulunduğımız efendi alup evlād

idindi. Bundan üç gün muḳaddem efendi mûmâ-ileyhiñ ḥaremi Şivekâr (251) Hânımla Râsendîn'e gitdigimizde ni'me't-teşâdüf efendimizi görmemle neşûretle memnûn olduğımı ta'rîf-i ḳabûl olamayacağı gibi dâ'ireye alınmanız ḥaḳḳında ḥanım mûmâ-ileyhâ'dan olunan istirḥāmımı daḥı müsâ'ade buyurulduğundan ṭolayı fevḳa'l-âde teşekkürler iderim. İşte câriyeleriniñ başıma gelen vuḳû'ât bundan 'ibâret olmağla ba'demâ ne yolda ḥareket itmekligim lazım gelecegi şûret-i mahremânede olarak 'arz ü istizân iderim, efendicigim.

Dünyâlar ṭurdıḳca var ol sevdiğim

Cümle taḥrîr eyledim hep bildigim

Rûz u şeb itmekdeyim âh ü fiğân

Emr ü ferman sen şânıñdır ey civân

İmzâ

Bedr-i Cihân

Tezkireyi bir zarf içine vaz' iderek mühürleyüp Gonca-leb Ḳalfa'nın eline viridi. Bedr-i Cihân Hânım'ın gözine uyḳu girmeyüp bûlbûl gibi feryâd-ı fiğân iderek güç ḥâl ile şabâḥ oldıḳda herkes ḳalkmış ise de Sırrî Efendi'niñ vücûdında ḥâşıl olan râḥatsızlık (252) ziyâdeleşüp döşeginden ḳalkamadığından ḥaremi Şivekâr Hânım ile câriyeler ve selâmlıḳda bulunan ağâlar efendiniñ telâşına düşerek kimisi ḥekime ve kimisi 'ilâc getürmege eczâ-ḥâneye giderler idi.

Gonca-leb Ḳalfa daḥı bir iş bahânesiyle bir eski çâr ile soḳağā çıkdı. Kendüsini bildirmemek üzere başḳa taraftan gelür gibi ḳonağıñ selâmlıḳ ḳapısına gidüp ḳorḳusından Mâhir Beg'i kimseden su'âl idemeyerek bir işden ṭolayı soḳağā çıkar viririm, diyerek ḳonağıñ ḳapusunda bekler iken Behrâm Ağā Efendisine ḥekîm getürmege ḳapudan çıkdı. Gonca-leb Ḳalfa, ağâyı görince yürimege başladığında ḳoynından Bedr-i Cihân Hânım'ın tezkiresini düşürdi. Behrâm Ağā, kâğıdıñ giden ḳadından düşdiğini görüp eline alarak kâğıdıñ üzeri velîyyü'n-ni'metim Mâhir Beg Efendimiz, deyü yazıldığını görince tezkireyi cibine ḳoyup Gonca-lebiñ ardından bir kaç def'a çağırmış ise de Gonca-leb Ḳalfa ḳorḳusundan cevâb viremeyüp yürüdi. Behrâm Ağā ḥiddet ile (253) yaḳasından ṭutup Gonca-leb Ḳalfa olduğunu añlamasıyla “Ḳız bu tezkireyi Mâhir Beg'e kimden getürdiñ ṭoğrı söyle” deyince Gonca-leb Ḳalfa Behrâm Ağā'niñ ayaklarına şarılup “Amân, Efendim! 'Âzîz başınıñ şadaḳası olmak üzere şu esrârı meydâna ḳıḳarma.” deyüp Mâhir Beg ile Bedr-i Cihân Hânım kimiñ nesi

oldıklarını ve birbirlerine olan ‘aşk ü muhabbetlerini söylediğinde Behrām Ağā gāyet ‘ākıl bir ādem olmağla işi añlayup “Öyle ise ben de bunu kimseye söylemem. Tezkireyi de Māhir Beg’e viririm. Sen de benden Bedr-i Cihān Hānım’a selām götür. Şaķın tışaruya çıkmasun. Biraz daha şabr itsün. Bu gice Māhir Beg ile müzākere ideriz. Yarın benim eve gel de tezkīreniñ cevābını al.” didi.

Ġonca-leb Ġalfa Ağā’nıñ etegini öpüp konağā geldi. Bedr-i Cihān Hānım’a Behrām Ağā ile olan mācerāyı hikāye itdigidinden hānım dağı memnun ve vālidesi Şīvekār Hānım’ıñ otaşına gidüp vālidesini zevciniñ hastalığından tolayı ağladığını görünce bir iki (254) sāt kadar yanında oturup tesellī virdikden soñra otaşına ‘avdet eyledi.

Behrām Ağā, Ġonca-leb’i hareme gönderüp kendüsi İskenderiyye’de meşhūrlardan iki hekīm dağı getirüp diger mevcūd bulunan hekimlerle kolsulte itdiklerinde nihāyet efendiniñ beş gün daha yaşayabilüp derdine dermān bulunmayacağına karar virilüp Behrām Ağā’ya ifāde efendiye tesellī olmak üzere hafīfce mu‘ālecce tertīb idüp gitdiler. Ağā reçeteleri yaptırmak üzere ağāların birisine virüp otaşında düşünmekde iken Māhir Beg, Behrām Ağā’dan efendisinde düşünmekde iken Māhir Beg, Behrām Ağā’dan efendisiniñ hastalığını li-ecli’s-su’āl ağānıñ otaşına gelüp şordığında ağā hekīmleriñ ifādesini söyleyince Māhir Beg ziyādesiyle mahzūn olup (felek burada da baña rāhat vermeyecek) gayrī memleketim olan İstanbul’a gideyim, deyüp yerinden kalkdı.

Behrām Ağā’nıñ İstanbul sözinden hātırına tezkire gelüp cibinden kâğıdı çıkarup bege virdiginde (255) Māhir Beg tezkireniñ üzerinde Bedr-i Cihān Hānım’ıñ yazusını gördi. Açıp okur iken düşüp bayıldı.

Behrām Ağā Efendisi’nden ziyāde Māhir Beg’iñ hāline terahhūm ve te’essūf idüp ba’z rūhlar ile begiñ ‘aklını başına getirüp biraz naşīhat virdigidinden soñra bu gice berāber bizim eve gidelim. Ġonca-leb Ġalfa, yarın tezkireniñ cevābını almağā oraya gelecek, deyüp gice sāt dördte Behrām Ağā Beg’i alup hānesine götürüp cāriyelerine bir oşaya döşek yaptıırarak kapuyı kapayup otaşına gidüp yatdı. Şabāh olduğında cāriyelerini berāber alup konağā geldi. Māhir Beg, gice oşada yalnız kaldığında Behrām Ağā’nıñ yazu taķımını öñüne alup Bedr-i Cihān Hānım’ıñ gönderdiği tezkireniñ cevābına başladı.

Sûret-i Cevâb

Meftûn-ı şivesi olduğım hanım efendi hâzretleri vâlideñiz Gonca-fem Kalfa'nın nâ-mizâc olduğunu beyân ile (256) Kethüdâ Zârife hâ'ini bir gün izin istedi.

Ve zât-ı nâzkânelerinden bir gün degil, bir dakîka bile ayrılmasını istemez isem de ne çâre ki o hâ'iniñ sözini şahîh zann idüp ruḥşat virilmiş idi. Vaktâki aḥşâm olup 'avdet olunmadığından merāk iderek vâlidem Nâz-perver Hanım'dan su'âl eyledigimde anlar daḥı Üsküdâr'a gider iken kayığı bir keraste gemisi çigneyüp garḳ olmuşlar, cevâbını virdi. Egerçi evvelce inanmamış isemde sâ'ir taraftan o gün kadın olduğu hâlde bir gemi bir kayığı çigneyüp içinde bulunanların cümlesiniñ garḳ olduğunu haber aldığımdan ve buña da yine kalbim inanmadığından biraz daḥı arasını soğudarak ba'de İstanbul'dan firâra karar virerek yola çıktım. Gitmedigim bir memleket kalmayup nihâyet Başra'da 'âlem-i ma'nâmda zât-ı nâzkâneleri İskenderiyye'ye gelmemi emr buyurduğunuzdan gelür iken bindigim gemi bir taşâ çarpup paralanmasıyla her birimiz birer tahta parçasına şarılup bir gün bir gice deñiz üzerinde (257) kılarak irtesi gün bir gemi râst gelüp bendeñizi gemiye alup Süveyşe götürdiklerinden oradan bir deveye binüp İskenderiyye'ye geldim. Üçinci gün rûhum ziyâdesiyle şıkılup müşâhede buyurduğunuz ağacıñ dibinde oturur iken Behrâm Ağâ gelüp bendeñizi konağa gönderdi. Bu kere şeref virüdiyle memnûn ve mifteḥar olduğım tezkire-i 'âliyelerinde ba'demâ ne yolda hareket olunmak lazım gelecegi istifsâr buyurulmuş ise de

Ümid itdikleriñ ey dil uyarsa ḥükm-i taḳdîre.

Zuhûr eyler sañâ bir bir ne ḥâcet re'y ü tedbire

Ma'lûm 'âlî-yi nâzkâneleridir ki Sırrî Efendi ziyâdesiyle hasta olup şimdiki hâlde bizim için şabırdan başka çâremiz yokdur. İlerüde ne yapılmak icâb ideceğini yine taḥrîren bildiririm, efendim.

Bezminde perîler ola sâķî.

Bâķî olamış hemîşe bâķî

İmzâ

Mâhir

(258) ve tezkireyi mühürleyüp koynına koydı. Şabâḥ olup erkenden kalkıp aşağı inmiş ise de ḥâneniñ içinde kimse olmadığından bir oḫada oturdı. Gonca-leb Kalfa gelüp kapuyı çaldığında Mâhir Beg açdı. Kalfa içerüye girüp begiñ etegini öpdikden soñra beg

ķalfaya “Ŗu teŖķireyi Bedr-i Cihān Hānım’a g t r  . Bu yolda  ok h dmeti iz sebķat itdi. Z yi  olmaz.”

Gonca-leb  alfa tekr r begi  etegini  perek  onağa gel p teŖķireyi Bedr-i Cihān Hānım’a virdi. Hānım teŖķireyi  p p ba ına koyd ktan Ŗ  ra a up okud .

M hir Beg, Gonca-leb  alfa gitdikden Ŗ  ra t rmayup     apusını  apayarak t Ğr   onağa gelerek Behr m Ag ’n  o asında oturd . Ag  “Efendim,  alfaya teŖķireni  cev bını virdin mi?” didiginde M hir Beg, ag ya bir  ok te ekk rlerle ber ber teŖķireyi  alfa ile g nderdigin  hik ye ile muhabbet itmege ba lad lar. Sırr  Efendi (259) Behr m Ag ’y  istedig  cihetle c riyeler t layıdan hab r virdiklerinden ag  efendini  yanına gid p emrine muntaz r oldu da Sırr  Efendi “Behr m Ŗuradan ma alle im mıyla ma kemed n bir k tib ve s ’ir lazım olan efendileri al da  abuk gel.” dimesi  zerine Behr m Ag  bir s ’at i inde c mlesini t playarak efendini  yanına get rdi. Sırr  Efendi mis firlerine hit ben:

Bu cih nda mu teber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cih nda bir nefes Ŗ   at gibi

dey p benim sizi buraya cem  itmeklikden mur d m va iyyet i indir. Ne  adar eml k ve nuk d ve e y m var ise c mlesini h remim Ŗ vek r H nım ile bundan    sene mu addem alm   olduğım c riy m Bedr-i Cih n H nım’a ni  iyyet  zre virdim ve sel ml  da mis firen i  amet itmekde bulunan M hir Beg ‘ kil ve ki i-z de bir z t olduğından Bedr-i Cih n H nım’  a  a zevce olmak  zere terk eyledim. B ylece yaz  n dimesi  stine k tib efendi hem n ol-vechle defterine kayd id p haz r (260) bulunanlar  da   Ŗ hid yazup c mlesi  alk p gitdiler. Bedr-i Cih n H nım ile M hir Beg Sırr  Efendi’ni  i bu va iyyetinden fev a’l-h    memnun ve mesr r old lar.

Aradan be  g n m r rında Sırr  Efendi vef t id p Behr m Ag , m kemmel Ŗ retle efendiy  m n sip bir ma alle defn itdir p  onağa geldi. M hir Beg, kimi  oğ  olduğını bilmediginden etegini  pmek istediginden Beg, ag ya “Ne yapıyorsun? Ben seni b y k bir der ma  mında tutar idim. Ŗimdi yine bir derimsin?” dey p mu  fa a itdiler.

   inci g n Ŗ vek r H nım, Behr m Ag ’y  M beyn  apusına  ağırıp mevc d bulunan ag lardan bize lazım olan ag ları tev  f ile  u  rlarını  h  ırlarını ho  iderek ru  at virmesini ve bu M hir Beg, kimi  nesidir ve nerelidir?” kend sinden su’ l ile if de eylemesini tenb h itmesi  zerine Behr m Ag  da   Gonca-leb  alfa’dan i itdig  gibi M hir Beg’i  (261) hik yesini h nım efendiye nak l itdiginden Bedr-i Cih n H nım

oṭada olduklarından Şīvekâr Ḥanım mûmā-ileyhānıñ yüzine bakup kızım Behrām Ağā’nıñ söylediği şahīḥ midir?

Bedr-i Cihān Ḥanım Efendim, “Ağā’nıñ söylediği şahīḥdir.” dimesiyle Şīvekâr Ḥanım “Mādāmki iş böyle imiş. Buña hiç diyecek yokdır ve şu kadar var ki ikiñizi birdenbire bir araya getürmek eyü degildir.” diyerek Ğonca-leb Kalfa ile üç şal getürderek hanımlar ile kalfa örtünüp Behrām Ağā’ya Māhir Beg’i getürmesiniñ emrini virdi.

Behrām Ağā, Māhir Beg’i Mābeyn oṭasına götürdiğinde beg Bedr-i Cihān Ḥanım’ı şala bürünmüş görünce ol anda düşüp bayıldı. Bedr-i Cihān Ḥanım da bayıldığından Behrām Ağā begi, Ğonca-leb Kalfa daḥı hanımı güç hâl ile ayıldarak uzakdan karşı karşıya oṭurdılar ise de ikisiniñ tekellüme tākātleri olmadığından birbirlerine bakar ve ağlarlar idi. Şīvekâr Ḥanım ile (262) Ğonca-leb Kalfa ve Behrām Ağā anlara bakarak hayran kaldı.

Şīvekâr Ḥanım Māhir Beg’e “Oğlum, benim senden bir ricām var. Eger kabûl buyurur iseñ ifade.” ideyim deyince “Beg efendim, bugünkü günde siz benim velî ni’metimsiñiz. Emr buyurun.” cevābını virdi. Ḥanım “Beg oğlum, Bedr-i Cihān kendime evlād-ı ma’nevî intihāz eylemiş olduğımın şimdi sen anı alup İstanbul’a getüreceksiñ. Benim bu memleketde kimsem olmadığından beñi daḥı vālidelige kabûl idersiñiz. Siziñle berāber olurum.” Māhir Beg “Efendim, cānım tende olduğça başım üzerinde yeriñiz vardır ve Bedr-i Cihān yine siziñ cāriyeñizdir.” deyüp Şīvekâr Ḥanım’ıñ ellerini öperek oṭurdu.

Māhir Beg, Şīvekâr Ḥanım’a hıṭāben “Bendeñizin de ḥāk-pāyiñize bir ricām vardır. Mūsā’adeñiz olur ise söyleyim.” deyince Şīvekâr Ḥanım kabûl eyledi. Māhir Beg, “Efendim, Behrām Ağā bir şādık bendeñiz olup efendi merḥūmıñ burada (263) olan ticāretini bozmamak üzere kendisine nuḳūd-ı mevcūddan biraz şeyi virilüp üçde birine ortak idilmiş olsa ve bir de Ğonca-leb Kalfa virilse güzel olur.” sözine Şīvekâr Ḥanım muvāfaqat iderek “Evlādım, sen nasıl ister ve yapar iseñ ben rāzıyım. Māhir Beg, bu sözi alınca ağā ile kalfaya hanımlarıñ etegini öpdürüp ağāyı berāber alarak selāmlığa çıkup ağānıñ oṭasında oturup lüzümsüz olan ağāların ḥātırlarını hoş iderek izîn virdi.

Bir taraftan Māhir Beg, düğün tedārikine teşebbüs itdigi gibi Şīvekâr Ḥanım, Bedr-i Cihān Ḥanım ile Ğonca-leb Kalfa’nıñ cehāzlarını düzmege başlayarak bir vaḳt-i

mes'ûdda Bedr-i Cihân Hânım'ın Mâhir Beg'e ve Gonca-leb Kalfa'nın Behrâm Ağâ'ya 'aâidleri icrâ bir hafta kadar büyük bir düğünü yapıldıktan sonra cum'a gicesi konağda Mâhir Beg'i Bedr-i Cihân Hânım'ın oçasına ve Behrâm Ağâ'yı dağı kendi hânesinde Gonca-leb Kalfa'nın oçasına güvegi koydılar. Mâhir Beg'i nemâz ve du'adan (264) sonra yenge hanım beg ile hanımı el ele virüp köşeye oturtdı.

Bedr-i Cihân Hânım'ın ta'rîf-i kabûli itmez derece olan güzelliğiyle berâber başında olan mücevharât ile üzerinde bulunan yeşil kadîfe üzerine incü ile sırma işlemeli elbisesi bir kat daha hüşnüni arttırdığından ve Mâhir Beg, Bedr-i Cihân Hânım'ı her ne kadar evvelden bilür ise de böyle ziynetle görmediğinden bu kere gördüğü anda muhabbeti evvelkinden büyük derece artup

Bende mecnûndan füzûn 'âşıklık isti'dadı var

'Aşık-ı şâdık benim Mecnûn'un ancak adı var

N'ola kan dökmekde mâhir olsa çeşmiñ merdümü

Nutfe-i Kâbildür ü gamzeñ gibi üstâdı var.

Bedr-i Cihân Hânım Mâhir Beg'e cevâb olarak:

Sevdâ-yı zülf-i yâri giriftâr olan bilür

Zincîr-i 'aşk-ı Kays -ı dil-efkâr olan bilür

Benden şoriñ hevâsını o mâh tal'atın

Kadr-i cemâli taleb-i dîdâr olan bilür

(265) deyüp iki 'âşık-ı şâdık başlarına gelen serâncâmı birbirlerine naql ile muhabbete girişdiler. Sâ'at altıda yenge hanım câriyeler ile gelüp döşegi yapmağa başlayınca Bedr-i Cihân Hânım tışaruya çıkararak üzerinde bulunan elbiselerini diger bir oçada çıkararak begiñ yanına geldi ve begiñ giceliklerini giydirerek yataklarına girdiler. İki 'âşık'ın murâdı hâşıl oldu. Şabâha kadar gözlerine uyku girmeyüp o giceniñ hâlini ta'rîfe kalem 'âciz bulunduğundan tahtîrinden şarf-ı nazar eyledim.

Behrâm Ağâ da Gonca-leb Kalfa'nın oçasına gidüp zifâfa dâ'ir olan rüsümü edadân sonra Gonca-leb Kalfa ile dudak dudağa gelerek muhabbet itmeğe başlayup "Efendim, bendeñiz efendi merhûm ile câriye almak üzere bundan mukaddem esîr pâzârına gitmiş ve zât-ı nâzkânelerini orada görüp 'alâka itmiş idim." Ne çâreki "Efendi merhûm begenüp aldığından bir şey dimege lisânım varmayup hatta Bedr-i Cihân

Ḥanım'ın Māhir Beg'e olan tezkiresini (266) ve bu esrârı fâş itmememi söylediğinizde zât-ı nâzkânelerine olan meyl ü muḥabbetinden ṭolayı setr idüp ifşâ itmedim, deyince Gonca-leb Kalfa daḥı

Sûzden bî-ḥaberdır sanmañız cānāneyi

Şem'a ol arz ider gör âteş-i efşāneyi

deyüp “Efendim, ḳalb ḳalbi taşdīḳ ider feḥvāsınca cāriyeñiz de o günden zât-ı ‘ālīñize muḥabbet itmiş isem de esāret-i cihetle elimden bir şey gelmeyeceğini bildiğimden zarūrī şabr ider ve şu zamānı bekler idim. Hisle Māhir Beg ile Bedr-i Cihān Ḥanım'ın sāyesinde ḳavuşdı.” deyüp nā'il-i murād oldılar. Şabāḥ ırkenden Behrām Ağā ḳonağa geldi.

Şabāḥ oldıḳda Māhir Beg ile Bedr-i Cihān Ḥanım ḳonaḡın ḥamamında ba'd'el-iḡtisāl oṭalarına gelerek elbiselerini deḡışdirdikden soñra ikisi birlikde Şīvekâr Ḥanım'ın oṭasına gitdiler. Ḥanım mūmā-ileyh oṭa (267) ḳapısından istiḳbāl eylediginden Māhir Beg ile Bedr-i Cihān Ḥanım, Şīvekâr Ḥanım'ın ellerini öpdı. Ḥanım daḥı ziyādesiyle iltifāt eyleyüp begi şaḡına ve ḥanımı solına oturdarak muḥabbete başladılar.

Şīvekâr Ḥanım, “Oḡlum, Māhir Beg işimiz tamam oldu. Pederin pāşā ile vālideñ ḥanım siziñ için merāk idüp ḥasret çekmekdedirler. Şimdi ben Bedr-i Cihān Ḥanım ile istedigim cāriyelerden yigirmi ḳadarını ve lâzım olacak eşyālarımızı alup Gonca-lebin ḥānesine gideceğim. Siz de ḳuşūr ḳalan eşya ve cāriye ve ḳonāḡı mezāde virüp aḳçesini naḳd-i mevcūdın üzerine zamm ile ve Behrām Ağā'ya bu pāreden biraz viriñ ve bir de emlāk defterini yaptırıñ.” dimesinden nāşı Māhir Beg anları tesvīyye itmek üzere selāmlıḡa çıḳdı.

Behrām Ağā gelüp Māhir Beg etegini öpmek istemiş ise de beg yine rāzı olmayup Şīvekâr Ḥanım'ın ifādesini Behrām Ağā'ya söyledi. Ağā hazır olmalarını ḥaremine ḥaber gönderdikden soñra kendüsi bedestāna (268) gidüp Sırrī Efendi merḥūmın eşyası fūrūḥat olunacağını beyān ile lâzım gelenlere ḥaber virüp ḳonağa geldi.

Şīvekâr Ḥanım mevcūd olan cāriyenin içinden on ḳadar cāriyeyi Sırrī Efendi'niñ rūḥı için azād ve ellerine beşer biñ gūrūşda cehāz parası virdikden soñra münāsib birer ḳocaya virilmek üzere eşyālarıyla berāber aḥbāblarının ḥānesine birer ikişer gönderüp yigirmi ḳadarını kendüsi ve Bedr-i Cihān Ḥanım'a alıḳoydıḳdan soñra yükde ḥafif bahāda ağır elbiseye dā'ir olan eşyāları şandıḳlara ḳoyup birer ṭaḳım yataḳ daḥı

harârlara başup cāriyelerin şandıklarıyla berāber Behrām Ağā'nın hānesine gönderüp kendüleri de cāriyelerini alarak ağānın hānesine gittiklerinde Gonca-leb Hanım, Şivekâr Hanımla Bedr-i Cihān Hanım'ı soğak kapusından karşılayup hanımların ayaklarını öpüp yukarıya çıkarup oturtdı.

Māhir Beg, “Ağâlardan da beş altı kişi bırakup kuşurlarının (269) haklarını virüp şavdıkdā beş günde eşya ve cāriyeler ve hayvānlardan lüzümsüz olanlarını fūrūhat, konāğı da şatdıkdan sonra cümle parayı nakd-i mevcūdın üzerine zamm beş biñ kīseye bālīg olmağla biñ kīsesini Sırrī Efendi'nin kırmış olduğı dolabına sekte getürmemek üzerine

“Muķīm ol hıdmetin üzre hüdādır eyleyen nuşret

Key cüz 'i şarf eyle merd ol bulursun 'izzeti rif'at.”

deyüp Behrām Ağā'ya teslim üçde birine ortak eyledikten sonra kuşur kalan akçeler ile emlak-ı mevcūdenin defterini yapup Şivekâr Hanım'ın yanına getürdi.

Bunun üzerine Şivekâr Hanım “Oğlum bu akçeleri su'āl itmeyim. Ancak İstānbül'da idāremize kâfi kaç gürüş māhiyemiz olduğı beyān buyurın.” deyince Māhir Beg “Efendim, Behrām Ağā'nın virecegi ticāret ve emlakdan gelecek irād ile berāber māhiye beşer biñ gürüş zāt-ı 'ālīniziñ ve Bedr-i Cihān Hanım'ın ayru ayru irādiniz (270) vardır.” didi. Şivekâr Hanım “Aferin oğlum, bu akçe ile İstānbül'da yalı ve konak alalım üst tarafıyla da irād aluruz.” deyüp akçeleri defter ile berāber Bedr-i Cihān Hanım'a teslim eyledi.

Māhir Beg, işlerini tekmil ve kendülerine mahşuş bir büyük gemi tutup ve Behrām Ağā da eşyalar ile hayvānları gemiye yerleşdirdikten sonra gelüp Şivekâr Hanım'la Bedr-i Cihān Hanım'ı ve cāriyeleri gemiye getürdi. Māhir Beg dağı altun şandığıyla mücevharāt çekmecelerini berāber alup gemiye geldiginde Behrām Ağā hanımlarıyla begin hāk-pāyilerine yüz sürdikden sonra ağlayarak vedā' idüp gidince Māhir Beg:

Nemiz kaldı bizim mülk-i 'Arabda

Nice bir gezelim Mısır u 'Araf'da

Bütün aḥbābımız zevk ü tarabda

Gel ey dil gidelim Rūm ellerine.

deyüp tã'ifelere geminin temürünü alup bād-bān küşād itmelerini emr eyledi. (271) Gemi hevānıñ müsā'adesiyle beş günde kal'a-i sulţāniyeden içeriye girüp altıncı günü sã'at üç kararlarında Qurşunlı Mağzen öñüne temür bıraktı. Māhir Beg, eşyaları ve hayvānları gemiden çıkarmalarını ağalara emr idüp kendüsi altun şandığıyla mücevharāt çekmecelerini ve hanımlar ile cāriyeleri kayıklara koyarak ve iki ağa dağı berāber alarak Bağçe Kapısı iskelesine çıktıklarında derhâl yanında bulunan ağanın birisini gönderüp lüzümü kadar 'araba getürmekle Şivekâr Hanım ile Bedr-i Cihān Hanım'ı ve cāriyeleri 'arabaya bindirüp şandık ve çekmeceleri de bir 'arabaya koyup kendüsi de uşaklar ile ber-kira hayvānlarına bindikten soñra 'arabaları öñüne kıatarak toğrı şehzāde başında pederi Rüstem Pāşā'nıñ konağına geldi. Pāşanıñ harem ağası Beşir Ağā, ba'z iş zımmında soğağa çıkmış bulunduğundan Māhir Beg'i gördüğü anda koşup eteği öpüp emrine muntazır oldu.

Beg, ağāya iltifāt ile peder ve vālidesiniñ hālinden su'āl (272) Beşir Ağā “Efendim, Pāşā Efendimiz daha kapuya gidmedi. Vālideñiz Hanım ile diger hanımlar efendimiz gā'ib olduğıñız vakıtdenberü maħbûsdir ve buña sebep, zāt-ı 'ālīñiz eve berāber götürdiñiz ağā bendeleriñizi gönderdiñiz maħallerden birer birer Bostancı başı köprisine üç sã'atden soñra geldiklerinde zāt-ı 'ālīlerini orada bulamadıklarından akşama kadar oralarda aramışlar ve o gice maħall-i mezkûrde bulunan me'mûrlar ile ikāmet irtesi gün konağa gelüp vukû'atı pāşā efendimize ifāde eylediler.

Bunıñ üzerine efendimiziñ ziyādesiyle cānı şıkıldı ve dā'irede bulunan ağā bendelerinden zāt-ı 'ālīñiziñ gā'ib olmasının sebebi su'āl ... bir cevāb-ı şāfi alamayup Dilāver Ağā, bendeñiz kerimesi Bedr-i Cihān Hanım'ın gā'ib olmasından tolayı yüregi yanmakda olduğundan Pāşā Efendimiz'e cevāb olarak “Efendim, Şādi Beg Efendimiz gā'ib olmadı. Bundan üç gün muqaddem kerime cāriyeñiz Kethüdā Zārife Hanımla gidüp elan nerede olduklarınıñ haberini alamadım. Efendim, bunı bizden şormayın haremnden su'āl buyuruñ.” (273) Pāşā Efendimiz, Dilāver Ağā'dan bu cevābı aldığında zāt-ı 'ālīñiziñ Bedr-i Cihān Hanım'ın arkasından gitdiğini añlayup bendeñizi berāber alarak toğrı hareme girdiğimizde vālideñiz Nāz-perver Hanımla diger hanımlara Bedr-i Cihān Hanım'ın nereye gitdiğini su'āl ... hanımlarda telāş gösterdiklerinden Pāşā Efendimiz öyle ise bu işden cümleñiziñ ma'lûmâtı var imiş, deyüp konāğıñ taş otaşına hanımları koyup üzerlerine temür kapuyı kapadıktan soñra mühürledi.

Etmek ve şularını pencereden virmemi bendeñize emr idüp maḥdūmım gelinceye kadar siz burada ḥabs olarak oturiñ, didikden soñra selāmlıḡa çıkup dā'irede bulunan cümle ağāları eṭrāfa gönderüp zāt-ı 'ālīñiz ile Bedr-i Cihān Ḥanım'ı aradı.

Vālideñiz Nāz-perver Ḥanım, zāt-ı 'ālīñiziñ gitdigine ve işi kendü eliyle yaptığına diger ḥanımlardan ziyāde nādim ve pişmān olmuş ise de (iş işden geçmiş ve ok yaydan çıkmış) olduğu cihetle kimseye bir şey diyemeyerek sūkūt eyledi. (274) Māhir Beg, “Öyle ise ağā ḥanımlar ile cāriyeler ve şandıklar 'arabadan indir de ḥareme getir. Ben pederimiñ yanına gideyim.” deyüp toḡrı Rüstem Pāşā'nıñ ḥuzūrına çıkup ayaklarına şarıldı.

Pāşā da dār-ı dünyāda olan bir evlādını gördiginde pek ziyāde memnūn olarak yanına alup oturtı. Ziyādesiyle iltifāt eyledikten soñra Māhir Beg kendüsiniñ kaçdığından tolayı olan kuşūriyla berāber vālideleriniñ kuşūrlarınıñ 'afvını pederinden ricā idince Rüstem Pāşā oḡlınıñ ricāsına taḥammül idemeyerek müsā'ade idüp me'mūriyyetine gitdi.

Māhir Beg, Beşir Ağā ile berāber ḥaremde olan taş oṭanıñ kapusını açup vālidesiniñ ve diger ḥanımlarıñ ellerini öpdiginde Nāz-perver Ḥanım oḡlınıñ boynına şarılup anā oḡıl ağlaştıkdan soñra ḥanımları konaḡıñ ḥamāmına getürdi. Kendüsi Şivekār Ḥanımla Bedr-i Cihān Ḥanım'ıñ yanına gidüp oturdıkdā pederiniñ oṭalıklarıyla konaḡda bulunan cümle cāriyeler gelüp (275) begiñ ḥāk-pāyine yüz sürüp gitdiler.

Gonca-fem Ḥanım kerīmesiniñ geldigini ḥaber alınca konaḡa gelüp Māhir Beg'iñ etegini öpmek istemiş ise de beg rāzī olmayarak kâ'in vālidesiniñ elini öpdı. Kerīmesi Bedr-i Cihān Ḥanım da vālidesiniñ elini ve o da evlādınıñ gözini öperek kemāl-memnūniyetle mülākāt eyledi.

Māhir Beg kâ'in vālidesiyle görüşdükdan soñra Bedr-i Cihān Ḥanım'ı berāber alarak Mābeyn Oṭasına gidüp ḥarem ağāsı Beşir Ağā'ya kâ'in pederini getürmesini emr ve ağādcı Dilāver Ağā'yı alup Mābeyn oṭasına getürdiginde Māhir Beg ile Bedr-i Cihān Ḥanım kıyām ile destini pūs itdiler. Ağā daḡı kerīmesiniñ gözlerinden öpdı. Yarım sā'at kadar mülākāt itdikden soñra beg ağā ile selāmlıḡa çıkup toḡrı Kethüdā Fikrī Efendi'niñ oṭasına gitdi.

Fikrī Efendi, Māhir Beg'i kapunıñ yanından karşılayup etegini öpdı ve begi köşeye oturdup dā'irede (276) bulunanlarıñ cümlesi gelüp begiñ etegini öperek gitdikden soñra Beg gemide olan eşyaları su'āl itmekle Fikrī Efendi, gemiden konaḡa

gelen eşyaları bir maħalde hıfz idüp ağā bendeleriñize de iki ota virdim. Ĥayvānları aħūra gönderdim cevābını virdi.

Nāz-perver Ĥanım ve diger iki Ĥanım maħbūsı evveliden berū Ĥamām yūzi görmediklerinden insān kıyāfetinden çıkup ‘ādetā yabān ādemine dönmiş olduklarından cāriyeler Ĥanımları Ĥamāmda yıkadıkdan soñra temiz elbiseler giydirüp Şīvekār Ĥanım’ın otaına götürmeleriyle Ĥanımlar Şīvekār Ĥanımlar görışüp Bedr-i Cihān Ĥanım evvelā kâ’in vālidesi Nāz-perver Ĥanım’ın soñra diger Ĥanımların ellerini ve anlarda Bedr-i Cihān Ĥanım’ın gözlerini öpüp muħabbete girişdiler.

Aħşam olup Rüstem Pāşā maħall-i me’ mūrīyyetinden gelmekle oğlı Māhir Begle sâ’at üçe kadar selāmlikda oturup ba’de Beşir Ağā Pāşā ile begi ĥareme (277) götürdi. Cāriyeler Pāşā’yı kendü otaına oturtıdıkdan soñra Māhir Beg vālidesi Ĥanımla diger Ĥanımlar önüne düşüp pederiniñ yanına getürmekle Ĥanımlar pāşānıñ etegini öpüp dīvān tırdıklarında Rüstem Pāşā Ĥanımlara ĥıtaben (İtdinigiñiziñ cezāsını gördiñiz.) “Kuşūrıñızı Māhir Beg’e bağışladım.” deyüp oturmalarını emr itdi.

O sırada Bedr-i Cihān Ĥanım gelüp kâ’in pederi Rüstem Pāşā’nıñ etegini öpmekle pāşā gelini Ĥanıma ziyādesiyle iltifāt idüp oturdarak yarım sâ’at soñra beg Bedr-i Cihān Ĥanımla berāber kalkup Şīvekār Ĥanım’ın olduğı otaya gelerek ananla da berāber muħabbet eyledikden soñra otaalarına gitdiler.

İrtesi gün pederi pāşā ile biraz berāber oturup ba’de Ketħüdā Fikrī Efendi’niñ otaına gitdiginde kâ’in pederi Dilāver Ağā’ya ĥıtaben Aħsaray civārında Ekşi Karadūd Maħallesinde Tek Bıyık nāmında bir esirci vardır ve kerīmeñizi İskenderiyye’ye götürēn ādem odur. (278) “Her nerede bulur ise bul yanıma getir.” emrini virmesiyle Dilāver Ağā hemān yanına iki ağā alarak maħall-i mezkūreye gidüp aramış ise de maħalle ahālisi vāķı’ā öyle nām ile bir esirci var idi. Faķat bundan bir sene muķaddem İskenderiyye’ye cāriye getürür iken bindiği gemi karaya düşüp batmış ve gemide bulunanların cümlesi sāhil-i selāmete çıkmışlar ise de Tek Bıyık esirci dinilen ġark olmuş diye ĥaber aldıklarını beyān itmeleriyle Dilāver Ağā bu ĥaberi bege gelüp ifāde Māhir Begde.

Eger mülk-i cihān bākī olaydı

Filandan intikām almak kolaydı

deyüp Fikrī Efendi ile Dilāver Ağā’yı ve yorgancı Şıdkī Ağā’ya berāber alup kendüsine konak aramağa çıkdı.

Şurası burası der iken Hıvace hanına geldiler. Maḥallenin imamından şatılık konak şordıklarında İmām Efendi “Vardır, hatta şahibi borçlu düşdiği cihetle ehven fiy’atla virecekdir,” deyüp begin önüne (279) düşerek bir konağa gitmeleriyle şahib-i hâne Māhir Beg’e ziyādesiyle ikrām idüp konağı gezdirdi.

Māhir Beg ile ve yanında bulunanlar konağı begenüp bahāsını şahibinden su’āl idüp şahib-hâne “Efendim, bir yük elli bin gürüşdan aşağıya viremem.” deyince Māhir Beg hemān cebinden kurşun kalem çıkarup Bedr-i Cihān Hanım’a hıṭāben bir yük yetmiş bin gürüşin pederin Ağā’ya teslimen irsālini yazup puşulayı Dilāver Ağā’ya virdi.

Ağā, Rüstem Pāşā’nın konağına gelüp dönme dolabdan Māhir Beg’in puşulasını kerimesi hanıma gönderdi. Bedr-i Cihān Hanım puşulanın mā’lini anlayup nakd-i mevcūddan bir yük yetmiş bin gürüş sayup pederine teslim eyledi. Dilāver Ağā parayı Māhir Beg’e getirdiğinde beg bir yük elli bin gürüşünü konak bahāsi olarak şahib-hāneye i’tāsını senedleri Şīvekār Hanımla Bedr-i Cihān Hanım’ın üzerine nısfıyyet üzere olarak tahrīr itdirmesini Fikrī Efendi’ye emr idince şahib-hâne (280) hemān eşyalarını hamāllara yükledüp taşınmağa başladı. Efendi daḥı lazım gelen maḥallde konağı hanımların üzerine çevirdüp senedleri Māhir Beg’e teslim eyledi.

Māhir Beg, kuşūr kalan yigirmi bin gürüşü Sıdkı Ağā’ya i’tā idüp “Bir haftaya kadar bu konağın döşenmesini senden isterim.” deyince ağā daḥı akçeyi alup gitdi. Bu işler tesviye oluncaya kadar ahşām olduğundan Māhir Beg pederinin konağına gelüp o günki yaptığı işi Şīvekār Hanım’a ifāde itdikden sonra konağın senedlerini Bedr-i Cihān Hanım’a i’tā eyledi.

Şabāḥ oldıkda Māhir Beg, selāmlığa çıkup kâ’in pederi olan Dilāver Ağā’ya hayvānlar ve eşyalar ve ağāları almış olduğu konağa götürmesini ve lazım olan erzākı alup aşcılara yemek pişürtmesini emr idüp Dilāver Ağā eşyalar ve hayvānları ağālar ile berāber konağa götürüp bakır takımından lazım olacak miktār şey çıkarup aşcılara teslim ile kendüsi işe nezāret iderdi. (281) Yorgāncı Sıdkı Ağā konağı mükemmel şüretle gice gündüz çalışarak bir haftada tekmil döşeyüp on kadar işçiye konağı sildirdikden sonra gelüp Māhir Beg’e ifade, Beg de maṭlūbātını su’āl eylediginden virilen akçeden beş yüz gürüş kaldığını beyān idince Māhir Beg, Sıdkı Ağā’ya teşekkürle kuşūr kalan parayı kendüsine iḥsān eyledi.

Māhir Beg, konağıñ döşendigi haber aldığında pederi Rüstem Pāşā'dan konağına gitmege ruḥṣat alup Şīvekâr Hanım, Nāz-perver ve digerleriyle vedā' itdikden ve Bedr-i Cihān Hanım daḥi kā'in vālidesi hanımla digerleriniñ etegini öpdikden soñra Māhir Beg'iñ celb ve ihzār itmiş olduğu 'arabalara cāriyeleriyle binüp ve paşanın harem ağası Beşîr Ağā öñlerinde olduğu hâlde toğrı Hıvace hanındaki yeñi alınan konağa geldiler.

Māhir Beg, Şīvekâr ve Bedr-i Cihān Hanımlara konağı gezdirdiginde hanımlar konağıñ Boğaziçi ve Üsküdār (282) ve Galaṭa ve Beyoğlıyla tersāneye nezāreti olduğunu ve her bir oṭası gün-ā-gün aḳmeşeler ile döşenmiş ve envā' dürlü 'avîzeler aşılımış ve oṭalarda a'lā konsol ve üzerinde tavāna kadar endam ayîneleri konılmış olduğunu gördüklerinde ziyādesiyle begenüp bir de sāḥil-hāne alınmasını Şīvekâr Hanım, Māhir Beg'e ricā eyledi.

Māhir Beg, iki günde bir kere pederi pāşanın ziyāretine gidüp pederiyle vālidesiniñ du'ālarını alur idi. Ka'in pederini kendüsine Kethüdā idüp konağıñ münāsib bir maḥallinde beş oṭalı bir dā'ire inşā kā'in vālidesiyle kā'in pederini oturtdı ve yemeklerini konağdan gönderirdi.

Kış geçüp bahar geldiginde tağlar yeşillenerek ağaçların her birisi gün-ā-gün çiçekler açmağa başladığında Māhir Beg hem gezmek ve hem de bir sāḥil-hāne tedārik etmek üzere bir gün pederiniñ Kethüdāsı Fikrî Efendi ile kā'in pederi Dilāver Ağā ile ve Bağçe (283) kapusından iki çifte bir kayığa binüp Rūmeli Hişārı'na vardıklarında oranın imāmından satılık bir yalı su'āl eylediler. İmām Efendi öñlerine düşüp Şeyṭān aḳındısından yigirmi oṭalı mücedded bir yalıya götürdi. Māhir Beg yalıyı gezüp begendigidenden pahāsını su'āl eyledi.

İmām Efendi, bu yalının şāhibi taşrada olduğu cihetle pāzārlığı Vālide hânında şarrāf Ağobcān Ağā ile olacaḳdır, dimesiyle beg oradan kayığına binüp Anāṭolı tarafında bir kaç yalıya daha bakmışlar ise de begenmediklerinden Bağçe kapusına geldi. O gice Fikrî Efendi'yi konağından şalıvirmeyüp irtesi gün şarrāfa gönderdi. Kethüdā Efendi Valide hânında Ağobcān Ağā'nın oṭasına gidüp yalının pahāsını su'āl eylediginde şarrāf merḳūm iki yük guruşdan aşağıya viremeyeceğini beyān ile şāhib-sāḥil-hāneniñ kendüsine olan emrini gösterdi. Fikrî Efendi şarrāf ile yalının senedlerini berāber (284) ararak konağa getürdi. Vuḳū'hāli Māhir Beg'e ifāde eylediginde beg haremnden aḳçeyi getürüp bi't-ta'dād şarrāfa teslīm ve i'tā ve şarrāfda yalının senedlerini virdi. Fikrî Efendi senedleri alup şarrāf merḳūm ile maḥalline gidüp Şīvekâr ve Bedr-i

Cihān Hanımlara yalıyı şatdığına dā'ir takrîrini virdirüp senedlere derç ü taşhîh itdirdikden şöñra getirüp beşe teslim, beg de Bedr-i Cihān Hanım'a virdi.

Māhir Beg, 'aliyyü'l-ḥesāb yorgancı Şıdkı Ağā'ya on beş biñ gürüş i'tā ve yalınıñ döşenmesini emr itmekle ağā mūmā-ileyh on beş gün içinde konağdan daha a'lā olarak yalıyı döşeyüp meşārif defterini beşe taqdīm, beg de defteri muṭāla'a idüp yekuni yigirmi iki biñ gürüşa bālig olduğunu görmekle üst tarafı olan aḳçeyi ağāya virerek dā'iresiyle yalıya nakl idüp yazıñ yalıda ve kış geldiginde konağda zevḳ iderler idi. (285) Bu yalı ve konağ alındıktan ve mübāye'a olınan mefrūşāt vesā'ir mişārifî çıkdıktan şöñra kuşūr kalan üç biñ kiseden ziyāde nakd-i mevcūd ile ḥān ve ḥamām gibi irād alınarak Şıvekār Hanımla Bedr-i Cihān Hanım'ıñ üzerine yapıldı.

Māhir Beg, Şıvekār Hanım'ıñ ḥatırına kendi vālidesinden ziyāde-i ri'āyet ve her gün ḥanımnıñ oṭasına gidüp rızāsını taḥşîl ider ve Bedr-i Cihān Hanım dūr iseñ aslā ḥanımnıñ yanında oturmıyup otursa bile iki dizi üzerine edībāne oturur idi. Şıvekār Hanım Māhir Begle Bedr-i Cihān Hanım'ı evlādları gibi sevüp şahîḥen vālidelerinden ziyāde muḥabbet eylediginden bir gün görmese şabr idemeyüp görmege mecbūr olur idi.

Māhir Beg'ıñ İskenderiyye'den geldiginiñ birinci senesi vālidesi Nāz-perver Hanım vefāt idüp beg vālidesiniñ firākıyla yanar iken arası çok geçmeden pederi de vefāt idince beg kendüsini bütün bütün şaşırdı. Şıvekār (286) ve Bedr-i Cihān Hanımlarıñ naşḥatleriyle biraz 'aklı başına gelüp

İki kâğıtdan 'ibāret nüṣḥa-yı kevn-i mekān

Biri ibḳā-yı vücūd biri ifnā-yı 'adem

Dehriñ evlādını başdan çıkarur dāye-i felek

İtmese terbiye sık sık lālā-yı 'adem

deyüp pederiniñ kendüsinden başka vārişi olmadığı cihetle pederiniñ muḳaddimā yaptırmış olduğu maḥall-i maḥşūşına defn itdirüp, bir ev ki vālidesiyle beş oṭalık ḳalmış olduğından vālidesini yanına alup oṭalıklara yigirmişer biñ ve eski cāriyelerden beş altısına beşer biñ gürüş virüp kocaya virilmek üzere Kethūdā Fikrī Efendi'niñ ḥanesine gönderdi.

Pederiniñ Kethūdāsı olan Fikrī Efendi'ye pederi gibi yanında oturmaḳ üzere biñ gürüş māhiye taḥşîş terekeyi Fikrī Efendi'ye ḥavāle itdi. Efendi mūmā-ileyh efendisiniñ

emekdârlarına münâsib miqdâr akçe i'tâ (287) yeñi olanlarınıñ haklarını tasviye iderek şavdı. Konağ ve eşyâ ve câriye ve hayvânları fûrûhat ve şarrâfîn hesabını da görüp şatdığı eşyâların parasını şarrâfa teslim senedini alarak yaptığı defter ile beğe taqdim eyledi.

Mâhir Beg, Fikrî Efendi'niñ getürdiği defteri mu'tala'a ile tereke aşumânıyla naqd-i mevcûdı ba'de'l-şarrâf altı biñ kîseye bâliğ olduğunu gördiginde bu akçe ile kendüsiyle Bedr-i Cihân Hanım'a irâd alınmasını emr idince Fikrî Efendi dağı alup hanım ile begiñ üzerine yaptırdarak senedlerini beğe taqdim idüp beg de Bedr-i Cihân Hanım'a virdi.

Mâhir Beg'in Bedr-i Cihân Hanım'dan İstanbul'a geldikleri sene bir maḥdûmı dünyâya gelerek ismini Ḥayālî Beg tesmiyye ve iki sene soñra da bir de kerîmesi olmağla anında adını Dürr-i Cihân Hanım koydı.

Çocuklar dâyeler ve dâdılar ve lâlâlar vasıtasıyla büyüyüp Ḥayālî Beg altı yaşına ve Dürr-i Cihân Hanım dört yaşına girdiginden okuyup yazmalarına maḥşûşen (288) ḥvâceler ta'yîn olunup efendiler her gün selâmlıkda beş sâ'at miqdârı çocuklara ders virirler idi.

Altı sene zarfında Ḥayālî Beg ile Dürr-i Cihân Hanım çok şey taḥşîl itmişler ise de hanım on on bir yaşına girdiginden erkekden kaçma zamanı gelmekle Mâhir Beg kerîmesiniñ selâmlığa çıkmasına râzı olmayup biraz da kadınlığa lazım olacak şeyleri taḥşîl itmek üzere dikiş ve nâkış ve çalgı ustaları ta'yîn itdi. Dürr-i Cihân Hanım bu şan'atları öğrenmekde olsun bir gelem Ḥayālî Beg'e.

(Ḥayālî Beg ile Ferdâne Hanım'ın Hikâyesi)

Yek iki üç sene kadar yalnızca kemâl-derece ikdâm u gayret ile taḥşîl çalışdığından ḥvâce efendilerin her su'âllerine cevâb virmege başladı. Gerek 'ilmen ve gerek kalemen akrânına fâ'-ik olduğunu pederi Mâhir Beg gördiginde te'ehhül itdirmegi kurmuş ise de maḥdûmının dünyâdan bî-ḥaber olduğu hâlde kangı kızını almış olsa lâyıq-ı (289) vechile imtizâc idemeceğini aňlamağla ne yolda hareket olunmak lazım geleceğini haremî Bedr-i Cihân Hanım'dan su'al eyledi.

Hanımın biraz tefekkür idüp “Efendim, bunun çâresi maḥdûmımız begiñ haberi olmayarak bir güzel câriye alalım. Kethüdâ Fikrî Efendi'niñ ḥânesine gönderüp ba'z vâsıtalar ile beğe gösterelim. Belki muḥabbet itdiririz. Yolında vâқи' olan ifâdesini

Māhir Beg daḥı ma'kūl görüp begendiginden naşıl bilür iseñ öylece yapmasına izİN virdi.

İrtesi gün Bedr-i Cihān Hānım maḥdūmı Hāyālī Beg'e almak üzere cāriye getürdüp bir kaç günüñ içinde on iki yaşında Gürciyyü'l-aşl olmak ve güzel nazarı bulunmaz derecede bir cāriyeyi yigirmi beş biñ gurūşa aldı. İsmiñi daḥı Ferdāne koyup Fikrī Efendi'niñ ḥaremi Memdūḥa Hānım'ın ḥanesine gönderdi.

Māhir Beg maḥdūmını Bāb-ı 'Ālī'de münāsib bir kalemeye çırāğ itdirüp Hāyālī Beg her gün iki çiftle kayıkla Rum (290) İli Hışārı'ndan kalemeye devām itmekde ise de gençlik ḥālī 'acāyib olduğından cum'a ve pazar günleri daḥı lālāsıyla berāber Küçük Şu ve Çubuklı ve Sultāniyye ve Hangār İskeleyi ve diger seyir maḥallerine de gitmekde kuşūr itmez idi.

Hāyālī Beg bir cum'a günü lālāsıyla yalıdan kayığına binüp Küçük Şu'ya çıktı. Kayıkçılar kayıktan şilteyi çıkarup münāsip bir ağacıñ altına serdiklerinden beg lālāsını yanına alup oturup gelen geçen 'arabaları seyr ider iken 'arabanıñ birisinde altmış yaşında bir ḥanımiñ yanında on iki on üç yaşında bir kız oturduğünü gördüğü anda derūnında bir ḥalecān peydā olup sā'ir 'arabalardan ziyāde kızın 'arabasına bakdı.

Hāyālī Beg, gayrī şabr idemeyüp tekrār kızın 'arabası begiñ öñünden geçer iken kıza işāret itdi ise de bir cevāb-ı şāfi alamadığından tolayı bütün bütün pūşulayı şaşırup bayılmaḥ derecelerine geldiğini kız 'arabadan (291) görüp bir temennā iderek bir daha beğ kendüsini göstermedi.

Aḥşām olduğından seyir maḥallinde kimse kalmamaḡla Hāyālī Beg daḥı kayığına binüp yalıya gelmiş ise de evvelki ḥālinde olmayup 'ādetā iki māhlık ḥasta gibi bir ḥāl kesb eylediğini pederi Māhir Beg görünce maḥdūmına bir şey dimeyüp ḥaremi Bedr-i Cihān Hānım'a bir çok teşekkür itdi.

Hāyālī Beg ise esrārını kimseye ifşā idemeyüp ve gördüğü kızın daḥı kimiñ nesi olduğunu bilemediğinden

Ne'tdim saña baḡrımı ḥūn itdiñ ey felek
Sırr-i nihānı bir de bīrūn itdiñ ey felek

Ol 'aql kim vücuda felātūn-ı dehr ümidi
Pā-māl-i terk-i nāz-ı cūnūn itdiñ ey felek

deyüp o gice ağlaya ağlaya şabâhı idüp vakit geldiginde kayığına binüp kalem gelmiş ise de ‘aklı fikri kızda olduğundan kalemde iş görmek şöyle (292) tursun tekellüm itmege bile liyâkatı olmadığından hastalık bahânesiyle vaktinden evvel kalemden kalkup yalıya gelerek haremde oçasına girüp oturdu. Hayâlî Beg, gündüzleri kalemde gidüp gelmekte ve giceleri döşegine yatmayup ağlayup şabâhlara kadar oturmakta ve cum‘a pâzâr günleri Küçük Şu‘da vakit geçürmekte olduğu hâlde aradan bir mâh kadar geçüp mezkûr ‘arabadan bir eşer zühûr itmediginden beg kalemini terk ile her gün Küçük Şu‘ya devam itmege başladı.

Kethüdâ Fikrî Efendi bir gün Hayâlî Beg’in selâmlıkda oçasına gelüp oturdu ise de begiñ efkârı ziyâde olduğu cihetle efendiniñ yüzine bile bakmadığından Fikrî Efendi tucâhûlden gelerek “Oğlum, efkârın nedir?” deyü su‘âlinde begiñ ‘aklı başına gelerek “bir şey yokdur. Peder Efendi, haremde câriyeniñ birisine ziyâdesiyle cânım şıkıldı. Teşrif-i ‘âlîñizi göremedim. ‘Afv buyuruñ.” Fikrî Efendi “Oğlum böyle şeyleri efkâr itme. Bugün (293) cum‘adır. Seniñle Küçük Şu‘ya gidelim. Biraz efkârıñ tağılır.” deyince Hayâlî Beg ne cevâb vireceğini şaşırıp zarûrî olarak efendi ile lâlâsını berâber kayığına alup toğrı Küçük Şu iskelesine çıkdıklarında kayıkçılar şilteyi begiñ her gün oturduğu mahalle serdiler. Beg Efendi ile oturup lâlâsıyla kayıkçılar ba‘z iş bahânesiyle her biri bir tarafa gitdi.

Hayâlî Beg ile Fikrî Efendi yalnızca muhabbet iderler iken muqaddimen beyân olunan ‘araba ile mezkûr kız begiñ öñinden geçdiğinde beg, kızı gördüğü anda düşüp bayıldı. Fikrî Efendi begiñ güç hâl ile ‘aklını başına getürmüş ise de ‘araba gitdi. Yine beg kızdan bir haber alamayup

Görerler dud-ı âh u sîne-i süzânımı ey dil

Didiler gâlibâ semt-i sarây-ı dilde yangın var

deyüp ağlamağa başladı. (294)

Fikrî Efendi ile Hayâlî Begiñ Mükâlemesi

Efendi- Oğlim ne oldıñız?

Beg- Bir şey yok, peder efendi.

Efendi- Ne için söylemiyorsunuz?

Beg- Nasıl söyleyim söylenecek şey degildir.

Efendi- Cānım oğlım ‘arabayı görünce bayıldınız sebep nedir?

Beg- Āh! Peder Efendi ‘arabadaki kız içündür.

Efendi- ‘Acāyip bilmedigini bir kız için bu hâle girmek olur mı?

Beg- Nasıl olmaz o kızın derdinden bir buçuk mähdanberü gice gündüz ağlamakdayım.

Efendi- Haqqıñız var oğlım zirā (‘Aşk bir âteştir ki düşdigi yeri yakup kül ider.) Fakat bu kız kimiñ nesi olduğunu bilür misiniz?

Beg- Āh, peder efendi eger bilmiş olsa idim pederim beni öldirecek bile olsa aña katlanur bir çāresini arar idim. (295) Bunun üzerine Fikrī Efendi artık “Oğlım Hayālī Beg aḥşām oldu, gidelim.” deyüp kalkdıklarında begiñ lālāsıyla kayıkcılar şilteyi aldılar. Beg ile efendi ve lālāsı kayığa binüp yalıya geldiler ise de Hayālī Beg Fikrī Efendi ile gice sā‘at dörde kadar oturup ‘araba lakırdısından başka bir şey söylemediği cihetle Fikrī Efendi, “Oğlım, dün vālideñiz Memdūḥa Küçük Şu‘da idi. Belki kızını görüp de bir haber almışdır. Yarın berāber İstanbul’a gidelim de su‘āl ideriz. Sen bu gice rāḥatına bak.”

Hayālī Beg, haremde oḥasına gidüp yatdı ise de şabāḥa kadar ḥayālden gözine uyku girmeyüp şabāḥ oldıkda selāmlığa çıkupda uşāklardan efendiniñ gitdiğini haber aldıkda hemen kayığına binüp Bağçe Kapısı iskelesine çıkarak orada hazır bulunan ḥayvānına bindi ve lālāsını da bir kīrā ḥayvānına bindirüp toğrı Fikrī Efendi’niñ ḥānesine gidüp efendiniñ haremde olduğunu haber alınca (296) haremde efendiniñ oḥasından içerüye girdiginde kendü vālidesi Bedr-i Cihān Hanım yaşmak ve ferāce ile minder üzerinde ve Fikrī Efendi ile ḥaremi Memdūḥa Hanım erkân-ı şiltesinde oturup ba‘z şey müzākere itdiklerini görünce beg Sa‘dī dervīşi gibi oḥanın ortasında tonup kaldı.

Bedr-i Cihān Hanım (Gel ey terk-i kalem matem-i serāncāmıñ beyān eyle) deyüp “Oğlım, kaleme gitmeyüp de buraya gelmeñize sebep nedir? Yoḥsa efendi ḥazretlerine bir şey mi ifāde ideceksiñ?” deyince Hayālī Beg, maḥcūbiyyetinden tekellüm itmege kādır olamadıkdan başka ayakda bile tıramayup olduğu maḥalle oturdu. Memdūḥa Hanım, oḥada bulunan cāriyeler ile begi olduğu maḥalden kaldırıp minder üzerine oturdılar ise de beg etrāfına şaşgın şaşgın bakar idi.

(Bedr-i Cihān Hanım ve Kethūdā Fikrī Efendi ve Ḥaremi)

(Memdūḥa Hanım’ın Mükālemeleri)

Bedr-i Cihān– Efendi Һazretleri buña ne olmış? (297)

Efendi- Bendeñiz ne oldığını bilmem.

Bedr-i Cihān- Buraya gelmesine sebep nedir?

Efendi- Dün Küçük Şu’ya gitdik idi.

Bedr-i Cihān– Orada ne gördiñiz?

Efendi- ‘Arabanın birisinde güzel bir kız.

Bedr-i Cihān- Şoñra ne yaptiñiz?

Efendi- Ne yapacağız? Begimiz kızını gördüğü anda düşüp bayıldı. Bendeñiz kendüsiyle uğraşur iken ‘araba gitmiş. Bu gice begimiz ‘araba laķırdısından başka bir şey söylemediği cihetle bendeñiz de vālideñiz Һanım orada idi. Bir kere andan su’āl idelim, didim. Belki su’āl itmege gelmişler.

Bedr-i Cihān- Vah vah! Oğlum bilmediğini bir kızını su’āl itmek için yalıdan buraya kadar gelinür mi?

MemdūҺa- Ne için gelinmez efendim. Eger kızını görmüş olsañız siz de gelürsüñüz.

Bedr-i Cihān- Dimek oluyor ki siz de kızını görmüşsüñüz. (298)

MemdūҺa- Gördüm efendim. Çünkü dün Küçük Şu’da idim.

Bedr-i Cihān- Bu kadar kız güzel mi Һanım vālide?

MemdūҺa- Ne söyleyorsañız efendim, seyir maħalinde andan güzel yok idi.

MemdūҺa Һanım “Kız, Ferdāne Beg Efendimiz’e bir şerbet getir. Һayālī Beg’iñ ‘arabada görmüş olduğu ve nice günler derdinden yanup tutuşduğu kız kemal-zīnnet ve elinde altın kadeh ile oñadan içerüye girüp de şerbeti bege takdīm. Beg Ferdāne’niñ elinden kadehi alup şerbeti içdikden şoñra kadehi girüye virdi. Ferdāne yerden bir temennā idüp kadehi alup gitdi.

(MemdūҺa Һanımla Һayālī Beg’iñ Mükālemesi)

Һanım- Cāriyemi begendin mi?

Beg- Begendim vālide Һanım.

Һanım– İster iseñ saña fūrūht ideyim.

Beg- Aman, vālide Һanım ihsān idersañız. Bahāsı kaç gurūşdır. (299)

Һanım- Akçe ile degildir ba‘z şartlarıyla viririm.

Beg- Aman vālide Һanım bir kere daha yüzini göreyim de ister iseñ beni öldür.

Hanım- Şartları diñle aña göre hareket eyle.

(Memdûha Hanım'ın şartları)

Birinci: Pederin, vâlidenin rızâsından çıkmayup elinin altında bulunanların güçleri yetmediği işi teklif itmeceğine.

İkinci: Bulunduğın me'mûriyyete devam idüp kendinden yaşıda ve rütbede büyük olanların emrine itâ'at ve küçüklerine tevâzu' idüp evlâdın gibi hüsn-i nazar iderek dâ'imâ kendü işinle meşgûl olacağına.

Üçüncü: Kendü nefsin kabul itmediği bir fenâlıkı dostının değil düşmanının bile hakkında icrâ itmeyeceğine

Dördüncü: Bir kimse seni şâdık zann idüp de emânet olarak bir şey virür ve söyler ise emânete hıyânetlik itmeyüp virdiği şey'i hıfz ve sırrı dahı sır ideceğine. (300)

Beşinci: Yapacağın işde ve söyleyeceğin sözde 'acele itmeyüp evvela kendin eyüce mülâhaza idüp şâniyyen hüsn-i zann itdigin aḥbâbından bir zât ile müşâvere ideceğine.

Altıncı: Gerek dost ve gerek düşmanından olsun. Bir zâtın işini gördüğünde mükâfât taleb itmeyüp rızâ-yı hakk için göreceğine.

Yedinci: Kendi kuşurın turur iken anı bırakup da diğer başka bir âdemin kuşurunu görmeyüp malına ve 'ırzına hıyânet nazarıyla bakmayacağına.

Sekizinci: Bir adam saña bir fenâlık itdikden sonra gelüp de vukû' bulan kuşurının 'afvını ricâ itdiginde ricâsını redd itmeyüp kabul ideceğine.

Doğuzuncu: Vireceğim câriyeden üç dört mâhdan sonra uşanup da üzerine başkasını almayacağına ya'nî maymun istâhlı olmayacana.

Onuncu: 'Ömrün oldıkça yalan söylemeyüp elinden geldiği mertebe herkese iyilik itmege sa'y ü gayret ideceğine.

Hayâlî Beg vâlidesinin yanında oturmak değil yüzine karşı tekellüm itmez iken. (301) "Ah! min'el-'aşkı ve ḥalâti aḥraḳa kalbi bi-ḥarârâti." deyüp evvela vâlidesi Bedr-i Cihân Hanım'ın ayağını ve şâniyyen Fikrî Efendi ile Memdûha Hanım'ın ellerini öpdikden sonra şart-ı mezkûreyi temâmen tutacağına dâ'ir yemîn ve vâlidesi hanımın kefil olmasını ricâ ve niyâz Bedr-i Cihân Hanım maḥdûmına kefil olduğundan Memdûha Hanım Ferdâne'nin gelmesini emr idince câriye-i mezbûre oṭaya gelüp Hayâlî Beg'in ayağını öperek karşusunda divân turdı. Bunun üzerine Bedr-i Cihân Hanım "Oğlım, bu

câriyeyi saña virmek üzere aldım ve pederin beg efendinin emriyle bu yolda hareket olındı ve buña sebep genclik hâli ma'lûm diger kabûl olunamayacak derecede münâsebitsiz birisini görüp de ta'aşşuk itmeyesiñ ve bir de bir buçuğ mâhdanberü çekdiğin meşakatler hâtırına gelür de bundan soñra câriyeñ ile hüsni-ı imtizâc itmene sebep olur ve hem de dünyayı saña aňlatmak üzere desîseden 'ibâret idi. Hayâlî Beg vâlikesinden bu müjdeyi aldığında tekrâr hanımın ayağını öpüp artık тұrmayup rāhat-ı kalb ile kalemine gidüp aħşam üzeri yalıya gitdiğinde (302) vâlikesi Bedr-i Cihān Hanım'ı ve Memdūha Hanım'ı ve Fikrî Efendi'yi görmüş ise de sevdiği câriyeyi göremediğinden maħzûn olarak o gice o hâl ile vakit geçürdi.

Hayâlî Beg, şabâh oldıkda selâmlığa çıkup otaşında oturur iken uşaklar pederinin istediğini haber virdiklerinden beg pederinin otaşına gitdiğinde vâlikesinin pederi Dilâver Ağâ ile Ketñüdâ Fikrî Efendi'yi pederi Mâhir Beg'in yanında görünce ayakda durup pederinin emrine muntazır oldu.

Mâhir Beg "Oğlum, dün vâlideñ hanımın kefâletiyle Memdūha Hanım vâlidemiz Ferdâne'yi buraya getürmüş ise de benim de üç şartım var. Eger kabûl ider iseñ Ferdâne'yi saña nikâh idüp viririm ve itmediğın hâlde nâfile yere zaħmet çekme Ferdâne'yi göremezsın." didi.

Mâhir Begin Şartları

"Birinci ... işret itmeli (303)

İkinci ... kûmar oynamalı.

Üçüncü ... kerñāneye gitmeli.

Fakať kumār oynadığın ādem birinci usta olmalı. Gerek meyhāneye gerek ve gerek kerñāneye aħbābıñla beraber gitmeyüp anlardan iki üç sâ'at soñra gitmeli ve bir de hānede bir ota tutup oturmalı." deyüp yigirmi beşbiñ gürüş virdi.

Hayâlî Beg her ne kadar çocuk ise de gāyet kavıyyü'l-kalb bulunduğınan pederinin bu yolda ağır teklifini görünce bir şey dimeyüp pederinin ayağını pūs. Parayı alup tışaruya çıktığında lālāsını berāber alarak kayığına binüp Bağçe Kapısı İskelesine çıktıklarında birer kirā hayvānıyla Sultān Bāyezıd'da Kara Kulağ Hanı'nda bir ota isticār ile aħşama kadar yatağ ve döşeme tedārikini tekmiñ eyledi.

Kara Kulağ Hanı'nın Ğazinosı ma'lûm ya her sınıfdan giceleri eglenmege gelür pek de münāsib bir maħalde lālāsıyla ba'de'l-ta'ām Ğāzino'da oturup etrāfına nazar ider

(304) iken beş zâtı gözine kesdirüp yanına da‘vet iderek ziyâdesiyle ikram. Kendüsini pek zengîn bir mirâs yedi şüretinde gösterdiginden gelenler (şimdi bir semiz kaz buldık) diyerek dört el ile beşe şarılup gündüzleri bile begiñ yanından ayrılmazlardı.

Hayālî Beg, bunları kendüsine ziyâdesiyle alıştırdıktan soñra “Bir gün birâderler bugün ziyâdesiyle derûnumda şıķındı vardır. Eglenmek üzere kumâr oynamak ister isem de anıñ eyu bilenini bulup oynamaga yemîn itdigimden ‘acabâ öyle kumârbâz bilür misiniz?” deyü su‘âline o zâtlardan birisi efendim Lenka tarafında Yakâsı Kirli nâmında bir kumârbâz vardır. İstanbul’da da anıñ ile oynar kimse yok cevâbını virdi.

Bunıñ üstine Hayālî Beg, “Âferin, birâder bu haberinden memnûn oldım. Her nekadâr zaħmet olur ise de o zâtı bulup getürmeñizi rica iderim.” deyüp bâr-gîr ücreti olmak üzere eline de beş altun virir. O zât daħı hemân (305) yerinden kalkup Yakâsı Kirli’yi bulup alacağı paranın nısfı kendüsine ve nısfı daħı kendülerine virmek üzere kâvil ile begiñ yanına getürdi.

Hayālî Beg ile Yakâsı Kirli’niñ Mükâlemesi

Beg: ... Sen nesiñ?

Yakâsı Kirli: ... Efendim kumârbâzım.

Beg: ... Eyüsini bilür misiñ?

Yakâsı kirli: ... Efendim, İstanbul’da benden başka böyle yokdır.

Beg: Kaç senedir oynarsın?

Yakâsı kirli: ...Efendim, otuz sene kadar vardır.

Beg: ...Öyle ise bir dübeş at.

Yakâsı kirli: ... İşte efendim dübeş.

Hayālî Beg kumârbâziñ yigirmi el hiç teħallûf itmeyüp istediğı zârı atdığını görünce “Bu oyunu bu kadar bileyorsuñ. Neden böyle eski elbiseler ile geziyorsun?” (306) deyince Yakâsı Kirli “Efendim, bu zâr oyunıdır zor ile olmadığından her zamân gelmez.” didi.

Hayālî Beg “Bu herîf otuz senedenberü oynar iken yine zârına emniyeti yokdır. Ben ise bunu ne zaman öğrenirim.” deyüp kendüsine bir nedâmet gelerek “Bir daha kumâr oynamak degil hâtırına bile getürmeyecegine tövbe idüp artık elvirür.” diyerek yigirmi altun virüp şavdıķdan soñra aħbâbıyla berâber Kâlpâkçılar Başına gezmege çıķdığında yigirmi yaşında güzelce bir hanımıñ üç cârîye ile gitdiğini beg görünce aħbâbına “Şu hanımı ziyâdesiyle begendim. ‘Acabâ ele getürmek mümkün olur mı?”

deyince “Aḥbābından birisi emr buyurılır ise getürürüm.” dimesiyle cümlesi Çiv-i zāde’de meşhūr bir kerḥāneye gitmege karar virdiler.

Ḥayālī Beg, aḥbābının bu yolda hareketlerinden memnun olup kerḥāne mişārifi olmak üzere yigirmi altun ‘itā. Bu gice sā‘at bir de oraya gelürüm. Kendüleriniz de (307) birer hanım bulun ve sofrada gāyet mükemmel olsun. Eger bu altunlar elvirmez ise üst tarafını soñra edā iderim. Güzelce eglenelim ve ba‘z iş bahānesiyle yanlarından şavuşdı.

Aḥbābları altunun yarısını mābeynlerinde takسیم itdikden soñra toğrı Çiv-i zāde’de olan kerḥāneye gidüp begiñ o gün görmüş olduğu hanım ile diğerleriniñ ve sofrayı daḥı gāyet muntazam şüretde hāzır itmesini tenbīh altunları virdiklerinden kerḥāneci tiz elinden o hanımı hānesinden getürdüp ve diğer beş dāne daha tedārik ve sofrayı da hāzır itdi.

Ḥayālī Beg’iñ aḥbābları güç hāl ile sā‘at bire kadar şabr idüp gayrī taḥammülleri kalmadığından birer ikişer kadeḥdir iken sā‘at üçde gerek kendülerinde ve gerek kadınlarda hāl kalmayup sarhoş olup begiñ geleceğini cümlesinin hatırlarından çıkıdı. Her birisi birer hanım alarak oḥalara çekilüp Ḥayālī Beg’e gelen (308) hanım yalnız kalarak oḥaya girüp yatmış ise begiñ aḥbābları bir kere de anıñ hātırını hoş idüp ve sofranın da daḥı altı üstine geldi.

Ḥayālī Beg, sā‘at beş şularında lālāsıyla berāber kerḥāneye gelüp de aḥbābının rezāletini müşāhede ile içlerinden birisini görmeyüp abdesthānede olduğunu añlayınca oraya gidüp mūmā-ileyh kemāl-i sekrinden nāşı helā taşında yatdığını gördi ve kerḥāneciden kendüye maḥşūş oḥayı haber alarak oḥaya da gidüp de o gün çarşuda ziyādesiyle zinnat ile gezen nāzenīn hanımının yüzine sürmüş olduğu düzgünden çehresi mā‘ī renk bağlamış ve sekrinden nāşı keşf-i ‘avret idüp yatmakta vücūdı cīfe gibi kōkmaḥda olduğunu beg görince

Raḳīb-i yār ile gördik o meh-sīmādan el çekdik

Görince zāḡı gülşende gül-i ra‘nādan el çekdik

Ḥayāt hāzır ise āb-ı bekā minnetle nūş olmaz

Görüp pīr-i muḡānda imtinān-ı şahbādan el çekdik

(309) deyüp pederiniñ kendüsine olan bu teklīflerine sebep ne idüğünü añladı. Abdesthānede gördüğü aḥbābından tolayı kendüsünün meyḥāneye gitmege hācet

göremeyüp bu yollarda gezmeyeceğine dā'ir derūn-ı dilden tövbe itdikden soñra lālāsıyla Kara Kulağ Hānı'nda olan oñasına gelüp rāhat-ı kalb ile yatdı.

Bunıñ üstine Hayālī Beg irtesi gün yanında mevcūd kalan altunlardan hāncınıñ hesābını rū'yet idüp kuşūr on biñ gürüşdan ziyāde altunı lālāsına ihsān ve İstanbul'a geldiğini yedinci pençsenbe günü Bağçe Kapusından iki çifte bir kayığa ile toğrı Rūm İli Hişārı'nda olan yalınıñ iskelesine çıkdı. Yalıda bulunan ağālar begi gördiklerinde hāk-pāyini pūs ile Māhir Beg'in oldığı oñaya getürdiler. Hayālī Beg içerüye girüp pederiniñ ayağına kapanup ağlamağa başladı.

Māhir Beg, maḥdūmınıñ elinden tutup yanına oturarak ağlamağa “Oğlım, bunları göziñle görmeksizin bir kimse (310) söylemiş olsa idi muṭlağa inanmaz idik ve eger sende anlar ile berāber kerhāneye gidüp de ‘işret itmiş olsa idiñ ‘aklıñ başında olmayacağından maḥall-i mezkūrda müşāhede itdiğin fenālıklar eyü bir şey zann ideceğini āşikārdır. Çünkü (İnsānı insan iden ‘akıl) dır ve ‘işret dağı ‘aklı zāy’ itdiğinden dünyāda neḳadar fenālıklar var ise cümlesi sekr hāliyle yapılmakda oldığı cümleñin ma'lūmı bulunmuş ve hīç bir pederin evlādı ḥaḳḳında qabūl idemeyeceği gayr-ı lāyık teklīfleri saña idişim bunları gösterüp añlatmak için idi. Yoḥsa sizi fenā yola sevk itmek degil idi. Şimdi sen hāliş altun gibi oldıñ. Şükür ki bu yolda olan emegim zāyī’ olmadı. (ve insanıñ refiḳi eyü olur ise kendüsi dağı eyü olup eger fenā oldığı ḥālide kendüsi de gide gide fenālığa alışacağını) bir fıkra ile isbāt iderim, deyince Hayālī Beg tekrār pederiniñ ayağını öpüp muntazır oldı. (311)

Debbāğ Ustası Fıkrası

Māhir Beg kelāma ağāz idüp “Oğlum, zaman-ı evvelde bir debbāğ ustasına tüccāra virmege biraz akçeniñ lüzümü olduğından cāndan sevdiği biri misk yağcuya bir puşula yazup çırağıyla gönderdi. Çırağ ustasınıñ emri üzerine misk yağcıya puşulayı virerek o dağı ba'de'l-kırā'e “Peki, oğlum şimdi işim var. Biraz şabr eyle” dimesi üzerine debbāğ çırağı dükkāna girüp oturdu. Aradan yarım sā'at mürūr ider itmez çırağıñ bayıldığını misk yağcı gördüğünde ‘aklı başından gidüp dükkānda bulunan rāyiḥa-yı ṭayyībeden çırağa koḳlatmış ise de bir çāresini bulamayup zarūrī olarak oturdu.

Berü tarafından debbāğ ustası çırağıñın gelmediğini merāk idüp ve işini birağarak toğrı çarşūda aḥbābından misk yağcınıñ dükkānına gelüp de çırağıñın ḥālini görünce tekrār dükkāndan çıkup kimse görmeksizin eline biraz (312) köpek necāseti alup çırağına koḳlatdığı anda çırağıñ ‘aklı başına geldiğinde ustası debbāğ-hāneye gönderüp

kendüsi dağı abdest bozmağ bahānesiyle ellerini yıkağıktan sonra dükkānda ehibbāsının yanında oturdu.

Misk yağcı “Efendim, ırāğıñız geldiğinde işim olduğundan azacağ oturmasını söylemiş idim. Bendeñiz işimle meşğul iken çocuğıñ bayıldığını gördüğim anda işimi birağup dükkānda bulunan rûhları ırāğıñıza ırklatmış isem de bir fā’idesini göremediğimden ne yolda hareket ideceğimi şaşırmış olduğım hâlde siz teşrîf buyurup eliñizi çocuğıñ burnuna sürer sürmez ‘aklı başına geldi. Buña sebep nedir?”

Debbāğ ustası cevābında “Efendim, bu ırāk debbāğ-hānede fenā fenā ırkular ile imtizāc itdiğinden bugün buraya gelüp de rayiha’-yı tayyibe istiřmām itdiğinde vücūdına fenālık gelüp bayılmış ve efendim dağı ayılması için (313) rûhlar ırklatdığıñızın (lütuf yüzünden ırahr itmişsiñiz.) ve ben de gelüpde ırāğıımı o hâlde gördüğimde soğakdan elime biraz köpek necāseti alup ırāğıñ yüzüne ırklatdığımda dimāğında bulunan rāyiha-yı tayyibe gidüp rāyiha-yı kerthe girdiğı cihetle ‘aklı başına geldi. Eger yarım sā’at kadar gelmemiş olsa idim muğlağa telef olur idi ve bendeñiz dağı ırāğıma (ırahr yüzünden lütf eyledim.) deyüp işini görüp debbāğ-hāneye geldi.

İntihā

Māhir Beg, “Gördinmi oğlum? ‘Ālem debbāğ-hāneniñ öñünden geğer iken bile fenā ırokusına tağammül idemediğı hâlde dibāğ ırāğı her gün mağall-i mezkūrda bulunduğından rāyiha-yı kerthası ile imtizāc idüp misk yağcı dükkānında bulunan yağlar kendüsine fenā gelüp bayıldı. Çünkü insān her ne ile ülfet ider ise kendüsine eyü geleceğı āşikārdır.” deyüp mağalleniñ imāmı ile bir kaç (314) yalı ıromşularınıñ da’vet olunmasını uşāklarına emr itdi.

İmām Efendi geldiğinden tarafeyniñ vekāleti alınarağ Ferdāne Hānım’ı Hayālī Beg’e ma’lūm’ül-miğdār mihr-i mu’accele ile ‘ağd idüp zaten her bir şey bulunduğından hāzır o ağşām yatsu nemāzı ba’de’l-edā Hayālī Beg pederi Māhir Beg’iñ ayağıını ve Fikrī Efendi ile Dilāver Ağā’niñ ellerini öpdikden sonra Harām Ağā’sı vāsıtasıyla hareme gitdi.

Hayālī Beg, kendü oğasına gidüp iki rek’at nemāz kıldıktan sonra ayağa kalkdığıında iki māhdanberü sevdiğı Ferdāne Hānım, begiñ ayağıını pūs idüp köşeye oturdararağ kendüsi ayakda turdu ise de Hayālī Beg

Çemende goncalar güller bañā hep hārdır sensiz

Bahāristān-ı ‘işret ‘ayn-ı matem-zārdır sensiz

Ġam-ı eyyam-ı firķatde beden rencūr ve cān-ı mehcūr

Gōñlū ġam-nāk ġōzūm nem-nāk ‘aķl efķārdır sensiz

(315) deyūp yanına oturmasını emr itdiginde Ferdāne Ĥanım ŗive-i reftār iderek begiñ yanında oturup muķabbet itmege bařladılar. Sā‘at dōrtde Ĥayālī Beg, Ferdāne Ĥanım’ı dōřegine alup yatdı. Beg mu‘āmele-i zevcini icrā idūp murādına nā‘il ve kemāl-derece mesrūrriyyetinden tōlayı ne kendūsi uyudı ve ne de refīkası Ĥanımı uyutdı.

řabāķ-ı evvelde Ĥayālī Beg Ferdāne Ĥanımla yalınıñ Ĥamāmına ġirūp ba‘de’l-i ġtisāl pederiniñ oķasına gelerek evvelā řīvekār Ĥanım’ıñ ve pederi Māhir Beg’iñ ve vālidesi Bedr-i Cihān Ĥanım’ıñ ayaklarını ve vālidesiniñ anası Ġonca-fem Ĥanım’ıñ elini gerek kendūsi ve gerek Ferdāne Ĥanım pūs itdiginden Māhir Beg maķdūmı ile gelini Ĥanımı oturup ziyādesiyle iltifāt itdikden ŗoñra oķasına ġidūp rāķat itmesini emr eyledi.

Ĥayālī Beg, pederiniñ oķasından ķalkūp kendūsine maķřūř olan dā‘ireye gelerek Ferdāne Ĥanımla oturup cum‘a irtesi ġününden i‘tibāren ķalemine devām (316) itmege bařladı. Ġündüzleri ķalemine ve ġiceleri refīkası Ferdāne Ĥanımla eglenmek ba‘zen aķbābıyla da ġōrūřūp muķabbet itmekde olsun biz gelelim begiñ hemřiresi Dūrr-i Cihān Ĥanım’a:

İntihā

Dūrr-i Cihān Ĥanımla řādī Begiñ Ĥikāyesi

Māhir Beg’iñ yalısınıñ beř yalı ŗst tarafında Ferhād Pāřā-zāde řādī Beg’iñ yalısı olup beg de on yedi on sekiz yaşında bir merd-i kāmil ve pederinden mūntakīl on biñ kīseyi irāde virūp vālidesi Dūrdāne Ĥanım’dan bařķa kimsesi olmadıġından Ĥaremde on beř cāriye ve selāmlıkda on uřāķdan ‘ibāret olan dā‘iresiyle yazın yalıda ve ķışında Sultān Ĥamām’ı civārında olan ķonaġında ikāmet ve her ġün ķalemine devam iderdi.

řādī Beg’iñ ġençligi olmak Ĥasebiyle zevķi sever. Cum‘a ve pāřār ġünleri aķrānıyla seyir maķallerine gider ve ġiceleri mehtābda řandāl ile gezer. Gerek yalı (317) ve gerek ķonak ķomřularınıñ kibār olanlarına ri‘āyet idūp dā‘imā ziyāretlerine gider. Fuķarādan olup da iķtiyār bulunanlarına Ĥürmet ve ġençlerine lūtf ile mu‘āmele vel-Ĥāřıl kimsenin Ĥāķırını ķırmaz idi.

Māhir Beg’iñ kerīmesi Dūrr-i Cihān Ĥanım ŗç sene iķinde kendūsine ta‘līm olunan řan‘atları taķřıl ve aķrānından ser-firāz olarak on dōrt yařına ‘aķlı daķı bařına gelmege bařladı. řādī Beg, Māhir Beg’i ziyārete yalıya ġelūp ve ġiceleri řandāl ile

mehtābda gezdiginden Dürr-ı Cihān Hānım pencereden Şādī Beg'i göre göre 'alāka idüp.

Girdāb-ı 'aşk-ı kılzüm-i mihr oldıñ ey göñül
Mātem-neşin-i miḥnet-i dehr oldıñ ey göñül

Bir çeşm-sār-ı merḥamete geldiñ āb için
Reyyān-kām-ı kāse-i zehr oldıñ ey göñül

deyüp ḥālini kimseye ifşā idemeyerek üç mah kadar 'aşk ateşiyle yanmakta ve gide gide 'aşkı ziyāleşdiginden giceleri şabāhlara kadar Şādī Beg (318) mehtāba çıkar da görürüm, deyü pencerede bekler idi. Māhir Beg, kerimesi Dürr-i Cihān Hānım'ın günden güne şararup şolmakta ve 'aşkın āteşiyle püryān olmakda olduğunu gördüğünde ḥaremi Bedr-i Cihān Hānım'a:

Görmüşüz āteş-i sūzānını bilmez degilüz
Çekmişüz miḥnet-i hicrānı bilmez degilüz

Nāfe de ḥasret ile müşk-i teri ḥūn eyler.
Nūkhet-i sūnbül ü reyḥānını bilmez degilüz

deyüp kerīmesinin ḥālini söyledikten sonra kime 'āşık olduğunu ḥaberini alarak bir çāresini bulmasını emr eyledi.

Bedr-i Cihān Hānım, Şīvekār Hānım'ın oḥasına gelüp vālidesi Gonca-fem'e ve Fikrī Efendi'nin ḥaremi Memdūha Hānımlar oḥada olduklarından Māhir Beg'in kendüsine olan emrini ifāde iderek ḥanımın emrine muntazır oldu. Şīvekār Hānım, cevābında “Kızım bunun çāresi kerīmeñiz Dürr-i Cihān Hānım'ın dadısı Fitne-i Dil 'ākile bir cāriyedir. Bu işi āna ḥavāle ider isek belki (319) kerīmemizden bir cevāb alır. Yohsa kendüsinden su'āl olındığı ḥâlde ketm idecegi der-kârdır.” Oḥada bulunan ḥanımların cümlesi Şīvekār Hānım'ın bu re'yini begendiler. Şīvekār Hānım, Fitne-dil'i oḥaya isteyüp Māhir Beg'in emrini ifāde bir çāresini bulmasını emr itdiğinde Fitne-dil Kalfa biraz tefekkürden sonra “Efendim, Dürr-i Cihān Hānım birkaç māhdan berü Ferhād Pāşā'nın māhdımı Şādī Beg'i pencereden gördikçe yüzi bozulmakta olduğundan mīr-i mūmā-ileyhe 'alāka itmiş zann iderim ve bunu efendilerime söylemek efkārında bulundum ise de belki emniyyet buyurulmaz deyü korkumdan şabr eyledim. Eger bu zannım ṭoğrı çıkar ise pek kolaydır. Çünkü begin dāyesi Necmiye Kalfa, cāriyeñizin büyük hemşīrem olup anın vāsıtasıyla begi ele getürmek mümkün olur.” diyerek sözünü

kesdi. Şīveķâr Hānım, dahı “Bizi haber virme de naşıl bilür iseñ yap.” didi. Begiñ her gice mehtāba çıkmak mu‘tādı olduğından (320) yine bir gice ba‘z aħbābını alarak şandāl ile mehtāba çıkdı. Māhir Beg’iñ yalısınıñ öñünden geçer iken Dürr-i Cihān Hānım pencereden begi görünce ‘aşkı ‘alevlenerek gözine kimse görünmediği cihetle dādısı Fitne-dil Kalfa’yı yanında olduğunu unutup

Baña ‘arz-ı cemāl itdiñ ‘aceb al itdiñ ey zālīm

Dil-i şeydā-yı meftūn-ı hāt u hāl itdiñ ey zālīm

Katı leb-teşnedir āb-ı dem-i şemşīriñe cānım

Niçün bir nīce gün katlimde ihmāl itdiñ ey zālīm

deyüp ağlamağa başladı. Ağlar ya çünkü çocuk güzel. Fitne-dil Kalfa, Dürr-i Cihān Hānım’iñ Şādī Beg’e ‘alaķa itmesinden memnūn oldu ise de tūcāhūlden gelerek “Efendim, ne oldıñız ki ağlayorsuñuz?” dimesi üzerine Dürr-i Cihān Hānım’iñ toğrı söylemekden başka bir çāresi kalmadığından dādısının elini öpüp ağlayarak

Bir kalem kaşlı mürekkeb saçlı kâtib-i dilber

Kılayazdı. ‘aqlımı dīvāne kâğıd-hānede

(321) deyüp Ferhād Pāşā’nıñ oğlu Şādī Beg’e ‘āşık olduğu beyānıyla berāber esrārınıñ meydāna çıkarılmamasını ricā eyledi.

Fitne-dil Kalfa “Efendim, bundan tolayı ağlamayın. Vücūdınıza yazıkdır, ma‘lūmınızdır ki Şādī Beg’iñ dāyesi Necmiye Kalfa benim büyük hemşiremdir. Yarın mūmā-ileyhi görüp bu huşūşa dā’ir laķırdı iderim. Pederiñ beg efendi ile vālideñ hanımıñ haberleri olmaya. Şādī Beg’i de ta‘aşşuk itdiririm ve sizin bir kaç gün şabr itmek lazım gelür ve’l-hāşıl bundan soñra begi firāşında bilesiñ.”

İrtesi gün, Fitne-i Dil Kalfa, ba‘z iş bahānesiyle Şādī Beg’iñ yalısına gidüp hemşiresi Necmiye Kalfa’ya tenhā bir oñada Dürr-i Cihān Hānım’iñ Şādī Beg’e ‘alāķa itdigini ve Māhir Beg Efendi’niñ Bedr-i Cihān Hānım’a olan emrini ifāde idüp Şādī Beg’e dahı Dürr-i Cihān Hānım’iñ ‘āşık itdirmeniñ yolını bulmasını ve bu sırrı (322) kimseye ifşā itmemesini söyledikten soñra işini görüp yalıya geldi.

O gice, Şādī Beg vücūdında biraz kırgınlık var diyerek erkence hareme girüp oñasında ba‘z kitab muţāla‘asıyla meşğūl olduğunu dāyesi Necmiye Kalfa görünce begiñ yanına gelüp erkān şiltesine oturdığında Şādī Beg, dāyesini her esrārına mahrem itdiginden kendü vālidesinden ziyāde sever ve hātırına ri‘āyet ider idi.

Bunıñ üzerine Şādī Beg, elinde bulunan kitābı bırağup dayesiyle muḥabbet itmege başlayınca Necmiye Qalfa iki sā‘at kadar begiñ efkârınca muḥabbet idüp nihāyet sözini evlenmek bahşine getürüp te’ehhül itmediginiñ sebebini begden su’âl eyledi.

Şādī Beg ... Ah!.. vālide ḥālimi bilmezsiñ. Ben bir derde düşdüm ki devāsı müşkildir. Şimdiye kadar te’ehhül itmedigim gibi bundan soñra da mümkün degildir. Çünkü bundan üç māh muḳaddem ‘ālem-i ma’nāda bizim ḥarem (323) bağçesinde üzeri sırma ile işlenmiş. Eflātūn renginde elbise ile bir kız gördüm. Anıñ üzerine evlenmek degil cennetten ḥūrī gelse kabul idemem. Zirā kızın güzelliği dünyāda bulunur şey degildir.” deyüp ağlamağa başladı.

Necmiye Qalfa, Şādī Beg’den bu ḥaberi alınca muḳaddimā Dürr-i Cihān Hanım’ı eflātūn elbise ile görmüş olduğından bege bir şey dimeyüp kalbinden mesrūr olarak biraz Şādī Beg’e teselli virdikden soñra gicelik elbiselerini giydirüp döşegine yatırdı. Kapuyı kapayup gitdi.

İrtesi gün, Necmiye Qalfa bir bahāne ile Māhir Beg’in yalısına gelüp toğrı Dürr-i Cihān Hanım’ın oṭasından içerüye girince Dürr-i Cihān Hanım ayağa kalkup “Buyuruñ dāye Qalfa” diyerek elini öpdikden soñra yanına alup oturtı. Necmiye Qalfa hemşiresi Fitne-i Dil Qalfa’ya, Şādī Beg’in rü’yāsını ifade. Dürr-i Cihān Hanım’ın ḥazır olarak eflātūn renginde sırmalı elbisesi (324) olup olmadığını su’âl eyledi.

Fitne-i Dil Qalfa şandık oṭasından Dürr-i Cihān Hanım’ın eflātūn elbisesini görüp gösterdiğinde Necmiye Qalfa elbiseyi görünce işte begimiñ ta’rīf eylediği elbise budur ve gördüğü kız da Dürr-i Cihān Hanım, bunuñ çāresi yarın cum’a olduğundan hanımı bu elbise ile yalıya getür de ḥarem bağçesinde Şādī Beg’e gösterelim. Eger zannım toğrı çıkar ise ne güzel o çıkmadığı ḥâlde seḥer ile ben bu işi görürüm. Dürr-i Cihān Hanım’ın bu ḥaberdan tolayı vücūdına taze cān geldi.

Fitne-i Dil Qalfa elbiseyi şandık oṭasına götürmek bahānesiyle oṭadan çıkup elbiseyi maḥalline koydıktan soñra toğrı Şīvekār Hanım’ın oṭasına giderek Bedr-i Cihān Hanım da orada bulunduğundan Dürr-i Cihān Hanım’ın Ferhād Pāşā’nın maḥtūmı Şādī Beg’e ‘āşık olduğunu ve hemşiresi dāye qalfa ile görüşdiğini ve Şādī Beg’in rü’yāsında eflātūn elbise ile bir kıza (325) ‘alāka itdiğini ve Necmiye Qalfa’nın ifādesinden o kız Dürr-i Cihān Hanım olduğunu ve yarın cum’a olduğu içün ba‘z vāsıtalar ile bege göstereceğini söylediğinden Şīvekār Hanım ve Bedr-i Cihān Hanım izin virdi.

Cum'a günü Fitne-dil Kalfa, Dürr-i Cihân Hanım'a beyân olunan elbisesini giydirüp başına da mücevherli bir başlık ile küpe ve yüzük takup ve yaşmak ve ferâcesinde giydirdiğinden sonra berâber bir cârîye de alup Harem kapusından çıkarıken hanımın lâlâsına, "Küçük hanım, bugün Gökşu'ya gidecek kayığı hazırlandırıp Şâdî Beg'in yalısının önüne göndermesini söyleyüp toğrı begin yalısına gittiler.

Câriyeler yalının kapusunu açup Dürr-i Cihân Hanım içerüye girdiğinde yaşmak ve ferâcesini aşağıda bırakup yukarıya çıkarak Şâdî Beg'in vâlidesi Dürdâne Hanım'ın etegini öpüp ayakda тұınca hanım dağı Dürr-i Cihân Hanım'a kızım "Şöyle otur." deyüp yanına alarak ziyâde (326) ziyâdesiyle ikrâmdan sonra teşriflerinin sebebini su'âl,

Dürr-i Cihân Hanım, hanım efendiye cevâb vermeyüp önüne bakınca dâdısı Fitne-dil Kalfa "Efendim, kerîmeñiz hanım bugün Gökşu'ya gidecek olduğundan hemşirem cârîyeñizi berâber getürmek üzere efendimiñ müsâ'adesini ricâ idiyor." didiğinde Dürdâne Hanım "Pek güzel hanım kızım gitsün." deyüp izin verdi.

Necmiye Kalfa hemşiresi Fitne-dil Kalfa'ya "Benim yarım sâ'at kadar işim var. Küçük Hanım'ı bağçede olan havuzıñ başına götürüp gezdir. Canı şıkıldı." dimesi üzerine Dürdâne Hanım "Kalk kızım, dadın ile gezin." deyü izin verdi. Fitne-dil Kalfa, Dürr-i Cihân Hanım'ı alup bağçeye götürerek havuzuñ başında bir şandalyeye oturtdı.

Necmiye Kalfa işi bu kadar yolına koymış ise de Şâdî Beg'e ne yolda söyleyeceğini düşünerek üst (327) kata çıktığında begin Mâbeyn Kapusu'ndan geldiğini görünce "Efendim, otañızı câriyeler süpürecek, şu otağa buyurun." deyüp Harem bağçesinde havuza nazır bir otağa getürdi ve beg oţadan içerüye girüp de pencereden bağçeye bakup Dürr-i Cihân Hanım'ı görünce düşüp bayıldı. Necmiye Kalfa begin yüzine şu sürüp ayıldı.

Şâdî Beg'in 'aklı başına geldiği anda ... aman dâye Bu peri peyker ... kimiñ nesidir ve ma'nâ görüp nice günlerden berü yandığım kız budur." deyü su'âl idince Necmiye Kalfa "Efendim, Mâhir Beg'in kerîmesi Dürr-i Cihân Hanım alup Gökşu'ya gideceğinden cârîyeñizi berâber getürmek üzere vâlideñiz hanımdan izin almağa gelmiş ve "Câriyeniziñ biraz işim olduğundan dâdısı Fitne-dil Kalfa Hanım'ı eglendirmeye bağçeye çıkarmış." deyüp oţadan çıktı.

Necmiye Kalfa, bağçede Dürr-i Cihân Hanım'ın yanına gidüp "Buyurun efendim, işim bitdi. Ğayrî gidelim." diyerek çabuk (328) hazırlanarak cümlesi berâber

yalıdan çıkup İskelede hazır olan iki çifte kayığa binüp Gökşu iskelesine çıktıklarında kayıkçılar şilteyi münāsib bir ağacın dibine serdiklerinden Dürr-i Cihān Hanım ve Necmiye ve dādisı kalfalar ile oturup cāriye arķalarında oturdu.

Şādī Beg, Dürr-i Cihān Hanım'ın havuz başından gitdiginden tolayı mahzūn olmuş ise de ta'aşşuk itdigi kız kimiñ nesi olduğunuñ haberini aldığından memnūn olarak yanına iki uşak alup kayık ile Gökşu'ya gitdi. İskeleye çıktığında gezmek bahānesiyle bir kaç def'a Dürr-i Cihān Hanım'ın önünden geçmiş ise de hanım kendüsine iltifāt itmeyüp dādisı ile eglenerek sā'at onda kayığına binüp gitdi. Beg de arķasından kendü kayığına binüp yalısına geldi.

Şādī Beg, güç hāl ile gice sā'at ikiye kadar selāmlıkda oturup hareme girince dāyesi Necmiye Kalfa, begi karşılayarak oṭasına getürdi. Şādī (329) Beg, dāyesiniñ ayağına kapanup "... aman dāye ... Ne olur ise senden olur. Dürr-i Cihān Hanım'a bir tezkire yazayım getürir misiñ?" deyü ricā idince Necmiye Kalfa kemāl-i istiğnā kabūl idince Şādī Beg, tezkireyi yazup mühürlenerek dāyesine teslīm eyledi.

Şüret-i Tezkire

Zāt-ı 'ālilerini bundan üç māh muḳaddem 'alem-i ma'nāda ve dün harem bağçesinde bulunan havuzın başında görüp ta'aşşuk itdigimden zāt-ı nāzikāneleriniñ sāhilhāne-i kemteriden Gökşu'ya teşriflerinden tolayı çakerleri de maḥall-i mezkūreye 'azīmet itmiş isem de ne çāre ki cihān cihāna ve belki cāna deger iltifat-ı 'ālilerine mazhar olamayarak mahzūnen 'avdet olunmış ve zāt-ı 'işmetānelerine olan ve meyl ü muḥabbet-i 'ācizānemi zabṭ idemediğimden dāyem Necmiye cāriyeleri vāsıtasıyla taşdī' ser-efser-i cevher-i yektālarına cür'et kılındı. Bu kere dahı bir cevāb-ı şākī iḥsān buyurulmaz ise muṭlaķa telef-i (330) nefis ideceğim ār bulunmuş olmağla ol-babda her hālde bir cevāb isterim, efendicigim.

İmzā

Şādī

Şabāḥ oldıkda Necmiye Kalfa ba'z iş bahānesiyle Māhir Beg'in yalısına gelüp tezkireyi Dürr-i Cihān Hanım'a taḳdīm eylediginde hanım dahı tezkireniñ mührini açup ba'de'l-kırā'e dādisıyla Necmiye Kalfa'nın destini pūs itdikden soñra tezkireyi anlara da okudı. Cevābını yazup yazmamasını su'āl eylediginde Fitne-i Dil ve Necmiye Kalfalar ba'de'l-müzākere tezkireniñ cevābını Dürr-i Cihān Hanım'a yazup yazmamasını ta'līm itdiklerinden hanım yazup mühürlenerek Necmiye Kalfa'ya viridi.

Suret-i Cevāb

Bu kere dāyeleri Necmiye Kalfa vāsıtasıyla resīde-i dest-i müftehirim olan bir kıt‘a kerem-nāme-i mekārım-‘allāmeleri me’al şüret iştimali qarīn-i iz‘ān-ı cārīyānem olmuş ve bu vesile ile nā’il olduğum iltifat-ı cihān-derecāt (331) velī-ni‘metleriniñ ifā-yı teşekkürleriyle berāber şahīhen cāriyelerine meyl ve muḥabbetleri olduğu hâlde vālideñiz hanım efendi ḥazretleri vāsıtasıyla peder ve vālidemden talep buyurulduğu hâlde dirig itmezler zannında bulunduğımı daḥı ‘arz ider ve kemāl-i muḥabbetim cihetiyle bunu dört gözle beklerim. İki gözüm efendicigim ḥazretleri.

İmzā

Dürr-i Cihān

Necmiye Kalfa, tezkireniñ cevābını Şādī Beg’e getürüp beg tezkireyi öpüp başına koydıktan soñra kırā’at itdiginde memnūniyyetinden tolayı az qaldı ki dīvāna öle yazdı. Her naşıl ise kendüsini toplayup ve dāyesiniñ elini öpüp vālidesiniñ oḥasına girdi. Biraz muḥabbet iderek te’ehhül ideceğini beyān ile Māhir Beg’iñ kerīmesine görücü gitmesini ricā eyledi.

Dürdāne Hanım’iñ Şādī Beg’den başka evlādı olmadığı cihetle bir kaç def‘a te’ehhül itmesini maḥdūmından ricā (332) itmiş ise de istemem cevābından başka söz alamayup maḥzūnen arkasını bırakmış iken gelüp de te’ehhül ideceğini söyleyince Dürdāne Hanım’iñ vuḳū‘bulan işlere ma‘lūmātı olmadığından cevābında “Oğlim, Māhir Begiñ kerīmesi Dürr-i Cihān Hanım dün burada idi. Eger seniñ te’ehhül ideceğini bileydim kıızı saña göstermek mümkün olabilür idi ve kıızıñ güzelliği ile berāber nezāketine ḥayrān oldım. Şimdi gidüp isterim. Kıızı bize virerler ise bir ‘ıyāle mālİK olursın ki cihāna deger.”

Dürdāne Hanım, ḥazırlanup dāye kalfa ile üç cāriye daha alarak toğrı Māhir Beg’iñ yalısına gelüp ḥarem kapusını Necmiye Kalfa çaldığında cāriyeler kapuyu açup da Dürdāne Hanım’ı gördiklerinden ikisi hanımıñ koltığına girüp bir cāriyede Şīvekār Hanımla Bedr-i Cihān Hanım’a ḥaber virdiklerinden Bedr-i Cihān Hanım, Dürdāne Hanım’ı nerdübāndan çıkar iken yetişüp ziyāde ikrām ile ferāce ve yaşmağını alarak Şīvekār Hanım’iñ oḥasına getürdi. Şīvekār Hanım, Dürdāne Hanım’dan ihtiyāre olduğundan (333) buyuruñ hanım kızım, deyü oḥa kapusından qarşulayarak yanına alup oturtdı. Bedr-i Cihān Hanım, daḥı Şīvekār Hanım’a ri‘āyeten erkān şiltesine oturup cāriyeler çubuk ve qahve getürdikden soñra muḥabbete başladılar. Dürdāne Hanım,

Şivekâr Hanım’a “Efendim, kerîmeñiz Dürr-i Cihân Hanım’ı maḥdûmım bendeñiz için görücü geldim.” deyince Şivekâr Hanım pek güzel hanım kızım getürsünler.” deyüp Dürr-i Cihân Hanım’ı getürmelerini emr eyledi.

Fitne-i Dil Kalfa Dürr-i Cihân Hanım’ı ağır elbise ve mücevharât ile zinetleyüp Dürr-i Cihân Hanım şahîḥen Dürr-i Cihân olduğu hâlde oṭa kapusından girüp yerden bir temennâ iderek Dürdâne Hanım’ın karşısına konulmuş olan şandalyeye oturdu.

‘Âdet-i belde olduğından câriyeler tekrâr kahve getürdiklerinde Dürr-i Cihân Hanım yerinden kalkup mücevherli zarf ve fağfûri fincân ile Dürdâne Hanım’a kahve virüp de yerine oturduğında Şivekâr Hanım, tekliḥsizlige getürüp “Kızım, vâlideñ hanımla baña da birer (334) kahve virir misiñ?” dimesi üzerine Dürr-i Cihân Hanım hicâbından terleyerek Şivekâr Hanımla vâlidesi Bedr-i Cihân Hanım da birer fincân kahve virdi ve şandalyeye oturmayup câriye ile berâber ayakda тұrarak hanımlar kahvelerini içdikden sonra fincânları alup kahve tebsisiyle berâber tışaruya çıkdı.

Dürdâne Hanım, Dürr-i Cihân Hanım’ın oṭadan gitdiğini görünce Şivekâr Hanım’a “Efendim, kerîmeñiz Dürr-i Cihân Hanım’ı maḥdûmım Şâdî Beg, köleñize min-ğayr-i ḥadd isterim. ‘Acaba Mâhir Beg Efendi ile Bedr-i Cihân Hanım virirler mi?’” dimesi üzerine Şivekâr cevâbında neden virmezler. Bu kadar senedir gerek burada ve gerek İstanbul’da komşu olduğımız hâlde birbirimizden incinmedik ve maḥdûm-ı ‘âlileri beg efendinin de bir fenâlığını görmedik ve hem de kız benimdir. Anlar qarışamazlar. Dürr-i Cihân’ı maḥdûmın beg efendiye virdim.

Dürdâne Hanım, Şivekâr Hanım’ın bu yolda ifâdesinden (335) ziyâdesiyle memnûn olup bir daha görmesini ricâ idince Şivekâr Hanım, Dürr-i Cihân Hanım’ı getürilmesini emr eyledi. Kalfa daḥı hanımı tekrâr oṭaya getürdiğinde Dürdâne Hanım “Gel, hanım kızım yanıma otur.” deyüp zâten tedârikli bulunduğı cihetle cibinden yigirmi beş biñ guruş ider bir yüzük çıkarup nişân olmak üzere Dürr-i Cihân Hanım’ın parmağına taḥdı. Dürr-i Cihân Hanım kalkup Dürdâne ve Şivekâr ve vâlidesi Bedr-i Cihân Hanımların etegini öpdikden sonra Bedr-i Cihân Hanım’ın alt tarafında erkân şiltesiniñ ucına oturdu. Dürdâne Hanım düğüniniñ uzamamasına karar virüp kalkup yalisına geldiğinde maḥdûmına vukû‘atı haber virdi ve Bedr-i Cihân daḥı hanım Mâhir Beg’e vukû‘bulan işleri evvelindan âḥirine kadar ḥikâye eyledi.

Dürdâne Hanım irtesi gün Sultân Ḥamâm’ı civârında bulunan konağına gelüp iki gün içinde gümüş âyine ve çekmece ve ayakḥkâbı ve saksoniyye taḥımı gibi mükemmel

olarak yigirmi beş ‘aded tebsi nişan takımı düzüp yalısına (336) gönderdiğinden kendüsi dağı yalısına gelüp irtesi gün nişan takımını Mâhir Beg’in yalısına gödürdi.

Pençsenbe günü oldıkda Dürdâne Hanım on kadar ‘aziz aḥbâblarıyla Mâhir Beg’in yalısına gitdi. Şivekâr Hanımla Bedr-i Cihân Hanım, Dürdâne Hanımla misâfirlerini karşılayup üst katda olan divânḥânede oturdup biraz muḥabbetden soñra yemek şalonına ba‘de-t-‘ta‘âm misâfirlerini tekrâr divânḥâneye çıkarup oturdılar. Şādî dağı yalı komşularından bir zât tarafından vekîl idüp iki şâhid ile eḥibbâsından bir kaç kişiyi Mâhir Beg’in yalısına gönderüp beg misâfirlerini münâsip oṭaya oturdu. Dürr-i Cihân Hanım’ın tarafından Ketḥüdâ Fikrî Efendi vekîl diger iki zâtta şâhid olduklarından eşref sâ‘at geldiğinde Dürr-i Cihân Hanım’ı ma‘lûm’ül-mikdâr mehir ile Şādî Beg’e ‘akd-i ba‘de-t-‘ta‘âm herkes ḥâline göre hediyelerini alup gitdi.

Dürdâne Hanım işini tekmîl ve düğünün gelecek hafta olmasına karar virdikden soñra misâfirlerini alup yalısına (337) gelerek maḥdûmı Şādî Beg’e tebrîk ve düğün tedârikâtine başladı.

İrtesi gün Mâhir Beg kerimesi, Dürr-i Cihân Hanım’ın cehâzını Şādî Beg’in yalısına gönderüp yorgancı Sıdkî Ağâ tiz elden gelin oṭasına sırmalı döşeme ile döşedi. El-ḥaşıl pazâr irtesi günü düğüne başlanılup Rum İli Hışârı’nda Şādî Beg’in düğünine gelmedik kimse kalmadı.

Pençsenbe günü oldıkda gelin alıcılar geldiğinden Bedr-i Cihân Hanım kerîme Dürr-i Cihân Hanım’ı hazır idüp pederi Mâhir Beg’in ayağını ve büyük birâderi Ḥayālî Beg’in etegini öpdirdikden soñra yalnızca bir oṭaya getürüp yanına oturdarak “Ey kızım (şimdi sen büyüdiğin peder ve vâlidenin ḥânesinden ayrılup, bilmediğin bir ḥâneye gidüp görmediğin zevciñ ile ülfet ideceksiñ. İbtidâ sen anı gördüğünde cârîyesi ol. Ya’nî cârîye gibi ḥıdmet itki o da saña köle olup seniñ ricânı kabûl itsün) ve ideceğim on (338) naşîḥatımı güzelce diñle didiğinde Dürr-i Cihân Hanım dağı vâlidesiniñ emrine muntazır oldu.

(Bedr-i Cihân Hanım’ın kerîmesi Dürr-i Cihân Hanım’a)

(virdiği naşîḥatlar)

Birinci- Zevciniñ getürdüğine kanâ‘at eyle- Ya’nî azucuk saña layık görüp de getürüp virir ve yapar ise kabûl idüp bir şey dime

İkinci- Zevciniñ rızasını taḥşıl eyle- Ya'nī kendüsini mesrūr görür iseñ mesrūr ol ve maḥzūn gördiginde maḥzūn ol ve dostıyla dost olup düşmanını da kendüne düşman eyle

Üçinci- Zevciniñ ta'āmını vaḳtiyle hazır eyle- Ya'nī ne vaḳit yemek yemegi 'ādet itmiş ise ol zamān hazır idüp şimdi benim ḳarnım ṭoḳdır dime.

Dördinci – Zevciniñ yatağını vaḳtiyle hazır eyle- Ya'nī her gice kaçda yatmağı 'ādet itmiş ise o sâ'atde döşegini hazır idüp şimdi benim uyḳum yoḳdır dime. (339)

Beşinci- Zevciniñ esrārını ḥıfz eyle- Ya'nī saña esrār olarak sevdiği sözleri değil itdiği laṭifeleri bile kimseye ifşā itme.

Altıncı- Zevciniñ aḳrabā ve ta'alukātına ri'āyet eyle. Ya'nī büyük olanlarına ḥürmet ve küçüklerine daḥı lūṭuf ile mu'āmele idüp el-ḥāşıl cümlesini kendin ḥoşnūd eyle.

Yedinci- Zevciniñ malını ḥıfz eyle- Ya'nī gerek kendiñ ve gerek başkasına da isrāf itdirmeyüp ve kendüsiniñ rızası olmadan kimseye bir aḳçelik bir şey virme.

Sekizinci- Zevciniñ emrine aşla muḥālefet itmeyüp iṭā'at eyle- Ya'ni istediği şeyleri yap. İstemediginden içtināb eyle. El-ḥāşıl gücüñ yetdiği ḳadar emrini icrā itmekde gayret eyle.

Ṭoḳuzuncı- Zevciniñ göreceği maḥalleri temīz eyle- Ya'ni elini ve yüzini ve vücūdını ve üzerinde bulunan elbiseñi rāyiḥa-yı güzīn de pāk idüp (340) ve ḥāneniñ içini daḥı temīz tutup el-ḥāşıl zevcini kendinden istikrāh itdirme.

Onıncı- Âdāba ri'āyet eyle- Ya'ni zevcim beni seveyor deyüp de yüz bularak yanına geldiğinde istikbālinde ve gider iken teşbī'inde ḳuşūr itme.

Dürr-i Cihān Ḥanım, vālidesiniñ virdiği naşīḥatleri diñleyüp tekmīl olduğında ağlayarak vālidesiniñ ayagına ḳapandı. Bedr-i Cihān Ḥanım, her neḳadar kerīmesine ḥālidi bildirmege gayret itmiş ise de anıñ daḥı ḡayrī taḥammüli ḳalmadığından ağlayarak Dürr-i Cihān Ḥanım'ıñ elinden tutup ṭoḡrı Şīvekār Ḥanım'ıñ oṭasına getürdi. Şīvekār Ḥanım'ıñ ayağını öpdirdikden soñra kendi vālidesi Ḡonca-fem ve Memdūḥa Ḥanımlarıñ ellerini öpdirdüp dādisı Fitne-dil Ḳalfa ile Memdūḥa Ḥanım'a teslīm idüp ve beş cāriye de virüp gelin almağa gelenler ile berāber gönderdi. Kendüsü daḥı ḥanımları ve misāfirlerini berāber alarak Şādī Beg'ıñ yalısına gitdi. (341) Gelin ḥanıma maḥşūş olan ḳayıḳ beş ḳifte ve diğerkleri üçer ve ikişer ḳifte olarak otuz ḳayıḳdan

mütecâviz alâý ile kayıklar Anadolı Yakasına geçüp Kandillî'den Çubuklı'ya kadar yalılarıñ öñünden gidüp oradan da Rûm İli Yakāsına geçerek yeñi köyden Rûm İli Hışarı'nda Şādī Beg'in yalısınıñ öñüne yanaşdıklarından gelin hanımı kayıktan çıkardılar. Münāsib bir oṭada yarım sā'at kadar teneffüsi itdirdikten soñra tekrār başını donadup divānhāneye çıkardıklarında Şādī Beg'e haber virdiler.

Şādī Beg selāmlıktan gelüp Dürr-i Cihān Hanım'ın koltuğuna girüp üç yüzden ziyāde kadınlarıñ içinden geçerek hanımı üst katda olan gelin oṭasına getirüp köşeye oturdıktan soñra bir an yüzine bakup oṭa kapusından tışarıya çıkarak selāmlığa gitdi. Ahşām olduğından düğün evinde bulunan misāfirler dağılmağa başladı. (342) Şādī Beg, misāfirleriyle berāber ba'de't-ta'ām yatsu nemāzını edā itdikden soñra haremeye girdiginde dāyesi Necmiye Kalfa elinde gümüş şem'adān ile iki karşulayup gelin hanımın oṭasına getürdi. Şādī Beg, oṭadan içerüye girüp erkān-ı zifāfı icrā itdikden soñra Dürr-i Cihān Hanım'ı köşeye oturdup kendüsi yanına oturarak:

Bir mihr-i cemāliñ heves-i canına düşdük
'Aynısı gibi tā ol güñeşiñ yanına düşdük
Yandırdı bizi şu'le-i ruḥsārına güyā
Pervāne gibi şem'-i şebistānına düşdük

didiginde Dürr-i Cihān Hanım daḥı Şādī Beg'e cevāb olarak:

'Akıl yağma-yı nigāh-ı çeşm-i mestānıñ seniñ
Dil esīr-i ṭurra-yı zülf-i perīşanıñ seniñ
Kaṭ'-ı şimşīr-i ecel birle rehā mümkün degil
Düşse dest-i iştiyāka bir de dāmānıñ seniñ

(343) deyüp muḥabbet itdiklerinden sā'at üçe geldiginde Necmiye Kalfa ile Fitne-dil Kalfa oṭaya gelerek begiñ döşegini yaptılar. Dürr-i Cihān Hanım diger bir oṭada elbisesini çıkarup giceliklerini giyüp geldiginde Şādī Beg, hanımı koynına alup yatdı ve ikisi daḥı ber-murād oldu.

Şabāḥ oldıkda, Şādī Beg, Dürr-i Cihān Hanımla berāber yalınıñ ḥamāmında ba'de'l-iğtisāl oṭasına gelüp gündüzlik elbisesini giyerek yine hanımla berāber vālidesiniñ oṭasına gidüp gerek kendüsi ve gerek Dürr-i Cihān Hanım Dürdāne Hanım'ın etegini öpdiklerinde hanım daḥı oğlu Şādī Beg'i bir tarafına ve gelini Dürr-i Cihān Hanım'ı bir tarafına oturdup biraz muḥabbetden soñra Dürr-i Cihān Hanım'a ("Kızım şakın ben buraya geldim, deyü şaklamayasıñ. Maḥdümüm Şādī Beg'den seniñ

hiçbir farkıñ yokdur, cümlesi seniñdir. Sen benim dünya ve ahiret evlādım oldıñ.”) deyince ve Dürr-i Cihān Hanım kâ'in vālidesinden bu lütfu gördiginde tekrār hanımıñ etegini öpüp Şādī (344) Beg ile oṭasına geldi. Şādī Beg toğrı Māhir Beg'in yalisına gelerek kâ'in pederi Māhir Beg ve Şivekâr ve Bedr-i Cihān Hanımlar ile görüşdikden soñra hanımları da'vet idüp yalisına gitdi.

Şādī Beg, da'vet itmesinden tolayı Bedr-i Cihān Hanım ve Şivekâr ve Gonca-fem ve Hayālī Beg'in haremī Ferdāne Hanımları ve misāfirleriyle berāber bir kaç cāriye ile toğrı begiñ yalisına gitdiklerinde begiñ vālidesi Dürdāne Hanımla gelin Dürr-i Cihān Hanım hanımları yalı kapusından karşılayup üst kâta çıkararak çubuk ve kahve işi bitdiginde ta'āma da'vet olup ba'de't-ta'ām tekrār yukarıya çıkup aḥşāma kadar oturup aḥşām oldıgında hanımlar misāfirlerini berāber alarak yalıya geldiler.

Şivekâr Hanım, düğünden altı māh soñra yetmiş yaşına girdiği cihetle nā-mizāc oldıgından yaḳasını pençe-i ecelden kırtaramayacağını añlayup cümle malını Māhir Beg'e virdi. Arasından beş on gün murūrında (345) (terk-i yār ve aḡyār idüp) rahmet-i Haḳka vāşıl oldı. Māhir Beg kendü vālidesinden ziyāde Şivekâr Hanım'ın vefātına te'essüf itmiş ise de ne çāre ki elinden bir şey gelmediginden rūhı içün şadaḳāt-ı keşīre virdikden soñra gerek kendüsi ve gerek haremī Bedr-i Cihān Hanım şabr idüp oturdılar.

(Felek yine tek tırmayup bir şey daha çıkarmak istediginden) bir gün Şādī Beg'in vālidesi Dürdāne Hanım yalınıñ hamāmına girüp ayağında bulunan na'lıñıñ kayrısıyla yanında olan cariye, hanımı zabt idemeyerek mermer taşa arkası üzerine düşdiginde her neḳadar zāhiren vücūdında bir şey görünmemiş ise de bu düşmesinden cigerlerine fenālīḳ gelerek bir kaç günüñ içinde terk-i daḡdaḡa-yı 'ālem itdi. Şādī Beg ile haremī Dürr-i Cihān Hanım yalnız kaldıl

Māhir Beg, kerīmesiyle damadınıñ yalnızca oturmasına rızā virmeyüp kâ'in pederi Dilāver Ağā ile ka'in vālidesi Gonca-fem Hanım'ı Şādī Beg'in (346) yalisına gönderdi. Beg, ağā ile hanımı peder ve vālidesi maḳāmında tutup ri'āyetlerinde aşlā kuşūr itmez idi. Her gün kalemine Hayālī Beg ile berāber devam ider. Giceleri Şādī Beg, Hayālī Beg'in yanına gelür ve Hayālī Beg, Şādī Beg'in yalisına gider ve seyir maḥallerinde daḥı berāber gezerler idi.

Māhir Beg, haremī Bedr-i Cihān Hanım ve maḥdūmı Hayālī ve damadı Şādī Begler ve kerīmesi Dürr-i Cihān ve gelini Ferdāne Hanımlar ile yazın yalılarda ve kışıñ

dağı konaklarda ‘ömürleri ahir oluncaya kadar zevk ü şafâ idüp Cenâb-ı Hakk cümlemiz şefâ-yı hatırla vakit geçürmegiñizi naşib ve müyesser eyleye. Âmin.

İ‘tizâr

Ma‘lûm-ı dağâyık-ı aşinâyân olduğu üzere fıtrat-ı insâniye sehv ü haşa ve nisyândan ‘ibâret olduğundan vesîmâ kitâb tab‘ itdirinleriñ dağı dü-çar oldukları (347) müşkilât ya‘ni mürettib ve sâ‘irleriniñ tesâmuhlarından zuhûra gelen nağâyışdan ‘ibâretdir. O nağâyıs nağâyış-ı zâtiye kesb-i inzimâm eylediginden ve ‘âcizleri ise ma‘zeret-i meşrûca ile şâyân-ı tevbîh olmayacağımı bilüp ve huşuşiyle beyân-ı ‘aciz u nokşân itdigim cihetle dâmen-i şafh-ı kerîmân ile ma‘zûr tutılacağımdan yalnız ifâ-yı nâm-ı nikî efkârıyla.

Gidersem ‘âlem-i fâniden âsârım kalur bâkî

Ne sen ne ben bâkî Hüdâ-yi lem-yazel Bâkî

İşbu varağ-ı pare-i kemterî-yi tahrîr ü tansîfe ictisâr eyledim mu‘tâla‘asına tenezzül buyuran kârî’in kirâm-ı hâzerâtınıñ teşâdüf idecekleri neğâyışı kalem-i ‘afv ü şafh ile ıslâh buyuracaklarına kalb-i ahğarânım şehâdet itdiginden haşa şevâb cedveline hâcet göremem. Ma‘mâfih sâye-i me‘ârif-vâye-i hâzret-i (Padişahîde) nev-be-nev revnağ-ârây-ı zuhûr olan âsâr-ı ‘aliyye katında işbu eser-i kemterânem dağı mağrûn-ı mu‘tâla‘a buyurulur. Ne büyük şeref... (348)

Eyle tevfiğini bu bendene Yarab refîk

Kıl ‘inâyet baña kim ente veliyy’üt-tevfîk

Mim-mim

Mim

Ahğâbdan ‘izzetlü bir zât-ı ‘âlî-kadriñ kitâb-ı ‘âcizi teberrûken söylemiş oldukları takrîz-i ra‘nâlarıdır.

Aferin ey nâzım-ı ibn-i dâstân-ı pür-hayâl

Her hayâli bir ferağ-efzâ mişâl hoş me‘al

İtmeden bu kıssahâ-yı dil-nişîni cem‘ u derc

Nüşa-yı tedvîne mağşad mağz-ı ibkâ-yı mağâl

Toğrısı şayestedir tağdire her bir kıssası

Eylesiñ bir kere ‘atf-ı çeşm-i ‘ibret-i iştimal

Ben de takrîzin yazup takdîr ü tahsîn eyledim

Çok eserler eylesün ibrâz İbrâhîm Kemâl

Ehibbâdan rif‘atlü bir zât-ı ‘âlîniñ kitâb-ı ‘âcizîye teberrüken söylemiş oldukları takrîz-i ‘âlîleridir.

İşbu mecmû‘-yı maḳāl ki daḳāyık-ı siyer ve ḥilye-i pend (349) ü ‘iber ile mūncelî vü pūr-me‘al-i gencine-i ḥayâldir. Mü‘ellifi bulunan zât-ı şāhib-i kemâlîñ bu bâbda ya‘nî gerek taṣavvur u gerek taṣvîrde meşhûd olan rasiḥ ü mahâreti şâyân-ı takdîr ve ḥaḳḳında mūcib-i takdîr olduḳdan başḳa vech ile ebnâ-yı vaṭana olan ḥıdmete muvafaḳıyyetlerinden dolayı tebrîk ve du‘â-yı selâmet-dareyn ü vecîbesi daḥı ve bu vazîfeye teşrîk olunur.

Fihrist-i Letâ‘if-i Kemâl

‘Aded-i Şaḥîfe

1. Mâhir Beg ile Bedr-i Cihân Hanım Hikâyesi

39. Necme‘d-dîn Melik-zâde ile Cezb-i Hanım Efendi Hikâyesi

65. Melik ‘Aḳilîñ Ser-güzeştesi

106. Na‘im Şāh-zâde ile Bānū‘ Cihân Hanım Hikâyesi

144. Maḥmidet Hanım’ıñ Ser-güzeştesi Hikâyesi

191. Mā‘il Pāşā ile Leylā Hanım Hikâyesi

239. İḥsân Efendi ile Nevber Hanım Hikâyesi

288. Ḥayālî Beg ile Ferdâne Hanım Hikâyesi

316. Dürr-i Cihân Hanım ile Şādî Beg Hikâyesi

SONUÇ

Sonuç olarak Letâif-i Kemâlî (İnceleme-Metin) çalışmasında Osmanlı döneminin son devir eserlerinden biri gün ışığına çıkarılmış, incelenmiş, eserin en kapsamlı ve orijinal metni ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın başında mecmuanın terimini, kavramını, gelişim tarihi hakkında ve mecmualardan biri olan letaif mecmuası hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra letaif mecmuası olan Letâif-i Kemâlî hakkında bilgi verilerek tespit edilen incelemeler dile getirilmiştir. Dokuz ayrı hikâyeden oluşan eserin inceleme yöntemi olarak Nurullah Çetin'in Roman Çözümleme Yöntemi kitabından yola çıkarak çerçeve hikâye tekniği ile yazıldığı gösterilmiştir. Roman çözümleme yöntemi olan bu teknik letâiflerin anlatıldıkları dönemde bu tarz mecmualar adeta bir roman işlevine sahip olduğundan Letâif-i Kemâlî eseri bu yöneme göre incelenmiştir.

Hikâyede ana olay, Bedr-i Cihan ile Mahir Bey'in birbirine âşık olması, ayrılıkları ve birbirlerine kavuşma mücadelesidir. Bu aşk hikâyesini anlatan merkez hikâye altında diğer kahramanların maceraları çerçeve hikâyeyi oluşturur. Bedr-i Cihan'ın cariyesi Gonca-leb Kalfa hanımına erkeklerin sadık olmasına dair hikâyeyi ile Mahir Bey'in arkadaşı Faik Paşa da kadınların sadakatini anlatmak için başka bir hikâyeyi Mahir Bey'e anlatır. Bu iki hikâyenin de içinde başka hikâyeler anlatılar iç içe geçmiş hikâyeler zinciri ortaya çıkar. Bu şekilde hikâyeler genişletilmiş olur.

Eserin mecmua olarak nitelenmesinin sebebi yazarın bir diğer eseri olan Tarih-i Aziziyye'nin hatimesinde Letâif-i Kemâlî hakkında cüz cüz yayınlamasını söylemesidir. Eserin letâifname olduğunu da eserin ilk sayfasında eserin başlığının Letâif-i Kemâlî olarak atılmasından ortaya çıkarıldı. Eserin içerisinde latifeler olarak nitelenen anlatıların yaşanabilir olayların yanı sıra geleneksel halk hikâyelerinde olduğu gibi bazı olağanüstülükler de içerir. Eserde masalsı anlatım üslubuyla kötülerin cezalandırıldığı görülerek yapıcı bir üslup kullanıldığını söylenebilir. Ayrıca eserin sonlarında özellikle evlilik ve aile yaşantısı hakkında verilen nasihatler bu eserin öğüt vermek amacıyla da yazıldığını gösterir. Eserin sonunda mükaleme diye atılan başlıklarda evlenmeden önce gelin ve damada nasihatler verilerek günümüze de mesajlar verilmiş olur. Bu da eserin sosyal boyutunu gösterir. Bu öğütlerin verilmesi letâifnâmenin nasihat verme fonksiyonunu gösterir. Bu öğütlerin günümüze ışık tutmasının en önemli sebebi, gençlere maddi imkanların yanında ahlakî zenginliğin daha önemli olduğunun

gösterilmek istenmesidir. Bu tarz hikâyeler aslında toplumun sohbet etmek isteme ve zihinlerini eğlendirmek istemelerinden ortaya çıkar. Günümüzde televizyon izleme olarak dizi ve film izleme alışkanlığını 19. yüzyılda halkın letâifnâmeleri ve buna benzer hikâyeleri anlatarak zaman geçirmelerinde görülür.

Letâifnâmeler, toplumsal hayatta âdet ve geleneklerden izler barındıran çok önemli kültürel, tarihî vesikalarlardır. Ayrıca o dönem insanların neler konuştukları ve neler anlattıklarını yansıtması açısından önemlidir. Letâif-i Kemâlî'ndeki hikâyelerde o dönem halkın yaşam tarzını vermesi açısından önemlidir. Letâifnâmelerin dönemin sosyal yapısı hakkında bilgi vermesini kahramanların giyim kuşamlarını, komşuluk ilişkilerini, aile yaşantılarını aktarmalarından öğrenilir. Bu eserler, yazıldığı dönemin dil özelliklerini, deyimleri, atasözleri ve argo ifadeleri hakkında bilgi vermiş olur. Letâifnâmeler ile dönemin tarihi şahsiyetleri, saray hayatı, sarayın toplum ile ilişkisinin gözlemlenmesi mümkündür. Bu anlatılar dönemin okuma zevkini yansıtması bakımından önemlidir. Çünkü meclislerde, eğlence ortamlarında en çok anlatılan mevzuları içerir. Bu eser de halkın yaşantısını bazı motiflerin incelenerek eserin sosyal hayatı yansıtması ile gösterilmiştir.

Geleneksel anlatılarda zıt karakterler atıştırılarak güldürü ögesi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Letâif-i Kemâlî'nde de cariyeler görünüşleri üzerinden atıştırılarak ortaya çıkan diyaloglardan eğlenceli vakit geçirilmek istenmiştir. Zıtlıklar üzerinden nükteli ve espirili bir anlatım bu şekilde eserde görülür.

Latife ve fıkraların kısa anlatılar olmasına rağmen bu eser daha uzun ayrı ayrı anlatılmış hikâyelerden oluşmaktadır. Eser, cariyeler ve beylerin arasında geçen aşk hikâyelerinde görevlerini kötüye kullanan harem ağalarını ve kalfaları eleştirmiş. Bu eleştiriye yazar, sert bir üslup yerine yumuşak ve ince bir anlatım tarzıyla yapmıştır.

Sonuç olarak ifade edilirse; letâifnâmeler ibret verici, düşündürücü ve eğlendirici hikâye ve fıkra içeren kitaplardır. Bu eserlerde anlatılan hikâyeler sadece okuyucuyu eğlendirmek için değil, aynı zamanda ona bilgi, bakış açısı ve anlayış kazandırmak için yazılmaktadır. Nihâî olarak anlayışlı kişilere ibretlik birer ders vermek amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Nurettin, “Hiciv” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 17. Cild, İstanbul, 1998, ss. 452.
- Alptekin, Ali Berat, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara 7. Baskı, Akçağ Yayınları, 2015.
- Altunel, İbrahim, “Latife”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, ss. 109.
- Asan, Nuray, *Türk Edebiyatında Letâifname*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017, ss. 9.
- Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1998, ss.999.
- Batıslam, H. Dilek, “Kâni’nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana 1997, ss. 23.
- Boratav, Pertev Naili, *Folklor ve Edebiyat II*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2017, ss.303.
- Çetin, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınevi, Ankara, 7. Baskı, 2009.
- Çetin, İsmet, *Türk Halk Hikâyeciliği*, Nobel yayınevi, 1. Basım, Ankara, 2020.
- Çobanoğlu, Özkul, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2005.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*, Aydın Kitapevi, 24. Baskı, Ankara, 2008.
- Gürbüz, İncinur Atik, “Bir Şiir Mecmuasındaki Hicivli Söyleyişler” *Turkish Studies, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2011, ss. 87-94.
- Güven, Hikmet Feridun, “Klâsik Türk Şiirinde Hiciv”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997.
- Kavruk, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Köksal, Mehmet Fatih, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2017, ss. 133.
- Kut, Günay, “Divan Edebiyatı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, ss. 170.
- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha, “Mehmed Tevfik’in Nevâdirü’z-zarâ’if’i”, *Turkish Studies*, 7/4, 2012, ss.443-465.
- Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1.Cilt, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- Okay, Orhan, “Hiciv”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XVII, Ankara 1998, ss. 447.
- Pala, İskender, *Divan Edebiyatı*, Kapı Yayınları, 7. Basım, İstanbul 2005, ss. 131.
- Saraç, Mehmet Ali Yekta, “Derc Edilmemiş Olan Tarih Kitapları”, *Bursalı Mehmet Tahir Osmanlı Müellifleri*, 3.Cilt, Ankara, 2016, ss. 1113.
- Timuçin, Aykanat, *Geleneksel Anlatı Formları Olarak Mesnevîler ve Klâsik Aşk Mesnevîlerinin Motif Yapısı*, *Turkish Studies*, 7/4, Ankara, 2012, ss. 883-906.
- Türer, Osman, “Latife”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 27.cild, Ankara, 2003, ss. 110.
- Uzun, Mustafa İsmet, “Mecmua”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 28.cild, Ankara, 2003, ss. 265.